श्रीः ।

परमसिद्धान्तः ।

(ब्रह्मांडकटाहांतर्गतज्योतिश्चक्रज्ञानम्)

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितः

सोऽयं

खेमराज श्रीकृष्णदास इत्यनेन

मुम्बय्यां

स्वकीये "श्रीवेङ्कटेश्वर" मुद्रणालये

मुद्रयित्वा प्रकाशितः ।

संवत् १९५३, शके १८१८.

प्रस्तावना.

भूतलनिवासिनां सर्वेषां विदुषां पुरतो योऽयं ग्रन्थ उपस्थाप्यते, अस्याभिधानं च "परमसिद्धान्तः" इति । अयं ग्रन्थश्च विद्वद्वरश्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभमहाशयैर्नानाविधज्योतिःशास्त्रग्रन्थान्निर्मथ्य नवीनपाश्चात्त्यज्यौतिषिकपरिशीलितज्योतिश्चक्रविज्ञानं चातिनिपुणया बुद्ध्यावगाह्य सकलब्रह्माण्डकटाहान्तर्वर्तिगोलसमूहपरिमिति–च्यायाति–गति–स्थिति–देशज्ञान–प्रभृतिसर्वविषयसविस्तरविचारसरणिविभूषितो व्यरचि । एतेषां विद्वद्वर्याणामयं परिश्रमः कस्य सचेतसश्चेतश्चमत्कारं न गमयेत् । आर्यभट–भास्कराचार्य–प्रभृतिमहानुभावानां किल पंक्तिमर्हन्ति महान्तोऽमी पण्डितमण्डलाखण्डलायमानाः परावरज्ञाननिष्णाताः श्रीप्रेमवल्लभपण्डिता इति सानन्दं धन्यवादेन जोघुष्यते ।

सोऽयं "परमसिद्धान्त" नामा ज्योतिश्चक्रज्ञानप्रतिपादको ग्रन्थः पण्डितवर्यैर्विरच्य लोकोपकारायास्य प्रसिद्धये मत्सविधे संप्रेष्यत । स चायं मया स्वकीये "श्रीवेङ्कटेश्वर" मुद्रणालये मुद्रयित्वा प्रकाशमानीयत ।

अतः परमभ्यर्थयामि च सर्वाञ्ज्योतिर्विदो विदुषश्च–वास्तवतोऽमूल्यस्यापि परावरज्ञानप्रकाशकस्यास्य ग्रन्थस्य संग्रहाय पदं दत्वा प्रोक्तपण्डितानां सफलयन्तु भूरिपरिश्रमान् इति । शम् ।

सकलविद्वज्जनमेवाभिलाषी–

खेमराज श्रीकृष्णदास,

"श्रीवेङ्कटेश्वर" मुद्रणालयम्–मुम्बई.

श्रीः ।

अथ

परमसिद्धान्तानुक्रमणिका ।

विषयाः पृष्ठाङ्काः

इति परमसिद्धान्ते त्रिप्रश्नाधिकारो दशमः ॥ १० ॥

इति परमसिद्धान्ते यन्त्रांशपरिलेख्याधिकार एकादशः ॥ ११ ॥

इति परमसिद्धान्ते शृंगोन्नत्यानयनाधिकारो द्वादशः ॥ १२ ॥

इति परमसिद्धान्ते छायाद्यधिकारस्त्रयोदशः ॥ १३ ॥

विषयाः	पृष्ठाङ्काः

विषयाः	पृष्ठाङ्का

इति परमसिद्धान्ते ग्रहणाधिकारे-चतुर्दशः॥ १४॥

इति परमसिद्धान्ते पातयोगाधिकारः पञ्चदशः॥ १५॥

इति परमसिद्धान्तानुक्रमणिका समाप्ता।

ज्योतिषग्रंथाः।

२५८	लीलावती सान्वय भाषाटीकाअत्युत्तम	१–८	०–३
२५९	बृहज्जातकसटीक *	१–८	०–४
२६०	बृहज्जातकमहीधरकृतभाषाटीका अत्युत्तम	१–८	०–४
२६१	वर्षदीपकपत्रीमार्ग वर्षजन्मपत्र बनानेका	०–४	०–॥
२६२	मुहूर्त्तचिंतामणि प्रमिताक्षरा रफ् रु.१ ग्लेज्	१–८	०–३
२६३	मुहूर्त्तचिंतामणि पीयूषधारा टीका	३–०	०–७
२६४	ताजिकनीलकंठीसटीकतंत्रत्रयात्मक	१–४	०–६
२६५	ताजिकनीलकण्ठी तंत्रत्रयात्मक महीधरकृत भा०टीका अत्युत्तम टैपकी छपी	१–८	०–४
२६६	ज्योतिषसार भाषाटीकासहित	१–०	०–२
२६७	मुहूर्त्तचिंतामणिभाषाटीका महीधरकृत	१–०	०–३
२६८	मानसागरीपद्धति *	१–४	०–२
२६९	बालबोधज्योतिष	०–२	०–॥
२७०	ग्रहलाघव सटीक *	०–१२	०–२
२७१	चमत्कारचिंतामणि भाषाटीका	०–४	०–॥
२७२	जातकालंकारभाषाटीका	०–६	०–॥
२७३	जातकालंकारसटीक	०–६	०–१
२७४	जातकाभरण	०–१२	०–२
२७५	प्रश्नचंडेश्वर भाषाटीका	०–१२	०–१
२७६	लघुपाराशरी भाषाटीका अन्वय सहित	०–३	०–॥
२७७	मुहूर्त्तगणपति *	०–१२	०–२
२७८	मुहूर्त्तमार्तंड	०–१२	०–२

पुस्तक मिलनेका ठिकाना–
खेमराज श्रीकृष्णदास.
"श्रीवेंकटेश्वर" छापाखाना–बंबई.

अथायनांशानयनम्

सृष्ट्यारम्भक्षणाद्यातवत्सरान्खखषड्गुणैः भक्ता
स्यादम्बरव्यग्रफलाद्यन्त्युम्मितंपथम् १३३ सृष्ट्या
रम्भक्षणादेवंशाके भूद्व्यब्धिसम्मिते मार्गश्चाद्-
न्तिभिर्भूखवेदवाब्ध्यक्षमितैस्तथा १३४ यातोऽन्र-
त्वत्ततः सृष्ट्यारम्भतोगतवत्सराः शेषिताः खरव
युग्माश्चैर्भुक्ताऽवयवसंयुताः १३५ खखवत्तकोंद्धृता
भाद्यस्यात्तन्तोऽल्पऽजपूर्वकम् स्वर्णं कुजायते तस्य
बाहुभाद्यनवाहतम् १३६ कृत्वा तद्वतु भागाः स्यु
रंशाद्यास्तु यमाहताः स्युःपथस्य कलाद्याश्च माभ-
क्तास्ताःप्रमाधिकाः १३७

अथ पक्षान्तरेणायनांशाः

वाह्नौघंद्व्यक्षषट्पञ्चतानैर्युक्तं गुणं भवेत् खा-
ष्टाब्ध्यङ्गभिर्हत्वा गुणंतं भूदिनैर्भजेत् १३८
लब्धभागमुखनागशून्यचन्द्रैस्तु शेषितम् वेद-
बाणेभ्य अल्पोऽर्द्धं स्वर्णंपूर्वापरं भवेत् १३९ तद्भा

त्यंचस्वतः सिद्धंतद्दस्तोर्द्धंयदातदा तद्देदाक्षेन्तराति-
द्धंचेन्दूनागाऽधिकंतदा १४० तन्नागाश्चाज्ञवि-
श्लेषान्मार्गमंशासुरव भवेत् मार्गांशाञ्चयनांशाश्च
पथभागाःप्रकीर्त्तिताः १४१ अयनांशोपपत्तिः
राशिच्चक्रस्यभागानांमध्येह्येकांशकस्यतु विलि-
प्तैर्वेदपंचैस्तुतुल्यंत्रषेऽन्तरंभवेत् १४२ पूर्वस्यांराशि
चक्रस्यपूर्वाख्यैःपथभागकैः पश्चिमायांपथांशै-
स्तुपश्चिमाख्यैश्चनिश्चयात् १४३ मार्गांशाःसप्त-
नेत्रोर्द्धाःयावच्चन्द्रेगजोन्मिताः तावत्पथांशकाःप-
श्चात्सन्मुखा वक्रवेगजाः १४४ मार्गांशाःस्युःकु-
नागोर्द्धाःयावन्नागदिगुन्मिताः भैस्तुल्याश्चाऽपिया-
वच्चतावत्प्राङ्मार्गवेगजाः १४५ भानिशून्याऽ
यनांशोतुचक्रेस्वस्थानगाःस्मृताः तेस्वस्वस्थान
तोभानिपूर्वमार्गांशकोन्मितैः १४६ चक्रेपूर्वस्थि-
ताःप्रोक्ताःपश्चात्पृष्ठपथांशकैः दिनज्ञानम्
सूर्योदयाऽस्तयोर्मध्यलिप्तादिनमुदीरितम् १४७

अथपरमसिद्धान्तः प्रारभ्यते.

ॐ श्रीगणेशायनमः दन्तीवक्त्राननं नत्वा गणेशंदेव-
वन्दितम् श्रेष्ठंपरम सिद्धान्तं करोमि मनन प्रियम् १
यज्ञा वेदोदिताःयस्मात्सुर्यज्ञाः समयाश्रयात् त-
त्कालंज्योतिषाधीनंवेदाङ्गंज्योतिषंततः २ शाब्दशा-
स्त्रंमुखंतस्यतन्नेत्रेज्योतिषंमतम् निरुक्तंश्रवणंत-
स्यकल्पंवेदकरौमतं ३ शिक्षातन्नासिकाङ्घ्रीयांछन्द
स्पादद्वयंमतम्. हीनंनेत्रद्वयंयस्य कर्णाद्यैःकिंपरा-
क्रमम् ४ भवत्यऽस्माद्द्विजःपूर्वंज्योतिषंप्रपठेत्स्व-
लु तत्पश्चान्निजवेदाद्यं शास्त्रंतदऽखिलंपठेत् ५
गणितेनाऽखिलंकर्ममात्रमऽस्तियतस्ततः अस्मि-
न्परमसिद्धान्ते वच्म्यादौगणितांशकम् ६

अथपरिभाषा.

गुञ्जाभिःपंचभिर्माषैः भूपैः कर्षमीरितं माषैर्वेदोन्मि
तैःसाणंतद्द्वयंकोलमुच्यते ७ कर्षोन्मितंसुवर्णं तु-

१ न्यासोपदेशान्मूकःसर्वंकरोति किमन्धः पाटीय गणितमेकाक्षिः गोलगणितस्त्वपर
नेत्रः अनयोर्मध्ये ह्येकहीनस्तु काण इत्युच्यते.

सुवर्णसंसमुदीरितम् कर्षैर्वेदमितैर्लोके पलं मुनिभिर्विच
क्षणैः ८ गुञ्जाभिः षड्भिरेकं सेटं तैः षण्णवैर्मितम्
भूपाग्रं सेटकस्यैव षट्टंकं समुदीरितम् ९ सेटैः पं-
चाग्निमितैस्तौल्ये पण्डितैर्धटिका स्मृता शून्यवेदमितैः
सेटैस्तत्तौल्ये मर्णमीरितम् १० तौल्यं टंकमितं स्वर्ण-
स्वर्ण
निष्कं तन्मितहाटकम् मौल्ये भूपपणैर्द्रम्मं तैर्भूपैर्नि-
ष्कमीरितम् ११ अष्टभिस्तण्डुलैर्गुञ्जा गुञ्जाऽर्द्धमक-
मुच्यते त्रिगुञ्जं वल्लमाख्यातं तैरष्टैर्धरणोच्यते १२
भानुभिर्मुष्टिभिर्मानं तद्वेदैः प्रस्थ उच्यते तैर्भूपैश्चो-
दितं द्रोणं तद्भूपैः खारिका भवेत् १३ अञ्जलिर्मुष्टिभि-
स्तैकैस्तद्द्वयं कुडवोच्यते तैर्वेदैर्नालिका ताभिर एवै
राढकोच्यते १४ तद्युगैर्भारिसाख्यातं तत्पीडायोच्यकी-
र्त्तिता अष्टभिस्तिलविस्तारैर्यवविस्तारमीरितं १५
अष्टभिर्यवविस्तारैरंगुलव्यासमीरितम् तैर्वेदाश्विर-
मैर्हस्तदैर्घ्यं हस्तमुदीरितम् १६ इत्थमंगुलविस्ता-
रमंगुलं समुदीरितम् हस्तैर्वेदमितैर्दण्डं हस्तैर १ अ-

स्वखोरगैः १७ क्रोशःस्यात्क्रोशयुग्मन्तु गव्यूतिः परि-
कीर्त्तितायोजनंचाब्धिभिः क्रोशैर्वंशःस्याद्दशभिःक
रैः १८ क्षेत्रंवेदभुजैस्तुल्यैर्निबद्धकीर्त्तितंबुधैः विस्ता-
रेह्येकहस्तःस्याद्दैर्घ्येचैककरस्तथा १९ वेधेत्वेकक
रस्तन्तु ह्येकहस्तघनोच्यते एकहस्तघनो भाण्डोम-
गधेरवारिका भवेत् २० प्रसिद्धालोकतोज्ञेयापरिभा-
षायथोचिता इतिपरिभाषा.

अथांकसंख्यासंज्ञा.

एको दश शत श्चाऽथ सहस्र स्त्वऽयुत स्तथा २१
लक्ष श्च प्रयुतः कोटि रऽर्बुद श्चाऽब्ज संज्ञकः खर्वा-
ख्य श्च निखर्व श्च महापद्माह्वयः किल २२ शंकु
र्जलधिसंज्ञश्च ह्यन्त्यंमध्याभिधंतथा परार्द्धंचेतिवि-
ज्ञेयाश्चैतेंकाः दिग्गुणोत्तराः २३

अथयोगान्तरकरणम्

योगोऽन्तरंयथास्थानंक्रमाद्वोत्क्रमतो भवेत् उदा-
हरणम्— दश पंच द्वादश शतानां योगंतदऽयुता

न्द्वीनंवद् न्यासः १०।५।१२।१०० एषांयोगेजातम्
१२७ इदमंयुताड्डीनेजातं ९८७३.

अथ गुणनम्

गुणे नोत्सारितेनैव हन्याद्गुण्यंक्रमोत्क्रमात् २४
स्वेच्छयागुणखण्डैर्वाहत्वा गुण्यं पृथक् पृथक् तदै-
क्यंवाभवेद्वन्तोगुणः शुद्ध्यतियेनच २५ तेनलब्ध्या
चतद्गुण्यंहत्वातज्जायतेथवा स्थानस्थैर्गुणकस्यै-
वह्यङ्कैर्हत्वापृथक् पृथक् २६ गुण्यंकृत्वायथास्था-
नमैक्यंतज्जायतेथवा हत्वागुण्यंगुणेनैवहीष्टोनाढ्ये
नतत्फलम् २७ इष्टेनगुणितंगुण्यंयुक्ताहित्वातु-
दाभवेत् उदाहरणम्— पंचार्करविभिर्हत्वातद्धा-
नुभिर्भक्तावद् न्यासः गुण्यः १२५ गुणकः १२ गु-
णेनोत्सारितेनेतिकृतेजातं १५०० अथवा गुणख-
ण्डेकृते ५७ आभ्यां पृथक् गुण्ये गुणिते युतेचजा-
तंतदेव १५०० अथवा गुणकश्चतुर्भिर्भक्तोलब्धं३
एभिश्चतुर्भिश्च गुण्येगुणितेजातंतदेव १५०० अ-

थवास्थानविभागेखण्डे १।२ आभ्यांपृथग्गुण्ये[१२५] गुणितेयथास्थानयुतेचजातंतदेव १५०० अथवा चतु[४]-
रूनेन ८ गुणेन चतुर्भिश्च[४]पृथक् गुण्ये गुणितेयुतेच-
जातंतदेव १५०० अथवाद्वि[२]युक्तेनगुणेन १४ गुण्ये[१२५]
गुणिते द्वि[२]गुणित गुण्यहीनेच जातंतदेव १५०० इति-
गुणनप्रकारः अथभागहारविधिः

छेदः[हार] शुद्ध्यति भाज्याऽन्त्याद्यद्गुणस्तत्फलं भवेत् २८
केनाऽपवर्त्यतुल्येन छिद्[हार]भाज्यौ सम्भवे भजेत् उदाहरणं-
न्यासः भाज्यः १५०० भाजकः १२ भजनाल्लब्धोगुणः
१२५ अथवा भाज्यहारौत्रि[३]भिरऽपवर्त्तितौ ५००/४ चतु[४]-
र्भिर्वा ३७५/३ षड्[६]भिर्वा २५०/२ स्वस्वहारभक्ताः फलंत-
देव १२५ वर्गरीतिः- स्वघ्नंवर्गोच्यते घनरीतिः वर्गो
मूलघ्नस्तु घनो भवेत् २९ वर्गोदाहरणम्— नवानां[९]
विश्व[१३]तुल्यानां अष्टांकरामाणां[३९८] पंचा भ्रेकरवत्रयैकां[१०००१०५]
णांवर्गान्वद न्यासः ९।१३।३९८।१०००१०५ एषां
यथोक्तकरणेनजाताः वर्गाः ८१।१६९।१५८४०४।

१००० २१०० ११०२५ पुनर्घनरीतिः तुल्यराशित्र-
यवधंगीयतेतद्घनंबुधैः पुनर्वर्गरीतिः तुल्यराश्योस्तु
यद्घातंतद्वर्गंपरिकीर्त्तितं ३० स्थोर्ध्वस्थाप्याऽन्त्यव-
नाशयित्वा
र्गस्तुद्विघ्नोऽन्त्युघ्नान्तथाऽपरान् पीत्वाऽन्त्यन्तुततो
दक्षिणके
त्सार्यदक्षन्चैकस्थलाऽन्तरे ३१ इत्थंराश्यंऽकपर्व्यं-
योग: वर्गः
न्तंकृत्वास्यान्तद्युतिः कृतिः प्रकारान्तरेणघनरीतिः
स्थाप्याऽन्त्यस्यघनंचाऽन्त्यवर्गंत्र्योर्घ्नोहृतंन्यसेत् ३२
एकस्थलाऽन्तरेदक्षेत्वादिवर्गाऽन्त्ययोर्वधं त्र्योहतंत
न्यसेद्दक्षे रूपदेशाऽन्तरेतथा ३३ स्थानेत्वादिघनं
दक्षेचैकदेशाऽन्तरेन्यसेत् तद्यथास्थानसंस्थानां-
शतस्थानीयादि
योगंतत्रघनंभवेत् ३४ इत्थमेवत्रिदेशादिराशीनां
३।४।५।६।७।८।९।१०।११ वा. हस्तांकान्
जायतेघनम् त्रिचतुःपूर्वराश्यादावऽन्त्यंतद्वासकान्स-
रेत् ३५ घनोदाहरणम् एकादीनांनवान्तानांतथा
नवघनस्यतथापंचाब्धिभानांघनान्वद न्यासः १।२
३।४।५।६।७।८।९।७२९।२७४५ एषांक्रमे-
णजाताः घनाः १।८।२७।६४।१२५।२१६।३४३

५१२ । ७२९ । ३८७४२०४८९ । २०६८३६४३६२५

अथद्वितीय प्रकारेणनवघन घन पर्वकाः ३७३२४८ १३९९६८ १७४९६ ७२९

एषांयोगंनवघन ७२९ घनं ३८७४२०४८९.

अथवर्गमूलक्रमः

वर्ग

त्यक्त्वाऽन्त्योजात्कृतिंद्विघ्नमूलेनासंसमंफलम् मूल

पंक्तौलिखैलब्धवर्गमाद्योजतस्त्यजेत् ३६ स्यान्मूलंच

पुनर्द्विघ्नमूलेनासंसमंत्विति उदाहरणम्– पूर्ववर्गाणां

मूलार्थंन्यासः ८१ । १६९ । १५८४०४ । १०००२१००-

११०२५ क्रमेणलब्धानिमूलानि ९ । १३ । ३९८ । १०-

००१०५.

अथघनमूलक्रमः

आदिः

प्राग्घनंहेऽघनेचैवं हित्वाचाऽन्त्य घनाद्घनम् ३७पृ-

थक् मूलेनस्व घ्नेन त्रिघ्नेनाद्यंवि भाजितम् लब्धंप्रं-

त्त्यांन्यसेल्लब्धवर्गंत्र्यन्त्याहतंत्यजेत् ३८ भाजिताद्या

घनमूलंस्यात्

च्चतस्त्राद्याद्घनाद्धित्वाघनंपदं स्यात्पुनश्च पृथङ्मूल

वर्गंत्रिगुणभाजितम् ३९ आद्यंलब्धफलंमूल पङ्क्तौ

प्राग्वल्लिखेदिति उदाहरणम्–पूर्वघनानांमूलार्थंन्यासः

१।८।२७।६४।१२५।२१६।३४३।५१२।७२९।
३८७४२०४८९।२०६८३६४३६२५ क्रमेणल-
ब्धानिसूलानि १।२।३।४।५।६।७।८।९।७२९
।३७४५. अथभिन्नपरिकर्म्माष्टकम्
तत्रादौभिन्नयोगान्तरविधिः अह्वारेस्थापयेदेकंह्वा-
रंताड्भिन्नकर्म्मणि ४० भिन्नयोगान्तरेन्योन्यंराशी-
नामुभयोस्तथा हारांशौ भाजकेन घ्नौस्वस्वहारांश
कंविना ४१ तुल्यछेदाःसमछेदौस्युःस्यातांसम्भवे-
सति अपवर्तितैरपवर्तिताभ्यांवाहारैश्छिन्नाच्चमार्द्दितौ
४२ स्वांशंहारंविनाहारभागावेवपरस्परम् वाबहूनां
द्वयोस्तुल्यहारास्तत्यद्वाविति ४३ तुल्यहारांशका
नांतुतुल्यहारांशयोस्तथा संयोगंवान्तरंकृत्वाहारा
संतत्फलंभवेत् ४४ तुल्यछेदविधौहारघातंस्वस्व-
हारोद्धृतम् स्वांशघ्नंस्वस्व भागंतुपरह्वारघ्नवद्भवेत्
४५ तत्रैक्यंवान्तरंहारघातासंतत्फलंभवेत् उदा-
हरणम्- पंचांशत्र्यंशयुग्मामंतथापादार्द्धोन्तरंवद

न्यासः $\frac{१}{५}$ $\frac{१}{३}$ $\frac{३}{}$ अहारराशावेकंहारंदत्वा न्यासः $\frac{१}{५}$ $\frac{१}{३}$ $\frac{३}{१}$ उक्तवत्करणाज्ज्ञाताः समछेदाः $\frac{३}{१५}$ $\frac{५}{१५}$ $\frac{४५}{१५}$ एषांयोगेजातं $\frac{५३}{१५}$ हरभक्तेजातम् $\frac{३८}{१५}$ न्यासः $\frac{१}{४}$ $\frac{१}{२}$ अनयोरन्तरेजातं $\frac{१}{४}$.

अथभिन्नगुणनविधिः

द्विह्यतासंचांशवधंस्याद्भिन्नगुणने फलम् ४६ उदाहरणम्– सत्र्यंशो नैकेनाहतंसार्द्धदलेन भ्रंशारंवद न्यासः $\frac{११}{३}$ $१\frac{१}{२}$ सवर्णितेन्यासः $\frac{४}{३}$ $\frac{३}{२}$ गुणितेजातं $\frac{१२}{६}$ हरभक्तेजातं २. न्यासः $\frac{१}{२}$ $\frac{५}{१}$ गुणितेजातं $\frac{५}{२}$ हरभक्तेलब्धं $२\frac{१}{२}$.

अथभिन्नभागहारविधिः

परिवर्त्यांशकंहारंहारस्याधोवधोद्धृतम् ऊर्ध्वघातंफलंभिन्नेभागहारविधौभवेत् ४७ उदाहरणं– सत्र्यंशैकोद्धृतंयुग्मंतथाखाश्विपादांशकमर्द्धोद्धृतंवद. न्यासः $\frac{४}{३}$ $\frac{२}{१}$ भाज्यः $\frac{२}{१}$ भाजकः $\frac{४}{३}$ भजनाल्लब्धो- लब्धिः $\frac{३}{२}$ न्यासः भाज्यः $\frac{२०}{४}$ भाजकः $\frac{१}{२}$ भजनाल्लब्धं

१०/१

अथभागांशांशविधिः

छिद्धातासंचांशवधसंशांशांशफलं भवेत् उदाहरण-
म्– निष्कस्यार्द्धस्यत्र्यंशस्ययुग्मपादांशकौवदस्वा-
ष्टानांषोडशांशंचत्वेकस्यार्द्धीकृतंवद न्यासः १/१ १/२ १/३
३/४ उक्तवज्जातं १/१२ न्यासः ८०/१६ १/२ सवर्णितेजातं १६०/१६
हरभक्तेजातं १०

अथभिन्नवर्गादिविधिः

वनेवर्गे घनौवर्गौपदे प्राग्वद्धरांशयोः ४८ उदाहर-
णम् – सत्र्यंशैकस्यवर्गंतत्पदंतद्घनंतन्मूलंब्रूहि न्या-
सः ४/३ वर्गः १६/९ मूलं ४/३ अस्यघनं ६४/२७ तन्मूलं ४/३

अथस्वभागानुबंधस्वांशापवाहयोर्विधिरुच्यते.

स्वांशाढ्योनेनत्वधःस्थेनहारंहन्यांद्धरेणच स्वांशाढ्यो-
नेनते नांशान्हन्यात्तस्यात्सवर्णितः ४९ उदाहरणं-
अंघ्रिर्निजार्द्धसंयुक्तस्तस्वस्वत्रिलवान्वितोच्यतां यु-
ग्मपंचांशौनिजाष्टमांशोनौततः स्वचतुर्भिः सप्तमां-
शैर्हीनौवद अर्द्धंनिजाक्षाष्टांशयुक्तंतन्निजांघ्रिही-
नमुच्यताम् न्यासः १/४ १/२ १/३ [illegible] [illegible] सवर्णिता जाताः

$\frac{६}{१२}$ $\frac{२१}{१४०}$ $\frac{३९}{६४}$ अथापरोदाहरणम् एकस्यरुद्रां-
शकेनोनेनैकचतुःषष्ट्यंशकेननिजे नहीनंसप्तति
मुच्यतांन्यासः $\frac{७०}{१}$ यथोचितकरणायन्यासः
$\frac{६४}{१}$ $\frac{०१}{११}$ यथो- $\frac{०१}{६४}$ $\frac{०१}{११}$ चितंन्यासः $\frac{७०}{१}$ $\frac{०११}{७०३}$ उक्तवत्स-
वर्णितेजातम् $\frac{४८४४०}{७०३}$ अथान्यदु- दाहरणं-
निजसार्द्धतृतीयांशोनखांकंवद न्यासः $\frac{६०}{१}$
यथोचितंन्यासः $\frac{६०}{१}$ $\frac{०५}{६}$ उक्तवत्सवर्णितंजातं $\frac{०१}{३}$ $\frac{१}{२}$
$\frac{१५}{१}$ अन्यदुदा हरणम् निजसार्द्धतृतीयांशो-
नयुग्माढ्येनहीनंखांकंवद न्यासः $\frac{६०}{१}$ $\frac{२}{१}$ यथात्र
युग्मंहीनंपृथक्स्थाप्यउक्तवत्स $\frac{०१}{३}$ $\frac{१}{२}$ वर्णितं
जातं $\frac{१५}{१}$ हरभक्ताल्लब्धम् १५ युग्मंपृथक्स्थापि-
तंहित्वाजातम् १३

अथशून्यपरिकर्म्माष्टकम्

खढ्यंखोनंसमंखस्यवर्गादौखंखभाजितः राशिः
शून्यहरोज्ञेयोखघ्नःखंजायतेथवा ५० शून्यहा-
रेखनिघ्नश्चचिंत्यंशेषविधाविति यत्रनास्तिहरंत-

त्रज्ञेयंशून्यहरंबुधैः ५१ तत्रैवविन्यसेदेकंछेदंशू-
न्यहरस्थले एवमेवगुणाभावेशून्यंगुणकमुच्यते
५२ तत्रशून्यगुणस्थानेगुणमेकंतुविन्यसेत् उदा-
हरणम् — रूपहीनंचरूपाढ्यंखंखवर्गंचतत्पदम्
घनंघनपदंखस्यखघ्नः पंचोन्वितंवद पक्षंखेनो-
द्धृतंब्रूहिखघ्नः स्वार्द्धसमन्वितः पक्षघ्नंखहृतं
कंजातंकस्तत्समुच्यताम् न्यासः ० एतदेकहीनं
जातम् १।० एकयुतंजातं १ खस्यवर्गः० मूलं०
घनं०तन्मूलं०न्यासः५एतेखेनगुणिताःजाताः० न्यासः
२ एतौखभक्तौ २/० यदज्ञातोराशिस्तस्यगुणः०
स्वार्द्धक्षेपः १/२ गुणकः २ हारंशून्यं० दृश्यम् ६
ततोवक्ष्यमाणेनविलोमविधिना इष्टकर्म्मणावा-
लब्धोराशिः २ इतिशून्यपरिकर्माष्टकम् .

अथव्यस्तविधिरुच्यते.

गुणभाजकयोर्वर्गमूलयोस्त्वर्णयोर्मिथः ५३ व्य-
स्तंकृत्वाहितदृश्येप्राग्राशिर्जायतेखलु स्वांशा-

ढ्योनेतुभागाढ्योनोहरस्तुहरो भवेत् ५४ भागस्त्व विकृतः कार्य्यव्यस्तेतच्छेषमुक्तवत् उदाहरणम्-य- स्त्रिघ्नोनिजयुग्मचरणान्वित स्त्रिभक्तः तत्स्वार्द्धोन स्तस्य वर्गस्त्रियुक्तस्तत्पदं द्विभक्तं लब्धमेकं चेत्प्र- थमं वद न्यासः गुणः ३ क्षेपः $\frac{३}{४}$ भाजकः ३ ऋणं $\frac{१}{२}$ वर्गं धनं ३ मूलं हरः २ दृश्यम् १ व्यस्तेनयथोक्त करणेन प्राग्राशिर्जातम् $\frac{४}{३}$

अथधनर्णपरिकर्माष्टकम्

तत्रोर्ध्वबिन्दुनाऋणंचिह्नंज्ञेयम् ऋणयोर्धनयोर्यो गंयोगेस्याद्विवरेन्तरम् ५५ धनर्णयोश्चविश्लेषेयो- गंयोगेन्तरम्भवेत् ऋणयोर्धनयोर्घातं धनंस्याद्भज- नंधनम् ५६ स्याद्दृणंस्वर्णयोर्घातं स्वर्णयो र्भजनं क्षयम् उदाहरणम्- युग्मतर्कयोर्धनयोस्तथाऋ- णयोर्योगंचान्तरं घातं घाताद्गुणभक्तात्फलंवद न्यासः २।६ योगं ८ अन्तरं ४ बधं १२ गुणभ- क्तालब्धं ६।२ न्यासः $\frac{६}{१}$।$\frac{२}{१}$ योगं $\frac{८}{१}$ अन्तरं $\frac{४}{१}$ वधं

१२ गुणभक्ताल्लब्धं ६।२ न्यासः २।६ योगः ४ अन्तरं ८ वधं १२ गुणभक्ताल्लब्धं ६।२ न्यासः २।६ योगं ४ अन्तरं ८ वधं १२ गुणभक्ताल्लब्धं ६।२

अथस्वर्णवर्गविधिः

स्ववर्गस्वर्णयोः स्वस्वमूले स्वर्णे यथोचिते ५७ मूलंनास्तिखवर्गत्वा हृणवर्गस्यतस्यच उदाहरणं- धनस्य रूपद्वयस्य तथा ऋणस्य रूपद्वयस्य वर्गं ब्रूहि द्वयो रूपोर्वर्गौतः न्यासः रूपं २ रूपं २ जातौ वर्गौ रूपवर्गः ४ रूपवर्गः ४ मूले रूप २ रूप २ ऋणवर्गः ९ तन्मूलं०

अथस्वर्णशून्ययोगान्तरविधिः

खदवेखोनेसमं स्वर्णं खाद्वूनंव्यस्तमीरितम् ५८ उदाहरणार्थम्- न्यासः रूपं २ रूपं २ रूपं० योगमन्तरंचाविकृतं रू २ रू २ रू० एतानि खाद्वूनानि जातानि रूपं २ रू २ रू०

अथखण्डवर्गविधिः

स्यात्खण्डयोर्वधाद्द्विघ्नंखण्डवर्गैक्ययुक्कृतिः उदाहर-
णम्- षड्विहीनरूपाणांचवर्गंब्रूहि वचक्षण न्यासः
४।६ जातोवर्गः १६ खण्ड ४।६ योर्वधं २४ द्विघ्नंजा-
तंशेषं ४८ रूपं ३६ सर्वयोगाङ्कानां १० वर्ग १००स-
संभवतिवर्गः १६ शेषं ४८ रू ३६ आगन्मूलयो ४।
६ वधं २४ द्विघ्नंशेषाद्दित्वामूलंस्यादेवंमूलं ४।६

अथेष्टकर्मविधिरुच्यते

तत्प्रथविधितुल्येष्टराशिः क्षुण्णोहृतोथवा ५९ रा
श्यंशैर्वायुतोहीनोदृष्टघ्नेष्टमनेनतु भक्तंस्यात्पू-
र्वराशिर्श्चेद्दौपक्षौयत्रतत्रतु ६० इत्थंद्दारान्तरेण-
समिष्टघ्नदृश्ययोस्तथा विश्लेषमेकमानंस्यात्तस्मा
द्वेयोनुपाततः ६१ उदाहरणम्- वेदघ्नः स्वत्रिभा-
गोनो भूपभक्तः समन्वितः राशेरर्द्धाब्धिषड्भागैः को
राशिर्विन्ध्यसम्मितः न्यासः गुणः ४ स्वत्रिभागही-
नः १/३ हरः १६ राश्यंशाः १/२ १/४ १/६ दृश्यं १३ क-
ल्पितमिष्टं ३ वेदघ्नः १२ स्वत्रि भागहीनः जातम् ८

भूपभक्तः $\frac{१}{२}$ कल्पितेष्टराशेरङ्घ्रीब्धितर्कांशैः $\left|\frac{३}{२}\ \frac{३}{४}\ \frac{३}{६}\right|$
युतोहरोजातः $\frac{१३}{४}$ इष्ट ३ घ्नदृश्य ३९ मनेना $\frac{१३}{४}$
संप्राप्तराशिः १२ अथद्वितीयोदाहरणम्-पुंजार्द्ध
स्त्र्यंशाद्यंवन भेदेगतं षष्ठंनिजसमांशाढ्यंनद्यांत-
प्राष्टांशः स्वनवांशाढ्यस्थितः खेयाताः वेदहंसाश्चे-
त्पुञ्जेसर्वान् हंसान्वद न्यासः $\left|\begin{matrix}\frac{१}{२} & \frac{१}{६} & \frac{१}{८}\\ \frac{१}{३} & \frac{१}{७} & \frac{१}{९}\end{matrix}\right|$ दृश्यं ४अ-
सेणसवर्णनं द्वाभ्यामपवर्त्ति- $\frac{३}{३}\ \frac{४}{२१}\ \frac{५}{३६}$ तं एषांयो
गः $\left|\frac{२५१}{२५२}\right|$ इदंकल्पितैके १ष्टादूनंकृत्वाशेषं $\frac{१}{२५२}$
अनेनासंकल्पितैके १ष्ट घ्नदृश्यं ४ जाताराशौहंस-
संख्या १००८ तृतीयोदाहरणं-राशेस्त्र्यंशाक्षांश
षष्ठान्पृथक्तान् दत्वाशेषं गोमितंब्रूहि राशिम् न्या-
सः $\left|\frac{१}{३}\ \frac{१}{५}\ \frac{१}{६}\right|$ दृश्यं ९ उक्तवत्करणाज्ज्ञातोराशिः३०

अथेष्टकर्म्मणिशेषजातिविधिः

छिद्दृश्यघातमंशोनछिद्घातासंफलम्भवेत् शेषजा-
तिविधौसिद्धिर्व्यस्तेनेष्टकर्म्मणा ६२ उदाहरणं-
स्वार्द्धदेवालयेशेषाद्युग्मत्र्यंशोगुरोर्गृहे शेषस्या-

ईग्रहेदत्वाशिष्टंयुग्मोरिवलंवद् न्यासः [१/२ २/३ १/२] दृश्यं २ यथोक्त करणेनजातंसर्वधनं २४ अथवातदेवन्यासः [१/२ २/३ १/२] दृश्यं २ अत्ररूप १ मिष्टराशिंप्रकल्प्य भागापवाद विधिना स्वांशाढ्येनेत्वधस्थेनहारंहन्याद्धरेण च्चेत्यादिनासवर्णितेजातं १/१२ अनेन इष्टा १ हतं दृष्टं २ भक्तं जातंसर्व धनं २४ अथविलोमविधिनान्यासः [२/१ १/२ २/३ १/२] स्वांशहीनेन्यासः [३/१ ३/१ ३/१ १/१] अथभागानुबंधेनजातंसर्वधनं २४ अथेष्टकर्म्मणिविश्लेषजात्युदाहरणम् पंचांशाच्यंशौतयोरन्तरान्वराशोः पृथक्पृथग्दत्वारूपशेषं १ चेद्राशिंवद न्यासः [१/५ १/३ २/५] दृश्यं १ जातोराशिः १५ सर्वेतेव्यस्तेनापिसिद्ध्यन्ति अथद्विपक्षजात्युदाहरणं त्रिशेषमेकस्य धनं षडश्वाः दशाश्वास्त्वपरस्यतुल्यमौल्या ऋणं तथाशेषशरंतथाचतस्यतौतुल्यधनौचेदेकाश्वमौल्यंवद यदाद्यधनस्यशरांशमन्यधनं धनंशेषंऋणंतथात्राहि अत्राश्वमौल्यमज्ञातंतस्यमानं कल्पितमिष्टं ३ अनुपातेनचेदेका

श्वस्येदं ३ मौल्यं ३ तदाषण्णांमौल्यं १८ एवंदशान्धानां मौल्यं ३० कल्पितेष्ट ३ घ्नौदृश्यौच ९।१५ शोधनार्थं न्यासः | १८ दृश्य ९ / ३० दृश्य १५ | यावत् १८ तावत् ३० रूपं ९ रूपं १५ यथात्रानयो १८।३० रन्तरेण १२ संदृश्ययो ९।१५ रन्तरं २४ लब्धमेकाश्वस्यमौल्यं २ पुनरनुपाते- नषण्णांमौल्यं १२ शेषा ३ह्यमाद्यस्यधनं १५ एवंदशा- नांमौल्यं २० शेषर्ण ५ युतं १५ जातमन्यधनंच १५ अ- थान्यन्यासः | १८/५ दृश्यं ९/५ ; ३० दृश्यं ०/५१ | अत्राप्यनयोरन्तरेण १३२/५ संदृश्ययो | ९/५ ५१/१ | रन्तरं | २६४/५ | ल- ब्धमेकाश्वस्यमानं २ प्राग्वत्तयोर्धने १५।३ अथवा- आद्यधनादन्यंत्रिगुणंत छेषस्वंतत्वं २५ चेत्तयोर्धने वद अत्राद्यधनादन्यधनंत्रिगुणोक्तस्तर्हि आद्यंत्रि- गुणीकृत्य कल्पितेष्टवशान्न्यासः | ५४ दृश्य २७ / ३० दृश्य ७५ | प- क्षयो ५४।३० रन्तरेण २४ संदृश्ययो २७।७५ र- न्तरं ४८ लब्धमेकाश्वस्यमौल्यं २ तथाषण्णांमौल्यं १२ शेष ३ युतं १५ जातं प्रथम धनं १५ एवं द्वितीयधनं ४५

अथान्यदुदाहरणं एकनरस्यरत्नानि माणिक्यानिपंचा-
नि ५ नीलान्यष्टौ८ मौक्तिकानिसप्तमितानि ७ रत्नमानी-
तशेषंधनंखांकमितं ९० अन्यनरस्यरत्नानिसप्तमाणि-
क्यानि ७ नवनीलानि ९ षण्मौक्तिकानि ६ रत्नमानीत
शेषंधनं द्विषष्टि ६२ मितं तौतुल्यस्वौचेद्रत्नमौल्यान्व-
द कल्पितमिष्टं ३ कल्पितंइष्टं २ कल्पितं १ अनुपातेन-
पक्षौन्यासः

मा	नी	मौ		
१५	१६	७	दृश्यं	९०
२१	१८	६	दृश्यं	६२

१५।१६।७ अत्राद्यौ
क्यं ३८ परै- २१।१८।६ क्य ४५
९०।६२
योरन्तरेण ७ संकल्पितेष्ट १ घ्नदृश्ययोरन्तरं २८ ल-
ब्धमेकैस्यमौल्यं ४ चेदेकस्येष्ट १ स्येदं ४ एषां ३ लब्धं
मौल्यं १२ पुनरेकस्यमाणिक्यस्येदं १२ चेत्पंचमाणि-
क्यानां मौल्यं ६० एवंप्रथमपक्षेमौल्यानि मा ६० । नी ६४ । मौ २८
शेषाद्यमेषांयोगं २४२ आद्यस्यसर्वधनं २४२ एवम-
न्यस्यापियथा १ एकमाणिक्यस्येदं १२ चेत्सप्तमाणि-
क्यानां मौल्यं ८४ एवंद्वितीयपक्षेमौल्यानि मा ८४ । नी ७२ ।
मौ २४ एषामैक्यं १८० शेष ६२ युतं २४२ जातं द्वितीय

धनंच २४२ एवमिष्टवशाद्बहुधा समधनं भवति अ-
थान्यदुदाहरणं एकोवदति देहि शतं त्व द्रव्यान्मे द्विघ्नो-
भवति अपरोपिच दशांसांदेहित्व द्रव्यान्मे षड्गुणो भ-
वतितयोर्धनेवद अत्राद्यापरयोः कल्पितेष्टे धने न्यासः

२	द्व	१००
१	द्व	१००

अनयोः परस्य शते गृहीते आद्यो द्विगुणि-
तः स्यादित्येकोलापो घटते अथाद्याद्दशापनीय दशा
भिः परधनं युतं षड्गुणं स्यादिति आद्यं षड्गुणी कृत्यन्या-
सः

१२	द्व	६६०
१	द्व	११०

अतः प्राग्वल्लब्धमेक १ स्य मानं ७०
७० द्विघ्नं १४० १००
एकेन यं ७० चेद्द्वाभ्यां १४० इदं सहद्वयं शेषमादि धनं
३० षड्गुणं १८० ऋणं १० द्रव्ययुतं १७०
४० एवमन्यधनं १७०

अथ धनैक्ये जातिराशीनामन्तरकर्म

स्वर्णानामेक जातीनां भेदेल घ्वधिकाल्लघुं हित्वातदधि
कं शेषयुक्तं स्वोर्द्धस्यजेदिति ६३ यथारविर्तिथिश्रु
तिपिण्डाना १२।१५।२२।२८ मन्तराच्छेषमग्नि ३
मितं भवति.

अथ संक्रमण विधिः

योगं तु द्व्यन्तरेणोनयुक्तं कृत्वा ततो र्द्धितौ स्यातामस्या

धिकौराशीतौतत्संक्रमणं भवेत् ६४ उदाहरणं ययो-र्योगंनवंवेदमन्तरंतौराशीवद न्यासः योगं २० अंतरं ४ राशी १२।८

अथ विषम कर्म विधिः

राश्योर्घातेयुगघ्नेचराश्योर्योगकृतेस्तयोः कृत्वाभेदंभवे-द्राश्योरन्तरस्यकृतिस्तयोः ६५ राश्योर्वर्गयुतौकृता राश्योर्योगकृतेस्तया भेदंराश्योस्तयोर्ज्ञेयंद्विघ्नघातस-मंस्वलु ६६ वर्गान्तरंभवेद्राश्योस्तयोर्योगान्तराहतिः घातेद्विघ्नेतयोर्भेदवर्गयुक्तातयोस्तथा ६७ राश्योर्व-र्गयुतिस्तत्तु विज्ञेयागणकोत्तमैः अन्तरेणोद्धृतंवर्गभे-दंयोगमुदीरितम् ६८ राश्योर्योगकृतौराश्योर्घातंवे-दाहतंबुधैः हित्वाचान्तरवर्गःस्याद्वर्गैक्यद्युतिवर्गयोः ६९ विश्लेषस्यदलंराश्योर्घातमुक्तंविचक्षणैः उदा हरणं भुजाऽभ्यूनात्पदंव्येकं कोटिकर्णान्तरंयदि य-त्रतत्र भुजंकोटिं कर्णंब्रूहिविचक्षण अत्रकोटिक-र्णान्तरमिष्टं २ अतोऽभ्यस्ताद्भुजः १२ इष्टं २ सैकं ३

वर्गः ९ त्रियुतः १२ वर्गः १४४ अयंकोटिकर्णवर्गा-
न्तरं १४४ तयोर्योगान्तरघातसमं१४४ इष्टः २को-
टिकर्णान्तरेण २ भक्तभयं १४४ जातं ७२ अयंयोगः
७२ अन्तरेण २ ऊनयुक्ते अर्द्धितेजातौकोटिकर्णौ ३५।
३७ इष्टवशाद्बहुधा भुजकोटिकर्णाः स्युः अथापरो-
दाहरणं खाब्धिदोः कोटिकर्णैक्यंकोटिबाहुवधंतथा
खार्कयत्रभुजंकोटिंकर्णंतत्रोच्यतांखलु अत्रभुज-
कोटिवधो १२० द्विघ्नः २४० तद्युतिवर्गस्यवर्गयोगस्य
चान्तरं २४० यद्भुजकोट्योर्वर्गयोगः सखकर्णवर्गः
अतोदोः कोटियुतिवर्गस्य कर्णवर्गस्यचान्तरमिदं२४०
योगान्तर घातसमं २४० अतइदमन्तरं २४० योगेना
४० संलब्धं६ दोः कोटियुतिकर्णान्तरं ६ अनेनयुक्तो-
नेर्द्धितेयोगेजाते दोः कोटियोगकर्णौ २३। १७ दोःको-
टियोगः २३ कर्णः १७ दोःकोटियुति २३ वर्गं५२९
चतुर्गुणघातोने ४८० शेषंदोः कोट्यंतरवर्गः ४९
मूलं७ इदंकोटिभुजान्तरं ७ भुजकोटियोगे २३ यु-

युक्तौनार्द्धकृत्वाजाते भुजकोटी १५।८ भुजः १५ कोटिः८

अथकिंचिद्वर्गकर्म

इष्टवर्गगजैर्निघ्नंव्येकार्द्धमिष्टभाजितं ७० एकः स्यात्तत्कृतेरर्द्धं सैकंराशिःपरोभवेत् वर्गयोगान्तरेव्येके राश्यो स्यातांकृतीतयोः ७१ उदाहरणं वर्गयोगान्तरे व्येके मूलदेतौययोर्वद कल्पितमिष्टं $\frac{१}{२}$ अस्यकृतिः $\frac{१}{४}$ अष्टगुणोजातः २ अयंव्येकः १ दलितः $\frac{१}{२}$ इष्टेन हृतः जातः प्रथमोराशिः १ अस्यकृतिः १ दलिता $\frac{१}{२}$ सैका $\frac{३}{२}$ अयमपरोराशिः $\frac{३}{२}$ एवमेतौराशी | $\frac{१}{१}$ $\frac{३}{२}$ | एवमेकेनेष्टेनजातौ $\frac{७}{२}$ $\frac{१७}{८}$ द्विकेनेष्टेन $\frac{३१}{८}$ $\frac{९९३}{३२}$

अथ मूलगुणविधिः

गुणघ्नपदयुक्तोनराशेरर्द्धगुणस्यच वर्गेणयुक्तदृष्टस्यमूलमर्द्धगुणेनहि ७२ ऊनंवाढ्यंततोवर्गं प्राग्राशिर्जायतेखलु चेदंशौरूनयुक्तः स्यादंशौरूनयुतेनच ७३ एकेनगुणकं दृश्यं भक्त्वाताभ्यांततोन्क्तवत्. उदाहरणं राशेः सप्तगुणमूलार्द्धेनाद्युग्मशेषंचेद्राशिंवद न्यासः

मूलगुणः $\frac{७}{२}$ दृश्यं २ अर्द्धगुणस्य $\frac{७}{४}$ वर्गेण $\frac{४९}{१६}$ युक्तस्य दृष्टस्य $\frac{८१}{१६}$ मूलं $\frac{९}{४}$ अर्द्धगुणेन $\frac{७}{४}$ ऊनत्वादाढ्यं $\frac{१६}{४}$ वर्गीकृतंजातोराशिः १६ उदाहरणं त्रिगुणैर्निजमूलै र्युतः दिक्कोराशिर्भवति न्यासः गुणः ३ दृश्यं १० गुणा र्द्ध $\frac{३}{२}$ वर्गेण $\frac{९}{४}$ युक्तस्यदृ १० ष्टस्य $\frac{४९}{४}$ मूलं $\frac{७}{२}$ अर्द्धमूलगुणे $\frac{३}{२}$ युक्तत्वादूनं $\frac{४}{२}$ वर्ग ४ राशिः ४ उदाहरणं राशेर्मूलद्वयंदत्वा राशेस्त्र्यष्टांशकंपृथग्दत्वा शेषंयुग्मोन्मितं धनं चेत्सर्वस्वराशिंवद न्यासः गुणः२ त्रिगुणाष्टांशः $\frac{३}{८}$ अथवाष्टमांशात्रयः $\frac{१}{८}$ $\frac{१}{८}$ $\frac{१}{८}$ दृ- श्यं२ एकोनां $\frac{३}{८}$ शेनाने $\frac{५}{८}$ नदृश्यं२ मूलगुणंच२भ- क्ता दृश्यं $\frac{१६}{५}$ मूलगुणं $\frac{१६}{५}$ अर्द्धगुण $\frac{८}{५}$ वर्ग $\frac{६४}{२५}$ दृश्या $\frac{१६}{५}$ढ्यंजातं $\frac{१४४}{२५}$ मूलं $\frac{१२}{५}$ गुणार्द्धेन $\frac{८}{५}$ ऊन त्वादाढ्यं ४ वर्गोराशिः १६ उदाहरणं द्रव्यस्यराशेः पादांशमूलंराशितर्काष्टमांशाद्यं दत्वाशेषंयुग्मंचेद्रा शिंवद न्यासः गुणः $\frac{१}{४}$ अत्रराशेः पादांशमूलगुणं $\frac{१}{४}$ तर्हिदृश्य २ पादांशं $\frac{१}{२}$ दृश्यंज्ञेयं $\frac{१}{२}$ भागाः $\frac{६}{८}$

प्राग्वज्जातौगुणदृश्यौ ११२ गुणः १ दृश्यः २ प्राग्व-
ज्ज्ञातंराशिचतुर्थांशं ४ एतच्चतुर्भिर्गुणितंजातोद्रव्य-
राशिः १६ उदाहरणं त्रिभिःस्वमूलैर्युतंस्वपादाढ्यं
चेदंशंजातंचेद्राशिंवद न्यासः भागः $\frac{1}{4}$ मूलगुणः ३
दृश्यं ११ ऋणएकेनांशे $\frac{1}{4}$ शेनाढ्येन $\frac{5}{4}$ मूलगुणंदृ-
श्यंच भक्ता ताभ्यांप्राग्वज्ज्ञातोराशिः ४ .

अथ त्रैराशिकाद्योजराशिकविधिः

फलयोर्हारयोश्चापिद्वयोरन्योन्यंपरिवर्त्तनं ७४ पक्षयो
रुभयोः कृत्वात्वल्पराशिवधोद्धृतम् बहुराशिवधंज्ञे-
यंफलंत्र्याद्योजराशिके ७५ बहुराशिवधेस्वल्पराशि
घातेतथैवच राशिमण्डलसंख्याया विज्ञानेनोच्यते-
हरः ७६ राशिस्तत्रोच्यते राशेः फलएवाथकथ्यते
राशिर्वधविधौहारः पक्षयोरुभयोरपि ७७ तत्रोज-
राशिकेऽज्ञातस्थानेसर्पाकृतिंलिखेत् आदेःफलं
यथांशाःस्यात्तथांशाःपरपक्षजं ७८ यद्गुणांशाऽधि
कंवाऽल्पंस्यात्फलंपूर्वपक्षजं तद्गुणांशाऽधिकंवाऽल्पं

स्यात्तस्मात्परपक्षजं ७९ इच्छाद्युत्थफलौयत्रस्या-
तांतुल्यकुलेगतौ तत्रादि फलयोरेव परिवर्त्तनमाचरे-
त् ८० इच्छायाः प्रथमस्यापिसर्वत्रैककुलं भवेत् नी-
चवंशप्रमाणेननीचराशिहरंबुधैः ८१ हत्वातन्नी
चराशिस्तु ह्युच्चजातिः प्रजायते आदिराशेः फलं
त्वन्यजातिर्मध्येस्थितंतयोः ८२ इच्छाहृतंफलंवादि
भक्त मिच्छाफलंभवेत् एतत्त्रैराशिकंचादिनिघ्नमि
च्छोद्धृतंफलं ८३ इच्छातोत्थंफलंव्यस्तेज्ञेयंत्रैराशि
केखलु च्छेदं यत्र भवेत्तत्रज्ञेयंव्यस्तोजराशिकं ८४
यत्रेच्छावर्द्धनाल्लब्धेर्न्यूनत्वंजायतेथवा ह्रासवृद्धि
फलेज्ञेयंव्यस्तंत्र्याद्योजराशिकं ८५ प्रकारान्तरेण
वाद्यन्यपक्षयोस्तिर्य्यक् संस्थयोः परिवर्त्तनं केवलंफ-
लयोः कृत्वानपृथक्तत्रहारयोः ८६ अन्योन्यंतुततो
भक्तास्वल्पराशिवधेनहि अधिराश्याहृतिंलब्धंतादि
च्छाफलमुच्यते ८७ त्रैराशिकोदाहरणं द्रम्मद्
येन सेटंलभ्यतेचेत्सार्द्धत्रयेणद्रम्मेणाकिंलभ्यते त्माः

सः |२ ७/२ / १ २| फलंपरिवर्त्यन्यासः |२ ७/२ / २ १| अत्रबहुराशि |१।७/२| वधं |७/२| लघुराशि |२।२| वधेन २ भक्तं लब्ध ७/४ हरभक्तंजातंपादोनद्वयसेटकं |१ ३/४| अथवा स्मिन्न्यासेराशित्रयंतस्मात्त्रैराशिकेएान्यासः |२।१।७/२| अत्रआदिः २ आदेः फलं १ इच्छा ७/२ इच्छाहतं फलं ७/२ आदिभक्तंइच्छाफलं ७/४ प्रकारान्तरेण |२।१ / ७/२।६| फलंपरिवर्त्यन्यासः |२।६ / ७/२।१| बहुराशि |७/२।१| वधं ७/२ स्वल्पराशि |२।६| वधेन २ भक्तंलब्धमिच्छाफलं ७/४ अथवान्यासः |२।१।७/२।६| फलंपरिवर्त्यन्यासः |२।६।।७/२।१| बहुराशि |७/२ १| वधं ७/२ लघुराशि |२।६| वधेन २ भक्तमिच्छाफलं ७/४ अथवान्यासः |२/१ ७/२ / १ / १| हारंफलंपरिवर्त्यन्यासः |२।७ / २ १ / २ १| बहुराशि |७।१।१।१| वधं ७ स्वल्पराशि |२।२।२| वधेन ४ भक्तंजातंफलं ७/४ अत्रद्रम्मद्वयस्यहारं १ एकसेटकस्यहारंचाप्येकः १ कल्पितः पुनस्त्रैराशिकोदाहरणम् वस्त्रद्वयस्यमौल्यंनिष्कंचे

त्रिनिष्कैः कत्यम्बराणिलभ्यंते न्यासः [२/१ ३] अ-
त्रेच्छाफलयोरेक जातित्वादाद्यंफलंपरिवर्त्त्यन्यासः
[१/२ ३] प्राग्वत्फलंपरिवर्त्त्यन्यासः [१ ३/२] उक्तव-
ल्लब्धम्वस्त्रमानं ६ पुनरपित्रैराशिकोदाहरणं ये-
जीवा अष्टसेटकमन्नं चतुर्भिर्दिनैर्भक्षन्ति तेदशसे
टकमन्नंकत्युन्मितैर्दिनैर्भक्षंतिन्यासः [८/४ १०] उ-
क्तवल्लब्धाः दिवसाः ५ अथपुनरपित्रैराशिकोदाह-
रणंचतुर्थं सपादैकचत्वारिंशाद्भिर्द्रम्मैर्स्त्र्यंगसेटक-
६३ ममलघृतमानीतं तत्सकपटंकृत्वातन्मध्येसक
पटैकसेटकस्यमोल्यंनवपणंजातंचेत् सर्वास्मिन्घृतेक
तकपटसेटान्तकादिन्वद न्यासः द्रम्माः घृतमोल्यं-
[४१ १/४] घृतसेटकानि ६३ नवभिः पणैः सकपटसे-
कसेटकमितं घृतंलभ्यतेचेत् सर्वघृतस्यमोल्यपणैः
किमितिन्यासः [९/१ ६६०] लब्धंसकपटंसर्वघृतं
[७३ १/३] अस्मिन्सुनिष्कपटंघृतं ६३ हित्वाशेषंक
पटं [१० १/३] तक्रंकिंवातैलंदुग्धंदधिः किम्वापानीयं

किंवा कदलीफलम् अथवाऽयासान्नभक्तं वापरिपा-
चितपिण्डालुकादिकम् अथव्यस्तत्रैराशिकोदाहरणं
वर्षत्रयस्यप्राणेर्मौल्यंतर्कंचेन्नन्दाब्दस्यप्राणेमौल्यंवद
न्यासः |३ ९ / ६ ~| प्राग्वद्बहुराशिवधः १८ लघुराशि
|~।९| वधः९ भक्तः लब्धंमौल्यं२ अथवान्यासः
|३।६।९| अत्रादिः ३ फलम् ६ इच्छा ९ व्यस्तत्रैरा-
शिकत्वादादि ३ हतंफलं ६।१८ इच्छा ९ भक्तं फलंमौ
ल्यंजातं २ पुनर्व्यस्तत्रैराशिकोदाहरणं कस्मिन् चि-
द्राशींत्रिभिर्भक्तातर्कफलंचेत् नवभिर्भक्तात्किंफ-
लंभवेत् न्यासः |३ । ९ / ६ ~| प्राग्वल्लब्धं २ पुनरपिव्य
स्तत्रैराशिकोदाहरणम् यद्वस्तुद्वादशाजीवाः त्रिभि
र्दिनैर्भक्षंतितद्वस्तुवेदोन्मिताःजीवाः कतिदिवसैर्भ-
क्षंति न्यासः |१२ ४ / ३ ~| फलं ३ हारं ४ च परिवर्त्यन्या-
सः |४ १२ / ~ ३| उक्तवत्करणाल्लब्धं ९ अथापरोदा-
हरणं यत्कर्म द्वादशानरास्त्रिभिर्दिनैः कुर्वन्तितंकर्म
वेदोन्मिताः मनुष्याः कतिदिवसैः कुर्वन्ति न्यासः |१२ ४ / ३ ~|

प्राग्वत्फलं ९ अथपंचराशिकोदाहरणं मासेरवाक्षे न्तरं युग्मं वर्षे सेकिंतथान्तरंन्यासः | १ | १२ | ५० | ५ | २ | ~ | प्राग्वन्मिथः पक्षयोः फलं परिवर्त्यन्यासः -

१	१२
५०	५
~	२

बहूनांराशीनां | १२ | ५ | २ | वधः १२० लघुराशि | १ | ५० | ~ | वधेना ५० सः लब्धंतथान्तरं | १२/५ |

अथप्रकारान्तरेणन्यासः | १ | ५० | २ / १२ | ५ | ~ | फलंपरिवर्त्यन्यासः | १ | ५० | ~ / १२ | ५ | २ | बहूनांराशीनां १२ | ५ | २ वधः १२० लघुराशि १ | ५० | ~ वधेन ५० भक्तस्तदिच्छाफलम् | १२/५ | वान्यासः | १ | ५० | २ || १२ | ५ | ~ | फलं परिवर्त्यन्यासः | १ | ५० | ~ || १२ | ५ | २ | बहूनां | १२ | ५ | २ | वधं १२० स्वल्पराशि | १ | ५० | ~ | वधेन ५० भक्तंलब्धमिच्छाफलं | २ २/५ | अथकालज्ञानार्थंन्यासः

१	~
५०	५
२	१२/५

फलंपरिवर्त्यन्यासः

१	~
५०	५
१२/५	२

बहूनांराशीनां | १ | ५० | १२/५ | वधः १२० लघुराशि ५ | २ वधेन १० भक्तः लब्धामासाः १२ अथमूलधनार्थंन्यासः

१	१२
५०	~
२	१२/५

फलंपरिवर्त्यन्यासः

१	१२
५०	~
१२/५	२

प्राग्वल्लब्धंमूलं-

धनं ५ अथव्यस्तपंचराशिकोदाहरणं वेदसेटकवस्तुषोडशाजीवा एकस्मिन्दिने भक्षंतिचेत्सेट इयवस्तु वस्कमिताः कत्युन्मितदिनै र्भक्षंतिन्यासः [५ । २ / १६ । ८ / १ । —] फलं हारंच परिवर्त्यन्यासः [४ २ / ८ १६ / — १] प्राग्वल्लब्धंदिनं १ पुनर्व्यस्तपंचराशिकोदाहरणं रसंन्यासंढ्रिलब्धंचेद्दशांपंचोद्धृतंबद न्यासः [६ १० / ३ ५ / २ —] फलंहारंपरिवर्त्यन्यासः [६ १० / ५ ३ / — २] उक्तवल्लब्धं २ अथपंचराशिकोदाहरणं दशजीवाः विंशद्दिनैश्चत्वारिंशान्मितंसेटमणंवावस्तुं भक्षंतिचेत्पंचोन्मिताः जीवास्तिथिभिर्दिनैः कतिमितवस्तं भक्षंति न्यासः [१० ५ / २० १५ / ४० —] फलं परिवर्त्यन्यासः [१० ५ / २० १५ / — ४०] उक्तवल्लब्धं १५ अथसप्तराशिकोदाहरणं विस्तारेत्रिकरैस्तल्याः दैर्घ्येवेदोन्मिताः करैः येवस्त्राः भास्करास्तेषांमौल्यंखाग्न्योन्मितं यदि विस्तारे षण्मिताः हस्तैः दैर्घ्येनागोन्मिताः करैः येवस्त्राः षण्मिताः स्तेषास्मौल्यंब्रूहि विचक्षण न्यासः [३ ६ / ४ ८ / १२ ६ / १० —]

मेर ४० वासेर १६०० वामण ४०

उक्तवल्लब्धंमौल्यं २० अथवा विस्तारदैर्घ्यं ३।४ घातं १२ एक वस्त्रस्य क्षेत्रफलं १२ द्वादश १२ गुणितं १४४ द्वादशवस्त्राणां क्षेत्रफलं १४४ एवंपरपक्षेवस्त्राणां क्षेत्रफलं २८८ ततस्त्रैराशिकेणयथास्य १४४ मौल्यं १० चेत् २८८ मौल्यंकिमितिन्यासः

१४४	२८८
१०	

लब्धंमौल्यं २० अथवा त्रैराशिकद्वयेन पंचराशीक-फलं त्रैराशिकत्रयेणसप्तराशिकफलं त्रैराशिकचतु-ष्केणनवराशिकफलं त्रैराशिकपंचकेरेकादशराशिक फलं षड्भिस्त्रैराशिकैस्त्रयोदशराशिक फलमित्यादिकं भवति अथनवराशीकोउदाहरणं या नीष्टिकानि-विस्तारेत्वष्टभिश्चांगुलैस्समा दैर्घ्येस्त्र्यंगुलैस्तुल्या वेधेवेदांगुलैस्तथा द्रम्मैः षोडशभिस्तानिलभ्यन्तेचे-च्छतानि हि विस्तारेंगांगुलैस्तुल्यादैर्घ्येशक्रांगुलैस्तथा वेधेपंचांगुलैस्तुल्या व्योमाब्धीनीष्टिकानिच द्रम्मैः क-त्युन्मितैर्ब्रूहिलभ्यन्तेसत्वरंबुध न्यासः

८	६
१२	१४
४	५
१००	४०
१६	

उ-क्तवल्लब्धंमौल्यंद्रम्माः ७ अथैकाद-श

राशिकोदाहरणं विस्तारेष्टांगुलैर्दैर्घ्ये द्वादशैरंगुलैस्ससमाः वेधेवेदांगुलैस्तुल्यास्तौल्येसेट द्वयोन्मिताः द्रम्मैर्नागोन्मि-तैः पट्टाल्लभ्यन्तेश्शून्यदिङ्मिताः एवंशक्रांगुलैर्दैर्घ्ये वि-स्तारेंगांगुलोन्मिताः वेधेपंचांगुलैस्तुल्यास्तौल्येसेटत्र योन्मिताः पट्टाःरवाब्धिमिता द्रम्मै र्लभ्यन्तेकियद्द्रुम्मि-नैः न्यासः

८/१२	६/१४
४	५
२	३
१००	४०
८	~

लब्धंमौल्यंद्रम्माः ५ $\frac{१}{४}$ अथ-त्रयोदश राशिकोदाहरणं दैर्घ्येह्यर्कांगुलैस्तुल्याः विस्तारेष्टांगुलैस्समाः पिण्डेचाब्ध्यं गुलैस्तुल्यास्तौल्येसेट द्वयोन्मिताः येपट्टाःषष्टिभिस्तत्त्वा स्तेषामानयनायद्वि भाटकंषट्पणाश्चेन्तु यद्देशेक्रोश पंचके दैर्घ्येशक्रांगुलैस्तुल्या विस्तारेंगांगुलैस्तथा पिण्डे बाणांगुलैस्तुल्यास्तौल्येसेटत्रयोन्मिताः येपट्टाः रवा-ब्धंचस्तेषां भाटकं योजने कियत्. न्यासः

८/१२	६/१४
४	५
२	३
६०	४०
५	४
६	~

लब्धाः भाटकेपणा ५ $\frac{१}{४}$ पणानांद्रस्मकरणरीतिः पणानांतुहरंभूपैर्हत्वा-स्युर्द्रस्मजातिगाः तेपणाएवमखिलाः

छि ह्रमानाःस्युरुत्कुलाः ८८ अत्रव्यस्तसप्तराशिका द्युदाहरणानिविस्तारभयान्नलिखितानि

अथ भाण्डप्रतिभाण्डकविधिः

मिथोवस्त्वर्जनेवस्तोः पक्षयोः परिवर्त्तनात् च्छेदयोः फलयोर्व्यस्तेत्वव्यस्तेमौल्ययोरपि ८९ अत्यराशीव धाप्तंस्याद्बहुराशिवधंफलं उदाहरणं द्रम्मेणाम्रा- ष्टकंयत्रपणेनदाडिमद्वयंलभ्यन्ते केवलाम्रेणलभ- न्तेकतिदाडिमाः न्यासः

१६	१
८	२
१	~

मौल्यंफलंपरिवर्त्य न्यासः

१	१६
८	२
~	१

उक्तव लब्धानिदाडिमा- नि ४ पुनरुदाहरणंव्यस्तं दिग्भिर्द्रम्मैः षोडशाब्दस्यतुरगोलभ्यते स्वाश्विभिर्द्रम्मैर्वेदाब्दि- वत्सरास्त्रीप्राप्नोतिचेत् वेदमिताब्देन तुरगेण कतिव र्षमितास्त्रीप्राप्नोतितद्वद न्यासः

१०	२०
१६	२४
४	~

व्यस्त- त्वात् केवलंपक्षयोः फलंपरिवर्त्य न्यासः

१०	२०
१६	२४
~	४

उक्तवत्करणात्फलं १२ वर्षास्त्री यथाव्य- स्तत्रैराशिकेण ४ वर्षतुरगस्यमौल्यं ४०

त्रैराशिकेण २० द्रम्मैः २४ वत्सरास्त्री लभ्यते चेत् ४० द्रम्मैः कतिवत्सरास्त्री इति २०।२४ घातं ४८० द्रम्मं ४० भक्तं फलं १२ वर्षास्त्री.

अथमिश्रव्यवहारः

मानकालहतं मानंमिश्रकालाहतं फलं ९० मिश्रघ्नेतेत दैक्यासेस्यातामूलकलान्तरे स्यादिष्टकर्म्मजंमूलं मिश्रेहित्वा कलान्तरं ९१ उदाहरणं पञ्चकेनशतेनब्दे मूलंस्वंसकलान्तरं षोडशंचेत्पृथक्ब्रूहितत्र मूल कलान्तरे न्यासः

१	१२
१००	१६
५	

लब्धेक्रमान्मूल कलान्तरे १०।६ अथवा एकं १ मूलधन मिष्टंप्रकल्प्य १ तस्यवर्षेकलान्तरंजातं $\frac{३}{५}$ मूलधनैवेष्टाढ्यंजातं $\frac{८}{५}$ अनेनासंइष्ट १ घ्नदृश्यं १६ लब्धंमूलधनं १० मिश्रा १६ दूनंफलं ६ कलान्तरं ६.

अथमिश्रान्तरविधिः

स्वल्पमानफलेनासं बहुमानफलंफलं कुलैकेनाऽयुतं तेन भक्त्वाहीष्टकृतिंफलं ९२ अन्यमूलधनंज्ञेय.

मिष्टवर्गाऽन्वितं फलं आद्यमूलधनं तुल्ये काले तुल्ये-
फलेययोः ९३ उदाहरणं पंचकशतेन दत्तं यत्फल
वर्गोनं तद्दशकशतेन दत्तं तुल्यः कालः फलंचतयोः य-
थात्र बहुमितिफलं १० लघुमितिफलेनासं २ एकोने-
ना १ सं इष्ट ४ वर्ग १६ लब्धमन्यस्य धनं १६ इदं १६
इष्ट ४ वर्ग १६ युतं जातं प्रथम धनं ३२ अतोजराशि
केएाकालः मासाः $\frac{५}{२}$ फलंच ४ द्विकेनेष्टेन २ अ-
न्यधनं ४ प्रथमधनं ८ कालः मासाः ५ फलं कला-
न्तरं २ उदाहरणं एककशतेन दत्तं यत्फल वर्गोनंत-
त्पंचकशतेन दत्तं तुल्यः कालः फलंचतयोः अत्रापि
लघु १ फलासंबहु ५ फलंलब्धं ५ अनेनैकोनेना ४
समिष्ट २ वर्ग ४ लब्धं १ द्वितीयधनं १ इदं १ इष्ट २
वर्गा ४ ढ्यं प्रथमधनं ५ समकालः मासाः ४० फलंच
२ एवमिष्टवशाद्बहुधा.

अथमिश्रान्तरविधिः

योगान्तरेविलोमेनस्यातांप्राग्वत्तयोर्धने उदाहरणम्

पंचकशतेनदत्तं यत्फलवर्गाढ्यंतद्दशकशतेनदत्तंतु-
ल्यःकालः फलंचतयोः अत्रापिलघु ५ फलासंबहु १०
फलं २ अनेनैक १ युतेना ३ सं ३ इष्ट ३ वर्ग ९ लब्धं
मन्यधनं ३ तदिष्ट ३ वर्ग ९ द्विसा ६ प्रथमधनं ६ काल:
मासाः १० फलंच ३ इष्टवशाद्बहुधा स्युः तथामिश्रा
न्तरविधिः इष्टोत्यस्यसमूलस्य फलस्येष्टाहतेगुणे ९४
भेदेनान्तरमिष्टघ्नद्वयंमूलधनं भवेत् उदाहरणं पंचक
शतेनदत्तंमूलं सकलान्तरं गतेवर्षे द्विगुणंषोडशहीनंल-
ब्धंमूलंधनंवद न्यासः द्वयं १६ गुणं २ अत्रमूलधनं
इष्टः ३ इष्ट ३ घ्नगुणं ६ द्वयंच ४८ अतःपंचराशि

क्रेण	१	१२
	१००	३
लः	५	

लब्धमिष्टे ३ कलान्तरं $\frac{९}{५}$ एतन्मू-
धना ३ढ्यं $\frac{२४}{५}$ अस्यगुणे ६ न्तरे-
णा $\frac{६}{५}$ संद्वयं ४८ लब्धंमूलधनं ४० कलान्तरंच-२४
अपरोदाहरणं पञ्चकशतेनदत्तंमूलंसकलान्तरम्
वेदाब्दैस्त्रिगुणंयुगाधिकंलब्धंमूलंसमाचक्ष्व अत्र
एके १ नइष्टेन प्राग्वच्चतुर्षुवर्षेषु कलान्तरं $\frac{१२}{५}$ मूला १

द्यं १५०/५ अस्येष्ट१घ्नगुणे ३ न्तरं ३/५ तेनाप्त ३/५ संइष्ट१ घ्नहृद्यं ४ लब्धंमूलधनं १० कलान्तरंच २४

अथमिश्रांतरविधिः

स्वस्वमानहृताः स्वस्वकालाः स्वस्व फलोद्धृताः ९५ कालैः स्वस्वगतैरासास्तेमिश्रघ्नाः पृथक् पृथक् लब्धियोगोद्धृता युक्तखण्डा भिन्ना भवन्तिहि ९६ उदाहरणं एकपंचत्रिकशतैर्दत्तंखण्डैस्त्रिभिर्नरवं खण्डान्षट् द्व्यक्षमासेषुतुल्यमासंफलंवद न्यासः १।६ १००/१ । १।२ १००/५ । १।५ १००/३ मिश्रधनं २० क्रमाज्जातानि खण्डानि १०।६।४ पंचराशिकेणतेषां समकलान्तरं ३/५ । ३/५ । ३/५

अथ मिश्रान्तररीतिः स्युः फलानि पृथक् क्षेपाः मिश्रघ्नाः स्वैक्य भाजिताः उदाहरणं एक स्यत्रिमितंद्रव्यं द्वितीयस्याक्षभिर्मितं तृतीयस्यांगतुल्यंचेत्तदैक्यवणिजात्फलं युग्मवेदोन्मितंलब्धंतेषांलब्धिं पृथग्वद न्यासः क्षेपाः ३।५।६ मिश्रधनं ४२ जातानिधनानि ९।१५।१८ एतानिस्वस्वादि घनैरूनानिलाभाः ६।१०।१२

अथमिश्रान्तररीतिः यान क्षेपफलानिस्युः क्षेपाःप्राग्वत्ततः क्रमात् ९७ उदाहरणं एकद्वित्रिषुमासेषु रामाणांमासिकं फलं रामवेदोन्मितंबाणं प्राप्यतेक्रमशो यदा पंचषट् दशमासानांमध्येमिश्रं नृपोन्मितं प्रासंचेत्त्वरं तेषांलब्धिंब्रूहि पृथक् पृथक् न्यासः मिश्रं १६ क्षेपाः १५।१२। $\frac{५०}{३}$ क्षेपयोगः $\frac{१३१}{३}$ मिश्र१६घ्नाः क्षेपाः क्षेपयोगभक्ताः पृथक् फलाः क्रमेशः | ५ $\frac{६५}{१३१}$ | ४ $\frac{५२}{१३१}$ | ६ $\frac{१४}{१३१}$ |

अथमिश्रान्तरक्रमोच्यते

स्याच्चक्रपरिधेर्हस्तैर्भक्ता मार्गकराःफलं तच्चक्रभ्रमणस्यैवमानंज्ञेयंविचक्षणैः ९८ चक्राहतंचक्रफलमिच्छाचक्रविभाजितं स्यात्तत्कांक्षाचक्रफलंतच्चक्रभ्रमणंभवेत् ९९ उदाहरणं यच्चक्रपरिधिर्हस्तैर्द्वादशैः सम्मितो भवेत् तच्चक्रभ्रमणाद्युक्तमार्गेषष्टिकरात्मके तच्चक्रभ्रमणस्यैवमानंकत्युन्मितं भवेत् तत्रषट्करचक्रस्यमानंकिंभ्रमणं स्यद्धि न्यासः चक्रपरिधिः १२ मार्गः ६० चक्रभ्रमणमानंजातं ५ अथापर

चक्रपरिधिः ६ भ्रमणमानंजातं १०

अथयोगमिश्रविधिरुच्यते

यद्युवेगाद्दिनाद्यंस्याद्घट्याद्यं घटिकाजवात् मासाद्यं मासवेगाच्चवर्षाद्यंतज्जवाद्भवेत् १०० वेगभेदोद्धृतं भुक्तं भुक्तिभेदंफलंभवेत् तत्फलंयोगकृत्कालं विज्ञेयंवेगकृत्कुलं १०१ तेनघ्नौतुतयोर्वेगौस्वस्वयात समन्वितौ तुल्यौस्तस्ततस्तत्स्तुल्यौस्तस्ततः पूर्ववन्मुहुः १०२ कृत्वातौस्तः समावेवंविश्लेषेणाघ्नतोयदि मन्देन्येयत्रपूर्वन्तु यद्यातावंसमीरितं १०३ ततस्मिन्न्तद्वतेह्निलाताँतुल्यावेवकीर्त्तितौ तयोस्तविवरंस्व स्ववेगघ्नंफलदोद्धृतम् १०४ लब्धंप्राग्वत्तयोर्द्वास्यातांतौतुद्युतौसमौ द्वयोर्मार्गगयोः किंवाद्वयोर्वक्रगयो र्भवेत् १०५ वेगैक्यं फलदंवेगभेदंताद्भिन्नयोर्भवेत् उदाहरणं यज्जीवएकस्मिन्दिने अष्टयुग्मोन्मितंक्रोशंगच्छतितेन भुक्तंमार्गक्रोशञ्चतुर्दशाकं योपरोजीवस्तदेकस्मिन्दिने द्वात्रिंशक्रोशमितं मार्गंगच्छति.

तेनभुक्तक्रोशाद्यमार्गचेत्तयोर्योगकालंदिनात्तयात-
योस्तुल्यंभुक्तमार्गचान्यक्षन्यासः गतिः २८ भुक्तमा-
र्ग १४ अपरस्यगतिः ३२ भुक्तमार्ग२ गत्यन्तरं ४ अ-
न्तरं १२ लब्धंदिनानि ३ तुल्यंभुक्तंमार्ग ९८।९८ अ-
न्यन्यासः गतिः २८ भुक्तं २ गतिः ३२ भुक्तं१४ यातं
युतिकालं ३ तुल्यंभुक्तमार्ग ८२।८२ एवंग्रहयोर्गति
भ्यांऐक्ययातयोगकालौतुल्य भुक्तं लिप्ताभागादिकं
भवति अथमिश्रान्तरविधिः गाम्यागाम्योर्जवैक्ये नभ
वच्चालद्युरान्तरं१०६ भोग्यं स्याद्योगकृत्कालं वेगपितृ
कुलादिकं स्याद्यस्माद्गुद्धवोवेगस्तद्देगजनकोच्यते१०७
कुलंतुदिनादिजाति र्भवति उदाहरणं नगरान्तरंवर्त
ते क्रोशोन्मितंयत्र १५० स्वस्वनगराद्द्वौ पथिकौ एक-
दिनस्यगतिभ्यांदशक्रोशा १० तिथिक्रोशा १५ मितिभ्यां
परस्परं पर नगरंगच्छतः चेत्तयोर्युतिकालंभुक्तंमार्ग-
श्चोच्यतां न्यासः अंतरं १५० क्रोशौदिनगती १०।१५
गतियोगं २५ लब्धंयोगदिनानि ६ तत्र प्रथमस्यलघुग-

तेरर्थान्मिन्दगते भुक्तमार्गे६० अपरस्य भुक्तमार्गे८० एवंवक्रीमार्गीग्रहयोरपिज्ञेयं अथमिश्रान्तरविधिः भागैर्भक्तहरैक्याप्तमेकं पूर्त्तिक्षणं भवेत् उदाहरणं कुर्वन्तिदिन घस्त्रार्द्धत्र्यंशैः कर्म पृथक् पृथक् यंचेतेचे न्मिलित्वातं कुर्वन्तितत्क्षणंवद न्यासः $\frac{1}{1}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{3}$ लब्धं क्षेत्रच्छेद नादिकालः $\frac{1}{6}$

अथक्रयविक्रयमिश्रोच्यते

नीचोच्चकुलयोर्मध्येयद्गुणस्तद्धराहतं १०८ कृत्वानी चकुलस्यैवफलंतत्तुड्‌वद्भवेत् स्वमौल्याःस्वांशकै र्निघ्नास्तौल्याप्तास्तेलवाअपि १०९ स्युर्मिश्रघ्नाःफलै क्याप्ताः मौल्यास्तौल्याः पृथक् पृथक् उदाहरणं तण्डु लाः विपणौनिष्केणपादेनेनतौल्येचतुर्विंशत् मिताः लभ्यन्ते तथानिष्केणमौल्येनतौल्येषोडशोन्मिताः मा षाःलभ्यन्ते तथानिष्कार्द्धेनमौल्येनतौल्येवेदोन्मिताः मुद्गाःलभ्यन्तेचेत्पंचाक्षिरूपैर्भागैस्ताक्षिष्क पादेन आंदीयताम् न्यासः क्रमात्तौल्यानितत्त एडुलानां २४

माषानां १६ मुद्गानां ४ मौल्याश्चतण्डुलानां $\frac{३}{४}$ मा-
षानां १ मुद्गानां $\frac{१}{२}$ तण्डुल भागाः ५ माषभागौ २
मुद्गभागः १ स्वमौल्याः स्वस्वभागघ्नाः $\begin{vmatrix} \frac{१५}{४} & \frac{२}{१} & \frac{१}{२} \end{vmatrix}$
तौल्याप्ताः $\begin{vmatrix} \frac{५}{३२} & \frac{१}{८} & \frac{१}{८} \end{vmatrix}$ फलैक्यं $\frac{१३}{३२}$ मिश्रं $\frac{१}{४}$ त-
ण्डुलमौल्यं $\begin{vmatrix} \frac{५}{१३} \end{vmatrix}$ तण्डुलतौल्य $\frac{४०}{१३}$ माषमौल्यं $\frac{२}{१३}$
माषतौल्यं $\frac{१६}{१३}$ मुद्गमौल्यं $\frac{१}{१३}$ मुद्गतौल्यं $\frac{८}{१३}$ यथा
षोडशद्रम्मानामेकोनिष्कोभवतिद्रम्माधोदेशस्थमे-
कादिकं हरं षोडशाहतंकृत्वातस्माद्राम्मान्निष्कजा-
तिफलंभवतीतिपूर्वज्ञेयं अथवा एतस्मिन् क्रयविक्र-
यगणिते इष्टकर्म्मणाफलयोगासंमिश्रसेकस्यमानं
स्यात्पुनस्त्रैराशिकेण एकस्येदंचेदेषांकिमिति.

अथ रत्नमिश्रकमः

नरदानवधेनोनरत्नशेषैर्विभाजितम् ११० इष्टंवाशे-
षरत्नैस्तुशेषरत्नाहृतिंभजेत् लब्धंतत्स्वस्वकैकैकर-
त्नमौल्यमुदीरितम् १११ तस्मात्तुल्यधनाः सर्वेजाय-
न्तेतेह्रिमानवाः उदाहरणं मुक्ताःबाणात्र्यगाः वज्राः

मणयः सागराः धनाः रामाणांमिथएकैकदानात्तुल्य-
धनान्वदन्यासः ५।७।४ दानं १ नराः ३ नरदान
वधेन ३ स्वस्वरत्नसंख्यावर्जिताशेषरत्ना मुक्ता २ व-
ज्रा ४ मणिः १ इष्टं ८ प्रकल्प्य स्वस्वरत्नशेषैरिष्टं ८
भक्त्वा स्वस्वैकैकरत्नमौल्यंजातं मु० ४ व० २ म० ८
मुक्तानांमौल्यं २० व० १४ म० ३२ अतोसमधनानि-
२२।२२।२२ एकैकदानात्स्वस्वरत्नशेषाणिमुक्ता ३
वज्राः ५ म० २ यथामुक्तारत्नीनरेणैकं वज्रीनरायए
कंमणियुक्तायदत्तंतर्हितद्रत्नशेषं ३ एवंवज्रीनरेणै
कंमुक्तारत्नीनराय एकंमणियुक्तायदत्तं तर्हितद्रत्न
शेषं ५ एवं एकं प्रथमाय एकंद्वितीयायदत्वातृतीय-
स्यमणिशेषंजातं २ अथवा शेषरत्ना |मु० २|व० ४|म० १|
हृतिं शेषरत्नैर्भक्त्वास्वस्वरत्नमौल्या. मु० ४ व० २ म० ८
समधनानि २२।२२।२२

अथसुवर्णान्नादीनांक्रयविक्रयविधिः

एकैकस्यतुस्वर्णस्वैवमौल्यंतत्तौल्यताडितं ११२ कृत्वातेः

द्वांगुतिभर्ज्यंविज्ञेयंगणकोत्तमैः तौल्यानामेवयोगेन भक्तं भाज्यंन्चयत्फलं ११३ तौल्यानांयोगमध्येतुमौल्यमेकस्य तद्भवेत् तदेवचैक्यवर्णः स्यादैक्यमौल्यंचनन्दवेत् ११४ मलसंयुक्ततौल्यानांयोगमध्ये कुमौल्यकं (वर्ण) मलयुक्तौल्य-योगेनहृत्वाभाज्यमुदीरितम् ११५ तच्छोधितेनतौ-ल्येनभक्तंलब्धंफलंभवेत् एकस्यशुद्धमध्येतुतन्मौल्यंज्ञा (वर्ण) यतेखलु ११६ शुद्धस्यैवैकमौल्येन भाज्यंतत्परिभाज-येत् शुद्धतौल्योच्यतेस्वर्णान्नादीनांक्रयविक्रये ११७ तौल्यैक्येचैवमौल्यघ्नेतौल्यमौल्याहतेऽङ्गुतिं (वर्णभाइइतिभाषायां) हित्वाविदि-तमौल्यस्य तौ ल्यासंयत्फलंभवेत् ११८ तत्फलंमौल्य-मानंतुचाज्ञातस्यहिजायते ऐक्यमौल्यघ्नतौल्यैक्येवि-श्लेपंचसमाचरेत् ११९ तौल्यमौल्यवधैक्यस्यतच्छेषं चसमुद्धरेत् भेदेनैक्याज्ञातमौल्ययोर्फलंयत्प्रजायते १२० अज्ञातमौल्यमानंतुतज्ज्ञेयंगणकोत्तमैः उदाहरणं यस्यैकमाषकस्यसुवर्णस्यमौल्यंयुग्मोन्मितं त-त्सुवर्णमष्टमाषोन्मितंयस्यैकमाषकस्यमौल्यंवेदतुल्यं-

तदप्यष्टमाषोन्मितं यस्यैकमाषकस्यमौल्यंवसुमितं तद्वेदयुग्ममाषोन्मितंचेत्तदैक्यवर्णंवद तत्रस्तवर्णस्थानेश्रन्नादिकंमाषस्थानेसेटकादिकंज्ञात्वा एतदुदाहरणे श्रन्नादीनामैक्यवर्णंवद श्रथवा एतस्मिन्नुदाहरणे सर्वेमाषाः ४० श्रथवासेटकाः ४० मलयुक्ताश्चेच्छोधनात्रिंश ३० न्मिताः जाताः तदैक्यवर्णंवद श्रथवातन्मध्ये एकस्यमौल्यमज्ञातंचेत्तन्मौल्यंवद श्रथवा एकस्यतौल्यमज्ञातंचेत्तत्तौल्यंवद न्यासः

मौ	२	४	८
तौ	८	८	२४

ऐक्यवर्णः ६ भाज्यं २४० शुद्धैक्यवर्णः ८ शुद्धतौल्यं ३० अन्यन्यासः $\frac{२}{८}$ $\frac{०}{८}$ $\frac{८}{२४}$ मौल्यंजातं ४ श्रथवा श्रन्यन्यासः $\frac{२}{८}$ $\frac{४}{८}$ $\frac{८}{०}$ तच्चोक्तवत्करणाल्लब्धंतौल्यं २४ द्वितीयोदाहरणेतौल्यैक्ये ४० ऐक्यमौल्ये ६ नघ्ने २४० तौल्यमौल्याहृति १६।०।१९२ युतिं २०८ हित्वाशेषमज्ञात०स्यतौल्या ८समज्ञातमौल्यमानंजातं ४ तृतीयोदाहरणे ऐक्यमौल्यं ६ तौल्यैक्यं १६ ऐक्यमौल्यघ्नतौल्यैक्ये ९६

नौ॰२ नौ॰८ वर्ग १६ मौ॰४ नौ॰८ वर्ग ३२ मौ॰८ नौ॰ वर्ग॰ वर्गयोग ४८
वर्गतौल्यमौल्ययोः १६।३२।० योग ४८ अस्य ९६ अ-
न्तरं कृत्वा शेषं ४८ ऐक्यमौल्य ६ अज्ञातमौल्य ८ योर्भे
दे नं २ भक्तलब्धं २४ जातं तौल्यं २४

अथ मिश्रमध्ये एकद्वित्र्यादि भेदानयनविधिः

क्रमस्यैकवृतानंकान्व्यस्तानेकोत्तरस्थितान् १२१ सि-
द्धेर्नानिजपूर्वेण हत्वा तस्माद्यथाक्रमं एकद्वित्र्यादि भेदाः
स्युरिदं साधारणं मतम् १२२ उदाहरणं एकद्वित्र्याद्या-
द्यषड्सभेदान्वद न्यासः ६/१ ५/२ ४/३ ३/४ २/५ १/६ क्रमा-
ज्जाताः ६।१५।२०।१५।६।१ मिष्ट अम्ल लवणक
कटुक तिक्त कषाय रसानामेषां योगं षड्सभेदाः ६३
इति मिश्रव्यवहारः समाप्तः

अथ श्रेढीव्यवहारः

तत्र संकलितविधिः गच्छार्द्धं सैकगच्छघ्नमेकाद्यंकयुति
र्भवेत् तत्संकलितसंज्ञः स्यात्द्व्यातेनाब्धियुक् पदं १२३
व्यासं संकलितानां तु योगं ज्ञेयं विचक्षणैः गच्छं द्विगुणि-
तं सैकं कृत्वा संकलिताहतं १२४ रामाममेकपूर्वाणां

वर्गाणामैक्यमुच्यते एकदीनां धनैक्यंस्याद्वर्गसंकलि-
तस्यच १२५ उदाहरणं एकादीनांपंचपर्य्यन्तानांचतु-
ष्कमन्विद् न्यासः १।२।३।४।५ संकलितानि १।३
।६।१०।१५ एषामैक्यानि १।४।१०।२०।३५ वर्गैक्या-
नि १।५।१४।३०।५५। धनैक्यानि १।९।३६।१००।
२२५.

अथश्रेढ्यन्तर विधिः

वृद्धि ध्रंव्येकगच्छघ्नन्तुसाद्यमन्त्यधनं भवेत् आद्यन्त्यै
कदलं मध्यंसर्वस्मध्यपदाहृतिः १२६ सर्वगच्छोद्धृतंव्ये-
कगच्छघ्नार्द्धचयोनितं आदिस्तदुच्यते सर्वगच्छासं
सुखवर्जितम् १२७ व्येकगच्छदलेनासंवृद्धिः स्यान्त-
च्चयोत्तरः द्विघ्नसर्वचयघ्नंचंवृत्तरार्द्धसुखान्तरात् १२८
वर्गाढ्यतत्पदं (मूलं) चादिहीनमर्द्धचयान्वितम् उत्तरेणोद्धृतं
लब्धंगच्छंज्ञेयंचतत्पदं (गच्छं) १२९ उदाहरणम् वक्रेरासं
चयेयुग्मंगच्छंयत्रयुगोन्मितं तत्रतर्कोन्मितान्कर्मान्त्रूही-
घ्नंब्रूहिविचक्षण न्यासः आदिः ३ चयः २ पदं ४ अन्त्य-
धनं ९ मध्यधनं ६ आदिधनं ३ सर्वधनं २४ .

अथद्विगुणचयादिफलानयनश्रेढ्यंतरविधिः

ओजेगच्छेत्तदेकोनेगुणलक्षणमालिखेत् तुल्येतद्दलिते-
वर्गचिन्ह्मेवंसमालिखेत् १३० तद्गच्छक्षयपर्यन्तंक्र
त्वान्त्येगुणको भवेत् व्यस्तात्तद्गुणवर्गोत्थं फलमेके न व-
र्जितं १३१ एकोनगुणकेनाप्तं कृत्वालब्धंमुखाहतं त-
त्सर्वगणितंज्ञेयं धीरैस्तत्र गुणोत्तरे १३२ उदाहरणं-
आदिर्नैत्रोन्मितंयत्र चोत्तरं त्रिगुणोन्मितं गच्छं पंचो-
न्मितंतत्र सर्वश्रूहि विचक्षण तद्वत्तकोन्मितेगच्छेसर्वं
ब्रूहिविचक्षण न्यासः आदिः २ चयः ३ गच्छः ५ वल्ली

५	गच्छ	
४	गु	२४३
२	वं	८१
१	व	९
०	गु	३

गुणवर्गजंफलं २४३ व्येकं २४२ व्येक
गुण २ भक्तफलं १२१ आदि २ गुणं
जातं सर्वधनं २४२

अथसमादिवृत्तज्ञानायश्रेढ्यंतरविधिः

गच्छंपादाक्षरमितंद्विगुणंतुचयं भवेत् पूर्ववद्यदधःस्था-
नाद्गुणवर्गभवंफलं १३३ भेदानांसमवृत्तस्यसंख्या-
ज्ञेयाविचक्षणैः तद्वर्गनिजमूलोनंवृत्तस्यार्द्धसमस्यहि

१३४ समवृत्तस्य भेदानां संख्यावर्गकृतौ तथा भेदानां स-
मवृत्तस्य संख्यावर्गं परित्यजेत् १३५ संख्या स्यादोज
वृत्तस्य भेदानां निजच्छन्दजा उदाहरणं तुल्यानामर्द्ध
समानां विषमाणां वृत्तानां पृथक् पृथक् अनुष्टुप्छंद
सि भेद संख्यां वद न्यासः उत्तरो द्विगुणाः २ गच्छं ८ वल्ली

४ वर्ग
२ वर्ग
१ वर्ग
– गुण

गुणः २ वर्गः ४ वर्गः १६ व २५६ गुणवर्गजं फ-
लं २५६ समवृत्तभेदानां संख्या २५६ अ
स्य वर्गं ६५५३६ स्वमूलोनं २५६ अर्द्धस-
मवृत्तानां भेद संख्या ६५२८० अथ २५६ वर्गं ६५५३६
अस्य वर्गं ४२९४९६७२९६ अस्य मूलं हित्वा विषमवृ-
त्तानां भेद संख्या ज्ञाता ४२९४९०१७६० अष्टाक्षरप-
दस्य समवृत्त भेद संख्या २५६ अर्द्धसम भेद संख्या ६५-
२८० विषमवृत्त भेद संख्या ४२९४९०१७६०

अथ समवृत्तादि परिज्ञानम्

चत्वारश्चरणा यस्य चिह्निताः तुल्यलक्षणैः १३६ तु-
ल्यवृत्तोदितस्तत्तु च्छन्दःशास्त्र विशारदैः तृतीयमादिव-

द्यस्य द्वितीयमन्त्यवद्भवेत् १३७ तत्खण्डसमवृत्तं स्यात्तद्भिन्नं विषमं भवेत् इति श्रेढीव्यवहारः समाप्तः

अथ क्षेत्रव्यवहारः

शून्यचिह्नविचारार्थं बिन्दुः शून्यं विलिख्यते १३८ स्थानमात्रं भवेद्यस्य भागमात्रं भवेन्नहि तच्छून्यं गीयते यस्याभावश्चेहि स्मृतेस्तथा १३९ दैर्घ्यस्यस्थानमात्रः स्यान्नतु भागकरोच्यते वेधाभावो भवेद्यत्र तत्र क्षेत्रो निगद्यते १४० वृत्ते यदिच्छया व्यासौ व्यस्तबाणसमौ बुधैः दत्वात स्यास्तयोर्योगस्थानं केंद्राभिधं मतं १४१ वृत्तकेंद्र-

ज्ञानार्थं
केंद्र

न्यासः दोःकोट्याकारगारेखाक र्णरूपगता यथवा ऋजुनन्तु समारेखाख्याता जगति मन्यते १४२ विद्युद्रूपगता रेखा शंखावर्त्तगतापि च चापरूपगता चैव व्यंगरेखा निगद्यते १४३ नृणां मस्तकदेशास्थियोग संधिस्थलंगता या रेखा कुण्डलाकारा चित्ररेखा तु सा स्मृता १४४ तत्रोर्द्ध्वाधोस्थियोगस्य मस्तकस्य च पेचकैः

सूचीरूपसमैश्चित्ररेखा भवतिमस्तके १४५

अथभुजकोटिकर्णज्ञानम्

तिर्य्यग्भुजं भुजंज्ञेयंकोटिस्तूर्ध्वंभुजोच्यते कोटिबाह्व ग्रयोर्मध्येयत्सूत्रंतच्छ्रवोच्यते१४६ दोर्वर्गात्कोटिवर्गाढ्यान्मूलं तच्छ्रवणोभवेत् कोटिवर्गोनितात्कर्णवर्गान्मूलंभुजंभवेत् १४७ दोःकर्णवर्गयोर्भेदान्मूलंकोटिस्तदुच्यते उदाहरणं कोटिर्वेदोन्मिता यत्र बाहुस्त्वग्निमितस्तथा कर्णः पंचोन्मितंतत्र शीघ्रं कर्म्मत्रयंवद न्यासः

कोटि	कर्णः	भुजः

कोटिः ४ भुजः ३ कर्णः ५

अथसमकोटिभुजकरणम्

ओजदोः कोटि घातोत्थंमूलंयत्स्यात्कृतेरिव १४८ तत्कोटिभुजयोस्तुल्यंमानंज्ञेयंविचक्षणैः उदाहरणं यत्र भूपोन्मिताकोटिः १६ नवबाहु ९ स्तत्रसमभुजकोटीवद कोटिः १६ भुजः ९ वधं १४४ मूलं १२ समभुज१२ कोटि१२ **अथसमकोटिभुजवेधानामानयनविधिः** ओजदोःकोटिवेधानांघातान्मूलंघनादिव १४९ यत्त

द्वोः कोटिवेधानांतुल्यमानंतदुच्यते उदाहरणं यत्रद्वाद-
शकोटिः १२ नव९ भुजः युग्मो २ न्मितंवेधंतत्रसमकोटि
भुजवेधान्वद् न्यासः कोटिः १२ बाहु ९ वेधः २ घातः
२१६ मूलं ६ सममानं भुजः ६ कोटिः ६ वेधः ६ आ-
सन्नमूलानयनं लब्धवर्गान्तरं कृत्वासैकलब्धकृतोह्र-
रः १५० स्याद्वरेणोद्धृतंमूलस्यावशेषन्तुतत्फलं स्या-
न्मूलकुलजंतत्तुवर्गासन्नपदम्भवेत् १५१ सैकलब्धध-
नेकृत्वा भेदंलब्धधनस्यच तेनासंधनमूलस्यत्ववशेषं
फलंभवेत् १५२ तद्धनासन्नमूलंस्याद्भिन्नवर्गेधनेत-
था हारांशवधमूलंतुहारासंतत्समीपजं १५३ वर्गमू-
लंतुविज्ञेयं घनमूलंचपण्डितैः उदाहरणं सार्द्धवेदस्य
वर्गमूलंतथा घनमूलंचवद् न्यासः ९/२ हारांश २।९ घा-
त १८ मूलं ४ मूलावशेषं २ मूल ४वर्ग १६ सैकमूल ५
वर्ग २५ वर्गा |१६।२५|न्तरं ९ तेनासंमूलावशेषंजातं
२/९ मूलयुतंजातं ३८/९ हारासंजातं भिन्नवर्गेनिकट मू-
लं १९/९ अन्यन्यासः धनः ९/२ हारांश २।९ घात१८

सूलं २ मूलावशेषं १० मूलधनं ८ सैकमूल ३ धनं २७ धनयो ८।२७ रन्तरेण १९ संमूलावशेषंजातं $\frac{१०}{१९}$ मूलयुतंजातं $\frac{४८}{१९}$ हार२ भक्तंजातंभिन्नधने निकटमूलं $\frac{४८}{३८}$ सूक्ष्ममूलानयनंतुज्योत्पत्तिस्थानेकथया-मि **अथाऽकरणीगतेष्टभुजात्कर्णकोटिरच्यनो-च्यते.** इष्टाप्तमिष्टदोर्वर्गलब्धमिष्टाद्यवर्जितं १५४ कृत्वाखण्डे भवेतांतोकर्णकोटीत्वनेकधा इष्टयोर्वर्गभेदन्तुबाहुः स्यादिष्टयोस्तयोः १५५ वर्गयोगन्तुतत्कर्णस्यात्तच्चाऽकरणीगतं व्येकेनह्रीष्टवर्गेण भक्तं द्विघ्नेष्टताडितं १५६ दोः संज्ञंस्यात्तुकोटिस्साविष्टघ्नीतद्भुजोनिता तज्जात्यंजायतेकर्णंचाथकर्णंयमाहृतम् १५७ ह्रीष्टघ्नंत्विष्टवर्गेणसैकेनाप्तन्तुजायते कोटिकोटिगुणंत्विष्टं कृत्वातच्छ्रवणोन्तरम् १५८ दोः स्याद्वात्विष्टयोर्घातंद्विघ्नंकोटिस्तदुच्यते उदाहरणं यत्रस्वेष्टभुजंद्वादशांतत्रकर्णकोटीवद न्यासः इष्टभुजः १२वर्गः १४४ इष्ट २ भक्तः ७२ इष्टेन २ युक्तोनार्द्धीकृतः कर्ण

कोटी ३७।३५ एवमिष्टवशाद्बहुधाकर्णकोटी स्यातां अथवा इष्टं भुजमिष्टकोटिरितिज्ञात्वा उक्तवत्कृत्वा कर्ण भुजौस्याताम् अथप्रकारान्तरेणेष्टकर्णाद्भुजकोट्योरा नयनम् इष्टवर्गेणसैकेन द्विघ्नकर्णोविभाजितं १५९ फ-लमिष्टाहतंदोः स्यात्कोटिः कर्णफलान्तरं उदाहरणम् यत्रतिथिमितंकर्णंतत्रभुजकोटीवद न्यासः कर्णः १५ द्विघ्नः ३० इष्टः २ वर्गः ४ इष्टवर्गेणसैकेन ५ द्विघ्नकर्णः ३० भक्तःफलं ६ इष्टाहतंफलं १२ भुजः १२ फलकर्णा न्तरंकोटिः ९ इष्टवशाद्बहुधा.

अथकर्णकोटियुतिबाहुभ्यांकर्णकोटिज्ञान मथवा भुजकर्णैक्यकोटिभ्यां कर्णभुजानयनं विरच्यते

कोटिवर्गोथवाबाह्वोर्वर्गः खण्डोचितोऽङ्कतः १६० लब्ध्या खण्डोचितेद्विस्थेहीनयुक्तेदलीकृते खण्डे द्वे खण्डयोग स्यविज्ञेयेदोः श्रवाकृती (भुजकर्णरूपे) १६१ तेकोटिकर्णरूपेवांझे येखण्डे विचक्षणैः यस्यखण्डानिखण्डेवास्युस्तत्रव-

एडोचितोच्यते १६२ उदाहरणं अष्टकरतुल्यदीर्घवं- शोवायुनैकदेशेभग्नः स्वमूलादब्धिकरे भुजेतदग्रख एडः श्रुतिरूपलग्नश्चेत्कर्णकोटिरूपेवंशखण्डे वद न्या- सः

३ ८ ५ ४

बाहुः ४ वर्गः १६ खण्डोचितेन ८ भक्तः फलं २ अतोवंशखण्डे कोटिकर्णरूपे कोटिः ३ कर्णः ५ उदाहरणं शिवमन्दिराद्वाविंशद्धस्त भूमौ पूर्वस्यांविष्णुमन्दिरं शिवमन्दिरात्षोडशहस्तोन्मि- तेयाम्येब्रह्ममन्दिरं शिवविष्णुमन्दिरान्तरे कस्मिंश्चि- दज्ञातस्थाने गणपतिमन्दिरं गणपतिविष्णुमन्दिरान्त रसमं गणपतिब्रह्ममन्दिरान्तरंचेत् शिवगणेशमन्दिरा न्तरं तथाविष्णुगणेशगृहान्तरं तथाब्रह्मगणेशगृहान्त- रंवद न्यासः
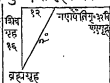
शिव गृह ३२ गणपतिगृ० ३२ वि ष्णुगृह १६ २० ब्रह्मगृह

कोटिः १६ खण्ड- योग्यः ३२ उक्तवत् शिवगणेशा न्तरं १२ विष्णुगणेशान्तरं २० ब्रह्मगणेशान्तरम् २० **अथकोटिकर्णान्तरबा- हुभ्यांकोटिकर्णयोरानयनम्** . कोटिकर्णा-

न्तरेणाप्तंदोर्वर्गकोटिकर्णयोः विश्लेषेणोनयुक्तोर्द्धिता-
वुक्तौकोटिकर्णकौ १६३ उदाहरणं कोटिकर्णान्तरमे-
कार्द्धं यत्रबाहुर्यमोन्मितंतत्रकोटिकर्णौवद न्यासः को-
टिकर्णयोरन्तरं $\frac{१}{२}$ बाहुः २ उक्तवत्कोटिकर्णौ | $\frac{१५}{४}$ ८ $\frac{१७}{४}$ |

अथोड्डीयमानानयनम्

द्विघ्नकोटियुतेनैववाहुना परिभाजितं बाहुंकोटद्याहृ-
तंकृत्वाह्युड्डीयंतन्निगद्यते १६४ उदाहरणं वेदोन्मि-
तेकोटिरूपे कपिद्वयंगतमेकःपथेनान्यः किंचिदूर्ध्वंग-
त्वाकर्णरूपोष्टोन्मिते भुजे उत्तीर्यतयोः समगमनंचेदु-
ड्डीयमानंवद न्यासः ६ ४ १० ८ भुजः ८ कोटिः ४
समगतिः १२ लब्धमुड्डीयमानं २ कोटिः ६ भुजः ८ क-
र्णः१०

अथान्यत्करणविधिः

दोःकोटियुतिवर्गोनात्कर्णवर्गाद्द्यमाहृतात् मूले द्विस्थे
न्तरंयोगं योगेनाप्तिविभाजिते १६५ स्यातांतौकोटि-
बाहूवाकर्णवर्गाद्द्यमाहृतात् दोःकोटिभेदवर्गोनान्मू-
लेद्विस्थेन्तरेणाच १६६ भेदंयोगंदलेकृत्वातत्रैकभ

स्मरेन्दुजम् अन्यत्रैवस्मरेत्कोटिं तत्सिद्धिः स्याद्यथात
था १६७ उदाहरणं यत्र पंचोन्मितंकर्णंभुजकोटियो-
गंनगंतत्रबाहुंकोटिंचवद न्यासः

को ४	क ५
	भु ३

कर्णः
५ दोः कोटियोगः ७ ज्ञाते कोटिभुजे ४। ३ वा कर्णः ५
भुजकोटयन्तरं १ ज्ञाते कोटिभुजे ४। ३ अथवा भुजः
३ कोटिः ४ . **अथकर्णयोर्योगाल्लम्बादिपरिज्ञानं**
तुल्यभूमिस्थलेवेण्वोरन्योन्यमग्रमूलयोः सूत्रयोग
स्थलाद्वेण्वोर्घातंवंशैक्यभाजितं १६८ लम्बः स्या-
न्निजवंशघ्ना पृथ्वीवंशैक्यभाजितास्वाबाधाभूमिख-
ण्डः स्याल्लम्बान्दूलम्बयोर्वधं १६९ स्वाबाधाभाजितं
लब्धमन्यवंशसुदीरितम् स्वाबाधालम्बवर्गैक्यमूलं
कर्णांशकं भवेत् १७० पृथ्वीकर्णांशयोर्घातंतस्या
बाधोद्धृतं फलम् पूर्णकर्णोच्यते पूर्णकर्णतल्लम्ब-
मर्दितम् १७१ कर्णांशेनोद्धृतंलब्धंतद्वंशंसमुदीरि-
तम् उदाहरणं रामषण्मितयोर्वंशयोःपरस्पर मूला-
ग्रगयोः सूत्रयोर्योगस्थानाल्लम्बादिकान्वद न्यासः

वंशौ ६।३ योगः ९ लब्धः २ वंशान्तरभूमिः १२ चेल्लम्बादुभयत्र भूखण्डे ८।४ वाभू १८ श्चेदाबाधे भूखण्डे १२।६ भूवशाद्वद्धुधा भूखण्डे स्यातां

अथाऽक्षेत्रविचारः

यत्रैवलघुदोर्योगितुल्यंवाल्पंमहाभुजात् १७२ ऋजुदोः क्षेत्रमक्षेत्रंविज्ञेयंधृष्टभाषितम् उदाहरणं यत्र चतुर्भुजे द्वादशद्वित्रितर्कोन्मिताः भुजाः त्रिकोणेष्टाश्वि रसोन्मिताः भुजाः धृष्टेणोद्दिष्टास्तत्रतदक्षेत्रंज्ञेयंहि न्यासः

वा १२
६ २ ३ ६
२ ८ ८ २ ६ अथवा
चतुर्भुज
त्रिभुज ६
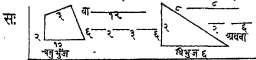
बहुभुजं १२ लघु २।३।६ योगं ११ वा बहुभुजः ८ लघु २।६ योगं ८ अथवा भुजशलाकया अक्षेत्रोपपत्तिः

अथ त्र्यस्रक्षेत्रफलानयनमुच्यते

क्षेत्रे त्र्यस्रे स्मरेदेकं बाहुं भूरिति पण्डितैः १७३ त्र्यस्रेतद्भुजयोर्योगं भेदघ्नं तद्भुजोद्धृतं द्विस्थालब्ध्याधराहीं-

नयुक्तातद्दलितातयोः १७४ आबाधे भुजयो र्भूमेःखण्डे ज्ञेये विचक्षणैः स्वाबाधाबाहुकृत्योस्त्कयद्विश्लेषा सदं भवेत् १७५ तल्लम्बं भुजयो रत्रयोगात्कोटिसमं भवेत् तद्भूलम्बाहतेरर्द्धं त्र्यस्रे क्षेत्रफलं भवेत् १७६ सर्वबाह्वैक्यखण्डंतुलिखित्वाऽब्धिस्थलेषु च हित्वैकैकं स्थले बाहून् शेषघातपदं स्फुटं १७७ त्र्यस्रे क्षेत्रफलं ज्ञेयं चतुर्बाह्वादिकेतथा क्षेत्रे क्षेत्रफलं स्थूलं विज्ञेयं पण्डितोत्तमैः १७८ उदाहरणं त्र्यस्रे शक्रमिते भूमौ वाहू विंशतिथीसमौ यत्रतत्र क्षेत्रफलं वद न्यासः भूः१४

भुजौ १३।१५ लब्धे आबाधे ५।९ लम्बश्च १२ क्षेत्रफलम् ८४ अथ ऋणावाधोदाहरणं नवतुल्यक्षितौ सप्तदशदशमितौ बाहू यत्रतत्र त्र्यस्रे क्षेत्र फलं वद न्यासः भुजौ

१७।१० भूमिः ९ अत्रनिर्वाहार्थं सप्तदशोन्मितं भुजं १७ भूरितिज्ञात्वा तत्र नवदशौ बाहू स्मृत्वा ९।१०

न्यासः भूः १७ बाहू ९।१० आबाधे १३५/१७ १५४/१७ लम्बः ७२/१७ क्षेत्र फलं ३६ अथवा सर्वभूमिः १५ अर्थात्पृथ्वीऋणाबाधयो र्योगं १५ तल्लम्ब ८ घ्नमर्द्धं ६० तत्सर्णाबाधासहितस्य क्षेत्रफलं ६० तस्मिन् ऋणाबाधैव भूस्य ६ दर्द्धं ३ लम्बा८ हतं कृत्वाजातमृणक्षेत्रफलं २४ तं हित्वाजातं क्षेत्रफलं ३६ अथवा भुजौ १०।१७ भूमिः ९ अस्त्रे तद्भुजयो र्योगमित्यादिनालब्धं २१ अनेन भूरूनान स्यात् अस्मादेव भूरपनीताशेषार्द्धं मृणगताबाधादिग्वैपरीत्येने-त्यर्थः तथाजाते आबाधे ६।१५ अतउभयत्रापिजातो-लम्बः ८ फलंच ३६ अथवा ९।१०।१७ बाहूनां योगा ३६ र्द्धं १८ चतुःस्थितं १८।१८।१८।१८ बाहुभिः ९।१० ।१७ र्विरहितशेष ९।८।१।१८ वधा १२९६ न्मूलं ३६ स्फुटं क्षेत्रफलम् ३६ ऋणाबाधास्थले प्रकारान्तरेण फलानयनं   त्र्यस्रे तु भुजयोर्भेदं योगनिघ्नं भुवोद्धृतम्

चेत्फलं भूमिनघ्नोर्द्ध भूमिंहित्वाफलेदलं १७९ जायते साक्षयाबाधाभूफलैक्यदलंतथा आबाधात्वधिकस्यैव बाह्वोर्ज्ञेयाविचक्षणैः १८० स्यावाधाबाहुरुत्योस्तुभेदमूलंतुयद्भवेत् तल्लम्बमुच्यतेतेनचावाधेगुणितेपृथक् १८१ विश्लेषार्द्धतयोस्तत्रत्र्यस्त्रक्षेत्रफलं भवेत्

अथचतुर्भुजादिक्षेत्रेफलानयनविधिः

चतुर्बाह्वादिकेक्षेत्रेबुद्ध्याव्यस्त्रान्यमादिकान् १८२ रुत्वातत्रततस्तेषांव्यस्त्राणांफलसंयुतिं रुत्वाक्षेत्रफलंतस्यक्षेत्रस्यैवहिजायते १८३ त्र्यस्त्रेलम्बसमीपस्यकर्णरूपभुजस्यच वर्गेलम्बरुतिंहित्वामूलं भूखण्डमुच्यते १८४ आबाधासिद्धबाहुस्तुतद्भूखण्डमुदीरितम् कोटिंलम्बाभिधंज्ञेयंकर्णंवाकल्प्यकाञ्चयपीम् १८५ तद्भूस्पर्शितौबाहू बाहूज्ञेयौविचक्षणैः तत्राबाधेचलम्बं चह्यानयेत्तत्फलंखलु १८६ तुल्यबाहुचतुष्कोणक्षेत्रेत्वेकभुजस्यच वर्गेवेदाहतेभेदादेककर्णकृतेःपदं १८७ अन्यत्कर्णोच्यते घातंयत्तयोरोजकर्णयोः तस्यार्द्धंतत्फ-

क्षेत्राणामाकारज्ञानार्थंत्रिभुजादीनांचिह्नानि. ६३

लंझेयं क्षेत्रेतुल्यचतुर्भुजे १८८ लम्बघ्नं भूमुखैक्यार्द्धं तुल्यलम्बेचतुर्भुजे यत्तत्फलोच्यतेतुल्यकर्णक्षेत्रेचतुर्भुजे. १८९ .वाहुकोटिवधंप्राग्वद्विज्ञेयंतत्फलंखलु वृत्तवाहुयुतक्षेत्रेवृत्ताकारांशकंफलं १९० पृथक्कृत्वाफलेन्योत्येयुक्त्वाक्षेत्रफलंभवेत् .

अथक्षेत्राणामाकारज्ञानार्थंत्रिभुजादीनांचिह्नानि लिख्यंते
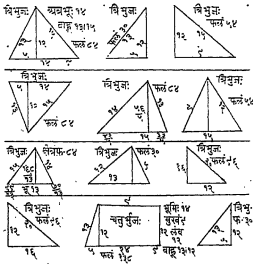
चतुर्भुजः
फ· १०८ सर्वफ· १३८
फल ६००
समकर्णचतुर्भुजः
फलं गणितं ६२५
समकर्णसमलम्ब दीर्घचतुर्भुजं
विस्तारं ६ दैर्घ्यं ८ क्षेत्रफ ४८
फ· ७२
फलैक्यफलं १९८
फल ९६
फ· ३०
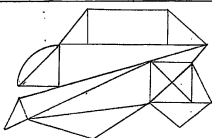
उदाहरणम् यत्र भूमिः शक्रमिता बाहू विश्व तिथिमितौ तत्रक्षेत्र फलंवद यत्र भूमिरिन्द्रमिता मुखं नवमितं बाहू सूर्य दिग्भ्यो न्मितौ तत्रक्षेत्र फलंवद यत्र तत्व तत्व- पंचाग्नि पंचाश्विमिताः भुजाः २५।२५।२५।२५ रवत्रिमितः वा शक्रमित स्त्वेक कर्णस्तत्र विषम कर्ण- समचतुर्भुज क्षेत्रफलंवद यत्रविस्तारंषाण्मितं दैर्घ्य मष्टोन्मितं तत्र समलम्ब समकर्ण दीर्घचतुरस्त्रे क्षेत्रफ- लंवद यंत्रभूः श्रुतिसमा मुखं शिवं बाहू नरवविश्वौ न त्रक्षेत्रफलंवद यत्रमुखंक्ष्मोन्मितंवामबाहुः रवाब्धि मितः दक्षिणबाहुरष्टार्गमितः भूमिः पंचाद्रिमिता त- त्र क्षेत्र फलंवद यत्र वाम बाहुर्नन्दाग्निमितः दक्षिण बाहु र्द्यस्र प्रमितःअन्यवाम भुजस्तत्वोन्मितः भूमिःष ष्टिमिता तत्र क्षेत्र फलंवद.

अथक्षेत्र फलात्कोटि भुजानयनं

तुल्यकर्णा न्वतुर्बाहु क्षेत्रे क्षेत्र फलं भजेत् १९१ कल्पि- तेष्ट भुजे नैवकोटिः स्यात्कोटितो भुजम् अस्मोद्विघ्न

फलादेवंकोटिः स्यात्कोटितो भुजम्

अथ घनफल क्षेत्रफल पृष्टफलानां रूपज्ञान मुच्यते.

सर्वतोवेधविस्तारदैर्घ्यैस्तुल्यं घनं भ वेत् तत्खंडगाः निंतुल्यानिजायन्ते बाह्यतः खलु १९३ तुल्यैश्चतुर्भुजैर्बद्धंतुल्यं कर्णाद्वयान्वितम् क्षेत्रंतज्ज्ञीयतेतद्वत्पृष्ट-क्षेत्रमुदीरितम् १९४.

अथविषमगोल विषमवृत्तयोः समगोलसमवृत्त समव्यासकरणक्रम-मुच्यते.

अल्पवृत्तस्थले गोलमधिवृत्तस्थलेतथा मापयित्वा तुतद्योगम्मापितस्थानसंख्यया १९५ भक्त्वातत्प-रिधिर्ज्ञेय एवंविषमकुण्डले अल्पाधिव्याससंयोगम्मापितस्थानसंख्यया १९६ भक्त्वासंविस्तृतिर्ज्ञेया तद्वृत्तंकुण्डलोच्यते वाल्पाधिवृत्तसंयोगम्मापितस्थानसंख्यया १९७ उद्धृतंपरिधिर्ज्ञेयइत्यंसर्वत्र

पण्डितैः

अथव्यासज्ञानं

एकप्रांत्यस्थलात्सूत्रमन्त्यप्रांत्यांशकंगतं १९८ वृत्ते सर्वाधिकंयत्स्यात्तद्व्यासंसमुदीरितम् .

अथवृत्तव्यासयोरन्योन्यमानयनम्

प·धि· व्यासघ्नाग्निअष्टनागाभ्रतानास्तत्वांगवासरैः (४५०८८, १५६२५) १९९

भक्ताः स्तन्तोच्यते व्या· वृत्तघ्नातत्वांगवासरैः (परिधी, १५६२५) भक्त्वा नागो रगाभ्रांकवेदैर्व्यासोच्यतेखलु (४५०८८) २०० सामान्य परिधि व्या·

व्यासंभांकाग्निभिर्हत्वा वृत्तंखबाणार्कभिस्तथा (३९२३, १२५०) तावन्योन्यगुणाप्तोस्तस्सामान्येवृत्तविस्तृती २०१ स्थू·परि·

परिधिः

व्या· व्यासघ्नाः श्रुतयः शैलैर्भक्ताः स्यात्स्थूलमण्डलः (२२, ७)

स्थू·व्या· वृत्तंशैलैर्हतंस्थूलं श्रुत्यासंव्याससीरितम् (७, २२) २०२

उदाहरणं समोन्मितेव्यासेवृत्तंवद वृत्ताद्व्यासंचोच्यताम् व्यासः ७ परिधिमानंसूक्ष्मं

परिधिः ७ व्यासः

$२१ \frac{१५४९१}{१५६२५}$ सामान्यपरिधिः $२१ \frac{१२३९}{१२५०}$

स्थूल परिधिस्तु २२ परिधि $२१ \frac{१५४९१}{१५६२५}$ जातंव्यासं ७ सामान्यपरिधि $२१ \frac{१२३९}{१२५०}$ जातंव्यासं ७ परिधि

श्वे२२ ह्यासः ७ **अथवृत्तक्षेत्रेक्षेत्रफलानयनम्**

वृत्ताऽर्द्धव्यासखण्डघ्नं वृत्तक्षेत्रफलं भवेत् व्यासव-
र्गाहताः युग्मसप्तयुग्मदिवाकराः[१२२७२] तत्वषड्बाणैर्[१५६२५] भक्ताः
वृत्तक्षेत्रफलं भवेत् उदाहरणं सप्तव्यासोन्मितेवृ-
त्तक्षेत्रेफलंवद न्यासः व्यासः ७ परि-
धिः २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$ क्षेत्रफलम्
३८ $\frac{७५७८}{१५६२५}$ **अथगोलेपृष्ठफलानयनम्**

व्यासं वृत्ताहतंयत्त द्गोलेपृष्ठफलं भवेत् २०४ नाग[४९०८८]
नागाभ्रता नघ्नंव्यासंविस्तारताडितम् पञ्चनेत्राङ्ग[१५६२५]
घस्राप्तंगोलेपृष्ठफलं भवेत् २०५ उदाहरणम् यद्गो-
लविस्तृतिः शैलातत्पृष्टाख्यं फलंवद न्यासः
व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$ गोलेपृष्टफलं १५३ $\frac{१४६९७}{१५६२५}$

अथगोले घन फलानयनं

स्वघ्नव्यासाहता द्धुत्तात्षट्[११६६६] षडंगशिवाहतात् गोष्ट-[४९०८८]
शून्यांकबाणासाद्गोले घनफलं भवेत् २०६ व्यासव-
र्गाहतंव्यासमष्टाष्टाभ्रांकसागरैः[४९०८८] हत्वाषट्तर्कषट्चं-[११६६६]

९२३२६५६२५
द्र्चंद्रै स्स्यादेव सम्भजेत् २०७ तत्वषट्पंचषड्नन्त
द्व्यंकै गोलि घनं भवेत् उदाहरणं यद्गोल व्यासं सप्ततुल्यं-
तद्गोलान्तर्गतं घनफलं वद न्यासः

गोल व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$

७

स्वघ्नव्यासः ४९ गोलस्यान्तर्गतं घनफलं जातम्-
२१२ $\frac{६९० ३१६० ४४}{९२३२६५६२५}$

अथान्योक्तं घनफलानयनम्

गोले विस्तार वर्गघ्नं वृत्तं तर्कोद्धृतं भवेत् २०८ स्थूलं घन-
फलं खेतच्चाऽन्योक्तंचाऽपिलौकिकम् उदाहरणम्
व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$ व्यासवर्गः ४९ उक्त
वज्जातं घनफलं स्थूलं १७९ $\frac{२७९६७}{४६८७५}$.

अथ वृत्तक्षेत्रस्य क्षेत्र फलोपपत्तिक्रमोविरच्यते.

वृत्तव्यासमभिन्नेन तद्व्यासेनैव सम्भजेत् २०९ ल-
ब्धेनैकादिकं पूर्णविस्तारान्तं पृथक् पृथक् हत्वाविस्तृ-
तयोर्ज्ञेयास्तेषां कृत्वाच कुण्डलान् (परिधीन्) २१० एकविस्तार
जं वृत्त (अर्द्ध) खण्ड मेकफलं मतम् द्वितीय व्यासजं वृत्तमेकै-

व्यासज कुण्डले २११ युक्त्वायुग्मो[२]द्धृतंलब्धंतद्द्विती[२]यं फलंमतं [२]तृतीयव्यासजंवृत्तंद्वितीयव्यासजेतथा २१२ वृत्ते युक्त्वा च तत्खण्डं तृतीयं फलमुच्यते चतुर्थव्यासजंवृत्तं तृतीयव्यासजेतथा २१३ वृत्तेयुक्त्वा तदर्द्धंच तच्चतुर्थफलंमतं एवंस्वस्वसमीपादिजंयुक्त्वाऽर्द्धफलं भवेत् २१४ प्राग्व्यासघ्नं फलैक्याऽर्द्धं वृत्तक्षेत्रफलं भवेत् वृत्तक्षेत्रफलं यत्तद्वृत्ते पृष्ठफलम्मतं २१५ यथाव्यासः [$\frac{१५}{२}$] ७ $\frac{१}{२}$ अभिन्नेन ७ भक्तः लब्धं [$\frac{१५}{१४}$] १ $\frac{१}{१४}$ अनेनैकं १ हृत्वा प्रथमव्यासः [$\frac{१५}{१४}$] १ $\frac{१}{१४}$ तेनैवयु[२]ग्मंहृत्वाद्वितीय व्यासः [$\frac{१५}{७}$] २ $\frac{१}{७}$ एवंतृतीयव्यासः [$\frac{४५}{१४}$] ३ $\frac{३}{१४}$ चतुर्थं [$\frac{३०}{७}$] ४ $\frac{२}{७}$ पंचम [$\frac{१५}{१४}$] ५ $\frac{५}{१४}$ षष्ठ [$\frac{४५}{७}$] ६ $\frac{३}{७}$ सप्तम [$\frac{१५}{२}$] ७ $\frac{१}{२}$

वा [$\frac{१०५}{१४}$] प्रथमव्यास १ $\frac{१}{१४}$ स्यपरिधिः $\frac{७३६३२}{२१८७५}$ प्रथमफलं $\frac{३६८१६}{२१८७५}$ द्वितीयव्यास २ $\frac{१}{७}$ स्यपरिधिः $\frac{१४७२६४}{२१८७५}$ द्वितीयफलं $\frac{११०४४८}{२१८७५}$ तृतीयव्यास ३ $\frac{३}{१४}$ स्यपरिधिः $\frac{२२०८९६}{२१८७५}$ तृतीयफलं $\frac{३६८१६}{४३७५}$ वाफलं $\frac{१८४०८०}{२१८७५}$ चतुर्थव्यास ४ $\frac{२}{७}$ स्यपरिधिः $\frac{२९४५२८}{२१८७५}$

चतुर्थफलं $\frac{२५७७१२}{२१८७५}$ पंचमव्यास ५ $\frac{५}{१४}$ स्यपरिधिः $\frac{७३६३३}{४३७५}$ वा पंचमपरिधिः $\frac{३६८१६०}{२१८७५}$ पंचमफलं $\frac{३३१३४४}{२१८७५}$ षष्ठव्यास ६ $\frac{३}{७}$ स्यपरिधिः $\frac{४४१७३२}{२१८७५}$ षष्ठफलम् $\frac{४०४९७६}{२१८७५}$ सप्तमव्यास ७ $\frac{१}{२}$ स्यपरिधिः $\frac{७३६३२}{३१२५}$ वासप्तमपरिधिः $\frac{५१५४२४}{२१८७५}$ सप्तमफलम् $\frac{४७८६०८}{२१८७५}$ सर्वफलैक्या $\frac{१८०३९८४}{२१८७५}$ $\frac{९०१९९२}{२१८७५}$ (शेषफ. ४४) ($\frac{५४८८}{३०६२५}$) आदिव्यास १ $\frac{१}{१६}$ ग्रंजातं वृत्तक्षेत्रफलम् $\frac{१३५२९८८}{३०६२५}$

एतस्मिंस्त्वन्तिमव्यासं वृत्तव्याससमं भवेत् वृत्तोत्थाविस्तृतिर्भिन्नायत्र तत्र विचक्षणैः २१६ भिन्न भागान्वितस्यैव नान्त्यं कोष्ठं तु कल्पयेत्

अथगोलस्यपृष्ठफल घनफलयोरुपपत्तेरानयनक्रमउच्यते

वृत्तस्यांऽध्रिलवं (४) चापसंख्यावृत्तदले भवेत् २१७ अभिन्नेष्वास (चाप) संख्याभिश्चाप (इष्वासश्चापः) संख्याविभाजिता अभिन्नेष्वास (चापः) पर्य्यन्तं लब्धमेकादिभिर्हतम् २१८ कृत्वापृथक् पृथक् चापाः स्युस्तेषांमौर्विकाफलान् (ज्या) आनयेत्

जसांनि ध्येतत्फलं प्राक्फलान्वितम् २१९ कृत्वार्द्धं
विस्तृतिर्ज्ञेया सर्वे विस्तृतयोर्बुधैः [४९०८८] नागाष्टाभ्रांकवेद
घ्नास्तत्वषड् [१५६२५] दिन भाजिताः २२० स्युर्वृत्तास्ते पृथङ्गि-
घ्ना विस्तारैः सागरो [४] द्धृताः लब्धयोगंतु तद्गोल [गोलार्द्ध] खण्डे
घनफलोच्यते २२१ वृत्तानांसंयुतिर्गोलखण्डे पृष्ट
फलोच्यते अर्द्धंयुग्माहतं [२] कृत्वा पूर्णगोलफलं भवेत्
२२२ यथावृत्तं ३६० वृत्तार्द्धं १८० चापसंख्या ९०
अभिन्नधनुस्संख्या ९० भिन्नचापसंख्या ९० विभा-
जितालब्धम् १ अनेनैकादिकमभिन्नधनुः पर्य्यन्तं
हत्वाचापाः स्वांकसमाः ९० जाताः १।२।३।४
।५।६।७।८।९।१०।११।१२।१३।१४।१५।१६
।१७।१८।१९।२०।२१।२२।२३।२४।२५।२६।
२७।२८।२९।३०।३१।३२।३३।३४।३५।३६।३७
।३८।३९।४०।४१।४२।४३।४४।४५।४६।४७
।४८।४९।५०।५१।५२।५३।५४।५५।५६।५७
।५८।५९।६०।६१।६२।६३।६४।६५।६६।६७

६८।६९।७०।७१।७२।७३।७४।७५।७६।७७।७८।७९।८०।८१।८२।८३।८४।८५।८६।८७।८८।८९।९०। एवंक्रमादेषां जीवाफलानिचयात्र प्रथमस्यज्या भागमुखा १।५९।५९ द्वितीयस्य ३।५९।५७ तृतीयस्य ५।५९।५० चतुर्थस्य ७।५९।३६ पंचमस्य ९।५९।१३। एवंसर्वेषांक्रियया प्रथमकोष्ठात्पूर्वं शून्यकोष्टं तत्फलंच शून्यं० प्रथमकोष्टफलशून्यकोष्ट फलयोरैक्या १।५९।५९ र्द्धं प्रथमकोष्टव्यासं जातंभागमुखं ०।५९।५९।३० द्वितीयकोष्ट ३।५९।५७ प्रथमकोष्ट १।५९।५९ फलयोगा ५।५९।५६ र्द्धं द्वितीयस्यव्यासं २।५९।५८ द्वितीय तृतीय योगार्द्धं तृतीयव्यासं ४।५९।५३।३० एवंचतुर्थव्यासं ६।५९।४३ पंचमव्यासं ८।५९।२४।३० एवंसर्वेव्यासाः भवन्ति परिधीनांयोगंपृष्ठफलं क्षेत्रफलानांयोगं घनफलंगोलार्द्धे भवति तद्द्विघ्नंपूर्णफलं भवति एवंपंचकोट्यादि ५०००००० वृत्तगोलजेनघनफलेन

तथापृष्ठफलेनानुपाताद्गोलस्य घनफलं पृष्ठफलंचा-
नयेदिति. **अथस्थूलजीवाद्यानयनमुच्यते**
वृत्तंचापोननिघ्नंतु ह्यत्राद्याह्वयमीरितम् वृत्तवर्गा-
द्विनाअक्षाँ वेदासाँत्राद्यवर्जिताः २२३ वेदासास्त-
त्फलेनासमाद्यविस्तारयोर्वधं स्थूलज्याजायते.
*जीवाव्यासयोगान्तराहतेः २२४ मूलोनव्यासख-
ण्डंतु सूक्ष्मज्याव्यासजंस्फुटं [शर] बाणंस्यात्सूक्ष्मबा
[सूक्ष्म] णोनाद्व्यासात्सूक्ष्मशराहतात् २२५ मूलंद्वि[२]घ्नंस्फु-
[सूक्ष्म] टज्यास्यात्सूक्ष्मज्याऽर्द्ध[वर्ग]कृतिं भजेत् सूक्ष्मेषु[शरेण]णाफ-
लंसूक्ष्मबाणार्द्धव्यासमुच्यते २२६ तुर्य्यांशंवृत्त
वर्गस्य पंचघ्नं जीवयाहतं वेदघ्नव्याससंयुक्तजीव-
यासंफलंभवेत् २२७ तत्फलंवृत्तवर्गस्यपादांशेपरि

---

*जीवाबाहुः व्यासः कर्णः अनयोर्वर्गान्तरं कोटिज्यावर्गः तज्ज्या-
व्यासयोर्योगान्तर घातसमः तन्मूलं सूक्ष्म कोटिज्यास्यात् सूक्ष्म
ज्याव्यासयोः योगान्तराहतेः मूलं सूक्ष्म कोटिज्यास्या भुजज्यौरत्या
एवं कोटिज्योत्था सूक्ष्म भुजज्यास्यात् सूक्ष्म कोटिज्यांवा भुज-
ज्यांव्यासेहित्वातत्खण्डं सूक्ष्मशरःस्यात्

वर्जयेत् शेषमूलोनितं वृत्तखण्डं चापमुदीरितं (धनुः) २२८
स्थूलं चेन्मौर्विका (ज्या) च्चापं (धनुः) सूक्ष्मं सूक्ष्मज्यकायदि अत्रै-
तत्कार्मुकं (चापं) स्थूलं विज्ञेयं गणकोत्तमैः २२९ वृत्तं तत्र
स्वपूर्वाणां तुल्यानां कोणसंख्यया भक्तस्तत्परिधिश्चा-
पं ज्ञेयं तच्चापमौर्विकाम् २३० दैर्घ्यमुक्तं तयैकैकको-
णस्यैवहितत्तया एकैकस्य भुजस्यैव परिमाणं निगद्यते
२३१ यथा व्यासः ७ वृत्तं स्थूलं २२ धनुः ३ आद्यः
५७ वृत्तस्य २२ वर्गः ४८४ पंचाहतः २४२० वेदाप्तः
६०५ आद्यहीनः ५४८ वेदाप्तः (४) फलं १३७ आद्य ५७
विस्तार ७ योर्वधं ३९९ फलेन १३७ भक्तं लब्धं स्थूल
ज्या २ $\frac{१२५}{१३७}$ अथयथा व्यासः १० जीवा ६ योगः १६
अन्तरं ४ घातः ६४ मूलं ८ व्यासे १० हित्वार्द्धे १ शरः
१ व्यस्ताज्जीवा ६ व्यासश्च १० अथयथा व्यासः १४
जीवा ४ परिधिः ४४ वर्गः १९३६ वेदांशः ४८४ पंच-
घ्नः २४२० जीवया ४ हतः ९६८० वेदघ्नव्यासः ५६
जीवा ४ युक्तं ६० अनेन तद्भक्तं फलं $\frac{४८४}{३}$ वृत्त २२

वर्ग१९३६ पादे $\frac{४८४}{१}$ हीनान्मूलं वृत्तार्द्धे हित्वा स्थूलं धनुः वा ४ न्यासः

न्यासः शर १ ज्या ६ न्यासः १०

न्यासः त्रिबाहुः कोणाः

न्यासः चतुर्बाहुः कोणाः

न्यासः पंचबाहुः कोणाः

अथसूचनम्

सूक्ष्मंजीवादिकंमर्म्मचसूक्ष्मवर्गपदंतथा सूक्ष्मंधन पदंचाग्रेज्योत्पत्तौकथयाम्यहम् २३२ उद्देशकसमं शशीनांचक्रवृत्तेतुकोणाः ३६० खांगगुणाः स्मृताः तास्मि- ०।७।० जीवांशाः १।०।० न्नर्द्धांशबाहुज्यात्वेककोणज्यकाभवेत् २३३ तत्राऽ र्थज्याकलाषष्टि ६० तुल्या ज्ञेया विचक्षणैः

अथ बंधमुखधनहस्ताकारस्यभाण्डस्यक्षेत्रफलानयनम्

वेधविस्तारयोगघ्नद्विघ्नदैर्घ्येणसंयुतम् २३४ वेधः विस्तारयोर्द्विघ्नघातंकृत्वाविचक्षणैः तद्घनाकार-

भाण्डस्यज्ञेयंक्षेत्रफलंखलु २३५ अत्पावं विस्तारे २ दैर्घ्ये २४ वेधे ३ तस्य क्षेत्रफलं ५२ भवति अथवाक्षेत्रफलानामैक्यात्षड्गुणकान्मूलं विस्तारादीनां बन्धमुखकस्यसममानंस्यात् अथवा अबन्धमुखानां क्षेत्रफलैक्यान्तर्कातास्त्वयष्टांशाद्दीनान्मूलं वृहदेक भाण्डस्य बन्धमुखकस्य सममानंस्यात् बंधमुखानांक्षेत्रफलैक्यंनर्कासंस्वांशांशाश्चितान्मूलंवृहदेकभाण्डस्याबन्धमुखकस्य सममानंस्यात्. इतिक्षेत्रव्यवहारः

अथ खातव्यवहारः

अथ वेधादिपरिज्ञानं विधीयते नीचत्वमुच्चतापिण्डं गम्भीरं वेधमुच्यते सर्वत्र विषमक्षेत्रे स्वस्वजातिस्थलेषुच २३६ मापयेन्मापितैक्यन्तु मापितस्थानसंख्यया भक्त्वायथोचितं तुल्यंतल्लब्धंजायतेखलु २३७ दैर्घ्यविस्तारवेधानां घातं घनफलम्भवेत् क्षेत्राभिधंफलंवेधाभिघ्नं घनफलम्भवेत् २३८

अथखाते घनफलानयनम्

वेधक्षेत्रवधं तुल्यखाते घन फलं भवेत् उदाहरणं यस्यखातस्य त्रिषुस्थानेषु दशैः शिवैः सूर्यैस्तुल्याः दैर्घ्याः १०।११।१२ पंचैस्तर्कैं रगैस्तुल्याः विस्ताराः ५।६।७ युग्माभ्यांत्रिभिर्वेदैरुन्मिताः वेधाः२।३।४ स्युस्तस्य घन फलम्वद न्यासः

७ १२ विषम ६ खातः ५
४ ११ ३ २
खातदर्शनं १०

११
६ तदेवसम खातः ६
वेधः ३
११

उक्तवत्करणात्समखाते दैर्घ्यं ११ विस्तारं ६ वेधः ३ एषांघातं घनफलम्१९८

अथ वाटिकादि खातस्य घनफलानयनं

तलजंमुखजार्द्धंच क्षेत्रंवेधाभिमर्द्दितम् २३९ रू त्वानयोस्तु संयोगं फलंस्याद्वाटिकाघनम् तुल्यखात फलत्र्यंशः सूचीखातेफलम्मतम् २४० उदाहरणं यस्याः वाप्याः सुखेदैर्घ्यं हस्तैः सूर्योन्मितं तथावि-स्तारेदश हस्तोन्मितं तलेदैर्घ्यंतर्कोन्मितं विस्तारंपं-चहस्तोन्मितं वेधंसस हस्तोन्मितंतस्याः घनफलंवद

न्यासः

दै २ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ वि $\frac{5}{2}$ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ घन $\frac{105}{2}$	दै १२ दै ६ क्षेत्र १५ घनं $\frac{105}{2}$ दै ६	दै ३ क्षे $\frac{15}{2}$ वि $\frac{5}{2}$ घन $\frac{105}{2}$ क्षेत्र $\frac{15}{2}$
क्षेत्र १५ १० घनं $\frac{105}{2}$	वि ५ क्षेत्र ३० पूर्ण घन वेधः ७ घनं २१०	वि ५ क्षेत्र १५ घनं $\frac{105}{2}$ ५
२ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ $\frac{5}{2}$ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ घ $\frac{105}{2}$	दै ६ क्षेत्र १५ घनफ $\frac{105}{2}$ दै १२	२ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ $\frac{5}{2}$ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ घन $\frac{105}{2}$

सर्वघनफलैक्यम् ६३०

मुखे दैर्घ्यं १२ विस्तारं १० तले दैर्घ्यं ६ विस्तारं ५ वेधः ७ तलजं क्षेत्रफलं ३० मुखजं क्षेत्रफलार्द्धं ६० तौ क्षेत्रफलौ वेधघ्नौ जातौ २१०।४२० अनयोर्योगम् ६३० घनहस्तफलं ६३० उदाहरणं यस्य समखातस्य दैर्घ्यं हस्तद्वयं तथा विस्तारं हस्तद्वयं वेधं तर्कहस्तोन्मितं तस्य घनफलं वद तत्तुल्यस्य सूचीखातस्य घनफलं वद तथा यस्य वृत्तखातस्य व्यासं सप्तसोन्मितं वेधं वेदोन्मितं तस्य घनफलं वद तथा वृत्तखातस्य सूची खातफलं वद न्यासः

२ वेधं २ ६

दैर्घ्य २ वि-

स्तारं २ वेधः घनफलं २४ घनहस्ताः २४ सूचीखात फलार्थं न्यासः दैर्घ्यं २ विस्तारं २ वेधः ६ घनफलं ८ अथ वृत्तखातफलार्थं न्यासः व्यासः ७ वेधः ४ परिधिः २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$ क्षेत्रफलं ३८ $\frac{७५७८}{१५६२५}$ घनफलं १५३ $\frac{१४६८७}{१५६२५}$ अथवृत्त सूचीखात फलार्थं न्यासः

२ २
सूचीखातः
वेधः ६

७
खातव्यासः
वेधः ४

व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$ वेधः ४ घनफलं ५१ $\frac{१४६८७}{४६८७५}$

वृत्तसूचीखातः
७
खातव्यास
वेधः ४

इतिखातव्यवहारः

अथचितिव्यवहारः अथभित्तेर्घनफलानयनम्

हत्वाक्षेत्रफलंभित्तेरुच्छ्रयेणघनंभवेत्
भित्तिश्चेदिष्टिकानांतु हीष्टिकाघन भाजितं २४१
भित्तेर्घनफलंभित्तेरिष्टिकानाम्मितिर्भवेत् स्युस्तरा
उच्छ्रयंभित्तेरिष्टिकोच्छ्रयभाजितम् २५२ एवमश्म
चिते रश्मान् विज्ञेयंपाण्डितोत्तमैः उदाहरणं यस्या-

इष्टिकायाः दैर्घ्यंपादोनैकहस्तोन्मितम् विस्तारमर्द्धहस्तोन्मितं वेधं हस्ताष्टमांशं चेदिष्टिकाघनं वद यस्यां भित्तौ दैर्घ्यं वेदमितहस्तौ विस्तारं त्रिकरोन्मितं वेधं युग्मोन्मितं तत्र चितिघनं चिता विष्टिका संख्यां च वद इष्टिकान्यासः [ ] दैर्घ्यं $\frac{3}{4}$ विस्तारं $\frac{1}{2}$ वेधः $\frac{1}{8}$ इष्टिकाघनं $\frac{3}{64}$ चितिन्यासः दैर्घ्यं ४ विस्तारं ३ वेधः २ भित्ते र्घनफलम् २४ इदमिष्टिकाघनेन $\frac{3}{64}$ भक्तं चिता विष्टिकामितिः ५१२ चितौ तराश्च १६ एवं पाषाणाच-येपि इति चितिव्यवहारः समाप्तः
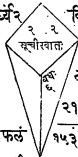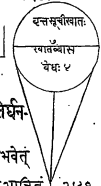
अथ क्रकच व्यवहारः

दैर्घ्यं वेधाहतं दारोरेकाद्यैर्दारणस्थलैः २४३ हत्वा क्षेत्रफलं सर्वपट्टानां जायते खलु उदाहरणम् यद्दारोरेकपट्टस्य पिण्डं मूले हस्तोन्मितमग्रे भूपांगुलोन्मितं दैर्घ्ये त्वेकत्रांगहस्तोन्मितमन्यत्राब्धिकरोन्मितं तं स्थाने चतुष्के सुदार्यते चेत्तत्पट्टानां क्षेत्रफलै क्यं वद न्यासः
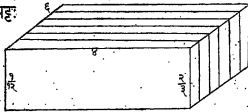
दैर्घ्यं ६ दैर्घ्यं ४ पिण्डे $\frac{१}{१}$ $\frac{२}{३}$ दारणस्थानसंख्या ४ अत्र दैर्घ्ययोर्योगं १० द्विभक्तं दैर्घ्यः ५ पिण्डयोगं $\frac{५}{३}$ द्विभक्तं पिण्डः $\frac{५}{६}$ दैर्घ्यपिण्डाहतिः $\frac{२५}{६}$ एकाढ्यदारणस्थलै ५ र्गुणिताः $\frac{१२५}{६}$ तत्पट्टानां क्षेत्रफलयोगं जातं $\frac{१२५}{६}$ हरभक्तं २० $\frac{५}{६}$.

अथक्रकचान्तरक्रमम्

वेधविस्तारयोर्घातमेकाढ्यैर्दारणस्थलैः २४४ हत्वातिर्य्यक्तयादारुर्दार्य्यतेचेत्फलं भवेत् उदाहरणं यस्यैकपट्टस्य दारो विस्तारं सार्द्धहस्तोन्मितं पिण्डहस्तद्वयं तत्स्थानत्रयेषु तिर्य्यक्तया विस्ताररूपेण दार्य्यते चेत्तत्पट्टानां क्षेत्रफलं सर्व्ववद्

न्यासः $\frac{३}{२}$ $\frac{२}{१}$ दारणसंख्या

पट्टः

३ सैका ४ पिण्डः २ विस्तारः ३/२ वधं ३ सैक दारण घ्नं १२ क्षेत्रफलैक्यम् १२

अथान्योन्यफलानयनविधिरुच्यते

नीचोच्चकुलयोर्मध्येय द्गुणस्तद्घनाहतम् २४५ उत्तमस्य घनंतत्तु नीचजातिघनंभवेत् नीचोच्चवंशयोर्मध्ये यद्गुणंतद्घनोद्धृतम् २४६ नीचजातिघनंलब्धमुच्चजातिघनोच्यते यद्गुणंवंशयोर्मध्ये तद्वर्गेणसमाहतम् २४७ उच्चक्षेत्रफलंतत्रनीचक्षेत्रफलोच्यते यद्गुणं कुलयोर्मध्येतत्कृत्यापरिभाजितम् २४८ नीचक्षेत्रफलं लब्धमुच्चक्षेत्रफलोच्यते उच्चजातिघनान्नैव नीचक्षेत्रफलं भवेत् २४९ नीचक्षेत्रफलाच्चापितूत्तमस्य घनंनहि उच्चक्षेत्रफलात्तद्वन्नीचजातिघनंनहि २५० नीचवंशघनाच्चापितूच्चक्षेत्रफलंनहि.

अथकाष्ठविदारणकर्मणिभाटकफले क्षेत्रफलज्ञानमुच्यते.

वेधदैर्घ्याहतिर्दारोरभ्यस्त दारणस्थलैः २५१ दारणी-

यफलंज्ञेयंतद्विदारणाकर्म्मणि वेधविस्तारयोर्घात
सभ्यस्तंदारणास्थलैः २५२ तिर्य्यक्तयातु तद्दारोदार
णेतत्फलं भवेत् उदाहरणं यस्यैकपट्टस्य दारो दैर्घ्यपं-
चहस्तोन्मितं पिण्डं हस्तद्वयं तत्स्थानत्रयेषु दैर्घ्यरू-
पेणदार्य्यते चेत्तत्काटकायसैत्रफलैक्यंवदन्यासः दै-
र्घ्यः ५ वेधः २वर्धः १० दारणास्थानैः ३ हत्वाजातंदा-
रणीयफलं३० उदाहरणं यस्यैकपट्टस्यदारोःपि-
ण्डंहस्तद्वयोन्मितं हस्तोन्मितंतुविस्तारं तात्तिर्य्यक्त
याचतुर्षुस्थानेषुदार्य्यते चेत्तद्दारणीयफलंवद न्या-
सः पिण्डः२ विस्तारः१ वर्धः२ दारणास्थानैः४ हत्वा-
जातं दारणीयफलं८ इतिक्रकचव्यवहारः
अथ राशिव्यवहारः
समध्येधान्यादि राशीनांयत्सूत्रंसमग्रवृत्तयोः २५३ त-
द्गणितवृत्तजंव्यासखण्डवर्गोनितात्पदम् वेधः स्याद्वृ
त्तषष्ठांशवर्गघ्नेधवधंबुधैः २५४ स्थूलं घनफलं ज्ञे-
यंवाव्यक्तव्यासयोर्वधं वेधघ्नं भास्करासंस्यात्सूक्ष्मं

राशिंघनंफलम् २५५ उदाहरणम् यस्य धान्यादिरा-
शेर्वृत्तं द्वादशहस्तोन्मितं वेधंसव्यंशैक हस्तोन्मितं
तस्य घन फलंवद् न्यासः राशिः परिधिः १२
वेधः $\frac{४}{३}$ स्थूलं घनफलं $\frac{१६}{३}$ परिधिः १२ व्यासः व्या-
सः ३ $\frac{४६८७५}{१२२७२}$ $\frac{१००५९}{१२२७२}$ सूक्ष्मं घनफलं ५ $\frac{८५५}{९२०४}$ घनफलं $\frac{४६८७५}{९२०४}$

अथपादोनार्द्धपादराशीनां फलानयनमुच्यते

सत्रिभागैकयुग्माब्धिनिघ्नात्तुपरिधेः फलम् स्यात्पादोना
र्द्धप्रादांशराशेःस्वगुणभाजितम् २५६ उदाहरणं यद्रा
शिवृत्तंद्वादशहस्तसमंतद्वांशेः पादोनार्द्ध पादांश घनफ-
लान्वद् न्यासः पादोनं ९ पादोनवृत्तं९ तद्गुणकः
$\frac{४}{३}$ गुणघ्नंपादोन वृत्तंपूर्णपरिधिः १२
तस्मात्प्राग्वज्ज्ञातं घनफलं ५ $\frac{८५५}{९२०४}$ गुणं
$\frac{४}{३}$ भक्तंजातं घनफलम् ३ $\frac{१००५९}{१२२७२}$ अथार्द्धराशेः
न्यासः अर्द्धराशिः ६ गुणः २ पूर्णपरिधिः १२ तद्घन
फलं ५ $\frac{८५५}{९२०४}$ गुणः २ भक्तं जातंघन फलं २ $\frac{३३५३}{६१३६}$
अथपादराशेः न्यासः पादं ३ गुणः ४ पूर्णपरिधिः

१२ तद्घनफलं ५ $\frac{८५५}{१२०४}$ गुणः ४ भक्तं जातं पादराशे
र्घनफलं १ $\frac{३३५३}{१२२७२}$ **अथराशिफलोपपत्तिरुच्यते**
भक्त्वावेधमभिन्नेनतेनवेधेनयत्फलम् तेनचैकादिभि
न्नेनव्यासंहत्वासमुद्धरेत् २५७ पूर्णवेधेन विस्ताराःसु
वेधान्तमितिक्रमात् विस्तारमन्तिमंचात्रपूर्णव्यास
समंभवेत् २५८ भिन्नांशयुक्तवेधस्यनान्तिमंकोष्टमा-
चरेत् शून्यवेधस्यविस्तारवृत्तौशून्यौस्मृतौबुधैः२५९
शून्यप्रथमयोर्व्यासयोगंयुग्मोद्धृतंफलम् तज्ज्ञेयंप्रथमं
चाथविस्तारंप्रथमस्यच २६० द्वितीयव्याससंयुक्तं कृ
त्वार्द्धस्याद्वितीयकम् द्वितीयव्याससंयुक्तांतृतीयविस्तृ-
तिंतथा २६१ कृत्वार्द्धंतत्तृतीयाख्यंविज्ञेयंगणकोत्त-
मैः तृतीयविस्तृतिंयुक्त्वा चतुर्थविस्तृतौबुधैः २६२
कृत्वाखण्डंचतुर्थाख्यंस्यात्फलंचैवमेवहि तत्पूर्वव्या-
सखंडंतुफलमाद्याह्वयंमतम् २६३ द्विघ्नमाद्यंध्रुवं
ज्ञेयमाद्यंतद्ध्रुवकान्वितं द्वितीयाख्यंफलंज्ञेयंताद्द्विती-
यंध्रुवान्वितं २६४ तृतीयाख्यफलंज्ञेयं तृतीयंचध्रुवा

वान्वितं न्चतुर्थारव्यंफलंज्ञेयमेवंसर्वेथवाफलाः २६५ अष्टाष्टाभ्रांकसिंधुभ्रास्तेतेस्वस्वफलाभिधाः तत्वषड्वा सरै र्भक्ता जायन्ते कुण्डलाःखलु २६६ कुण्डलव्यासयो र्घातंवेदाप्तं क्षेत्रमीरितम् क्षेत्राणांसंयुतिंकृत्वास्याच्चद्राशि घनंफलम् २६७ कुण्डलानांयुतिश्चात्रराशेः पृष्ठफलंभ- वेत् वेधवृत्तवधार्द्धंवाराशेः पृष्ठफलंभवेत् २६८ यथारा शिपरिधिः ३६ व्यासः $\frac{५६२५००}{४९०८८}$ वेधः ४ अभिन्नवेधेन ४ भक्तः फलं १ एवमुक्त वद्वेध ४ पर्य्यन्तव्यासाः प्रथम व्यासः $\frac{१४०६२५}{४९०८८}$ द्वि० व्या० $\frac{२८१२५०}{४९०८८}$ तृ० व्या० $\frac{४२१८७५}{४९०८८}$ चतुर्थव्यासः $\frac{५६२५००}{४९०८८}$ स्पष्टव्यासा एवफलानि अग्रो पयोग्यानि प्रथमफलम् व्यासः $\frac{१४०६२५}{९८१७६}$ द्वि० फ० व्यासः $\frac{४२१८७५}{९८१७६}$ तृती० फ० व्यासः $\frac{७०३१२५}{९८१७६}$ चतुर्थफलम् व्यासः $\frac{९८४३७५}{९८१७६}$ अथ- कुण्डलानि प्र० परिधिः $\frac{६९०३}{१५३४}$ द्वि० परिधिः $\frac{२०७०९}{१५३४}$ तृती० परिधिः $\frac{३४५१५}{१५३४}$ चतुर्थ० परिधिः $\frac{४८३२१}{१५३४}$ अथक्षेत्रफलानि प्रथमः क्षेत्रफ० $\frac{९७००७३४३७५}{६०२४०७९३६}$ द्वि० क्षेत्रफ० $\frac{८७३६६०९३७५}{६०२४०७९३६}$ तृती० क्षेत्रफ० $\frac{२४२६८३५९३७५}{६०२४०७९३६}$ चतुर्थ० क्षे० फ० $\frac{४७५६५९८४३७५}{६०२४०७९३६}$ क्षेत्रफलैक्यंराशेर्घनफलम्

८१५४१६८७५००
६०२४०७९३६

हरभक्तं जातं धनफलं १३५ ५४१५४०३५/१५०६०१९८४

१३५ ५४१५४०३५/१५०६०१९८४ अथवा व्यासवृत्ताहतिः व्या॰ ५६२५००/४९०८८ वृत्तं ३६ घातः २०२५००००/४९०८८

अस्यास्त्र्यंशः राशेर्घनफलं वा १३७ १५५९/३०६८ राशेः पृष्ठ-

फलं ७२॥ इष्टाऽकस्याऽधमंकुलं कृत्वा तस्य फलात्फलं

दृष्टाऽकस्यानयित्वा तु तत्सूक्ष्मं जायते फलं २६९

अथ राशेः स्थूलफलोपपत्तिः

वृत्तरामांशकं यत्त द्विस्तारं स्थूलमुच्यते तेन घ्न वृत्त पादांश

स्थूल क्षेत्र फलं भवेत् २७० क्षेत्रं वेधाहतं कृत्वा वृत्तखात

समं फलम् विज्ञेयं तद्गुणैर्भक्तं स्थूलं राशिफलं भवेत् २७१

यथा राशिपरिधिः ३६ स्थूलव्यासं १२ वृत्तपादं ९ वेधः ४

वृत्तपादाहतं व्यासं वृत्तक्षेत्रफलं १०८ वेधाहतं वृत्तखा-

तसमं घनफलं स्थूलं ४३२ तत्र्यंशं वृत्तखातस्य सूचीखा-

तसमं राशेः स्थूलं घनफलम् १४४ इति राशिव्यवहारः समा॰

अथ च्छायाव्यवहारः

छाययोः कर्णयोश्चाऽपि भेदयोर्वर्गयोस्तयोः भेदाप्तं द्विघ्नं

शंकोस्तु वर्गलब्धिस्तदुच्यते २७२ सैकलब्धेः पदेन घ्नं

कर्णयोरन्तरंद्विधा छाययोरन्तरेणोनयुक्तमर्द्धं प्रभेस्मृ-
ते २७३ छाययोर्योगवर्गेतुकर्णयोरन्तरस्यचं वर्गस्यैवा-
न्तरंकृत्वातेनाप्तंद्विघ्नशंकुजं २७४ वर्गितस्तैकलब्धस्य
मूलंकर्णान्तराहतम् द्विस्थंभैक्येन विश्लेषयोगमर्द्धं
प्रभेस्मृते २७५ कर्णयोश्छाययोश्चैवयोगवर्गान्तरोद्धृ-
तम् चद्वर्गाद्विघ्नशंकोस्तुलब्धस्यैकान्तरात्पदं २७६ कर्ण
योगाद्धतंद्विस्थं भैक्येनाऽयोगसंयुतिम् कृत्वाखण्डे
प्रभेस्यातां छाययोऽरन्तरस्यच २७७ वर्गेकर्णैक्यवर्गस्य
भेदंकृत्वाहरोभवेत् द्विघ्नशंकुकृतिंभक्त्वा छेदेनफल
रूपयोः २७८ भेदमूलाहतंकर्णयोगंद्विस्थापितंतया
भाभेदेनान्तरद्युतिंकृत्वाच्याऽर्द्धेप्रभेस्मृते २७९ उदा-
हरणम् एकदीपप्रकाशेषोडशाषोडशा भागांकितयोः
कीलयोश्छाययोरन्तरमष्टेन्दुप्रमितं कर्णयोरन्तरंश-
क्रप्रमितंचेत् छायेवद अथवा भैक्यद्व्यब्धिमितंकर्णा
न्तरंशक्रोन्मितं चेत् छायेवद अथवा भायोगंद्व्यब्धिमि-
तं कर्णयोगंवेदाक्षसमंचेत् छायेवद अथवा छायान्तरं

नागेन्दुमितं कर्णयोगं वेदाक्षि (५४) प्रमितं चेत् छायेवद न्यासः
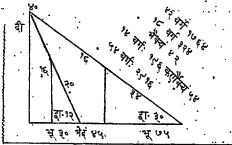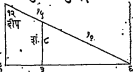
शंकुः १६ शंकुः १६ भान्तरं १८ कर्णान्तरं १४ अनयो-
र्वर्गान्तरेण १२८ संद्विघ्नशंको ३२ वर्ग १०२४ लब्धं ८ सै-
कं ९ मूलं ३ घ्नकर्णान्तरे ४२ भान्तरं १८ युक्तोनार्द्धे जाते
छाये ३०।१२ कर्णौ ३४।२० अथवा शंकू १२।१२ भांत
रं ४ कर्णान्तरं २ छाये ५।९ कर्णौ १३।१५ कर्णयोगः
२८ वर्गः ७८४ छायायोग १४ वर्गः १९६ द्विघ्न शंकु २४
वर्गः ५७६ छायान्तर ४ वर्गः १६ कर्णान्तर २ वर्गः ४

अथ छायान्तरक्रमः
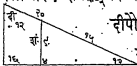
नाविद्युक् दीपकौच्च्यासं शंकु दीपतलान्तरम् शंकुघ्नं शं-
कुभाज्ञेया दीपशंकुतलान्तरम् २८० शंकुघ्नं भा (छा) हृतं

शंकुयुक्तंदीपौच्च्यमुच्यते दीपौच्च्यनरयोर्भेदंकृत्वा
तच्छाययाहृतम्२८१ तत्कीलासंफलंदीपकीलयोःस्या-
त्तलान्तरम् भाग्रयोरन्तरच्छाभा भाभेदासाधराभवेत्
२८२ तद्भूमिनरयोर्घातंभासंदीपौच्च्यमुच्यते शंकु-
च्छावस्तुभाशंकोराभयासाफलंभवेत् २८३ तद्वस्तो
रुच्चताज्ञेया वस्तुच्छाशंकुभाथवा तद्वस्तोराभयाभ-
क्ताशंकुःस्यादनुपाततः २८४ दृक्सूत्रंदृष्टिकर्णः
स्याद्भाभूबाहुश्चभूर्भवेत् कोटयग्रंदृग्गृहंस्वेष्टदेशं-
तुल्यक्षितौभवेत् २८५ तद्दृग्गृहन्तुशैलाग्रंवृक्षाग्रंदीप-
कस्थलं छायाग्रेस्वस्थलंकिम्वाकोटयग्रेस्वस्थलंभ-
वेत् २८६ कोटयग्रेस्वस्थलंयत्र छायाग्रेदृग्गृहंभवेत्
तद्दीपौच्च्यकृतौदीपतलभाग्रान्तरस्यच २८७ वर्गमा
द्यंचतन्मूलंदृक्कर्णंतदुदीरितम् गम्यागम्यदृग्गृहान्तं
भेदंतत्स्वस्थलाद्भवेत् २८८ उदाहरणं दीपौच्च्यंद्वा
दशैस्तुल्यंयत्रदीपतलभूमिस्थानादामोन्मितेस्थानेभू
मौ अष्टसमंकीलमूर्द्धीकृतंचेत्तत्कीलस्याभांवद

अथवाद्वादशैव दीपोच्च्ये वेदोन्मिते शंकुदीपयोस्तला-
न्तरे नवभागतुल्यं शंकुमूर्ध्वीकृतं चेत्तच्छंकोराभां वद

न्यासः शंकुः ८ तलयोरन्त-
रं ३ दीपोच्च्यं १२ उक्तवत्कर-
णाज्जाता शंकु छाया ६ छायाशङ्कुभ्यां जातः कर्णः
१० छायाग्रदीपतलान्तर ९ दीपोच्छ्रितिभ्यां जातं पूर्णक-
र्णं १५ न्यासः दीपोच्च्यं १२ तला-
न्तरं ४ शंकुः ९ जाता शंकु छा-
या १२ उदाहरणं छायाशंकुतलान्तरै दीपोच्च्यं वद तथा
छायाशंकुदीपोच्च्यैस्तलांतरं वद न्यासः छाया ६ शं-
कुः ८ तलान्तरं ३ जातं दीपोच्च्यं १२ न्यासः छाया ६
शंकुः ८ दीपोच्च्य १२ जातं तलांतरं ३ उदाहरणं दी-
प प्रकाशे दीपतलात्किंचिद्दूरे द्वादशांगुल शंकु मूर्ध्वीकृ-
तं चेत्तच्छाया चाष्टांगुलोन्मिता जाता ततस्तस्मिन्ने-
व सूत्रे तच्छंकुस्थानात्सपादैक ५/४ हस्तोन्मिते दूरे
द्वादशांगुलं शंकुं स्थाप्य तच्छाया वेदयुग्मां २४ गुलस- •

माजातान्चेद्दीपौच्च्यंतथा शंकुदीपतलान्तरं वद न्यासः
अग्रांतरं ५६ शंकुः १२ छाया८ शंकुः १२ छाया२४ प्रथमछायाग्रदीपतलान्तरं२३ द्वितीयछायाग्रदीपतलान्तरं ६९ दीपौच्च्यं ३४ $\frac{१}{२}$ प्रथमशङ्कुतलदीपतलान्तरं १५ द्वितीयशंकुतलदीपतलान्तरं४५ प्रथमपूर्णदृक्कर्णवर्गः $\frac{६८७७}{४}$ द्वितीयपूर्णदृक्कर्णवर्गः $\frac{२३८०५}{४}$
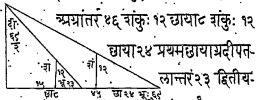
अथदीपोच्च्यशङ्कुभ्यांदृक्कर्णपूर्णभुजयोरानयनम्.
शंकुवर्जितदीपौच्च्यकोटिजं दृक्श्रवःस्पृशन् बाहुमंकल्पयित्वात्तुतद्भुजस्य कृतौबुधैः २८९ दीपौच्च्यनरविश्लेषवर्गसाद्धैवतत्पदम् दीपौच्च्येन नरोनेन भक्त्वादीपौच्च्यताडितम् २९० तद्दृक्कर्णोभवेद्बाहुं हत्वादीपौच्च्यकेन च विनृप्रदीपकौच्च्येन भक्त्वास्यात्पूर्णदोर्धरा २९१ दृक्कर्णानयनार्थवाकोटिं दीपौच्च्य संज्ञकां कल्पयेत्स्वस्थले ह्मीष्टांतुल्येकौच भूमौ प्रसारिताम् २९२ दोर्भू

मिंदीपकौच्च्यंवादीपौच्च्यंदौर्धराबुधैः नरदीपौच्च्यभेदंभा शंकुदीपतलान्तरम् २९३ शंकुकल्पितबाहुभ्या शंकुकग्रंनिजस्थलं ध्यात्वा दृक्कर्णमानन्तुह्यानयेदुक्तवद्बुधः २९४ इतिछायाव्यवहारः

अथांकाऽवयवानयनम्.

इष्टांकस्याऽवशेषंतु दशाक्षुण्णं[१०] हरोद्धृतं तत्फलंदशमांशः[१०] स्यातच्छेषं दशांताडितम्[१०]२९५ हारासंतच्छतांशः[१००] स्यात्तच्छेषंच दशाहतम्[१०] हारासंतत्सहस्रांशं[१०००] तच्छेषंच दशाहतं[१०] २९६ हारासमयुतांशः[१००००] स्यात्तच्छेषंदशामर्द्दितम्[१०] हारासंलक्षकांशः[१०००००] स्यात्तच्छेषंदशासंगुणं[१०] २९७ हारासंप्रयुतांशः[१००००००] स्यात्तच्छेषंदशताडितम्[१०] हारभक्तं फलंयत्तत्कोटयंशंपरिकीर्त्तितम्[१००००००००]२९८ एवंशेषंदशाक्षुण्णं[१०] हारासंचपुनःपुनः अर्बुदांशादिकंज्ञेयमंकस्याऽवयवं[१०००००००००] खलु २९९ उदाहरणम् खाक्षं[५०]विश्व[१३]हरेणैासमंऽकंसाऽवयवंवद न्यासः भाज्यः ५० भाजकः १३ लब्धं ३ दशांशं ८ शतांशं ४ सहस्रांशं ६ लक्षांशम्१ एवं ५।८।४.

६।१।५।८।४।६।१।५।८।४।६।१ एतद्यथाक्रमं
गा ३।८४६१५८४६१५८४६१५८४६१ इत्यंकाऽ
ायवानयनम्. अथ गणितपाशव्यवहारः
भेदाःस्युर्देशघातंतुतच्चांकैक्येनमर्हितं देशासंदेशतु-
ल्यंतंस्थानद्वन्द्वयाहिसंयुतं ३०० कृत्वासंख्यायुतिस्त-
दविज्ञेयागणकोत्तमैः उदाहरणम् द्विकाष्टकाभ्यांसं-
ख्याभेदान्संख्यैक्यंवद् तथात्रिकनवकाष्टकैस्संख्या
भेदान्संख्यैक्यंवद् तथायुग्मादिपञ्चान्तैः संख्याभेदा
न्संख्यैक्यंवद् तथाचैकाद्यष्टपर्य्यन्तैस्संख्याभेदान्संख्यै
क्यंचवद् न्यासः २।८ अत्रदेशद्वयं १।२ घातः २ जातौ
संख्याभेदौ २ यथा २८।८२ अथस एव घातो२ कैक्य
१० घ्नः जातः २० देशसंख्यया २ भक्तः फलं २० देशद्वये
स्थानद्वन्द्वयायुक्तंजातं १६० संख्यैक्यं ११० द्वितीयन्या-
सः ३।९।८ अत्रदेशाः १।२।३ घातः ६ भेदाः ६ यथा
३९८।३८९।८९३।८३९।९३८।९८३ अंकानांयो
गेन२० निघ्नाः १२० देशत्रयेण भक्ताः फलं ४० स्थान

रुद्धया देशात्रयेयुक्त्वा ४००० ४८ जातंसंख्यैक्यं ४४४०
तृतीयन्यासः २।३।४।५ देशाः १।२।३।४ वधं २४ भेदाः
२४ संख्यैक्यं ९३३२४ चतुर्थन्यासः १।२।३।४।५ भे-
दाः १२० अंकै १।२।३।४।५ क्य १५ भेदाः घ्नं १८०० देशा-
साः फलं ३६० संख्यैक्यं ३९९९९६०

अथ विशेषभेदानयनम्.

यावद्देशेषुतुल्यांकास्तत्प्रकारैः पृथक्कृतैः ३०१ प्राग्भेदा
उद्धृता भेदास्तत्संख्यैक्यंचपूर्ववत् उदाहरणम् द्विद्वये-
कचन्द्रैस्तथायुग्माष्टपंचेष्वक्षैः संख्याभेदान्सख्यै
क्यंवद न्यासः २।२।१।१ अत्रप्राग्वद्भेदाः २४ अत्र
देशद्वयेतुल्यांकौतर्हि प्राग्देशद्वयाज्जातौ भेदौ २।२ अ-
ग्भेदाः २४ समंभेदयोग ४ भक्ताः फलं ६ जाताः भेदाः
६ तद्यथा २२११।२१२१।२११२।१२ १२।१२२१।
११२२। प्राग्वत्संख्यैक्यंच ९९९९ अपरंन्यासः ४।
८।५।५।५ प्राग्वद्भेदाः १२० देशत्रयोत्थ ६ भेदै र्भक्ताः
फलं २० जाताः भेदाः २० तद्यथा ४८५५५।८४५५५।५४८५५

एवंविंशान्विताः ज्ञेयाः संख्यैक्यंच ११९९९८८

अथांकपाशान्तरम्

एकैकेनोन संस्थानितांकानियदित्तत्रच ३०२ अंकाना माद्गनिधीरैस्संख्याभेदाउदीरिताः उदाहरणम् एकैक हीनषड्देशास्थितांकानांसंख्याभेदान्वद न्यासः ९।८।७।६।५।४ एषांघातेजाताःसंख्याभेदाः ६०४८० अथांकपाशान्तरम् निरंकचांकसंयोगाद्वेकादेकै केवांजैनान् ३०३ व्यस्तानेकोनदेशेषु विन्यस्यैवक्र मस्थितैः भक्ताद्येकस्थलैः क्षौद्यैस्तान्भेदाःस्युस्तुतद्धयं ३०४ उदाहरणम् पञ्चदेशस्थैर्यद्योगोविंश्योन्मितं भवति तत्संख्याभेदान्वद न्यासः अत्रांकैक्यं १३ व्येकं १२ देशाः ५ व्येकदेशः ४ अंकैक्यं १३ व्येकं १२ एतन्निरेकस्थानान्तम्४ एकैकरहितंविन्यस्य १२।११।१०।९ क्रमस्थैरेकादिभिर्भक्ता $\frac{12}{1}$।$\frac{11}{2}$।$\frac{10}{3}$।$\frac{9}{4}$ घातंसंख्या भेदाः४९५ इत्यंकपाशः ३०४. **श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रे मवल्लभविरचिते परमसिद्धान्ते गणितभागाधिकारः प्रथमः**

अथ घट्यादिमानानि

प्राणैः खांगाग्नि भिर्लिप्तास्यात्तत्षष्ट्या दिनं भजम् स्या
न्मासंसावनंत्रिंशद्वासरैः सावनै र्भवेत् १ त्रिंशद्भिस्ति
थिभिश्चैकं चान्द्रमासमुदीरितम् सूर्यसंक्रमयोर्मध्ये
सौरमासंमुदीरितम् २ स्वमासै र्द्वादशै र्वर्षं विज्ञेयं गण
कोत्तमैः सौरवर्षनराऽब्दः स्यात्स्यात्सौराऽब्दोऽर्कवत्स
रः ३ सौराऽब्दं सुरदैत्यानां घस्रं दिव्यदिनं भवेत् दिव्यैः
खांगाग्निभि ३६० र्घस्रैर्वर्षः स्याद्देवदैत्ययोः ४ तदेव
दिव्यवर्षैः स्याद्दिव्याऽब्दैः खखखखाऽर्कभिः स्याद्युगस्त
सत्यं १७२८००० त्रेत १२९६००० द्वापर ८६४००० कलिः ४३२००० युगं ४३२००००
त्कृतादीनामल्यानामैक्यमुच्यते ५ तद्युगस्यदशांशस्तु
चतुस्त्रिद्व्येकताडितः क्रमशः सत्यपूर्वाणामऽल्याना
म्मितयोमताः ६ सत्येत्रेतायुगेचैव द्वापरेचकलौतथा
संधिः सूर्यांशिकंस्वस्वप्रारम्भदिवसोत्तरम् ७ स्वस्व
पूर्णदिनात्पूर्वमेवंसंधिः स्मृतोबुधैः सत्वाद्यैक्यंयुगंदि
व्यंयुगैर्दिव्यैः खखांगुलैः ८ स्याद्ब्रह्माहर्निशंतस्य
त्रिंशद्भिर्मासमुच्यते तैरर्कैर्वत्सरंज्ञेयंतैः शतैरायुरु

५०
च्यते ९ ब्रह्मणस्त्वायुषश्चैवयाताः पूर्वार्द्धवत्सराः पंचा
५०
शांद्धोग्यवर्षाणाम्मध्येऽयंप्रथमंदिनं १० ज्ञेयंब्रह्मदिने
१४४०००१२०
यातसौराऽब्दाः परिभाजिताः प्रयुतघ्नैर्युगेन्द्रैःस्युर्लि-
४३२००००००
प्ता ब्रह्मदिनेगताः ११ कोटिघ्नैर्द्व्यर्थत्रिवेदाब्दैर्ब्राह्मकल्पं
३०
नृणां भवेत् तदेवब्रह्मणो घस्रमानंत्रिंशत्कलोन्मितं १२
स   शयनी
सूर्योदया· त्तथानृणामुद्यमाद्या भवन्तिहि रात्रौस्वा
पादिकंतद्ब्रह्मणः परिकीर्त्तितः १३ शयनेप्रलयंतस्य
मरणेविलयंभवेत् यथारात्रिद्युमानौस्तस्तथामरणजी-
घट
वनौ १४ यद्वत्कुम्भकराः कृत्वासचक्रान्मृत्तिकाघटान्
घट
स्वार्थंकुर्वंतिह्यीत्थंतु नित्यंकुम्भक्षयोद्भवे १५ यथाचैकै
कचक्रंतुकुर्वंति घटकारकाः देहाऽवसानपर्य्यन्तं यत्ना
च्चक्रःस्थिरोभवेत् १६ ततस्तद्विलयंयाति ह्येवंतद्वद्विधे
रपि भूःस्थिरामृत्समाःप्राणा जीवाः कुम्भसमाःस्मृ-
स्
ताः ७७ भूगोलाद्दूरसंस्थत्वान्नित्यमाप्रलयंरविं पश्य
ब्र:
त्येवहिलोकेशस्तस्माद्ध्य अंदशै १०००र्युगैः १८ दि-
५०
व्यैर्विधेर्द्युमानंस्यात्तद्वद्रजनीभवेत् मध्याह्नतच्छुत

घ्नाऽक्षैः सूर्याऽस्तंरवरवदिद्भिःतैः १९ रात्र्यऽर्ढ्रवस्व पञ्चाक्षै रात्र्यन्तंरवरवरवान्तकैः दिव्यैर्युगैर्भवेदत्र्यु-गंदिव्यंयुगंमतम् २० यद्देहाद्यो भवस्तास्मिंल्लीनस्त-त्प्रलयेविधेः स्यात्सूर्य्योनेत्रजश्चेन्दुर्मनजोमुखजः शि-खी २२ कर्णजो मारुतः प्रोक्तःकर्णजः प्राणउच्यते-नाभिजंत्वऽन्तरिक्षस्या द्ब्राह्मणोमुखजो भवेत् २२ एवंवे-दोदितंसर्वं विज्ञेयंब्रह्मदेहजम् स्वप्रभाते विधिस्त्वेता-न्नित्यमुत्पादयत्यऽतः २३ भूगोलो ब्रह्मदेहान्तपर्य्य-न्तंसुस्थिरोदितः

ब्रह्माण्डादिकज्ञानम्.

नारिकेल फलस्यैव काष्ठवद्गोलकाकृतिः २४ ब्रह्माण्डो महदाकाशेचोत्पन्नस्त्वीश्वरेच्छया वाकटाहद्वयस्यै वसंपुटो गोलकाकृतिः २५ ईश्वरस्येच्छयोत्पन्नोब्रह्मा एडस्त्व एडसद्दशः ब्रह्माण्डस्योदरे भूमिर्भूमेर्बाह्यंस-मंततः २६ आकाशे खेचरा मेघपूर्वाश्चैवांशुगा नगाः भूगोलाद्योजनैस्सूर्य्यैर्भूवायुरूर्ध्वगःस्मृतः २७ तदूर्ध्वऽ-श्चेर्ज्वलनंतूर्द्धंतस्योर्द्धंचावहाऽनिलः तद्याम्योन्तरवे

गस्स्यान्ततोर्द्ध प्रवहाऽनिलः २८ तत्पश्चाद्गतिराख्याता
राशिचक्रस्यदर्शनात् खेचराः स्युस्तदाधीनाश्चंद्रविद्धु
क्रभास्करा: २९ भौमेज्यार्कस्रुताश्चाऽथ भानितारागि
नत्क्रमात् ततःसमीरणाश्चाब्धिप्रमिता ऊर्द्धतोर्द्धतः ३०
उद्वहःसंवहश्चैव सुवहश्चपरावहः लोकाः ७ भूर्लोकं
दक्षिणव्यक्तान्तस्मात्सौम्यसऽयंभुवः ३१ स्वर्लोकंतुसु-
मेरुः स्यात्खेमहश्चजनस्ततः ऊर्द्धतपस्ततः सत्यंब्रह्मा
एडाऽभ्यन्तरे भवेत् ३२

समुद्रद्वीपादिकम्.

समुद्र भ्रमणंसूक्ष्ममतिदीर्घं प्रजायते तद्धिधापूर्वपश्चा
च्चयाम्योदग्गमनंतथा ३३ यत्रेदानींसमुद्रोस्ति तत्स-
न्सिन्धुः प्रकीर्त्तितः यत्रेदानींना र्णवोस्तितद्विसिंधुःप्र
कीर्त्तितः ३४ अतीवचिरकालेन साऽर्णवस्थानतोऽर्णवः
व्यऽर्णवस्थानकंयातिसाऽर्णवोव्यऽर्णवोच्यते ३५ यस्मा-
त्पूर्वबुधैरुक्ता लंकादेवगृहादयः पत्तना विजलस्था
नेसिन्धोर्भग्नास्तुसंप्रति ३६ असम्भवजलस्थाने चूर्णो
स्थप्रस्तरादिभिः मन्यन्तेऽत्रप्रतीतिंतुधीराः सिद्धान्त-

कारकाः ३७ त्रिभा[३]गंपृथिवीमध्येसामुद्रांबुचबाह्यतः भूमिः पा[४]दांशकंबाह्यात्प्रत्यक्षंदर्शिताजनैः ३८ समुद्रं केवलं भूमौमृद्गुणाद्दर्शनादिभिः तन्मामानिततोलोकैः कथिताऽन्यप्रमाणतः ३९ समन्ताज्जलधेर्मध्यभूमिस्तद्वीपमुच्यते द्वीपोनसमकोणःस्यान्नचद्वीपाः समाःस्मृताः ४० नद्वीपाः कुण्डलाकाराः नद्वीपा दर्पणोदराः द्योःस्वल्पैरम्बुदैर्युक्ताविषमाः कुत्रकुत्रचित् ४१ हृद्यन्तेत्राः[मेघा]म्बुदास्तद्वद्वीपा भूमौप्रकीर्त्तिताः लवणाख्या[३]ऽर्णवात्सौम्येमेरोः सानिध्यदेशतः ४२ यास्येतदन्तरंद्वीपंजम्बाख्यंविषमंमतम् नैर्ऋत्याग्नेयदिग्दैर्घ्यंभूमिदि[१०१]ग्भागकोन्मितम् ४३ वायव्याग्नेयदिग्दैर्घ्यंवसु[८८]नागांशकोन्मितम् पश्चान्नैर्ऋत्यदिग्दैर्घ्यंगो[१२५]श्चन्द्रांशकोन्मितम् ४४ द्वीपंतद्वीपराजः स्यात्तस्माद्ऽत्यानथोच्यते लंकातः पश्चिमेव्यस्तेतत्त्व[२५]षष्ठ्यं[६०]ऽशकान्तरे ४५ तद्वथस्याद्या[२]म्यगत्र्यं[३]शांतिर्य्यक्पंचा[२५]ग्निभिर्लवैः तद्वि[२]घ्नं ह्यायुदिग्वातस्मिंश्चाख्यंद्वीपमुच्यते ४६ सिद्धानांपत्तना

१५० पलभागतः ७५ पलांशा
स्सौम्ये तिर्य्यक्कृतिर्य्यस्तभागतः पञ्चाग्न्याऽक्षांशपर्य्यन्तं
तद्द्वीपमऽमराभिधम् ४७ तदेव कुरुपूर्वाणां वर्षाणां स्था-
नमुच्यते तत्तिर्य्यग्भग्नकुटिलपत्राकारः समः स्मृतः ४८
तस्याग्रे याम्यगं तस्य मूलं मेरुसमीपगः आमेरण्डदलाका-
रं जम्ब्वाख्यं द्वीपमुच्यते ४९ तन्मूलं मेरुसानिध्यमऽग्रं-
भारत किन्नर हरि
तद्ध्यऽक्षसन्मुखम् तदेव भारतादीनाम्वर्षाणां स्थानमु-
च्यते ५० सिद्धानां पत्तनात्पूर्वं पश्चाद्रोमकपत्तनात् व्य-
६ उ द
क्षे व्यक्षात्तद्भसांशं सौम्यगं दक्षिणोऽखिलम् ५१ वायव्या
उ ६
ग्रे च विस्तारं सौम्याऽपाग्दैर्घ्यमीरितम् अमरद्वीपवत्त-
द
त्स्यात् दैर्घ्ये विस्तृतावपि ५२ तस्यांऽग्रं याम्यगं तस्य मू-
लं व्यक्षगतं मतम् अमरद्वीपवद्द्वीपं दक्षिणाऽमरमुच्यते
६० द १५
५३ प्राक्पश्चयंशेषु लंकातो यद्व्यक्षं तस्य दक्षिणे तिर्य्य
३५ कलाशानां पू प
क्षाग्न्यस्तभागानामध्ये द्वीपं नवं मतम् ५४ प्राक्पश्चात्त-
३० द उ २०
स्य दैर्घ्यन्तु त्रिंशद्भागमितं मतम् याम्योत्तरन्तु विस्तारं खां
श्व्यंशप्रमितं मतम् ५५ तद्भग्नपाविकापत्रवत्तन्मूलं तु-
ग्राम्यगम् विज्ञेये कार्मुकाकारे द्वीपानां दैर्घ्यविस्तृती ५६

अत्रान्ये लघवो द्वीपा नोदिता विस्तृतेर्भयात्

हिमालय भारतादि खण्डत्रयज्ञानम्

उ ३०
लंकातश्चोत्तरे त्रिंशदंऽशांशप्रमिते गिरिः ५७ यत्त हि
हिमाचलः पू प
मालयाख्योद्रिस्तच्छैलेन्द्रश्चकीर्त्तितः प्राक्पश्चाद्दी-
हिमालय
र्घतातस्य प्रत्यक्षंपरिदृश्यते ५८ लंकाशैलेन्द्रयोर्मध्ये
उ चीन
वर्षं भारतमुच्यते तद्वत्तस्योत्तरे देशो प्राचीनखण्डमु
च्यते ५९ तदेवकिन्नरोवर्षः पूर्वाचार्य्यैः समीरितः त-
उ महाचीन
त्सौम्येहरिवर्षस्तु महत्प्राचीनमुच्यते ६०

वर्णव्यवस्थितिः

उ प हिमाचलात्
लवणाख्यांऽर्णवात्सौम्ये वंगालात्पश्चिमेतथा शैलेन्द्रा
द पू ब्रा क्ष
द्दक्षिणेपूर्वेद्य्ऽटकाख्यनदात्तथा ६१ वर्णा विप्रादयो
वै शू ऋक् यजु साम अथर्वण चांडालाः
वेदा ऋक्पूर्वास्थितश्चमताः बाह्येसर्व देशेषु चाऽन्त्य
द
जा निवसन्तिहि ६२ याम्येत्र्हलवंसिन्धोस्स्वल्पांशमु
उ
त्तरेगतम् यत्राऽतिदैर्घ्यविस्तारवेधाः स्युस्सागरस्यच
६३ तन्महासागरस्तत्रतेऽल्पाश्चेदऽल्पसागरः स्यादेक
सिन्धुनाभूमिस्समन्ताच्चैववेष्टितः ६४ यत्रोच्चासिं-

धुतः पृथ्वीद्वीपंतत्रैवजायते सिंधोश्चतुर्द्विशोज्ञेयाः सा-
गराः युगसंमिताः ६५ लंकाद्याःपत्तना देवनिर्मिताः
मुनिभिर्मिताः षट्संख्यकाः समुद्रस्यतोयेना ऽन्तरिता
क्षितौ ६६ अल्पादऽल्पतराश्चैवंचाऽधिकादऽधिकास्त-
था ब्रह्माण्डाकृतयोगोलाः सिन्धावन्तरिताः पृथक् ६७
पृथक्चाऽतिगम्भीरस्थाःकेचिदुच्चजलस्थिताः केचिन्नि-
थोहग्रवाभ्यांहीना दूरंगता यथा ६८ संख्याहीनास्तु
ब्रह्माण्डाः स्वसंख्यारहितेस्थिताः तद्वन्मेघेचाऽबुकं-
णा वालुकानितृणाः क्षितौ ६९ संख्यारहिता एवंब्र-
ह्माण्डाईश्वरस्यहि तेषाम्मध्येविदं ह्येकंब्रह्माण्डंप-
रिवर्त्तते ७० षड्राशिस्थाप येकबुद्धिश्चज्ञेयाःसप्तार्णवा
बुधैः

भूव्यासपरिधिज्ञानम्

भूगोलपरिधेःस्वाअवङ्का ३६०० योजनाः स्मृताः
७१ अक्षांशैर्मापितो भूमेर्बिम्बः स्याद्योजनैः स्फुटः

भूपृष्ठग्रहयोरन्तरंलोकार्द्धव्यासम्

स्वेटंकक्षाण्डलोकानांव्यासाद्भूव्यासवर्जितात् ७२

यत्खण्डं पृथिवीपृष्ठखेटकक्षांतरं भवेत् काश्यपीस्फु-
टबिम्बघ्ना दिग्युग्मोरगयोजनाः ७३ सत्यवेगघटीभ-
क्ता लोकव्यासाऽर्द्धमादिशेत् **भूपरिध्यानयनम्**
सत्यभुक्तिकलाऽभ्यस्ता लोकाऽर्द्धव्यासयोजनाः ७४
खेन्दुयुग्मगजैराप्ताः स्युर्भूपरिधियोजनाः **दिग्ज्ञानम्**
स्वव्यक्षात्प्राग्दिशंव्यक्षेयत्तत्पूर्वदिशं भवेत् ७५ इत्थं
तत्पश्चिमंपश्चान्मध्येयाम्योत्तरं भवेत् सर्वेषामुत्तरंमे
रुर्याम्यः स्याद्वडवानलः ७६ सिद्धानांनगरंलंकाऽधः
स्थानंविबुधोदितम् भूवृत्तपादेलंकायां यमकोटि
स्तुप्राङ्गता ७७ भूवृत्तपादेलंकायाः पश्चाद्रोमपुरी
स्मृता भूवृत्तपादेलंकायाः सौम्येदेवपुरीस्मृता ७८
भूवृत्तपादेलंकायां याम्येदैत्यपुरीस्मृता दैत्यालयेऽन्त-
कस्थानंतस्माद्याम्यंतदुच्यते ७९ याम्यंदेवालयात्सर्वं
सौम्यंदैत्यालयात्तथा इन्द्रादिस्थानबोधार्थं मेरोः प्रो-
क्तं चतुर्दिशम् ८० यतोऽयनांशकैस्सूर्य्यस्संस्कृतो
मेषेभंगतः यमकोटिस्थलंमेरुदेशस्थैःपरिदृश्यते ८१

अस्तस्तन्मेरुवासीनां यमकोटिस्तु प्राङ्गता मार्गशी
र्ससंस्कृताऽर्कस्य तुलासंक्रमवासरैः ८२ रोमकेऽस्तम-
यं याति पश्चिमं रोमकं ततः दैत्यानां तद्विलोमं तु ह्यदयास्त
स्थलं भवेत् ८३ स्वस्वप्राक्सन्मुखो भूत्वा दक्षिणं दक्षिणे
करे वामं वामकरे स्थानज्ञानार्थ समुदीरितम् ८४ भूवृत्तां
घ्यन्तरा द्वेमौज्ञेयाः षड्वेवपत्तनाः दिगुत्पत्तिः
तुल्याह्नेऽर्कोदयस्थाने भूत्वाऽभिवदनं नरैः ८५ सन्मु-
खं प्रागिदिशं ज्ञेयं पृष्ठं पश्चाद्दिशं मतम् वामपाणिदिशं सौ
म्यं याम्यं दक्षिणहस्तगम् ८६ एवं दक्षिणहस्तं च ह्युत्ता-
नं पूर्वदिग्गतम् तत्र मध्यांगुलिः प्राक्स्याद्याम्यमंगुष्ठ
दिग्भवेत् ८७ पश्चिमं करमूलः स्यात्सौम्यं स्वल्पांगुलि
र्भवेत् कनिष्ठांगुलिदिग्देवा विश्वेदेवादयः स्मृताः ८८
भानोः पूर्णोऽपमांशोनखांकाऽक्षांशान्तरेत्वऽयम् स्वव्य
क्षस्थानतः सौम्ययाम्ये दिग्ज्ञानमीरितम् ८९ यमको-
टिस्थलादेवं सौम्ये मेरुरुदीरितम् दक्षिणे तत्कुमेरुश्च
पूर्वस्यां सिद्धपत्तनम् ९० पश्चिमस्यां तु तल्लंका विज्ञेया

गणा कोत्तमैः यमकोटिस्थलाऽधःस्थं रोमकं समुदीरि
तम् ९१ एवंसिद्धपुरात्सौम्ययाम्येमेरुकुमेरुकौ वि-
ज्ञेयौ रोमकं पूर्वे यमकोटिस्तु पश्चिमे ९२ ज्ञेया सिद्धपुरा
ऽधःस्यालंका ज्ञेया विचक्षणैः सुमेरोर्दक्षिणस्थाने य
मकोटिरुदीरिता ९३ लंकारोमकपूर्वाणां कुमेरुर्द
क्षिणे मतम् सुमेरुश्चोत्तरे प्रोक्तमेवं सर्वविनीस्थलात् ९४

अथ भूपिण्डानयनम्

तिर्यग्याम्योत्तरं तद्वदूर्द्ध्वं पूर्वापरं भवेत् पुरयोरन्तरेति
र्यग्भूमिश्चक्रलवाहृताः ९५ तयोर्नगरयोरक्ष भाग
विश्लेषभाजिता लब्धं भूपरिधेर्मानं स्यादेतत्त्वनुपातज
म् ९६ कक्षाक्रमम् भूस्वपिण्डेन्दुविच्छुक्रार्ककु
जज्यार्किभानि च हिस्वशात्स्योपर्य्युपरि खेत्वाधारं
विनास्थिताः ९७ भूगोलनिश्चयम्
भूपृष्ठः सर्वतो ग्रामाऽद्यंऽबुचित्यादिभिर्युतः किञ्ज
ल्कप्रकरैरस्ति प्रणामीपुष्पगोलवत् ९८ अपक्की कुसु
माकारं प्रणामी कुस्मतथा कदम्बकुसुमाकारबबूल

पुष्य पचार्द्धं वा १८० भागेषु
कुसुमम्मतम् ९९ स्वस्थानात्सर्वतोवृत्तखण्डेस्याधः
सुमेरु
स्थलं भवेत् ज्ञेयंमेरुद्वयोर्मध्येस्यान्यंस्याऽधःस्थलंमिथः
सुमेरोः
१०० देवालयस्यपातालंयमसद्मबलिगृहं जायतेतकु
मेरुश्चपरमेरुश्चतद्भवेत् १०१ भूपृष्ठेयत्रयेसंस्थाश्चा
९००
त्मानंमुपरिस्थितम् मन्यन्तेनिजदेशात्तु भूपादेतेपरस्प
रम् १०२ तिर्य्यग्वत्संस्थितानऽन्यान्पातालस्थांऽभि
स्वस्थानम्
सन्मुखम् निजपाताल भूपृष्ठंयद्वत्तद्वाभिजस्थलम् १०३
तस्माद्विज्ञेयमाखस्थेगोलेकोर्द्धस्तुकोप्यऽधः ह्रस्वां
गत्वाज्जना एवस्वस्थानात्सर्वतस्सदा १०४ अवपद्य
न्ति भूगोलंचक्राकारसमंखलु शीतोष्णस्थानज्ञानं
स्वस्थानतया सू
तत्स्थानाकृतयायत्रत्वंऽशवः प्रपततिहि १०५ भानो
स्तच्छीतलंदेशात्तद्वस्तेचोष्णमीरितम् ऋतुज्ञानम्
विपर्य्ययाऽदहोरात्रमऽन्योन्यंदेवदैत्ययोः १०६ स्याद्वे
अयनांशैः सू उ
न्मार्गलिवै भानुः संस्कृतःसौम्यगोलगः स्युस्तर्ह्यऽर्क
सू
करास्तीव्रा ग्रीष्मेदेवलवक्षितौ १०७ देवानांदर्शनंया
दैत्यानां रात्रि
त्तितस्माद्देवदिनंभवेत् तद्दिनंदेववैरिणांयामिनीकि

सू द दिनम्
लजायते १०८ सूर्यश्चेद्याम्यगोलस्थःस्याद्युमानसु
दैत्यानाम् सू उ
रद्विषाम् तन्मध्येऽर्ककराः शीता हेमन्ते सौम्य भूदले
दिनं रात्रि * दे वांशे
१०९ तद्बस्नरजनीमानं देवानांजायते किल भूमौसौ-
उ दैत्यांशे ४ शरद्वसंतः
म्यार्द्धयाम्यार्द्धे स्यान्मिथश्चतुर्थीक्रतुः ११० शरद्वसन्त
वसंतशरत्
योर्व्यस्तंग्रीष्महेमन्तयोस्तथा वर्षाशिशिरयोर्ज्ञेयंया
द
म्याख्ये भूदले बुधैः १११ व्यसाद्दक्षिणे गोलज्ञानम्
उ द
सौम्याऽर्द्धक्षितिवत्सर्वंज्ञेयंयाम्यदलस्थितौ स्युश्चाऽ
पलभा पलांशाः लंबांशाः उ उ द मेषादेतुलादिज्ञं ध
क्षभाक्षलंबांशाः सौम्या गोलंयथोचितम् ११२ स्या-
क १ ७ १ क ७ ध उ
त्स्वर्णं मेषजूकादिगोलजंव्यस्तकं भवेत् सौम्यभूम्य-
द
र्द्धवद्याम्यभूम्यर्द्धेपिगतिर्भवेत् ११३ । ४१७

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते परमसिद्धान्ते गोलाधिकारो द्वितीयः २

---

* देवानां रात्र्यर्द्धे दैत्यानां दिनार्द्धं देवानां दिनार्द्धे दैत्यानां रात्रिदलम् देवानां सूर्योदये दैत्यानां सूर्यास्तं देवानां सूर्यास्ते दैत्यानां सूर्योदयं भवति.

अथपितृदिनोत्पत्तिः

चन्द्रोर्द्धशेतुपृष्ठांशेपितृणांस्थानमुच्यते तिथिमासे-
नपितृणांद्युनिशंस्याद्यंतस्ततः १ दर्शान्तेद्युदलं कृष्ण
पक्षाऽर्द्धे भास्करोदयम् सूर्य्योऽस्तंशुक्लपक्षार्द्धे शु-
क्लान्तेस्यान्निशादलम् २ मेरुमध्याह्लादिज्ञानम्
एवंमेरुनिवासीनांदेवानामयनांशकैः संस्कृतेकर्कगे
ह्लाऽर्द्धमजगेर्केखिनोदयम् ३ सूर्य्योऽस्तंजूकगेतस्या
न्मृगगेतामसीदलम् एवंदैत्यालयस्थानांव्यस्तंस्याद्यु
दलादिकम् ४ ऋतुरादिज्ञानम्.
संस्कृतोऽर्कोऽयनांशैर्यत्संस्कृतोऽर्कस्तुतद्भवेत् संस्कृ
तान्मृगगादर्कात्परामासाउत्तरायणम् ५ स्यात्तद्वत्क-
र्कगाद्दर्कात्परामासा दक्षिणायनम् संस्कृताच्चापगा
दर्कांद्धेमन्तं भद्वये भवेत् ६ संस्कृतात्कुम्भगादर्का
च्छिशिरंभद्वयेभवेत् स्याद्वसन्तोऽजगादर्कात्संस्कृ
ताद्भद्वयेऋतुः ७ एवंग्रीष्मादयोरासाः ऋतवःक्रम
शोदिताः वर्षमानोत्पत्तिः.

न्निर्वेधाऽभ्युदयस्थानेश्शुद्धे तुल्यक्षितौबुधैः ८ वृत्तं
३६० पू.द.प.उ.
कृत्वाऽङ्कितंचक्रभगैः सर्वदिशान्वितम् घस्रेऽभ्रक्रा
न्तिजेभानोर्भास्कराऽर्द्धोदय क्षणे ९ दृश्यते यत्रतद्वृ-
त्ते भानुस्तत्राऽङ्कमाचरेत् तद्वितीयदिनेभानोरर्द्धबि-
म्बोदयक्षणे १० तत्पूर्वाऽपरगारेखामुल्लंघ्यैवरबि-
स्तथा तद्वृत्ते दृश्यते यत्र तत्राऽप्यंऽकं समालिखेत् ११
पूर्वाद्यंऽकांशभेदघ्नाः सावनाः षष्टिलिप्सिकाः द्विती-
प्रथमाचिह्न द्वितीयचिह्नयोः
याद्यंऽकयोर्मध्यभागैर्भक्ताः कलादिकम् १२ पंचांग
३६५ दिनादि
वह्निभिर्घस्रैर्युक्तंलिप्सास्थलेफलम् कृत्वाघस्रादि
३६५।१५।३१।३१।२४
कंसौरवर्षमानंतदुच्यते १३ यथाकश्चित्तुसूर्याऽभ्रं
क्रान्तिजेभास्करोदये मध्यपूर्वस्थले भानुश्चोदयंया-
तितद्दिनात् १४ नित्यंप्रत्युदयान्दृष्ट्वातत्प्राग्देशोदया
वर्षान्ते
दिकान् भानोः प्राग्देशतः पृष्ठभागेतद्वत्सरांतके १५
जायतेऽर्कोदयंचाऽन्यवर्षारम्भेऽखिलोदयम् स्याद्यत्राऽ
पूर्ववर्षान्तापरवर्षारंभार्कोदयस्थानयोः
र्कस्यतत्तत्रचोदयस्थानयोर्द्वयोः १६ मध्यभागोद्धृता
६०
भानोः सावनाः स्वांगनाडिकाः वर्षान्ताऽर्कोदयस्थान

पूर्वभेदाद्ाकाहृताः १७ लब्धंकलादिकं युक्त्यादर्शिताऽ
सू० ३६५ ३६५।१५।३१।३१।२४
कोदयैक्यके तल्लिप्तादिस्थलेतस्याद्वर्षमानदिनादिकम्
सू०
१८ निर्वेधाऽस्तमयस्थानेवाऽर्को भ्रक्रान्तिजेदिने इत्थं
सू०
स्त्तेरवेरऽर्द्धविम्बाऽस्तंपरिदृश्यते १९ यत्राऽकमाच
सू०
रेत्तत्र भानोस्तदऽपरेहनि दृश्यते ह्यऽर्द्धबिम्बाऽस्तं यत्र
पृ०
तत्राऽकमाचरेत् २० पश्चिमाद्यऽकयोर्मध्यभागाश्चि-
चिन्ह दितियात्स्वद्वयोः दिनादि ३६५
ह्नान्तराद्धृताः लब्धघस्त्रमुखं पंचषड्रामैर्दिवसैर्युतम्
३६५।१५।३१।३१।२४
२१ कृत्वा घस्त्रमुखं सौरवर्षं तत्परिकीर्त्तितम् कस्मिं-
श्चित्संक्रमस्थाऽह्नात्पुनस्तत्संक्रमं भवेत् २२ गणे
३६५
नाद्यैर्दिनैस्तेऽह्नाः स्युः पंचांगगुणोन्मिताः यैरऽह्नैर्वा
सू० १२
ऽर्कं मध्यस्थचक्रं पूर्णं प्रजायते २३ तेऽह्ना भूपृष्ठसं-
स्थानां वर्षमानस्यकीर्तिताः तेऽह्नाद्याः सावना ज्ञेयाः
दि ३६५ घ १५ प ३१ विप ३१ प्रप ३१ संप २४ ३६५।१५।३१।३१।२४
पंचांगशिखयोदिनाः २४ कध्ययःकध्ययः सिद्धाउदया
सू०
दुदयं रवेः एकसावनघस्त्रं स्यादेवं वर्षमिति भवेत् २५
४३२०००
वर्षैः शून्यरवरवाभ्राब्धिगुणवेदैर्युगो भवेत् **अंकसंज्ञा**
३ ४ ५ ६
टोरामश्चोयुगः प्रोक्तो पोड्रास्छोरसस्तथा २६ सोनं

गोजोगजोकभूर्गोनिवोद्विः केरोन्यते

पलादिभाद्यान्तमानम्

पलानांषष्टिभिर्लिप्तातत्त्वागैरंशकोन्यते २७ तत्त्वा
त्रिभिश्चराशिःस्यात्तत्सूर्यैश्चक्रमुच्यते गतिज्ञानं
खेटानांप्राग्गतिर्ज्ञेया राश्यऽब्देः प्रत्यऽहंजवम् २८
पश्चिमाऽभिमुखी भुक्तिर्भानांचक्रस्यतुस्मृता रा-
शिचक्रस्थिताःखेटा दृश्यन्तेपश्चिमंगताः २९ यस्मा
न्मेषोदयात्पश्चात्पूर्वस्यांवृषभोदयम् तत्रमेषस्थितःपू
र्वेवृषभःस्याद्यथारविः ३० त्यक्त्वामेषंवृषंयातितत्क
थंपश्चिमंगतः स्याद्देवेद्वितिथौपश्चात्संध्यायांदृश्यतेश-
शी ३१ त्रितिथौप्राग्दिशंतस्मात्संध्यायांदृश्यतेविधुः
प्रत्यक्षमेवंप्राग्वेगंस्यात्पश्चाद्भ्रमणोजवम् ३२ तूर्-
णंगश्चाऽल्पकालेनकालेनमहताऽल्पगः खेचरस्त्वऽ
र्कभान्भुक्त्वापुनस्तत्रैवगच्छति ३३ भूगोलाद्दूरगः
खेटश्चेत्तन्मन्दगतिर्भवेत् शीघ्रवेगेतुभूगोलनिक
टेखेचरोभवेत् ३४ राशिसंवत्सरंचक्रंराश्यऽब्दं

भगणंमतम् । युगेराशिचक्राणिराशिवर्षाणि-
बु शु सू ४३२००००
भगणानि । सू० युगेविच्छुक्रसूर्याणांखखखाभ्रारदा
मं० बु० श०
र्णवाः ३५ राश्यऽब्दास्तेकुजेज्यार्किशीघ्रोच्चानां भव-
राशिवर्षाः ५७७५३३३६
त्सराः चं० षड्देवाऽम्यऽक्षसोऽग्नऽक्षा राश्यब्दाः
चं चं० मंदो
स्युर्निशापतेः ३६ चन्द्रोच्चस्य चन्द्रमन्दोच्चचक्रा
४८८२०३ व्यस्ता चं० पात
णि व्यभ्राश्व्यष्टाष्टसागराः राहोः वामा ग्लौःपातच-
२३२२३८
क्राणिवस्वऽग्न्यऽश्विरदान्तकाः ३७ भौमस्य द-
मं० २२९६८३२
न्ताष्टांगार्केश्रुतयोयुगेभौमभवत्सराः बुधस्य
बु १७९३७०६०
ज्ञस्यशीघ्रोच्चचक्राणि षष्ठ्यभ्राश्वाग्निगोधनाः ३८
बृ ३६४२२०
बृहस्पतेः राश्यऽब्दा गीष्पतेरवाश्वि द्व्यब्धिषड्वह्न-
शु ७०२२३१६
योयुगे शुक्रस्य शुक्रशीघ्रोच्चचक्राणिषट्सोऽग्नि-
श० १४६५६८
श्रुतिरवाऽद्रयः ३९ शनेः वस्वंगास्रांगमनवोयुगे
सू० सूर्योदयानिसूर्यदिनाः
सौरभवत्सराः युगेसावनभूदिनाः सूर्यस्योदयभे
१५७७९१७८२८ १५७७९१७८२८
दानि भूदिनाः सावनाः स्मृताः ४० पिण्डाष्टाश्वेन्दुगो
भ०
शैलशैलपंचेन्दवोयुगे नक्षत्राणांदिनाः धिष्ण्य
नक्षत्रोदयानि नक्षत्रदिनाः १५८२२३७८२८
घस्त्राणिपिण्डाष्टागाग्नि द्व्यष्टवासराः ४१

चान्द्रदिनाः चंद्रोदयाः
चान्द्रदिनास्तिथयः चान्द्राह्नाः खाष्टखाभ्रा-
१६० ३०००८०
भ्रखाग्निव्योमनृपायुगे अधिमासाः तर्कदेवाग्नि
१५९३३३६
गोधोस्राः स्युर्युगेह्यधिमासकाः ४२ अवमास्तिथयः
२५०८२२५२
अवमाह्नानिनेत्राक्षश्रुत्यष्टाभ्रासपाणयः सूर्यमासाः
५१८४००००
खाभ्राभ्राभ्राब्धिनागेन्दुबाणाः स्युः सूर्य्यमासकाः ४३
सू नगणाः सू ४३२००००
सूर्यस्यराशिवर्षाणिभानोः स्युर्वत्सरा युगे भूदि-
१५८२२३७८ २८ सू ४३२००००
नोत्पत्तिपूर्वकम् नक्षत्रदिवसाः सूर्यचक्रोना भूदि-
भूदिः १५७७९१७८२८ सू ४३२०००० चं ५७७५३३३६ चा·मा·
नाः स्मृताः ४४ सूर्येन्दुचक्रविश्लेषचान्द्रमासाः प्र-
५३४३३३३६ ५३४३३३६
कीर्त्तिताः चान्द्रमासाः षड्वेवामरचोम्यक्षाः स्यु
५३४३३३३६ ४३२००००
र्युगेचान्द्रमासकाः ४५ चान्द्रमासान्विताः सूर्यभाब्दाः
चं भगणा ५७७५३३३६ १५७७९१७८२८ सू ४३२०००० नं
स्युर्ग्लौर्भवत्सराः सावनाह्नान्विताः सूर्यराश्यब्दा भो-
१५८२२३७८२८ ५१८४०००० चां·मा· ५३४३३३३६
दयाः स्मृताः ४६ रविमासोनिताश्चान्द्रमासाः स्युरधि
अधिमा· १५९३३३६ १५७७९१७८२८ चा· १६०३०००८०
मासकाः भूदिनाश्चान्द्रघुभ्योनाः स्युश्चोन दिवसास्ति
२५०८२२५२
थेः ४७ युगेप्रोक्तानुसारेणसर्वत्रैवं भवन्तिते युगोक्ताः
१००० भगणादिकाः
खखखाञ्जघ्नाः स्युः कल्पे भाब्दपूर्वकाः ४८ सर्वत्रस्व-
न दिनगणं
स्वचक्रोना भाह्नाः स्वस्वोदयाः स्मृताः क्रियते द्युव्रजं

येषांते ज्ञेयाइष्टवत्सराः ४९ स्वस्वोक्ता भूदिनैराप्ता रा-
इयब्दा द्युगतिर्भवेत् तद्भगवर्षमानघ्नं स्वस्वदर्पगतिर्भ-
वेत् ५० वर्षमानंभवेत्सूर्यचक्राप्ता युगभूदिनाः

सद्योऽहर्गणानयनम्.   इष्टाब्दा रविनिर्निघ्ना-
मासैश्चैत्रमुखैर्युताः ५१ तेपृथक्क्वाऽधिमासानांद्वे-
साढ्यास्त्वऽधिमासकैः अभ्यस्ताः सूर्यमासाप्ता लब्धा
ऽधिमासकान्विताः ५२ रवन्निघ्नाः गततिथ्याढ्या द्विस्था
ऊनदिनाहताः शाशांक दिवसैराप्ताः लब्धोनदिवसोन्नि-
ताः ५३ सावनोऽहर्गणस्तस्यात्तद्ध्यारम्भवासरात्
व्यस्तम् यस्मौ यादनुपातेन प्रोक्तव्यस्तेन धीमता ५४
यातांस्तिथीन् गतान्मासान्याते प्राब्दान्समानयेत् वै-
शाखाऽसितपक्षान्तेस्यादेकोदर्शमासकः ५५

अथदिनगणानयनम्.

शाकोष्टाद्रिघनैरूनोर्कघ्नश्चैत्रादिमासकैः दर्शाख्यैःसं-

---

* एकवर्षे राशिचक्राद्याः सू० १।०।०।०।०।० चं० १३।४।१२।२६।४।४८ मं० उ० ०।१।१०।४१।०।५४ राहोः ०।०।१९।२१।११।२४ मं० ०।६।११।२४।९।३६ बु० ४।१।२४।४५।१८ बृ० १।०।२१।६।० शु० १।७।१५।११।५२।४८ श० ०।०।१२।१२।५०।२४

गणः गणः
युतः स्थूलश्चाऽर्कमासोघउच्यते ५६ तद्वृन्दस्त्वऽध-
१५९३३३६ ५१८४००००
श्चंकांढ्यश्चाहतोक्ताऽधिमासकैः तत्प्रोक्तरविमासास्त
गणः
स्तत्फलाऽधिकमासकैः ५७ संयुक्तोमासवृन्दस्तच्चा
गणः ३० तिथि
न्द्रमासोधउच्यते तत्वाऽग्निघ्नोकृताह्वाद्यात्तच्चांद्राऽ
५५
हर्गणंभवेत् ५८ पञ्चपञ्चयुतंचान्द्राऽहर्गणंपरिमर्द्दि-
२५०८२२५२ १६०३००००८०
तम् उक्तोनदिवसैरुक्तचांद्रघस्रोद्धृतफलम् ५९ हि-
गणे गण रविवासरात्
त्वाचान्द्रदिनौघेतुस्यादऽह्नौघोर्कवासरात्.
१६०३००००८० दिनगण
अहर्गणाच्छाकानयनम् उक्तचान्द्राह्न घस्रौघ
१५७५५९१७८३८ गणे
घातंकह्नोद्धृतफलम् ६० स्थूलंचान्द्रदिनौघःस्याद्धत्वा
१५९३३३६ गणः
प्रोक्ताऽधिमासकैः स्थूलचान्द्रदिनौघतद्युक्तचान्द्र-
१६०३००००८० लब्धि हीन
दिनाह्वयैः ६१ भक्त्वास्य भाग्निघातोनस्थूलचांद्रद्यु
गण + गण
वृन्दकम् तत्स्थूलमादिसंज्ञाह्व वृन्दमुक्तंविचक्षणैः
तत्स्वस्वक्षेपसंज्ञोनात्स्वस्वाऽग्रत्यागतस्तथा स्थूलौ
गण गण
स्तश्चान्द्रघस्रौघसूर्यघस्रौघकौचतौ ६३ तज्ज्ञाताऽ
सू चं सू रा
हर्गणोत्थाभ्यांसूर्येन्दुभ्यांतिथिंस्फुटाम् आनयेदऽर्क
भासन्नाः स्युर्मासाश्चैत्रपूर्वकाः ६४ तच्चान्द्राऽहर्ग

३० गणं ३०
एंरवाग्निभक्तंशेषंतिथिर्भवेत् आदिघस्रव्रजंरवाग्नि-
१२ लब्धं
भक्तंलब्धमिनोद्धृतम् ६५ शेषंचैत्रादिमासाः स्युरासं
१७७८
स्युर्गतवत्सराः अत्रयाताब्दनागाश्वमेघैक्यंस्याद्दि
गण * स्थूलं
नौघजम् ६६ शाकंस्याद्वाऽस्फुटंयाताऽब्दाद्यंक
१५७७९१७८२८
ह्लानुपातजम् योग्यंयोगोचितंचत्तत्सर्वत्रक्षेपकंमतम्
१५९३३३६ चां·दि·
६७ मानानयनम् उक्ताधिमासकैर्भक्ताश्चान्द्र
१६०३००००८० लब्धं दिनाद्यंमानंस्यात्
घस्रास्त्वऽहर्मुखम् एकाऽधिमासमानस्यस्याच्चा-
१६०१०००००८० २५०८२२५१ मान
न्द्रदिवसास्तथा ६८ उक्ताऽवमदिनैर्भक्ताएकावमतिथेर्मितिः एका
दि·
वमप्रमाणाह्नैरेकाऽधिमाससमानजाः ६९ घस्राःस्युश्चोद्धृताएका
१ अधिमासान्तरे सू·चं· १२।११।२७ ३६० चं·सू·
ऽधिकमासान्तरेऽवमाः मध्यगत्यऽन्तरांशासाश्चकांशाश्चंद्रसूर्ययोः
दिनगण चं·सू· ३०
७० घस्रौघसमकालात्स्यात्तुल्यकालकरतयोः तंचैवरवाग्नितःशोध्य
अवम ३० अवम·
हारःस्यादूनमानदः ७१ हारासाऽरवगुणास्तत्रस्याद्दूनाहःप्रमाण-
गण १अधिकं १हीन
कः यत्राऽवमाऽह्नसान्निध्येऽह्नौघंकध्यूनकंभवेत् ७२ तत्ररूपो-
दिन ग्र· सू· येगं·
नसंयुक्तंकार्य्यंतद्द्युगणंबुधैः ग्रहाऽर्कयोर्मध्यजवविव –

* उक्तसवर्दिनैर्निघ्नंघस्रौघंकुदिनोद्धृतं ६७ लब्धंक्षमदिनैर्युक्तंकृत्वाघस्रगणंबुधैःस्या-
च्चांद्राहर्गणंचाथाऽहर्गणोक्ताधिमासयोः ६८ घातंकह्लोद्धृतंलब्धंस्वाभिघ्नंसंविधाय्च हीनं
तच्चान्द्रघस्रौघेतच्छेषंरवगुणोद्धृतं ६९ शेषंयाततिथिर्ज्ञेयालब्धमर्कोद्धृतंफलं स्युर्यत
वत्सराः शेषंमासाः स्युश्चैत्रपूर्वकाः ७० तत्रेष्टर्णधनंकृत्वास्वेष्टंशाकादिकंभवेत्

३६० सू
गंशाविभाजिताः ७३ चक्रांशा दिवसादिः स्यात्सूर्य
ग्र बाहुल्येन ३० २
खेचरयोर्युतेः प्रायशः खत्रि घस्रोर्द्धं सौरमासेषुजायते
७४ अधिमासंतुयद्वर्षे त्वधिमासद्वयं भवेत् तद्वर्षेक्ष-
यमासंतु निश्चयेनैवजायते ७५ चान्द्रात्स्थूलतृतीये
सू
ऽब्दे त्वऽधिमासः प्रजायते भानोस्संक्रमयोर्मध्येय
३० ३० ३०
दिदर्शद्वयंभवेत् ७६ तद्दर्शद्वयमध्यंतुह्यऽधिमासो
३० ३० सू २
च्यतेसदा यद्वर्षेदर्शयोर्मध्येसूर्यसंक्रमणद्वयम् ७७
क्षय
यस्मिन्भवतिमासेतुन्यूनमासस्तदुच्यते.

सौरमासेभ्योऽहर्गणानयनम्

१७७८ दिनाद्यं
शाकश्चाष्टाऽगजीमूतैरूनस्तेनैवताडितम् ७८ घस्रा
३६५/१५/३१/३१/२४ १सू दि ६
द्यसौरवर्षस्यमेषाऽर्काद्गतवासरैः युक्तंतर्काऽन्वितं
दि-गणः रवि वारादि सू
कृत्वाघस्रौघोर्कसुखोभवेत् ७९ मेषाऽर्कसंक्रमाद्-
संवत्सरा
र्द्धंवर्षारम्भंयदा भवेत् चैत्रशुक्लाद्यमेषाऽर्कसंक्रान्त्यो-
रन्तरंत्यजेत् ८० मेषाऽर्कसंक्रमात्पूर्वमऽब्दारम्भेष्ट-
वासरौ चेत्स्यातामिष्टमेषाऽर्कघस्रयोर्विवरंत्यजेत्
दिनगण
८१ शेषमिष्टदिनेघस्रवृन्दंज्ञेयं विचक्षणैः तत्रैकं

मानभिन्नंचेत्स्यात्तद्ग्रहशान्तिमाचरेत् ८२ चैत्रशुक्ला-
द्यदिवसेवर्षारम्भंप्रजायते पूर्वोक्ताऽहर्गणेचाऽधिमा-
सावमेतुसंशयम् ८३ दर्शमासेषुवैयस्मात्तस्मादेत
त्पुनर्मतम्

अथशाकोत्पत्तिः

गतत्   शा॰ सं॰ गतत् पूर्वाः
चैत्रशुक्लाद्ये दिवसेशाकसम्वच्छरन्मुखाः ८४ येस्तु
शाकः संवत् कलेर्गताब्दाः सृष्टेर्गतागताब्दाः
स्तेतुगता ज्ञेयाः शाकाद्याः पण्डितोत्तमैः यथा सृन्नमि-
जन्म
तेशाकेचैत्रशुक्लाद्यवासरे ८५ कस्यचिज्जननंचेत्स्या-
शाके
च्छाकेत्वेकमितेतथा चैत्रशुक्लाद्यवस्तेतुतस्यतज्जन्म
वासरात् ८६ यातंशाकान्तरंचैकं याताऽब्दंचैकमीरितं

अथदिनगण सवखेटानयनम्

राशि चर्यग्रः भगणग्नः   १५७७९१७८२८   दिनगणात्
स्वस्वप्रोक्तभवर्षघ्नो ऽहर्गणः कुदिनोद्धृतः ८७ यस्मा-
ग्र.   भगणादि राश्यादिनि
ग्याज्जनितः खेटस्तच्चक्रवदनो भवेत्.

दिनगणभवखेटादहर्गणानयनम्.

दिनगणो   ग्र.   १५७७९१७८२८   विचषान्
द्युगणोद्भवखेटस्य हत्वायुगकुवासरैः ८८ विपलान व
विपलावशेष   ६०
शेषंतुविपलानांचयोजयेत् तत्षष्ट्याविभजेल्लब्धंप-
१५७७९१७८२८
लानामऽवशेषकम् ८९ जायते तत्पलैर्हत्वा युगभूवास-

रांस्तथा पलान्नामऽवशेषन्तुयोजयेत्खरसैस्तथा९०
विभजेच्च घटीशेषंजायते युगभूदिनैः हत्वातत्रकला-
धीरैर्नाडीशेषन्तुयोजयेत् ९१ विभजेत्खरसैस्त
त्स्यादंशशेषं तुतल्लवैः युगभूवासरान्हत्वा भागशेषं
तुयोजयेत् ९२ त्रिंशताविभजेद्राशिशेषंतज्जायते
तथा युगकल्पभयो र्घाते युक्तातद्राशिशेषकम् ९३
द्वादशैर्विभजेद्भाब्दशेषंतज्जायते तथा युगभूवासरैः
र्हत्वा यातराश्यऽब्दसंज्ञकान् ९४ योजयेद्भाब्दशे
षंतु तत्खेट युगभाब्दकैः उद्धरेत्तद्युवृन्दः स्यात्सर्वत्रै
वं विपर्यये ९५ कर्त्तव्यंस्वधियासर्वस्वस्वाऽवयवशे
षकैः

मध्यमानयनम्.

खेटेऽहर्गणजे
क्षेपंयुक्त्वातन्मध्यमंभवेत् ९६ लंकासूर्योदयेकि-
म्वातुस्वक्षेपवशाद्भवेत् तच्चरस्थानभेदाभ्यासंस्कृ
तोर्कोदये भवेत् ९७ मध्योमध्यजवांशाद्यान्सूर्यस्यच

* गुरु मध्यमेंशादिकम् ३।१८।५८ युक्त्वा सूर्यसिद्धान्तीयो गुरुः स्यात्

रलिप्तिकान् स्वर्णानिन्यस्वगोलात्थां लङ्कौदयिकमध्यमे ९८ दत्वातस्थ्यात्स्वाऽपरप्राङ् मध्यरेखोदये रवेः भूपिण्डयोजनै र्भक्तंमध्यगत्यंऽशाकाहतम् ९९ पश्चात्प्राग्योजनैर्घतुस्वर्णंदत्वांऽशाकादिकम् मध्यरेखोदयोद्भूते मध्येस्वाऽर्कोदये भवेत् १०० मध्यं चाऽथयुतंकृत्वाशाकेगोघनरामकान् विज्ञेया वत्सरा अष्टदकृतमस्यकलेर्गताः १०१ वैवस्वताह्वयस्यैव सप्तमस्यमनोः कलेः मानेगतकलिंहित्वाशेषं भोग्यकलिर्भवेत् १०२

अथसम्वत्सरानयनम्.

चक्रभैर्यात भाब्दैस्तु युक्तं राश्यादिकं गुरोः मध्यंदशोनितंखांगतष्टंसम्वत्सरं भवेत् १०३ यन्मध्याऽज्ञाऽर्कसंक्रान्तिकालेसम्वत्सरं भवेत् जीवमध्यमजंतत्तु मन्यतेह्यायनेऽखिले १०४ यत्तुसम्वत्सरोमध्याऽज्ञाऽर्कसंक्रमणंनहि प्रसृप्तत्वेवतल्लोपंयातिसम्वत्सराह्वयः १०५

प्रकारान्तरेणसम्वत्सरानयनम्.

अर्कघ्ना गुरुभाब्दास्तयुगेसम्वत्सराः स्मृताः तेभ्रखा

१ वर्षे
अखनेत्राग्निवेदासास्त्वेकहायने १०६ लब्धंसम्वत्स-
१ अग्रसंवत्सरस्य मा· दि ४ घ १३ प १२
रंत्वेकंपूर्णंभूत्वापरस्यच सम्वत्सरस्यतन्मासपूर्वंभव-
संव· १ मा० दि· ४ घ· १३ प· १२
तितद्गतं १०७ तत्तुसम्वत्सरस्यैववर्षाद्यंध्रुवकं भवेत्
१७७८ १।०।४।१३।१२ ११।२८
शाके नागाद्रिजीमूतं हित्वाशेषाद्गतंध्रुवम् १०८ ईशै
१४७।१२ मा· ११ दि· २८ घ ४७ प १२
रष्टयमैश्शैलसागरैः करभूमितैः मासाद्यैः संयुतंकृत्वा
वृ राशिगणः
तत्राऽब्दा जीवभव्रजः १०९ याताः सम्वत्सराःस्युस्त-
सम्वत्सरस्य गतम्· मा·दि·घ·प· मे
द्वर्तमानाऽब्दकस्यच स्याद्यातमासपूर्वंतुमध्याऽजा
स्व विगतराशि वृ अंशाद्यं
ऽर्कक्षणोद्भवम् ११० कृतराशिगुरोर्मध्यं भागाद्यंत्वऽ
१२ प्रथम दिनाद्यं दिना ३० अधिका ३० भक्ताः माः
र्कताडितम् स्यात्तदादिमते घस्रपूर्वंसम्वत्सरस्यच १११

वर्षशेष फलानयनं आब्दशेषफलानयनम्.

* १२ ३०
वर्षशेषस्मिन घ्नंतु हारासंमासकाः स्मृताः खत्रिघ्नं

---

* शाके १७९८ फाल्गुन दिन १८ गते भौमेदिनगणः ७६३३ तद्गुरुभ ३६४२२० वर्षघ्नः २७८००९१२६० राश्यब्दशेषं १२०२१७३४३२: राशिशेषं २२४८२०७३२ अंशशेषं ४३२९५०६४८ घटीशेषं ७३०३५३६३२ पलशेषं १२१७४३६५६४ लब्धंराशिचक्रादिकं वर्ष १ राशि ९ अंश ४ घटी १६ पल २७ दिनगणभवगुरुः भगणादि अर्थाद्राशिचक्रादिः १।९।४।१६।२७ शाके १७९९ मध्यार्कचक्रपूर्णे शुक्रवासरे गुरुभवर्षादिकं २।८७।१७।१ शाके १७९९ शुक्रे दिन ७६७८ गणेगत संवत्सरादिकं संव· २२ मा २ दि· २७ घ· २४ प· १२ संवत्सरध्रुवकं वर्षादि: १।०।४।१३।१२.

मासशेषं तु हारभक्तं दिनाः स्मृताः ११२. दिनशेषादिकाः खांगनिघ्नाहारविभाजिताः घट्याद्याः कीर्त्तिताश्चैवं स्युर्भाद्या भाब्दशेषजाः ११३

अथ वारप्रवृत्तिज्ञानम्

निजव्यक्षोदयकस्य कालस्याद्वारवेशनम् भानोश्चरमितेऽन्यस्य गोले प्रागपरक्षणे ११४ वारप्रवेशानंलोके गीयते भास्करोदयात् लंकास्फूर्योदये काले वारारंभं परेविदुः ११५.

अथ पूर्वपश्चिम देशान्तर ज्ञानम्

भास्कराऽपक्रमांशानां चक्रज्याऽर्द्धलवादिकम् चक्रज्यासलवैर्निघ्नक्रान्तिकर्णलवोद्धृतम् ११६ तत्फलं भुजजीवास्यात्तस्याः स्युर्थे भुजांशकाः तेज्ञेयास्तु रवेः क्रान्तेऽपमप्रदं दोर्लवाः ११७ नामध्याऽह्नप्रभाकृत्योर्योगमूलं श्रुतिर्भवेत् तत्कर्णेनार्थद भक्त्वा मध्याह्नज्या प्रकीर्तिता ११८ तस्याश्चक्र भुजांशास्तु विज्ञेया उन्नतांशकाः खांक मुन्नत भागोनं कृत्वातेस्यु र्नतांश-

*१ पलांशयो
काः ११९ तुल्यगोलेऽन्तरंकृत्वातन्नतांशाऽक्षभा-
क्रां
गयोः अध्यऽल्येऽक्षेक्ष भिन्नैकदिक्कंतदऽपमंभवेत्
फलांश
१२० भिन्नगोलेयुतिंकृत्वाचाऽक्षभागनतांशयोः
२* अन्य अ क्रां
अक्षांशाऽपरदिक्कंतुजायतेखेचरापमम् १२१
सू क्रां क्रां भु ४
एवंयास्याद्रवेः क्रांति स्तस्याः क्रान्तीददोलवाः सौ
वृद्धिपक्षक्रां
म्याश्चेच्चयक्रान्त्युत्था विज्ञेयाःसंस्कृतांशकाः १२२
क्षयपक्षक्रां उ १८०
चे द्रासक्रांतिजाः सौम्याश्चक्राऽर्द्धांशेषुवर्जिताः
द भुजां
कार्य्यास्तेसंस्कृतांशाः स्युर्याम्यां बाहंशका यदि
वृद्धिपक्ष क्रां १८०
१२३ वर्द्धनेपिक्रमादुत्थाःषड्राशीनांलवान्विताः संस्कृतां-
क्षयपक्ष. क्रां द
शाःस्मृता ह्रासक्रांतिजाश्चेत्तुदक्षिणाः १२४ चक्रां
३६०
शेभ्योनिताः कार्य्या जायन्तेसंस्कृतांशकाः संस्कृतां
अयनांशान् व्यस्त
शेषुमार्गांशान् वामंदत्वा भवेत्स्फुटः १२५ एतत्स्फुटो-

---

*२ अक्षांशाः दक्षिणाश्चेदुत्तरदिक्कम् उत्तराश्चेद्दक्षिणादिकम्

---

*१ नतांश पलांशयोस्तुल्यगोले नतांशेभ्यो धिकाः पलांशाश्चेत्तत्र पलांशादिभिन्नदिक्का क्रांतिः स्यात् तुल्यगोले नतांशेभ्योल्पाः पलांशास्तत्राक्षांशादभिन्नदिक्का क्रांतिस्स्यात्.

न्मितंयेनमध्यमेनरवेर्भवेत् प्रस्फुटं भास्करस्यैवत-
न्मध्यंस्याद्दिनाऽर्द्धजम् १२६ घस्राऽर्द्धस्यकलान्ह
त्वामध्यवेगांशकादिभिः तद्द्वीवद्नहित्वातन्मध्येसू-
र्यमध्यमः १२७ जायतेस्वपुरस्यैव भास्करस्योदयेखलु
तत्स्वदेशोदयान्मध्याज्ज्ञातंस्याद्यत्स्फुटंरवेः १२८
तत्कान्त्युत्थंचरंस्वर्णंस्वाऽन्यदिक्कं घटीमुखम् हत्वा
मध्यजवांशाद्यैर्भानोस्तल्लिप्तिकादिकम् १२९ ह-
त्वाऽर्कस्योदयाज्जाते स्वस्थानस्याऽर्कमध्यमे भा-
नोर्मध्योच्यतेभानोश्च स्वव्यक्षोदयेखलु १३० लंका
सूर्योदयेभानोर्यन्मध्यंस्याद्दिनौघजम् तद्भेदमध्यमे
भानोः स्वव्यक्षाऽर्कोदयेभजे १३१ कृत्वाशेषक-
लापूर्वंहत्वा भूवृत्तयोजनैः भक्त्वालिप्तादिभिर्भा-
नोर्मध्यवेगस्ययत्फलम् १३२ लंकास्वव्यक्षयोर्मध्यं
तज्ज्ञेयंयोजनादिकम् लंकास्वव्यक्षयोर्मध्यंयत्तद्दे
शान्तरंभवेत् १३३ स्वव्यक्षाऽर्कोदयान्मध्याल्लं-
काऽर्कोदयमध्यमम् चेद्दूर्ध्वमध्यरेखायाः पूर्वस्यां

अव्य
स्वस्थलं भवेत् १३४ न्यूनं चेन्मध्यरेखायाः स्वस्था-
प पू पू
नं पश्चिमे भवेत् स्वस्थानं यदि पूर्वस्यां पूर्वं देशान्तरं
प प
भवेत् १३५ स्वस्थानं पश्चिमायां चेत्पश्चाद्देशान्तरं
पू ऋ प ध
भवेत् तत्प्रागृणं धनं पश्चाज्ज्ञेयं देशान्तरं बुधैः १३६
६० निघ्न
खांगसावनालि सघ्नाश्च स्वदेशांतराभिधाः योजनाः
३६००
पूर्णभूपिण्डयोजनैः परिभाजिताः १३७ फलं लिसा-
पू प
दिकं पूर्वपश्चाद्देशान्तराभिधम् मध्येकालान्तरं मध्य
शंकु
रेखास्वस्थानयोर्भवेत् १३८ अतिदीर्घनरच्छायाग्राह्या
द्वि क्षां
ऽस्मिन्सूक्ष्मकर्म्मणि यद्ध स्यार्द्धे ऽपमाऽभावो जायते
सू
ऽहस्करस्यच १३९ तन्मध्याह्नप्रभासूक्ष्मा ऽक्षाभा-
तुल्याथवा भवेत्.

अथक्षेपकलाक्रमः

सू २११६२ चं १७८
सू भानोर्द्व्यंगकुभूयुग्मा चं श्चन्द्रस्याष्टघनाः
चं.उ. ५३३५ रा
स्मृताः चं.उ. चन्द्रोच्चस्येषुदेवांकाः राहोः स-
२१३९७ मं १०७४७
सांकाग्नीन्दुपाणयः राहो मं स्सोब्ध्यगभून्या-
बु ४०६०६
ज्ञा भौमस्याऽथ बु विदस्तथा १४१ षट्खषट्

क्षेपकाः राश्यादयः

सू	चं	चं.उ.	राहु	मं	बु	गु	शु	शं
११	०	५	११	५	१०	१०	९	२
२२	२	५	२६	२९	१६	२९	१९	९
४२	५८	३५	३७	७	४६	१७	३९	३०

खाब्धयः बृ सप्तपञ्चाश्वांकभुवोगुरोः शु शुक्र-
स्यांकनगाकाष्टवह्नयः कीर्त्तिताः शं शनेः १४२
शैलशक्रयुगाः लंकार्कोदये क्षेपलिप्तिकाः शून्याऽ
हर्गणघस्रोत्थलंकाऽर्कोदयकालिकम् १४३ यत्खे-
टमध्यमं क्षेपं तज्ज्ञेयं गणकोत्तमैः घस्रौघतष्टकां
कोत्थं खेचरं ध्रुवमीरितम् १४४ अत्राचलायुताऽ
ह्वानितष्टकोंकः प्रकीर्त्तितः घस्रौघः खरवरवाभ्राश्वैः
शेषितः शेषउच्यते १४५ तल्लब्धघ्नध्रुवं क्षेपयुक्तं
शेषजखेचरे युक्त्वातद्ग्रहमध्यंस्याल्लंकाऽर्कोदय-
कालिकम्१४६

निजस्थानभूमण्डलानयनम्.

भूव्यत्तयोजनैर्निघ्नालम्बांशज्यालवादिका

*: १४४।३५।३५ मण्डलम्

चक्रव्यासांशकैरासानिजभूक्षामसीरितम् १४७

निजव्यक्षज्ञानम्. देवदैत्यांशवासीनांस्वस्थानाद्दक्षिणोत्तरम् देवदैत्यांशयोस्संधिदेशंस्वव्यक्षमुच्यते १४८

स्वव्यक्षार्कोदयान्निजदेशार्कोदयज्ञानम्.

स्वव्यक्षाऽर्कोदयात्कालात्स्वस्थाने भास्करोदयम् प्राक्पश्चाद्देवभागेतु स्वर्णैस्सूर्यचरोन्मिते १४९.
ज्ञेयंदैत्यांशकेऽप्येवंदैत्यांशेदक्षिणोत्तरम् देवभागस्थितोसौम्य याम्यंस्वर्णंचरंभवेत् १५०

चरसंस्कारोपपत्तिः

देशास्वव्यक्षयोर्भानोस्तच्चरंचोदयाऽन्तरम् यतो भवतिस्वव्यक्षदेशाऽर्कोदयकालिके १५१ मध्यमे-भास्करादीनांदीयतेऽत्रततोरवेः स्फुटोत्थचरसंस्कारं ह्यृणंतद्विपर्य्ययम् १५२ लंकासूर्याऽस्तकालोत्थेखेटेदेयंधनाऽधनम् स्वर्णंतत्रस्फुटार्कोत्थचरसंस्कारकंतथा १५३

* चक्रव्यासांशानांपिण्डपलाः ४१२५२४

देशान्तरसंस्कारोपपत्तिः

लङ्कातः प्राक्परे देशे स्वव्यक्षे भास्करोदयम् प्राक्पश्चा
ज्जायते यस्माद्रेखा पूर्वापरस्थले १५४ क्षयस्वदीय
ने तस्मात्स्वटे देशान्तराभिधम् स्वस्थानान्मध्यरेखा-
न्तयोस्तु पूर्वापरान्तरे. ११५ योजनाः पूर्णभूवृत्तयो
जनप्रास्तु भाजिताः स्वकुशासेनस्वव्यक्षाल्लंकान्तं
योजनाःस्मृताः १५६ स्वागारान्मध्यरेखान्तं प्राक्
पश्चाद्योजनान्तरम् मध्यगत्यंशकैर्हत्वा निजभूशा
मयोजनैः १५७ भक्त्वालब्धंफलं भागपूर्वदेशान्त-
रं भवेत्

मध्यरेखाज्ञानम्.

सौम्ययाम्यान्तगंव्यक्षाद्यत्सूत्रं वर्षमध्यगम् १५८
देवांशवासिनां सौम्यान्तसुमेरुपर्य्यन्तम् दैत्यांशवासिनां याम्यान्तं कुमेरुपर्य्यन्तं
तत्सूत्रं स्वांशवासीनां मध्यरेखा प्रकीर्त्तिता. व्यक्षाग-
न्त्रान्तरस्थानां पूर्वाचार्य्यविनिर्मिता १५९ मध्यरेखा
यथा लङ्काऽवन्तिकामेरुमध्यगा व्यक्षे स्वमध्यरेखा-
याः मूले सूर्योदये तथा १६० मध्याऽह्ने वाऽस्तकाले
च रात्र्यर्द्धे स्वाऽभ्रवासरे मध्यमाः क्षेपका ज्ञेयाः

संस्कृतास्ते स्वदेशजाः १६१ स्वव्यक्षे च निजस्थाने मध्याऽह्नः स्यात्समक्षणे यद्ग्रन्थोक्तस्तुलंकायाः मध्याऽह्ने खेचरो भवेत् १६२ तत्खेटे चर संस्कारं नहि देयं विचक्षणैः तद्देशान्तरसंस्कारं देयं तत्खेचरे तथा १६३ एवं स्वव्यक्षराश्यऽर्द्ध स्वस्थाने स्यान्निशादल म् तद्राश्यऽर्द्धोद्भवे खेटे तद्देशान्तर संस्कृतिं १६४ देयं तच्चर संस्कारं देयं नैव हित ह्रहे

अथ मिश्रकालिकग्रहानयनम्.

वर्त्तमानदिनोघोत्थलंकाऽर्कोदयकालजम् १६५ खेचरं स्वजवाभ्यून कृत्वा मिश्रे खगो भवेत् मिश्रज्ञानम्. भानोस्सावन धस्राऽर्द्ध खव्याढ्यं परपूर्वजैः १६६ देशभेदकलैर्मध्यरेखायाश्चोन संयुतम् मिश्रपंचांग गोत्रं तत्सावनं स्यात्कलादिक म् १६७ मिश्रकालिकग्रहादिष्टकालिकग्रहानयनम्. तत्रपंचांगजातीष्ट मिश्र भेद कला हतम् भागाद्यं स्वजवस्वर्णं स्वेष्टे मिश्राऽधिकेऽल्पके

म म
१६८ दत्वामिश्रोत्थखेटस्य लिप्तादौस्वेष्टजो भवेत्.
म
खेटस्थाय- चालनदानोत्पत्तिः स्वमध्यादौम-
नवादि ध. ऋ. ध ऋ.
ध्यवेगादिचालनम् १६९ देयंस्वर्णं धनर्णं तुवक्रवेगे
व्यस्तं ऋ ध. धऋ.
तदन्यथा मिश्रोत्पत्तिः मिश्रकालेहिलङ्कायां

सव्यऽर्द्धसमयं भवेत् १७० **चरंकुलज्ञानम्.**
क्रां
सावनाख्यचरं ज्ञेयं स्वस्वाऽपक्रमजंचरम् वार्ष्टयां-
गाख्यचरंज्ञेयं तच्च पंचांगजातिकम् १७१ वावार्ष्टयां
चरस्पष्टोत्थं
गचराऽर्द्धोत्थं यच्चरंतुकलादिकम् तद्वार्ष्टयांगचरं
नक्षत्राणां सू.
ज्ञेयंताराणां भास्करस्यच १७२

व्यावहारिकचरानयनम्.

नक्षत्राणां सू. अयनांशैः
ताराणां भास्करस्यापि मार्गांशैः संस्कृतस्यच प्र-
रा
स्फुटस्य भुजर्क्षस्य संख्या यन्मिता भवेत् १७३
तत्तुल्यचरखण्डैक्यं कृत्वा भोग्यचराऽर्द्धकम् हत्वा
३०
तत्रांशकाद्यैस्तु भक्त्वा शून्याग्निभिः फलम् १७४ यु-
क्त्वा तच्चरखण्डैक्येस्याच्चरं व्यावहारिकम्

अथचराङ्गुलांशानयनम्.

खंडान् प्रथमचर खंडात् ३०.
चरेच्चरार्द्धान् हित्वाद्यात्खत्रिघ्नंशुद्धसंख्यकम् १७५
३० भुजांशाः
शेषखत्रिवधे भोग्य भक्ते युक्त्वाऽत्रदोर्लवाः स्यु-
व्यस्ते
श्चैवंतु विपर्य्यस्तेहारंतत्र गुणंस्मृतम् १७६ गुणकं
तुस्मृतं हारं भाज्यमेव फलं स्मृतम् चरखण्डान-
१० अक्षभा प्रथमचर खंड
यनम् दिग्घ्नापलप्रभापूर्वस्याच्चराऽर्द्धं पलादि-
८ पलभा द्वितीयचर खंड ३ वा १३/१० पलभा
कम् १७७ नागघ्नामध्यमत्वेकवह्न्यंशा घ्नादशा-
तृतीयचर खंडम्
हृतां अंत्याख्यंच परदेशोक्षप्रभानयनम्
खं-
चराऽर्द्धानांयोगंस्वेष्टचरोद्धृतम् १७८ अन्यदेश
प्रथम खंडेन
चरेणाघ्नंतत्फलंतुपलादिकम् स्वप्राक्चरदलेन घ्नं
योग १०
चरखण्डैक्य भाजितम् १७९ दिग्भक्तं तत्फलं त्वऽ
पलभा १
न्यदेशेह्यऽक्षप्रभा भवेत् रूपतुल्याऽक्षभादेशत्वे-
१ ३० क्रां चया ९।५५।२
कराशिभुजांशकैः १८० क्रान्त्युत्थंतुपलापूर्वयच्च
गुणस्यात् १० १०
रप्रस्फुटंभवेत् तदऽत्राऽत्राक्षहारस्य गुणस्यापि
९।५५।२ ९।५५।२ २ क्रां
स्थलेस्फुटः १८१ स्यात्तयातांद्विभोत्पभाऽपक्रमोत्थ
८।३।९ गुणस्यात् ८
चरेत्यजेत् शेषपलादिकसूक्ष्मम ऽत्रनाग गुणस्थ-
चरखण्डांतरम् ३।१७।३९ २ ३ गुणस्यात् क्रां
ले १८२ चरयोरन्तरं यत्स्याद्द्वित्रि भोत्थाऽपमोत्थयोः

३ या ३।२० विपलादिकम्
सम्वेंशात्रिगुणस्थाने विकलाद्यगुणंस्फुटम् १८३
पलभा चरखंडं
स्वस्वस्वेष्टगुणघ्नाऽक्षाभास्यात्स्पष्टचरार्द्धकम्

चरसंस्कारदानस्थानज्ञानम्.

सू एकसूर्यचरं नान्यचरम्
प्रस्फुटेमध्यमादौच सूर्यादीनांतु केवलम् १८४ दीय
सू क्रां
तेऽर्कापमोत्पन्नचरसंस्कारकंखलु **तात्कालिक-**
ग्र.
ग्रहज्ञानम्. सावनेष्टकलोत्पन्नं खेटं तात्कालि-
म
कंमतम् १८५ **सूर्यस्यवार्ष्यंगदिनार्द्धज्ञानम्**
सू # सू
भानोर्व्यस्तदिनाऽर्द्धंतुवार्ष्यंगंयत्प्रजायते तत्सूर्या
क्रा
ऽपमसम्भूतचरेणैवहिसंस्कृतम् १८६ तद्वार्ष्यां
सू
गदिनाऽर्द्धंतु भास्करस्यसमीरितम्

सावनेष्टराज्यर्द्धज्ञानम्

सू दिनार्द्धं ३०
भानोर्वार्ष्यंगघस्रार्द्धं युक्त्वाभून्यांग्निलिप्तिकान्
सू
तद्वार्ष्यंगेष्टराज्यऽर्द्धं जायते चाथ वारवेः युक्त्वात
राज्यर्द्धं दिनमाने
द्रात्रिखण्डन्तुसावनद्युमितौतथा १८८ जायतेस्वेष्टरा-
ज्यऽर्द्धं वार्ष्यांगंतत्कलादिकम्

---

* ६।४० पलभादेशेचरखंडाः ६६ ५३ २१ / ६ ४१ ५७ / ५३ ० ४०

स्वव्यक्षेष्टराश्यर्द्धज्ञानम्. स्वव्यक्षेष्टनिशाः
र्द्धस्यात्स्वेष्टराश्यऽर्द्धसम्मितम् १८९.

लंकाराश्यर्द्धज्ञानम्. स्वेष्टराश्यऽर्द्धलिप्तादौपूर्वपश्चिमदेशजान् देशभेदकलान्दत्वास्वर्णतन्मिश्रमुच्यते १९०

अर्कापरखेटानांचास्तोदयकालोपयोगिचरकुलज्ञानम्.

सूर्यासन्नगतानाच ह्येकमऽस्तोदयंभवेत् द्वितीयं निजदृग्वृत्तदेशेचाऽस्तोदयंभवेत् १९१ ऋतसूर्य्यखगानांचताराणांद्विविधोदये द्विप्रकाराऽस्तकालेचयच्चरंयत्रयत्रच १९२ दीयतेतत्रतत्रसावनाख्यचरंखलु तत्राऽप्यऽर्कचरंज्ञेयंसावनाख्यचरंबुधैः १९३ देशान्तरकलाकुलज्ञानम्.

वार्ष्यागैः षष्टिभिर्लिप्तैः सावनैश्चकुकुण्डलम् परिभ्रमतिभानुश्चततस्तल्लिप्तिकादिकम् १९४ प्राक्पश्चाद्देशजंमध्यरेखातः प्राक्पराभिधम् देशविश्लेष

कंमध्यरेखास्वस्थानमध्यजम् १९५ तत्पंचाङ्ग कुर्यात् (देशान्तरम्) द्ववार्ष्यांग सावनमतम् .

अथसुखोत्थमध्यमाऽहर्गणयोरानयनम्

कस्मिंश्चि त्विष्टशाकेतुमेषोऽर्क दिवसाद्बुधैः १९६ (२६६) विध्यर्थेषट्षडग्रीनांघस्त्राणांपत्रमाचरेत् * तत्प्रत्यह्नोद्भवान्खे (ग्र) टमध्यमान्कथितेष्टजान् १९७ निजदेशो (स्व) द्भवान्कृत्वापत्रेतांश्चैवसंलिखेत् पत्रेप्रत्यऽह्नजांश्चैवाऽहर्गणाञ्चाऽपिसंलिखेत् १९८ पर्णेष्टंतुत दिष्टंस्यात्तच्छाकंपर्णशाककम् ते मध्याः (ग्र मध्यमा) पर्णजा मध्या विज्ञेया गणकोत्तमैः १९९ घस्त्रवृथाश्चतेऽह्ने याः पर्णाऽहर्गणसंज्ञकाः (दिनगणाः) पर्णशाकाऽन्तरं कृत्वास्वेष्ट

---

* उदाहरणम्:- पर्णेष्टं वारादि ५।४६।७ पर्णदिनव्रजम् ८९५८ पर्णशाकं १८०२ स्वेष्टशाकं १८४१ शाकान्तरधनम् ३९ भेददिनाद्यम् १४२४५।५।२९ सद्योदिनगणादिकम् २३२०३।५१।३६ इष्टवारादिः ४।३२।० सद्यवारस्वेष्टवार ५।४ योरन्तरंवारम् ऋणं १ सद्यसंज्ञेह्नि ऊर्ध्वे २३२०३ दत्वासद्यं दिनगणादिकम् २३२०२।५१।३६ पर्णेष्ट मध्याह्न १४।१७ इष्टमध्याह्नयो १४।१६ रन्तरम् घट्यादिकम् ऋणं ०।१ सद्येष्टे ५१।३६ दत्वाप्राप्तं सद्येष्टं ५१।३५ स्वेष्टपर्णेष्टयोर्भिन्न देशत्वात्स्वेष्टदेशेसद्येष्टं ५१।३० स्वेष्ट ३२।० सद्येष्ट ५१।३० भेद ऋणगुणकं १९।३०

ध. ऋ.
शाके धनर्णकम् २०० शेषंशाकान्तरंज्ञेयंपर्णशाका
शाकान्तरेण ३६५।१५।३१।३१।२४
ऽधिकोनके शाकेतेनधनर्णेनवर्षमानंदिनादिकम्
अंतर ध ऋ दिनगणं
२०१ हत्वाभेदंदिनाद्यंस्यात्स्वर्णंपर्णदिनव्रजे पर्णे
युते वर्तमानवारे दिनगणादिके
ष्टघटिकाद्याढ्येदत्वातत्स्वेष्टवासरे २०२ घस्रचन्द्रा
दिकंसद्यंविज्ञेयंतद्विचक्षणैः तष्टितंसप्तभिःसद्यंस-
द्यंस्याद्वारपूर्वकम् २०३ स्वेष्टवारोन्मितंसद्यवारंयत्रन
वारयोः
जायते घस्रयोरन्तरंस्वेष्टसद्ययोःसद्यसंज्ञके २०४
वारान्तरम्.ध.ऋ. दिनगणेदत्वा दिनात् अधिकेध.
स्वर्णंदत्वाऽह्न्यूयेतुसद्यघस्राद्धिकोनके स्वेष्टवास-
न्यूनऋ. वर्तमानवारे दिनार्द्धात्स्वे.
रसंज्ञेतुसद्यः स्यात्स्वेष्टवासरे २०५ पर्णेष्टदिवसा-
अधि
ह्नाऽर्द्धात्स्वेष्टघस्रदिनाऽर्द्धकम् ऊर्द्ध्वाऽल्पंलिप्तिका-
ध. ऋ. दत्वा
द्यंतुयन्मितंयदिजायते १०६ सद्येष्टतान्मितंतर्हिस्व
सद्यस्पष्टंस्यात् अंतर
र्णंदत्वाभवेत्स्फुटम् स्वेष्टसद्येष्टविश्लेषंस्वेष्टेसद्याऽ
ध. ऋ.
धिकोनके २०७ स्वर्णंलिप्तादिकंज्ञेयंगुणंतत्पण्डितो
भिन्नदेशम्
त्तमैः स्वेष्टपर्णेष्टयोर्यत्रनैकदेशायदाभवेत् २०८
तत्रतर्हितुसद्येष्टात्स्वेष्टदेशोष्टमानयेत् तत्सद्येष्टो
च्यतेतस्मादुक्तवद्गुणमानयेत् २०९ स्वर्णशाका

वेग
न्तरंत्वेकवर्षमध्यजवाहतं,स्वर्णंतद्दिनजेदत्वा मध्य
मेपर्णजेबुधैः २१० सद्यःकालो ध्रुवंमध्यंतत्खेटस्यहि
जायते वेगंस्वर्णगुणेनैवमध्याख्यंत्वेकं घस्रजम् २११
हत्वांदत्वाधनर्णंतु सद्यःकालोत्थमध्यमे इष्टकालोद्भ
य
वंतत्तुजायतेखेटमध्यमम् २१२ विज्ञेयंसुखजंचाऽ
दिनगणं
यंमध्यमंवासरव्रजम् सुखंवाऽथंविलिखेत्पत्रमेकं
३६५।१५।३१।३१।२४
वर्षमितेस्तथा २१३ एकादि गुणितस्यैकंवर्षमध्य
वेग
जवस्यच.

अथ ब्रह्मदिनमानेमन्दोच्चचक्राणि.

४३२००००००
दन्तवेदगुणाकोटि छेदाब्दाःपरिकीर्त्तिताः २१४
गदिने वर्षाः
छेदाऽब्दा ब्रह्मणोघस्रेसौराःसंवत्सराःस्मृताः
सू ३८७
सू छेदाब्देषुरवेःसप्ताष्टाग्नयःपरिकीर्त्तिताः २१५
मं २०५ बु ३६८
मं भौमस्यवेदखयमाः बु चन्द्रजस्याष्टषड्गुणाः
वृ ९०० शु ५३५
वृ जीवस्याभ्रखनन्दानि शु शुक्रस्येषुगुणेषवः
श ३९ भगणाः
२१६ शं पङ्गोर्नवाग्नयःप्रोक्ताः मन्दतुंगभवत्स
म २१४
राः तत्रैवपातचक्राणि. सं शक्रदस्रा-

बु ४८८ ९
स्तुभौमस्य ज्ञु ज्ञस्याष्टगजसागराः २१७ वृ गी-
१७९ शु ६०३
ष्पतेर्युगजीसूताः शु शुक्रस्याऽग्निरवखेचराः शं
शं ६६२
मन्दस्याक्षिरसागास्तुहारसम्वत्सरेषुच २१८ प्रोक्ताः
भगणा ०यस्त
पातभचक्राणि विलोमगतयोबुधैः

ब्रह्मजन्मदिनाद्गताब्दानयनम्

१५५५२१९१२६४७१७९
गोघनाश्वाब्धिगोद्व्यङ्गिगोभूद्व्यक्षाक्षवासरान् २१९
ब्रह्म वर्षा
शाकेयुक्त्वाविधेर्जन्मकालात्स्युर्वत्सराणिहि
१७०६४०००
सृष्टितोगताब्दाः कल्पारम्भक्षणात्स्वाभ्रखा-
ब्धिषड्व्योमतोयदै २२० सौराब्दैः ब्रह्मणा सृष्टेः
तत्रब्रह्मणोघट्यादि
कृतंतत्परिघट्टनम् ब्रह्मणोऽश्वपलैस्तुल्यषट्सं-
कालंघ० प०७ विपला ६ प्रपला ३६
ख्यैर्विपलान्वितैः २२१ प्रपलैः षड्गुणैर्युक्तं कालंतत्र
१९५५८८३१७९
गतंमतम् गोस्वरूपाग्निनागाष्टपंचाक्षांक निशा-
करान् २२२ युक्त्वाशाकेसृष्टितोऽब्दा याताः
पूर्वबुधोदिताः

ब्रह्मदिनारम्भाद्गताब्दानयनम्.

शाकेगोभ्रधरासप्तयुगगोद्व्यद्रिगोविधून् २२३
युक्त्वाब्रह्मदिनारम्भाद्याताः सम्वत्सराः स्मृताः
ब्रह्मणोदिवसारम्भाद्याताब्दाः शरताडिताः २२४
कोटयाप्ताः द्विनगैराप्ताः द्युकलाः स्युर्विधेर्गताः
मन्वन्तरा. ब्रह्मणोदिवसारंभंकल्पारंभमुदीरि-
तम् २२५ एकसप्तयुगैस्तुल्यमेकंमन्वन्तरंभवेत्
एकंमन्वन्तरस्यैवसंधिः सत्ययुगोन्मितः २२६ ख-
खखाष्टाब्धिवेदाष्टखाग्नयः सौरवत्सराः एकम
न्वन्तरस्यैवविज्ञेयाश्चसंसंधयः २२७ कल्पारम्भ-

---

१ ※ शाके १८०१ सृष्टितोगताब्दाः १९५५८८४९८० सूर्यमन्दोच्च भगणै ३८७ र्गुणिताः ७५६९२७४८७२६० तत्रसूर्यमन्दोच्चंच-क्रादि १७५।२।१७।१७।२६ पलावशेषं ७६८९६००१० शाके १७९८ फाल्गुन १८ गते भौमे मन्दोच्चाः राश्यादयः सू २।१७।१७।२६ मं ४। १०।२।४१ बु ७।१०।२८।३० वृ ५।२१।२२।२७ शु २।१९।५२।२१ शं ७।२६।३१।३४ पाताः मं १०।१७।५६।५६ बु ११।९।१९।३२ वृ ९। १०।१९।५६ शु १०।०।२०।४२ शं ८।१९।३९।१९
शाकेगोसप्तभूरामान्युक्त्वागतकलिर्भवेत् शत १०० वर्षेषुसूर्यमन्दोच्चभुक्तिविपला ६ $\frac{४८३}{५००}$ शतमित १०० वर्षेषु भौममन्दोच्च भुक्ति विपला ३ $\frac{३५५९६}{४८३७५}$ एकवर्षेन्सु मन्दोच्च भुक्तिविपलाः ९।३८
एकवर्षे शुक्रपात भुक्ति विपलाः १६।१५ एकवर्षे गुरुपात भुक्ति विपलाः ३।८

१* १७२८०००
दिनात्सत्यतुल्यैस्सौराख्यवत्सरैः कल्पसंधिस्तुविज्ञे-
१८५०६८८०००
यः कल्पसंधिदिनान्ततः २२८ शून्याभ्राभ्राष्टनागां-
गता ६
गखाक्षाष्टाभ्रमितैस्तथा वर्षैस्ससंधयोयातास्तर्कं
७
मन्वन्तराणिते २२९ ततोस्यसप्तमस्यैववैवस्वत-
२७ गता २८
मनोस्तथा सप्तनेत्रयुगा याता अष्टाविंशन्तमेयुगे
सत्यायुगारंभदिनात् गत इष्टदिनांतम्
२३० सत्यारम्भदिनाद्यातकालंस्यात्तद्दिनान्तकम्

अथसूर्यभौमादीनांमन्दोच्चानयनम्.

गत
मन्दोच्चराशिवर्षघ्नाः सृष्टितोयातवत्सराः २३१ह्रा-
४३२००००००
रवर्षोद्धृता मन्दतुंगंचक्रमुखं भवेत्.

अथ भौमादीनांपातानयनम्.

गत स्वपात राशिवर्ष
सृष्टितोयातवर्षाणिपातचक्रहतानिच २३२ ह्रा
४३२००००००० राशीवर्षादि अर्थाद्भगणादि
रवर्षविभक्तानिपातंस्याच्चक्रपूर्वकम् राहुः
चंपात अर्थातराहुः
ग्लौपातंचन्द्रतुंगंचनैवाऽनेनसमानयेत् २३३ मन्द
व्यस्त
केन्द्रसमाः पाताः विलोमगतयोदिताः पातराश्या-

---

* सू॰ १ वर्ष मन्दोच्च भुक्तिर्विपला ६ प्रप ५७७
सू॰ १ दिने नन्दोच्च भुक्तिप्रपलाद्या ११९

दिक्संख्याः क्षित्वापातस्फुटो भवेत् २३४ मध्यवेगा ऽधिके तुंगवेगे शीघ्रोच्चमादिशेत् उच्चवेगाऽधिके मध्यवेगे मन्दोच्चमादिशेत् २३५

अथ सूर्यभौमादीनां मन्दोच्चवेगानयनम्.

३६५।१५।३१।३१।२४ । ४३२०००००९१   १५७७९१७८२८०००

सौराब्दस्य दिनादिघ्ने हाराब्दैः परिभाजिताः सूर्य

सू म बु गु शु श   गतिवर्षा

भौमज्ञपूर्वाणाम्मन्दतुंगभवत्सरा २३६ लब्धं-

गतिवर्षादि   जव

भाब्दसुरवं मन्दतुङ्गवेगमुदीरितम्.

भौमादीनांपातवेगानयनम्.

म बु गु शुक्र   राशिवर्षा   १५७७९१७८२८०००

पातानां भौमपूर्वाणां राश्यऽब्दाः परिभाजिताः २३७

१०००   राशिवर्षादि

भूधस्नैः खखखवाब्धैस्तत्फलं भाब्दपूर्वकम् पा-

गतिः   गतिः

तवेगोच्यते नित्यंव्यस्तंपातजवं भवेत् २३८

अथस्पष्टमन्दोच्चपातानयनम्.

शाकारम्भदिनात्   गत

सौराऽहर्गणमार्गेण वत्सरारम्भवासरात् यातध-

मन्दतुंगजादुत्थं   मन्दोच्च

स्याहतंवेगभाब्दपूर्वफलं भवेत् २३९ मन्दतुगज-

मन्दोच्च   मंदोच्च

वादुत्थंयुक्त्वातन्मन्दतुंगके प्रस्फुटं मन्दतुंगस्यादे-

वंतत्पातवेगजम् २४० ऊनंपातस्फुटे कृत्वा स्यात्पा-

तल्लिप्त घस्रजम् प्रस्फुटं मन्दतुंगं च विज्ञेयं लिप्तघस्रजम् २४१ । ६५८

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते परमसिद्धान्ते मध्यमाधिकारस्तृतीयः ३

अथ वृत्तव्यासोपपत्तिः

व्यासाऽर्द्धवर्गाद्द्विगुणाद्यन्मूलं स्यान्महच्छ्रवः तुल्ये चतुर्भुजक्षेत्रे तुल्यकर्णद्वयोऽभिधे १ व्यासस्याऽर्द्ध मिते कर्णेऽतन्महच्छ्रवणाऽर्द्धकम् ज्ञेयमादि भुजं तद्वत्प्राक् कोटिः परिकीर्तिता २ व्यासाऽर्द्ध व्यासखण्ड घ्नं तद्बृहच्छ्रवणोद्धृतम् प्राग्बाहुः पूर्वकोटिश्च जायते पूर्ववत्खलु ३ तन्महच्छ्रवणं पूर्वटंकं ज्ञेयं विचक्षणैः व्यासाऽर्द्धमऽन्त्यकोटिः स्याच्छून्यमन्त्यभुजं मतम् ४ प्राक्कोटिवर्जितं व्यासखण्डमादिशरोच्यते शून्यमन्त्याभिधं बाणं विज्ञेयं

१* बृहत्पूर्णकर्णैर्व्यासार्द्धबाहुः व्यासार्द्धकर्णैप्राग्बाहुः स्यात्

नाणकोन्तमैः ५ कोटिंव्यासदलाद्धित्वातत्सर्वत्रश-
रोच्यते वाणंव्यासार्द्धतोहित्वाकोटिः सर्वत्रकीर्त्ति-
ता ६ कोटिंबाणदलेयुक्त्वाचाऽग्रेस्यात्कोटिखण्डकः
व्यासार्द्धेऽक्षदलंहित्वास्यादऽग्रेकोटिखण्डकः ७
यत्तद्बाहुदलंतत्तुह्यऽग्रेदोः खण्डउच्यते दोः कोटि-
खण्डवर्गैक्यान्मूलंटेकस्तदुच्यते ८ व्यासाऽर्द्धाद्बा
हुखण्डघ्नाट्टेकासाद्बाहुरुच्यते व्यासाऽर्द्धात्को-
टिखण्डघ्नाट्टेकासात्कोटिरुच्यते ९ असंमाऽदस्य
भुजस्याऽर्द्धमऽग्रेदोः खण्डमुच्यते कोटिंव्यासदला-
द्धित्वात्वऽग्रेबाणस्तदुच्यते १० ज्यांबाणानयनेचै
वंटेककोटिभुजादिकान् आनयेत्स्वाऽर्थपर्य्यन्तंवा-
रंवारंमुहुर्मुहुः ११ पूर्वबाहुकृतौयुक्त्वापूर्वबाण
कृतिंबुधैः तन्मूलमादिडोरः स्याद्द्वितीयेषुकृतौतथा
१२ द्वितीयबाहुवर्गंतु युक्त्वातस्यपदंतथा द्वितीयं
जायतेडोरंतृतीयेषुकृतौतथा १३ तृतीयबाहुवर्गंतु
युक्त्वातस्यपदंतथा तृतीयंजायतेडोरमेवंडोरान्स

४६
सानयेत् १४ तर्काब्धिमितवारोत्थं धीरैस्तद्धोरसं-
४५ २
ज्ञकम् एकेनाऽक्षाब्धिभिर्वारैर्द्विघ्नेनपरिम-
गुणयेत् परिधेः
३५१८४३७२०८८८३२ ईयेत् १५ तद्वृत्तस्याऽ
८ ८
ष्टमांशः स्यात्तन्मागैश्चसमाहतः तद्वृहद्व्यासजंतं-
परिधिः
तद्वृत्तमुक्तं विचक्षणैः १६ दन्ताष्टाष्टाष्टखाश्व्यद्रि-
त्र्यब्ध्यष्टाभ्रशराग्नयः ३५१८४३७२०८८८३२
परिधेः ८
तद्वृत्तस्याष्टमेभागेकोणा न्यत्र भवन्तिहि १७ इ-
वृहत्परिधिः व्यास
ष्टव्यासाहतं वृत्तं तद्वृहद्व्यासभाजितम् इष्टविस्ता-
परिधि
रजः स्वेष्टपरिधिर्जायतेकिल १८ इष्टवृत्तवृहद्व्या-
वृहत् परिधि परिधेः
सनिघ्नं तद्वृत्तभाजितम् तत्फलं स्वेष्टवृत्तस्यविस्ता
रं प्रस्फुटं भवेत् १९ व्यासात्परिध्यानयनम्.
व्यासं ४९०८८
विष्कम्भं गजनागाभ्रतानैर्हत्वाविभाजयेत् तत्त्वांग
१५६२५
दिवसैर्लब्धं वृत्तंतत्परिधि र्भवेत् २० व्यासानयनं
परिधिः १५६२५ ४९०८८
वृत्तं तत्त्वांगघस्रघ्नमष्टाष्टाभ्राकसागरैः भक्तं प्रस्फु-
व्यासं
टविस्तारं विज्ञेयं पण्डितोत्तमैः २१

अथ वृहत्कर्णोदाहरणम्.

यथात्रव्यासः ३०००००००० व्यासार्द्धः १५००००००
वर्गः २२५,०००००००००००० द्विगुणः ४५०००-
०००००००००० अस्यमूलंशतक जात्यऽवयवान्वि-
तन्तूक्ष्मचक्रकर्णः २१२१३२०३ ।४३।५५।९६।
४२ अस्यार्द्धंप्रथम भुजंजातंसाऽवयवं १०६०६६
०१ । ७१ ।७७।९८।२१ प्रथमाकोटिश्च १०६०-
६६०१ ।७१ ।७७ ।९८ ।२१.

अथ सूक्ष्म मूलानयनम्

मानंस्त्वाऽधोकुलानान्तुयत्रनैवसमं भवेत् सूक्ष्मंस्या-
स्पदंतत्रवर्गस्याऽपिघनस्यच २२

सूक्ष्मवर्गमूलानयनम्

स्त्वाऽधोजातिप्रमाणेनवर्गांकंपरिमर्द्दयेत् तत्रस्त्वाऽ
वयवंयुक्तमित्थंवेदादिभिर्मितम् २३ बहुवारंबुधैः
कृत्वातन्मूलंचसमुद्धरेत् तत्स्वाऽधोजातिमानेनगु-
णनस्यदलोन्मितम् २४ वारंलब्धिमतोलब्धिसेवं
साऽवयवंपदम् जायतेचाथवामूलान्छेषमेकंसम-

न्वितम् २५ कृत्वास्वाऽधोकुलस्यैवमानेनपरिता डितम् तद्वर्गाऽवयवंयुक्तं कृत्वातद्भाज्यमुच्यते २६ द्विघ्नेनैवकराङ्केन लब्धमूलेन भाजितम् भाज्यंचाऽवयवंस्थूलं मूलस्यैवहिजायते २७

सूक्ष्मवर्गमूलोदाहरणम्

यथामूलंसावयवं अंश ४ घटी २० पला ३० अस्य वर्गांकंजातम् १८।५१।००।१५।०० अधोजाति मानाहतम् १०८० एकावयवान्वितंजातम् ११३१ तदऽधोजातिमानाहतंसावयवंच ६७८६० तत्पुनरधोजातिमाना ६० हतंजातम् ४०७१६०० सावयवं ४०७१६१५ तदपिचस्वाऽधो जातिमाना ६० हतम् २४४२९६९०० साऽवयवंच २४४२९६९०० अस्यमूलंद्विवारंषष्ट्या ६० भक्तं लब्धंसाऽवयवम् ४।२०।३० अथभिन्नवर्गमूलानयनम्.

भिन्नेंऽशस्यहरस्याऽपिसूक्ष्मंमूलं समानयेत् हार मूलोद्धृतभागमूलं सूक्ष्मपदं भवेत् २८

अथ घन मूलानयनम्

स्वस्वाऽधोजातिमानेन त्रित्रिवारं घनांककम् कृत्वा स्वस्वाऽवयवकं युक्त्कैवं तत्त्रिवारकम् २९ षड्वारं नववारं वाकृत्वात ज्जायते घनं तन्मूलं गुणनस्यैव अंशके नैवसाम्मितम् ३० एकवारादिकं भक्त्वा स्वाऽधोजात्युन्मितेनच लब्धं घनपदं सूक्ष्मं ज्ञेयं साऽवयवं बुधैः ३१ घनमूलोदाहरणम्.

यथामूलं साऽवयवं अंश ४ घटी २० अस्य घनांकं जातं ८१।२२।१३।२० अयमऽधोजातिमानाहतं त्रिवारं साऽवयवं जातं १७५७६००० पुनर्द्विवारं मधोजातिमानाहतं साऽवयवंच ६३२७३६००००० तत्पुनरेकवारंच ३७९६४१६०००००० अयं घनांकं षड्वार गुणनजम् पुनरयं त्रिवारं स्वाऽधोजाति माना ६० हतं साऽवयवं चाऽयं जातम् ८२००२५८५ ६०००००००००० अयं नववार गुणन जातं घनांकम् ८२००२५८५६०००००००००० अस्यमूलम्

९३६००० अत्रगुणनंनवप्रमितंगुणन९ तृतीयां शं३ रामप्रमितं अधोजातिमानं ६० अनेन मूलं ९३६००० भक्त्वालब्धं १५६०० अयमपि ६० भक्तं लब्धं २६० अयंचाऽपि ६० भक्तंलब्धं ४ शेषं २० मूलं साऽवयवम् ४।२०।०।० घनांकंचेत् ३७९६ ४१६००००००० मूलम्१५६०० अत्रगुणनंषड्ढुन्मि ६ तम् गुणन ६ तृतीयांशं २ यमोन्मितम् अधो-जातिमाने ६० नमूलं १५६०० भक्त्वालब्धं २६० अयमपि ६० भक्तंलब्धंमूलंसाऽवयवं ४।२०।० घनांकंचेत् १७५७६००० मूलं २६० अत्रगुण-नम्त्र्युन्मि ३ तं गुणन ३ तृतीयांशम् १ तदुन्मितं १ वारमधोजातिमाने ६० नमूलं २६० भक्त्वा लब्धंमूलंजातंसाऽवयवम् ४।२०

अथ घनमूलावशेषस्यस्थूलफलानयनम्

घनमूलाऽवशेषंतुस्वाधोजातिप्रमाहतम् (मानाहत) कृत्वा-स्वांऽ (निज) वयवयुक्तातत्रतज्ञाज्यसुच्यते ३२ लब्ध

मूलस्यवर्गेणत्रिघ्नेनत्रियुतेनेच भाज्यंसमुद्धरेत्स्थू-
लं मूलस्याऽवयवं भवेत् ३३

अथभिन्नघनमूलानयनम्

भिन्नेंशास्यहरस्याऽपिसूक्ष्मंमूलंसमानयेत् छेद
मूलोद्धृतंचांऽशमूलंसूक्ष्मपदंस्मृतम् ३४

अथज्योपपत्तिः

अथवृत्ताऽष्टमेभागेस्युःकोष्ठान्यष्टभास्कराः द्वे-
योः पृष्ठाऽग्रकोटयोस्तु यद्विश्लेषदलं भवेत् ३५
तेनाद्यालघुकोटिस्तुकोटयऽर्द्धमध्यमेभवेत् द्वयो
पृष्ठाऽग्रभुजयोर्यद्विश्लेषार्द्धं भवेत् ३६ तेनाढ्यो
त्यभुजोर्मध्ये दोःखण्डंजायतेतयोः पृष्ठाऽर्द्धाऽग्राऽ-
र्द्धयोर्योगंमध्यमंजायतेतयोः ३७ पृष्ठाऽग्र भुजयो-
रैक्याद्युग्मात्साद्यत्फलंभवेत् तद्द्वयोर्भुजयोर्मध्येदोः
खण्डं पूर्ववद्भवेत् ३८ द्वयोःपृष्ठाऽग्रकोटयोस्तुसं-
योगाद्यद्दलं भवेत् तत्तयोर्मध्येकोटि खण्डं पूर्वस-
म्भवेत् ३९ दोःकोटिखण्डयोर्वर्गसंयोगाद्यत्पदं

भवेत् तत्प्राग्वद्देकसंज्ञःस्याद्दोः खण्डव्यासयोर्व-
धात् ४० युग्मांसाद्देक भक्ताच्च तद्वाहुर्जायते किल
व्यासार्द्धात्कोटिखण्ड घ्नाद्देकासात्कोटिरुच्यते
४१ एवं नागार्ककोष्ठेषु बाहुं कोटिं समानयेत् ता-
न्बाहून् द्विगुणं कृत्वास्युर्मौर्व्यः प्रथमाष्टमे ४२
कोटीन् युग्माहतं कृत्वा मौर्व्यः स्युश्चापराष्टमे वृ-
त्तस्याऽर्कांशकं त्वत्र राशिमेक मुदीरितम् ४३ सा-
र्द्धैक राशिपर्य्यन्तं विज्ञेयं प्रथमाऽष्टमम् ऊर्द्ध्वं त्वां
ग्निपर्य्यन्तं जायते चापराष्टमम् ४४ इष्टज्यामान
येद्वास्ववृत्तव्यासाऽनुपाततः अतोग्रे मौर्वी.
अतोऽग्रे मौर्विकां वक्ष्ये कोष्ठे श्चाष्ट दिवाकरैः ४५
१ ईशाषड्नानिनेत्राक्षियुग्मसायकमार्गणाः ३ ख.
त्रिनागाश्विनागानि ४ पञ्चरामाब्धिदिग्भुवः ४६
५ शैलाश्व भ्राष्टविश्वानि ६ दन्तषट् पञ्चषड्भुवः ७
जातिदन्ताङ्कचन्द्राणि ८ वेदखाष्टखजातयः ४७
९ नागागाश्वष्टसिद्धानि १० अब्धिनन्दाक्षभानि च

३०३४५९७
११ शैलतानाग्निखत्रीणि १२ व्योमाब्ध्यभ्रकुनि-
र्जराः ४८. १३ कद्वयक्षाष्टाक्षरामानी १४ भाष्टखां-
गाष्टवह्नयः १५ खांकपञ्चाग्निभूवेदाः १६ शैला
श्वाशाब्धिसागराः ४९. १७ शैलाब्ध्यक्षाष्टषड्वेदाः
१८ खाभ्राभ्रांगनवार्णवाः १९ वेदत्र्यब्ध्यग्नियुग्मा
क्षाः २० जोब्ध्यष्टाभ्राक्षमार्गणाः ५०. २१ काब्धिदृ
ग्गजशैलाक्षाः २२ विश्वांगाक्षखषण्मिताः २३ द्व्यं-
गगोदन्ततर्काणि २४ शैलपिण्डाभ्रषड्साः ५१
२५ शैलाष्टेष्वद्रिनागांगाः २६ द्व्यंगनागेन्द्रपर्व
ताः २७ गोदिग्युग्माब्धिससानि २८ नागदन्तांक
षण्णगाः ५२. २९ गोक्षपञ्चांगगोशैलाः ३०
गोश्वषड्गुणदृग्गजाः ३१ गोभ्राष्टाभ्रासनागानि
३२ षट्खांकाश्वागमङ्गलाः ५३. ३३ काद्रिता-
नाभ्रनन्दानि ३४ भूखाभ्रद्व्यग्निखेचराः ३५
षड्ढोंकाष्टाक्षखेटानि ३६ पोक्षांकाक्षाष्टखेचराः ५४
३७ शैलाश्वाष्टार्कखाभ्रानि ३८ कंगांगांकाग्निदि-

ञ्चिताः ३९ षट्खांगांगांगश्यन्याब्जा ४० ईशाब्ध्य-
श्यंकदिङ्मिताः ५५. ४१ वेदमेघाभ्रयुग्मेशाः ४२
पोंकाष्टांगाब्धिशंकराः ४३ त्र्यश्वाक्षाग्न्यश्वभूचन्द्राः
४४ सोभ्रद्वखखरखभास्कराः ५६. ४५ षड्ढोश्वांगा-
श्वियुग्माब्जाः ४६ जोदेवाग्न्यक्षभास्कराः ४७ वेदा-
ग्न्यष्टांकशैलार्काः ४८ भूपिण्डांगाभ्रविश्वकाः ५७
४९ गोश्वषड्दन्तविश्वानि ५० सोश्विखांकाक्षवि-
श्वकाः ५१ त्रिद्व्यग्न्यक्षाष्टविश्वानि ५२ नागांगाक्षे-
शावासवाः ५८. ५३ गोक्षाश्वागाग्निशक्राणि ५४
षड्ढोष्टाग्न्यंगवासवाः ५५ नागाश्वांकांकनगेन्द्राः
५६ वेदखाभ्रांगभूदिनाः ५९. ५७ त्र्यद्रिगोब्जा-
ब्धि घस्राणि ५८ वेदाष्टाष्टाश्वषड्दिनाः ५९ षट्
त्र्यश्वाग्न्यंकघस्राणि ६० धिष्ण्याक्षांकाब्जषड्डवः ६०
६१ जोतलाक्षाब्धिषड्चन्द्राः ६२ भांकखाश्वांगकेव-
लाः ६३ देवाक्षांगांक भूपाणि ६४ पोश्वाभ्राश्वग्नि-
तोयदाः ६१. ६५ त्र्यक्षाक्षागाब्धिमेघानि ६६ चो-

षड्गोङ्कागतोयदाः ६७ गोखाग्न्यष्टांकजीमूताः ६८ षण्णागाक्षाग्निदृग्गदाः ६२. ६९ चोंकाश्वाष्टा-ब्धिनागाब्जाः ७० देवांकाग्न्यगंकषदाः ७१ भूखखां कांकहस्त्यब्जाः ७२ जोंकांकाग्न्यश्विगोभुवः ६३. ७३ जातिगोष्टाब्धिगोचन्द्रा ७४ स्त्र्यश्वागाग्न्यग-गोभुवः ७५ खाक्षाक्षाष्टांकगोब्जानि ७६ सूत-त्वाग्न्यश्विखान्तकाः ६४. ७७ षट्सोष्टागाब्धिखा-क्षीणि ७८ सिद्धाब्ध्यश्व्यगखान्तकाः ७९ चोंका-ष्टांगांकखाक्षीणि ८० पंचाष्टार्कर्किपाणयः ६५. ८१ सोंकाक्षाक्षेन्द्रपक्षाणि ८२ ऋक्षाष्टांकांगभूयमाः ८३ षट्सोंकाग्न्यंकभूयुग्माः ८४ द्व्यब्धिखाष्टेन्दु-जातयः ६६. ८५ तत्वखाश्व्यब्धिदृग्युग्माः ८६ त्रिद्व्यंकाक्षांगदृक्कराः ८७ षट्त्र्यश्वांकाष्टदृकृप-क्षाः ८८ त्र्यंगाब्ध्यग्निकुदोंतकाः ६७. ८९ द्व्य-श्वेन्द्वग्निदोक्षीणि ९० चोक्षांगाश्वांगदोन्तकाः ९१ सप्तेशाब्ध्यष्टदोपक्षाः ९२ खांकाब्ध्यश्वखचो-

न्तकाः ६८. ९३ इयश्वागाभ्राग्निसिद्धानि ९४ दोगांकाग्न्यक्षचोन्तकाः ९५ कंगाभ्रागागसिद्धानि ९६ षट्षट्खाभ्राभ्रपोकराः ६९. ९७ सोम्बांकजातिपोक्षीणि ९८ व्यंकाश्वेष्वब्धिपोन्तकाः ९९ राक्राक्षाष्टांगतत्वानि १०० सोग्निभूकंकपोयसाः ७० १०१ व्यंगषड्विश्वषट्पक्षाः १०२ कडुकखाङ्गाग्निषट्कराः १०३ गोकब्ध्यष्टेषुषट्पक्षाः १०४ सोब्ध्यंगाभ्राष्टषट्कराः ७१. १०५ चोश्वभाभ्राश्वपक्षाणि १०६ खाभ्राष्टाब्ध्यक्षिसोन्तकाः १०७ त्रिद्वयगांगाब्धिऋक्षाणि १०८ व्यब्ध्यक्षाष्टांगभानि च ७२. १०९ जोतत्वाभ्रांकऋक्षाणि ११० जोंगाष्टेशाष्टपाणयः १११ द्वयद्वयग्न्यम्यग्निपिण्डानि ११२ खाश्वागाब्ध्यक्षजोन्तकाः ७३. ११३ खांगखांगाश्वपिण्डानि ११४ द्वकसिद्धाश्वांकजोयमाः ११५ घस्राग्न्यष्टेन्दुगोक्षीणि ११६ जोभांकाग्न्यंकपाणयः ७४. ११७ कग्निभूखांगगोपक्षाः ११८ कद्वयष्टा-

आष्टगोन्तकाः ११९ खाभ्रघस्राभ्रखत्रीणि १२० घस्रखाब्ध्यक्षिखाभयः ७५. १२१ मेघसिद्धाब्धिखत्रीणि १२२ पोभ्रभांगाभ्रवह्नयः १२३ सोन्द्वपिएडाष्टखत्रीणि १२४. देवांकाश्विख भूगुणाः ७६. १२५ इयद्रिपिएडार्करामाणि १२६ त्र्यंकषड्‌द्व्यब्धिभूगुणाः १२७ षड्गोस्यश्व्यंगभूरामाः १२८ कष्टगोकष्टभूगुणाः ७७.

०	०	१	२७६११	२	५५२२२
च-कक्षांश.	०।०।०	अंशाः	०।४२।११		१।२४।२२
३.	८२८३०	४	११०४३५	५	१३८०३७
	२।६।३३		२।४८।४४		३।३०।५४
६	१६५६३२	७	१९३२२२	८	२२०८०४
	४।१३।४		४।५५।१३		५।३७।२२
९	२४८३७८	१०	२७५९४३	११	३०३४९७
	६।१९।२९		७।१।३६		७।४३।४२
१२	३३१०४०	१३	३५८५७१	१४	३८६०८८
	८।२५।४७		९।७।५१		९।४९।५३
१५	४१३५९०	१६	४४१०७।७	१७	४६८५४७
	१०।३१।५५		११।१३।५४		११।५५।५३
१८	४९६०००	१९	५२३४३४	२०	५५०८४८
	१२।३७।४९		१३।१९।४४		१४।१।३७
२१	५७८२४१	२२	६०५६१३	२३	६३२९६२
	१४।४३।२९		१५।२५।१८		१६।७।५

२४	६६०२८७	२५	६८७५८७	२६	७१४८६२
	१६।४८।५०		१७।३०।२३		१८।१२।१३
२७	७४२१०९	२८	७६९३२८	२९	७९६५१९
	१८।५३।५१		१९।३५।२६		२०।१६।५८
३०	८२३६७९	३१	८५०८०९	३२	८७७९०६
	२०।५८।२८		२१।३९।५५		२२।२१।२०
३३	९०४९७१	३४	९३२००१	३५	९५८९९६
	२३।२।४१		२३।४३।५८		२४।२५।१३
३६	९८५९५५	३७	१०१२८७७	३८	१०३९७६१
	२५।६।२५		२५।४७।३३		२६।२८।३७
३९	१०६६६०६	४०	१०९३४११	४१	११२०१७४
	२७।९।३८		२७।५०।३५		२८।३१।२९
४२	११४६८९५	४३	११७३५७३	४४	१२००२०७
	२९।१२।१८		२९।५३।४		३०।३३।४६
४५	१२२६७९६	४६	१२५३३३८	४७	१२७९८३४
	३१।१४।२३		३१।५४।५६		३२।३५।२५
४८	१३०६२८१	४९	१३३२६७९	५०	१३५९०२७
	३३।१५।५०		३३।५६।९		३४।३६।२५
५१	१३८५३२३	५२	१४११५६८	५३	१४३७७५९
	३५।१६।३५		३५।५६।४२		३६।३६।४२
५४	१४६३८९६	५५	१४८९९७८	५६	१५१६००४
	३७।१६।३८		३७।५६।२९		३८।३६।१५
५७	१५४१९७३	५८	१५६७८८४	५९	१५९३७३६
	३९।१५।५६		३९।५५।३२		४०।३५।१
६०	१६१९५२७	६१	१६४५२५८	६२	१६७०९२७
	४१।१४।२५		४१।५३।४४		४२।३२।५७
६३	१६९६५३३	६४	१७२२०७५	६५	१७४७५५३
	४३।१२।५		४३।५१।६		४४।३०।२
६६	१७७२९६४	६७	१७९८३०९	६८	१८२३५८६
	४५।८।५१		४५।४७।३५		४६।२६।१२
६९	१८४८७९४	७०	१८७३९३३	७१	१८९९००१
	४७।४।४३		४७।४३।७		४८।२१।२५

७२	१९२२३५९८	७३	१९४८९२२	७४	१९७३७७३
	४८।५९।३७		४९।३७।४२		५०।१५।४०
७५	१९९८५५०	७६	२०२३२५१	७७	२० ४७८७६
	५०।५३।३१		५१।३१।१६		५२।८।५३
७८	२०७२४२४	७९	२०९६८९४	८०	२१२१२८५
	५२।४६।२२		५३।२३।४७		५४।१।०
८१	२१४५५९७	८२	२१६९८२७	८३	२१९३९७६
	५४।३८।११		५५।१५।१३		५५।५२।६
८४	२२१८०४२	८५	२२४२०२५	८६	२२६५९२३
	५६।२८।५२		५७।५।३१		५७।४२।२
८७	२२८९७३६	८८	२३१३४६३	८९	२३३७१०२
	५८।१८।२५		५८।५४।४०		५९।३०।४७
९०	२३६०६५४	९१	२३८४११७	९२	२४०७४९०
	६०।६।४६		६०।४२।३७		६१।१८।२०
९३	२४३०७७२	९४	२४५३९६३	९५	२४७७०६१
	६१।५३।५४		६२।२९।२०		६३।४।३७
९६	२५०००६६	९७	२५२२९७७	९८	२५४५७९३
	६३।३९।४६		६४।१४।४७		६४।४९।३८
९९	२५६८५१४	१००	२५९११३७	१०१	२६१३६६३
	६५।२४।२१		६५।५८।५५		६६।३३।२०
१०२	२६३६०९१	१०३	२६५८४१९	१०४	२६८०६४७
	६७।७।३६		६७।४१।४३		६८।१५।४१
१०५	२७०२७७४	१०६	२७२४८००	१०७	२७४६७२३
	६८।४९।२९		६९।२३।८		६९।५६।३८
१०८	२७६८५४३	१०९	२७९०२५८	११०	२८११८६८
	७०।२९।५८		७१।३।९		७१।३६।१०
१११	२८३३३७२	११२	२८५४७७०	११३	२८७६०६०
	७२।९।१		७२।४१।४३		७३।१४।१४
११४	२८९७२४२	११५	२९१८३१५	११६	२९३९२७८
	७३।४६।४६		७४।१८।४८		७४।५०।५०
११७	२९६०१३१	११८	२९८०८७१	११९	३००१५००
	७५।२२।४१		७५।५४।२३		७६।२५।५४

१२०	३०२२०१५	१२१	३०४२४१७	१२२	३०६२७०५
	७६।५७।१५		७७।२८।२५		७७।५९।२५
१२३	३०८२८७७	१२४	३१०२९३३	१२५	३१२२८७२
	७८।३०।१४		७९।०।५२		७९।३१।२०
१२६	३१४२६९३	१२७	३१६२३९६	१२८	३१८१९८१
	८०।१।३६		८०।३१।४४		८१।१।३९
१२९	३२०१४४५	१३०	३२२०७८९	१३१	३२४००११
	८१।३१।२३		८२।०।५६		८२।३०।१९
१३२	३२५९११२	१३३	३२७८०९०	१३४	३२९६९४४
	८२।५९।३०		८३।२८।२९		८३।५७।१८
१३५	३३१५६७५	१३६	३३३४२८०	१३७	३३५२७६०
	८४।२५।५५		८४।५४।२०		८५।२२।३५
१३८	३३७१११४	१३९	३३८९३४१	१४०	३४०७४४०
	८५।५०।३७		८६।१८।२८		८६।४६।७
१४१	३४२५४११	१४२	३४४३२५३	१४३	३४६०९६५
	८७।१३।३५		८७।४०।५०		८८।७।५४
१४४	३४७८५४७	१४५	३४९५९९८	१४६	३५१३३१८
	८८।३४।४६		८९।१।२५		८९।२७।५३
१४७	३५३०५०५	१४८	३५४७५५९	१४९	३५६४४८०
	८९।५४।९		९०।२०।१२		९०।४६।१७
१५०	३५८१२६६	१५१	३५९७९१८	१५२	३६१४४३४
	९१।११।४२		९१।३७।९		९२।२।२३
१५३	३६३०८१४	१५४	३६४७०५८	१५५	३६६३१६४
	९२।२७।२४		९२।५२।१३		९३।१६।५०
१५६	३६७९१३२	१५७	३६९४९६१	१५८	३७१०६५२
	९३।४१।१४		९४।५।२५		९४।२९।२३
१५९	३७२६२०३	१६०	३७४१६१३	१६१	३७५६८८३
	९४।५३।९		९५।१६।४१		९५।४०।१
१६२	३७७२०११	१६३	३७८६९९७	१६४	३८०१६४१
	९६।३।८		९६।२६।२		९६।४८।४३

१६५	३८१६५४१	१६६	३८३१०९८	१६७	३८४५५११
	९७।११।१०		९७।३३।२५		९७।५५।२६
१६८	३८५९७७९	१६९	३८७३९०१	१७०	३८८७८५८
	९८।१७।१४		९८।३८।४९		९९।०।१०
१७१	३९०१७०८	१७२	३९१५३९१	१७३	३९२८९२७
	९९।२१।१८		९९।४२।१२		१००।२।५३
१७४	३९४२३१६	१७५	३९५५५५५	१७६	३९६८६४६
	१००।२३।२०		१००।४३।३४		१०१।३।३४
१७७	३९८१५८७	१७८	३९९४३७८	१७९	४००७०१९
	१०१।२३।२०		१०१।४२।५३		१०२।२।१२
१८०	४०१९५०९	१८१	४०३१८४८	१८२	४०४४०३५
	१०२।२१।१७		१०२।४०।८		१०२।५८।४५
१८३	४०५६०७०	१८४	४०६७९५२	१८५	४०७९६८०
	१०३।१७।८		१०३।३५।१८		१०३।५३।१४
१८६	४०९१२५६	१८७	४१०२६७७	१८८	४११३९४४
	१०४।१०।५४		१०४।२८।२१		१०४।४५।३४
१८९	४१२५०५५	१९०	४१३६०१२	१९१	४१४६८१३
	१०५।२।३२		१०५।१९।१७		१०५।३५।४७
१९२	४१५७४५८	१९३	४१६७९४६	१९४	४१७८२७८
	१०५।५२।३		१०६।८।४		१०६।२३।५१
१९५	४१८८४५१	१९६	४१९८४६८	१९७	४२०८३२६
	१०६।३९।२४		१०६।५४।४२		१०७।९।४६
१९८	४२१८०२६	१९९	४२२७५६६	२००	४२३६९४८
	१०७।२४।३५		१०७।३९।१०		१०७।५३।३०
२०१	४२४६१७१	२०२	४२५५२३३	२०३	४२६४१३५
	१०८।७।३५		१०८।२१।२६		१०८।३५।२
२०४	४२७२८७७	२०५	४२८१४५७	२०६	४२८९८७७
	१०८।४८।२४		१०९।१।३०		१०९।१४।२२
२०७	४२९८१३५	२०८	४३०६२३१	२०९	४३१४१६६
	१०९।२६।४९		१०९।३९।२१		१०९।५१।२९
२१०	४३२१९३७	२११	४३२९५४६	२१२	४३३६९९२
	११०।३।२१		११०।१४।५९		११०।२६।२१
२१३	४३५१२७५	२१४	४३५१३९४	२१५	४३५८३४९
	११०।३७।२९		११०।४८।२१		११०।५८।५९
२१६	४३६५१४०	२१७	४३७१७६१	२१८	४३७८२३०
	१११।९।२२		१११।१९।२९		१११।२८।२२

२१९	४३८४५२७	२२०	४३९०६६०	२२१	४३९६६२७
	१११।३८।५९		१११।४८।२१		१११।५७।२८
२२२	४४०२४२८	२२३	४४०८०६४	२२४	४४१३५३४
	११२।६।२०		११२।१४।१६		११२।२३।१६
२२५	४४१८८३७	२२६	४४२३९७५	२२७	४४२८९४६
	११२।३१।२४		११२।३९।१५		११२।४६।५१
२२८	४४३३७५०	२२९	४४३८३८७	२३०	४४४२८५७
	११२।५४।११		११३।१।१६		११३।८।६
२३१	४४४७१५९	२३२	४४५१२९४	२३३	४४५५२६२
	११३।१४।४०		११३।२०।५९		११३।२७।३
२३४	४४५९०६२	२३५	४४६२६९४	२३६	४४६६१५८
	११३।३२।५२		११३।३८।२५		११३।४३।४२
२३७	४४६९४५४	२३८	४४७२५८१	२३९	४४७५५४०
	११३।४८।४४		११३।५३।३१		११३।५८।२
२४०	४४७८३३१	२४१	४४८०९५३	२४२	४४८३४०७
	११४।२।१८		११४।६।१८.		११४।१०।३
२४३	४४८५६९१	२४४	४४८७८०७	२४५	४४८९७५४
	११४।१३।३३		११४।१६।४७		११४।१९।४५
२४६	४४९१५३२	२४७	४४९३१४०	२४८	४४९४५८०
	११४।२२।२८		११४।२४।५६		११४।२७।८
२४९	४४९५८५०	२५०	४४९६९५१	२५१	४४९७८८२
	११४।२९।४		११४।३०।४५		११४।३२।१०
२५२	४४९८६४५	२५३	४४९९२३८	२५४	४४९९६६१
	११४।३३।२०		११४।३४।१५		११४।३४।५३
२५५	४४९९९१५	२५६	४५०००००		
	११४।३५।७७		११४।३५।२४।२६।४५		

अन्त्यकोष्ठज्या.

पञ्चवेदाहतलक्ष [४५०००००] मत्र विस्तार [* व्यास] मीरितम् तद्व्या-

* व्यासः ४५००००० वर्गः २०२५०००००००००००

ज्या   २५६
सोमौर्विकाज्ञेयाषट् तत्वोन्मितकोष्टजा ७८

अथचक्रस्याऽपराष्टमांशज्यानयनम्

भुजांशाः कोट्यंशाः बाणप्रदांशाः
बाह्वंशाः कोटिभागाश्चभागाः सायकदास्तथा चक्र
८ ४५ ज्या
स्याऽष्टमभागाऽत्याश्चेत्तेषांसौर्विकाबुधैः ७९ वि-
ज्या भुजकोटिशर भागाः *
ज्ञेयाकथिताजीवाचेद्दोः कोटयक्षदांशकाः चक्र
८ ४५८ ३६ ४ ५०
नागांशकादूर्द्धांस्ताश्चेत्कांशार्णवांशके ८० द्वि-
१३१३०।५२।५
त्वांशेषांऽशकानांचप्रोक्तज्यावर्गवर्जितां चक्रव्या-

सकृतिंकृत्वातन्मूलंमौर्विकाभवेत् ८१ सुखाऽ
१८० चापांशानां
र्थचक्रखण्डस्यचापज्यापत्रमालिखेत् सर्वमण्ड
नतांशायन्यांशादिगं उन्नतांशादि भुजांशा कोट्यंश
लगा भागा नतय न्यांशपूर्वकाः ८२ बाहुकोट्य
शरप्रदांशी.
क्षदांशाश्चद्विघ्नाश्चापांशकाः स्मृताः

अथसामान्यज्यांशानयनम्

भु को शर
बाह्वंशौश्चाथकोट्यंशौः किंवा मार्गणदांशकैः ८३
१२८ ४५
अष्टार्कस्ताडिताःपञ्चवेदासाः कोष्टमुच्यते त-

---

* चक्रव्यासम् ११४।३५।२४ अस्यवर्गः १३१३०।५२।५ चक्र व्यासार्द्धम् ५७।१७।४२ चक्रव्यासार्द्धवर्गः ३२८२।४३।१.

त्कोष्टसमकोष्ठस्यमौर्वीपट्टे समालिखेत् ८४
कोष्टाऽधःस्थं घटीपूर्वकोष्टयोर्ज्याऽन्तराहतम्
षष्ट्यासंतेनसंयुक्तापट्टस्थाज्यास्फुटा भवेत् ८५
पट्टस्थाज्यादद्वौर्निघ्नावेदशून्यभगोगुणैः भाजि-
ताराशिचक्रज्याभागपूर्वस्फुटा भवेत् ८६

अथ चक्रज्यांशेभ्यो भुजांशानयनम्.

स्यातांगुणाहराऽवश्विभक्तावऽल्पाविहैवतु वेद
शून्यभगोरामैर्निघ्नाश्चक्रज्यकांशकाः ८७ खाञ्जा
सास्तद्भवेत्पट्टमौर्वीतत्पूर्वकोष्टजा ज्याप्राग्ज्याग
दितापट्टपूर्वज्याविवरं भजेत् ८८ पूर्वाऽग्रज्यान्त-
रेणैवलब्धंकोष्टादिकं फलं कोष्टेप्राग्मौर्विकाया
स्तुयुक्त्वातंखग्रहाहतम् ८९ भक्त्वाषट्तत्व-
भिर्बाहुभागाःस्युस्तेलवास्तथा कोटिसंज्ञांशकाः
किम्वाविज्ञेयाश्रस्तदाशकाः ९०

वृत्तस्याऽपराष्टमांशज्यापत्राऽभावस्थे-
दधिकज्यायाः भुजांशानयनार्थमुपायः

८
वृत्ताऽपराष्टमांशज्यापत्राभावोयदाभवेत् त-
व्यासस्यवर्गे
र्हिमध्याऽधिजीवाया वर्गतद्विस्तृतेःकृतौ ९१
पू भु
हित्वाशेषपदंज्यास्यात्तस्या बाह्वंशवर्जितम् स्व-
९० भु को शरप्रदांशकाः
त्वान्स्त्यग्रहंप्रोक्ता दोःकोटीषुप्रदांशकाः ९२

अथबाणानयनम्.

भु ९० शर
कोट्यंशान्निजदोर्भागान्नवांके हित्वाऽक्षदांशकाः
स्युस्तेपरस्परंबाहु कोट्यंशाः परिकीर्त्तिताः ९३ ते-
शर व्यास
षाम्मार्गणदांशानांजीवांशैः परिवर्ज्जितम् विष्क
बाणांशाः
म्भंचक्रभागानांकृत्वाऽर्द्धस्युश्शरांशकाः ९४

अथ बाणांशेभ्योन्योन्यज्यार्द्धानयनं कोटिभुजांशानयनंच.

अन्योन्यंभुजकोट्योस्तुस्वस्वज्याशरवर्ज्जित-
अन्यून्य
म् व्यासार्द्धंपरजीवाऽर्द्धंवृत्तेसर्वत्रजायते
२ शरे ११४।३५।२४.
९५ द्विघ्नेष्वंशोनिताश्चक्रव्यासांशा ज्याल-
९०
वादिकाः स्यात्तस्यास्तु भुजांशोनाः खांकाः
स्युः कोटिदोर्लवाः ९६

अथराशीनां भुक्तभोग्यांशज्या विज्ञानम्

शून्य[०] भत्रि[३] भयोर्नन्द[९] षड्भयो[६]ऽरन्तरेंऽशकाः[९०]
खांका[९०]श्चौजपद[विषय]स्योक्तास्त्रि[३]भषड्भा[६]न्तरेंऽशकाः ९७
अर्क[१२]काक्षा[९५]ऽन्तरे भागाः खांका[९०]स्तुल्यपदस्यच स्या-
द्दोर्ज्या[भुज] भुक्तभोग्यांऽशजीवा विषमतुल्ययोः ९८
पदयोर्गतगम्यांशमौर्वीतुल्योजयो भवेत् कोटि-
ज्याचोर्द्ध्वरूपासाराशिचक्रेंऽशकादिका ९९

अथप्रकारांतरेण भुजकर्णाभ्यां कोट्या
नयनं तथाबाहुज्याव्यासाभ्यां कोटिज्या
नयनम् तथाचकोटिज्याव्यासाभ्यां भु-
जज्यानयनम् अत्रजीवाबाहुः कोटिर्वा
व्यासः कर्णः स्यात्

एकस्थानीयतः कर्णवर्गेदोर्द्दं शसम्मिते स्थानेकं
विलिखेद्विद्वाऽधःस्थानाद्वाहुमालिखेत् १००
तस्मात्तेन भुजेनैव भक्त्वाबाहु समंफलम् आ-
नयित्वाहि तच्छेषमूलं कोटिरुदीरिता १०१

उदाहरणम् . यथाबाहुः १५ कर्णः २५ कर्णव-
र्गः ६२५ बाहोः स्थानद्वयत्वात्कर्णवर्गस्य द्विती-
यस्थाने चिह्नं कृत्वा जातं ६२५ चिह्नाधः स्थाना-
द्बाहुं भागदानार्थं प्रथमं लिखित्वा जातम् $\frac{६२५}{१५}$
प्रथमांलब्धिमेकां १ मानयित्वा जातम् ४७५
ततः बाहुमुत्थाप्य एकस्थानन्यूने स्थाप्य जातम्
$\frac{४७५}{१५}$ तत्र द्वितीयांलब्धिं पंचोन्मिता ५ मानयित्वा
शेषम् ४०० अस्यमूलं कोटिः २०

अथ प्रकारान्तरेण

बाहुस्थानसमात्कर्णवर्गाद्बाहोस्समपदम् आ-
नयित्वा तच्छेषमूलं कोटिः प्रकीर्त्तिता १०२
उदाहरणम् यथाबाहुः १५ कर्णः २५ कर्णवर्गः
६२५ अस्मिन्नोजद्वयं भुजस्यापि स्थानद्वयम् त-
स्माद्धेतोः ६२५ वामौजात्पणिमितादेकंपद १
मानयित्वा जातम् ५२५ द्विघ्नंपदं २ द्वयस्याधो
देशे स्थाप्य जातम् $\frac{५२५}{२}$ अत्र पञ्चोन्मिता ५

लब्धिमानयित्वाजातम् ४२५ अत्रलब्धेः ५ पञ्चोन्मितायाः वर्गं २५ हृतस्यादिविषमा- न्त्यक्त्वाशेषंकोटिवर्गजातम् ४०० अस्यमूलं कोटिः २० एवंकोटिकर्णाभ्यांबाहुःस्यात् एवंकोटिकर्णाभ्यांभुजानयनम्. कोटिम्बा- हुरितिज्ञात्वाप्रोक्तवज्जायतेभुजम्.

अथ प्रकारान्तरेणज्योपपत्तिः

अथगुप्तप्रकारैस्तुज्योत्पत्तिंकथयाम्यऽहम्
अर्द्धं अर्द्धं
१०३ भोग्यचापदलंकोटिर्भुक्तचापदलंभुजः
५७।१७।४२. भु
ज्ञेयोव्यासदलमान्यंप्रोक्तंदोर्ज्यादलस्यच १०४
३२८२।४३।१
वर्गंमान्यक्षतौहित्वामूलंतस्यचयद्भवेत् तत्को-
ज्या
टिमौर्विकारवण्डंज्ञेयंसर्वत्रपण्डितैः १०५ अ-
भुजे कोटिः कोटिः कोटि भुजकोटिः
न्योन्यंभुजकोटयोः स्याऽदन्यकोटिः स्वयंभुजः
५७।१७।४२
स्वस्वकोटिज्यकारवण्डंमान्येहित्वाशरोभवेत्
६ ६० खाग्नि ३० भुजांशज्या
१०६ वृत्तषष्ठांशचापज्याव्यासरवण्डोन्मिता
५७।१७।४२. ज्या ३ १२०
भवेत् तत्कोटिमौर्विकावृत्तत्र्यंशचापज्यकाभ-

वेत् १०७

ज्यार्द्धानयनम्

बाणवर्गेतुतज्ज्यार्द्धवर्गंयुक्त्वाचतत्पदम् तद्दलं तद्धुजाऽर्द्धज्याखण्डंस्यान्मान्यबाणयोः १०८ घातार्द्धस्यपदंज्याऽर्द्धंज्ञेयंतद्बाहुखण्डजम् व्यासखण्डस्यवर्गाऽर्द्धमूलज्यार्द्धंसमंभवेत् १०९ दोः कोट्योर्वृत्तनागांशेष्टहत्कर्णदलोन्मिते दोर्ज्ययोरिष्टयोर्भेदखण्डवर्गेणसंयुतात् ११० तयोःकोटिज्ययोर्भेदखण्डवर्गाच्चयत्पदम् ज्याभवेद्भुजयोर्भेदखण्डस्याऽग्रज्यकाचसा १११

मध्यमध्यज्यार्द्धानयनम्.

पृष्ठाऽग्रयोस्तुभुजयोस्तथाकोट्योर्निजेष्टयोः मध्येमध्येचमध्येचमध्येमध्येतयोस्तयोः ११२ इत्थं समानयेत्सर्वज्याऽर्द्धानिद्विगुणानिच

अथ स्थूलगुणज्ञानम्

याज्याद्गुणाऽल्पकोष्ठानांसास्यात्स्थूलफलप्रदा ११३

अथ भुजज्यातःकोटिज्यानयनम् तथा-
कोटिज्यातःभुजज्यानयनम्

पट्टे बाहुज्यकांस्थाप्यसादोः पट्टज्यका भवेत् तत्स-
मीपादिकोष्टज्या पूर्वज्या परिकीर्त्तिता ११४ पूर्व-
ज्ययोनिताबाहुपट्टज्यागुणमुच्यते प्राग्ज्योत्था-
न्दोर्लवान्खांके ह्रित्वा कोटिलवाः स्मृताः ११५ ते-
षांस्थाप्यज्यकांपट्टे कोटिज्यासाऽभिधीयते को-
टिज्यायास्तु पूर्वज्यांकोटिज्यायांपरित्यजेत् ११६
सांशेषमौर्विकातेन गुणकेनैव ताडिता बाहुपट्ट
ज्यकायास्तु पूर्वाऽग्रज्यान्तरोद्धृता ११७ तल्लब्धे-
नोनिता कोटिज्या कोटिज्या स्फुटा भवेत् एवं
कोटिगुणोत्पन्नाबाहुज्याप्रस्फुटा भवेत् ११८ दो
र्ज्यया दोर्लवान्खांके ह्रित्वा कोटिलवाः स्मृताः
तेषाम्मौर्वीन्तु कोटिज्यातद्बाहुगुणजा भवेत् ११९

अथ सूक्ष्मज्यानयनम्

प्राक्कोष्टमेककोष्टस्य शून्यंस्यात्तत्कलांवियत् पू-

वाऽग्रकोष्टयोर्ज्यैक्यं कोटिघ्नपरिभाजितम् व्येदा श्रां-
कांकगोनन्दगोष्ठैरुच्चज्यका भवेत् एवंसम्पूर्ण
कोष्टानामुच्चज्यानिसमानयेत् १२१ स्वस्वकोष्ट
द्वयोर्मध्येतूच्चाख्यांविन्यसेज्ज्यकाम् ततः को-
ष्टानिजीवायाः स्युर्द्विघ्नप्रमितानिच १२२ वाहुको
टयंशजंकोष्टं द्विघ्नंतत्कोष्टमुच्यते ततस्तत्कोष्टजा
जीवासूक्ष्मज्यासमुदीरिता १२३

अथवृत्तान्तर्गतकोणानयनम्

ययोस्तयोस्तुविश्लेषभागाः कोणांशकाः स्मृताः
चक्रांशाः कोणभागास्ताः कोणसंख्याप्रकीर्त्तिता
१२४ स्युःकोणसंख्ययाभक्ताश्चक्रांशाश्चापभाग
काः चापार्द्धांशा भुजांशाः स्युस्तेषांज्यास्याद्भु
जज्यका १२५ बाहुज्यांशाहृतं वृत्तचक्रांशास्तंच
तत्फलम् वृत्तान्तः कोणबाहूनामेकैकस्यमिति-
र्भवेत् १२६ तद्वृत्तान्तः समाब्ध्यस्त्रेत्वेकदोस्स्या
न्महच्छ्रकः कोटिबाहुःस्वदांशानांवाचक्रज्याऽर्द्ध

पत्रकम् १२७ सम्विधायसुखाऽर्थन्तुज्याऽर्द्धमेव
फलंततः श्रानयेच्च पुनर्यत्रलब्धज्याऽर्द्धयमाहत-
म् १२८ कृत्वासामौर्विकाज्ञेयातस्या बाहुंशमान
येत् इत्युक्तंतत्रतल्लब्धंजीवाऽर्द्धम्मौर्विकेतिच १२९
संस्मृत्वाहिततोबुद्ध्यातज्जीवायास्तुंदोर्ल्लवैः तुल्या
जीवाऽर्द्धपत्रोत्था बाहुंशाःस्युर्गुणाऽर्द्धजाः १३०
तद्द्वाहुज्यकाखण्डात्कोटिज्याऽर्द्धंसमानयेत् स-
र्वत्रैवाऽन्त्यकोष्टस्यप्राक्कोष्टंस्यादुपाऽन्तिमम् १३१
कोष्टादुपान्तिमाज्ज्याऽर्द्धं स्वक्रव्यासदलात्त्यजेत्
स्युःक्रमादुत्क्रमज्याऽर्द्धपिण्डास्त्वेकादिकोष्टगाः
१३२ तैर्दोर्ज्यविच्छरंवाहुभागा नामानयेद्बुधः पू
र्ज्यास्त्रिज्यास्मृताज्याऽर्द्धंत्रन्यग्रंथेषुतु ज्यका १३३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपर-
मसिद्धान्तेजीवानयनाधिकारश्चतुर्थः ४

अथ स्पष्टाधिकारः

केन्द्रोत्पत्तिः मध्योनोच्चंतुकेन्द्रःस्यात्स्वर्णमेषतु-
लादिकम् शीघ्रोच्चंनिजमध्योनं शीघ्रकेन्द्राऽभि-
धंभवेत् १ मन्दोच्चंनिजमध्योनं मन्दकेन्द्राभिधंभवेत्
विद्भृग्वोश्शीघ्रकेन्द्राख्यौसूर्यमध्यमसंयुतौ २ शीघ्रो-
च्चौस्तस्तयोश्चाऽथमन्दानांत्वऽर्कमध्यमम् शीघ्रो
च्चंस्याद्रवेर्वेगान्मन्दवेगंमृदुर्भवेत् ३ विद्भृग्वोर्भा-
स्करस्यैवमध्यमंमध्यमंभवेत् विद्भृग्वोर्निजमध्यं
तुशीघ्रोच्चंसमुदीरितम् ४ स्वस्वाद्यस्थानपर्य्य-
न्तंचक्रपूर्णस्थलाद्भवेत् यत्तत्सव्यान्तरंमन्दतुंगं[1*]
प्राक्सन्मुखंभवेत् ५ केन्द्रंस्यात्सव्यविश्लेषस्व-
स्वमध्यमतुंगयोः स्वमध्यात्स्वोच्चपर्य्यन्तमऽन्तरं
[2*]केन्द्रमुच्यते ६ चक्रपूर्णस्थलान्मन्दखेटानां

१* मन्दफलानयनेमन्दवृत्तयोः शीघ्रफलानयनेशीघ्रवृत्तयोरन्तरांशैर्गु-
णिताः भुजज्यांशाश्चक्रव्यासांशैराप्ताः लब्धं भागादिकंमन्दकर्मणिसर्वे
षां शीघ्रकर्म्मणि भौमज्ञशुक्राणांसमवृत्तेऋणं देयं शीघ्रकर्म्मणिगुरुसौ-
रयोः समवृत्ते धनं देयंस्पष्टवृत्तं भवति. *२ स्पष्टवृत्तांशाःषड्गुणाः
लब्धं वृत्तकलाः स्युः वृत्तकलाहृत केन्द्र भुजज्यांशार्द्धं बाहुफलकलाद्यंस्या-
त् वृत्तकलाहृतंकेन्द्रकोटचंशज्यार्द्धं कोटिफलकलाद्यंस्यात्

अंतर
तीक्ष्णदीधितेः मध्यान्तंसव्यविश्लेषयत्तच्छीघ्रो-
घु शु
च्चमुच्यते ७ चक्रपूर्णस्थलाद्वृत्तेयत्स्यात्तद्बुधस्युक्रयोः
स्वस्वमध्यमपर्य्यन्तंभेदंशीघ्रोच्चमुच्यते ८ स्वमध्या-
उच्च ६
त्तुंगपर्य्यन्तंचक्राऽर्द्धाऽल्पन्तुचेद्भवेत् तत्तुंगान्मध्यमं
अधिकं ध
यावच्चक्राऽर्द्धोर्द्धं भवेत्तदा ९ धनंमेषादिकेंद्रंस्या-
ऋणं अ नाशाः
त्तद्व्यस्तेऽस्वंतुलादिकम् राशोर्मार्गाशिका यद्वत्तद्व-
ग्रे भुजः प यू
त्खेचरदोःफलम् १० प्राक्पश्चान्मध्यमस्थानादऽ
ध ऋ मंदकेंद्रे शीघ्रकेंद्रे
न्तरंतद्धनर्णकम् व्यस्तंकेन्द्रद्वयेदेयंकेंद्रत्वाद्धण
य
कोत्तमैः ११ तौल्येबिम्बगुरुत्वेन खेटवायुबलादऽपि
य
खेटबिम्बंतदुच्चस्तुस्वल्पमेवाऽपकर्षति १२ शैथि
ल्यत्वेनतद्वायोर्बिम्बस्याऽल्पतयातथा तद्बिम्बमुच्च
संज्ञस्तुवेगाद्बह्वऽपकर्षति १३ भुजक्रमम्
भुजः ९० ४ ३ त्रिराशितः अधि ६
दोस्स्याच्चक्राघ्रितोऽल्पश्चेदूर्द्ध्वं चक्रार्द्धकेन्तरात्
२७० ९ राशितः अधिकः १२ ३६०
पादोनं चक्रतोर्द्ध्वश्चेच्चक्रेहित्वा भुजोभवेत् १४
भुज ९० ३ राशितः
कोटिक्रमम् बाहुचक्राऽघ्रितोहित्वातत्कोटिःस
३ राशि
मुदीरिता चक्रपदम् चक्रस्याऽघ्युन्मितंत्वेकप-

दमुक्तंविचक्षणैः १५ प्रथमंविषमंप्रोक्तं द्वितीयं
विषमं ३ ४
सममुच्यते ओजपदंतृतीयंस्याच्चतुर्थंतुसमंभवे-
त् १६

अथचन्द्रसूर्ययोर्मन्दवृत्तांशाः

सू १४ चं
मन्दवृत्तांशका भानोर्वेशाकोऽइन्दोर्यमाग्नयः ३२ स-
समपदांते विषमपदान्ते सू १३।४० चं १३।४०
मान्तेऽथाऽसमान्तेतुखाब्धिलिप्तोनितास्तयोः १७

अथ भौमादीनाम्मन्दपरध्यंशाः

मं बु बृ शु शं
पञ्चाग्न्वाः ७५ खाग्नयो ३० देवाः ३३ सूर्या १२ स्ता-
४९ समपदान्ते म बु
नमिताः कुजात् युग्मान्ते द्व्यद्रयः ७२ पिण्डा २८
बृ शु शं ४८ विषमपदान्ते
दन्ता ३२ ईशा ११ इभार्णवाः १८ ओजान्ते मन्द
वृत्तांशा विज्ञेयाश्चविचक्षणैः

अथ भौमादीनांशीघ्रवृत्तांशाः

समपदांते मं २३५ बु १३३ बृ ७०
युग्मान्तेक्षगुणाक्षीणि देवा ज्ञा अम्बराद्रयः १९

समेशीघ्र वृत्तांशाः	मं	बु	बृ	शु	शं			सू	चं	मं	बु	बृ	शु	शं	
	२३५	१३३	७०	२६२	३९			० २०	० २०	३ ०	२ ०	१ ०	१ ०	१ ०	
विषमपदे शीघ्रवृत्तांशाः	२३२	१३२	७२	२६०	४०			मन्द ऋ	वृत्त ऋ	यो ऋ	र ऋ	न्त ऋ	रां ऋ	शाः ऋ	

	सू	चं	मं	बु	वृ	शु	शं		मं	बु	वृ	शु	शं
समपदे	१४	३२	७५	३०	३३	१२	४९		३ ०	१ ०	२ ०	२ ०	१ ०
विषमपदे	१३ ५०	३१ ४०	७२	२८	३२	११	४८		ऋ	ऋ	ध	ऋ	ध

मन्दवृत्तांशाः विषमपदान्ते शीघ्रवृत्तयोरंतरांशा

(बु २६२ शं ३९ मं२३२ बृ १३२)

ध्वगनेत्राणिगोरामाप्योजेभौमाद्ददान्तकाः दन्ताब्धा

(वृ ७२ शु २६० श)

श्रब्ध गाः खागयुग्माः शून्यार्णवो४०न्मिताः २०

(शी)

द्राग्वृत्तांशाः स्मृताः स्पष्टवृत्तांशानयनम्.

(विषम सम)

श्रोजयुग्मयोः स्वपदोक्तयोः वृत्तयोरन्तरांऽशाघ्ना·

(*१ ५७।१७।४२)

दोर्ज्याऽर्द्धांशास्तु भाजिताः २१ चक्रव्यासाऽर्द्धभा-

(विषमपद वृत्तात समपदवृत्ते)

गैस्तु वृत्तभागफलंभवेत् श्रोजवृत्तात्समे वृत्तेही-

(अधिके ध ऋ)

नोर्द्धेस्वर्णकंचतम् २२ दत्वासमाभिधेस्वस्ववृ-

(ज्यार्द्ध)

त्तेवृत्तःस्फुटोभवेत् यत्कर्म्मयज्ज्यकाखण्डे कृत्वा-

---

*१ चक्रव्यासपलाः ४१२५२४ चक्रार्द्धव्यासपलाः २०६२६२ पूज्यांश ५७।१७।४२ भक्ताः भुजज्यार्द्ध भागाः स्वस्वौज समवृत्तयोर न्तरांशैर्गुणिताः लब्धं भागादिकं समपदे श्रोजादल्पे समपदे धनं श्रो-जादधिके समपदे ऋणं दत्वा स्पष्टवृत्तं भागादिकं स्यात् भुजज्यार्द्धां शाः वा कोटिज्यार्द्धांशाः ६० षष्टिभक्ताः ज्यार्द्धांशाः शून्य भागादिकाः स्युः ते षड्गुणिता वृत्तस्फुटांशाघ्नाः भुजफलं कोटिफलं च भागादिकं स्यात्.

चक्रदल ६ व्यासांशाः ५७।१७।४२ ५७।१७।४२ कथितं
चक्रदलस्यच २३ विस्तारेणैव भागन्तुदेयंयत्रमतं
फलमानयित्वा
खलु फलंतत्रानयित्वैवपूज्यासज्याऽर्द्धपत्रजम्
तत्कर्म्मप्रोक्तवत्कृत्वातत्प्रोक्तफलवद्भवेत्. २४

अथसूर्य्यादिशन्यन्तानाम्मन्दफलानयनम्

७२०
भुजफलानयनं * कोटिज्यामन्दकेंद्रस्यभक्ताशून्याश्वि
गुणिता
पर्वतैः २६ अभ्यस्तामन्दवृत्तस्यस्पष्टांशैःकोटि-
जंभवेत्. **मन्दकोट्यानयनम्** स्वर्णतंकोटिजंद-
५७। १७ ।४२ १०ध ४ कृ
त्वाचक्रांशव्यासखण्डके २७ नक्रकर्कादिकेमन्द-
केन्द्रेतत्कोटिरुच्यते **मन्दकर्णानयनम्** मान्द-
भुज वर्ग
दोःफलवर्गंतुयुक्त्वाकोटिकृतिंत्विह २८ तन्मूलंस-
११४।३५।२४
न्दकर्णःस्या **मान्दफलानयनम्** स्वचक्रव्यासलवा
भु
हताः मान्दबाहुफलस्यांशाःमन्दकर्णांशकोद्धृताः
भु
२९ ज्यास्यात्तस्यास्तुदोर्भागाः फलंमान्दंस्फुटंभवेत्
अयमेवफलंदानयोग्यंमान्दमुदीरितम् ३०

अथ व्यवहारोचितंमन्दफलानयनम्.

मन्दकेन्द्रभुजज्याऽर्द्धमन्दवृत्तस्फुटांशकैः निघ्नं

* मंदकेन्द्रस्यदोर्ज्यांशाःस्वाश्विसप्तांशकोद्धृताः २५ मन्दवृत्तस्फुटांशघ्ना मान्दबाहुफलंभवेत् **कोटिफलानयनम्**—+

चक्रदलांशासंलब्धंदोर्ज्यालिवादिका ३१ स्यात्त-
स्या दोर्लिवा मान्दंफलंस्याद्व्यावहारिकम्
सूर्यचन्द्रयोः स्पष्टानयनम्. सूर्येन्द्वोर्दोःफ-
लंमादमध्येदत्वास्फुटोभवेत्. ३२

अथ भौमादीनांशीघ्रकर्णानयनम्

भुजफलम्. शीघ्रकेन्द्रभुजज्याऽर्द्धशीघ्रवृत्त-
स्फुटांशकैः निघ्नचक्रांशकैराप्तंशीघ्रबाहुफलम्भ-
वेत्३३ कोटिफलानयनम्. द्राक्केन्द्रात्कोटि
जीवाऽर्द्धद्राग्वृत्तस्यस्फुटांशकैः निघ्नंचक्रैलवैरा-
सं शैघ्रंकोटिफलंभवेत् ३४ स्फुटवृत्तांशतर्कांशनि-
घ्नाकेन्द्रस्यदोर्ज्यका कोटिज्याऽप्यंशकाद्यासास्या
द्व्यासातत्कलाफलम् ३५ कोटयानयनम्
शैघ्रंकोटिफलंदेयंधनंकेन्द्रेमृगादिके कर्कादिके च
र्णमंशादौचक्रव्यासदलेभवेत् ३६ कोटिःकोटिरु.
तौवर्गौशैघ्रबाहुफलस्यच युक्त्वातस्यपदंशीघ्रक-
र्णमुक्तंलवादिकम् ३७

अथ भौमादीनांशीघ्रफलानयनम्

चक्रव्यासलवाऽभ्यस्ताः शैघ्रबाहुफलांशकाः
शीघ्रंकर्णांशिकैर्भक्ता लब्धंज्यास्याल्लवादिका ३८
तस्या बाहुलवाः शैघ्रंफलंस्यात्प्रस्फुटोचितम्
शैघ्रंदानोचितंचान्यफलंसूक्ष्मंप्रकीर्त्तितम् ३९

अथ भौमादीनांप्रस्फुटीकरणम्

पूर्वंद्राक्केन्द्रतः शैघ्रंव्यस्तंस्वर्णंदलफलम् केन्द्रेम-
न्दाभिधेदत्वासंस्कृतंतत्प्रकीर्त्तितम् ४० संस्कृ-
तान्मन्दकेन्द्रात्तुप्राग्वन्मान्दाभिधंफलम् आनयि-
त्वाचतत्स्वर्णंव्यस्तमेवदलंसदा ४१ संस्कृतेम-
(सूक्ष्ममन्दकेन्द्रः स्यात्)
न्दकेन्द्रेतुदत्वागणितकोविदैः मन्दाख्यस्फुटकेन्द्रः
स्यात्तज्जंमान्दाभिधंफलम् ४२ स्वर्णंयथोचितं

---

* चक्रांश ३६० भक्ताः स्वस्वस्पष्टमन्दशीघ्रवृत्तांशाः स्वस्वमन्द-शीघ्रकेंद्रभुजज्यांशार्द्ध घ्नाः स्वस्वमन्दकेन्द्रजंमान्दं तथा स्वस्वशीघ्रकेंद्रजंशैघ्रं भुजफलंस्यात् तज्ज्यार्द्धजातिकम् अथतथा स्वांगाग्नि ३६० भागभक्ताः स्वस्वस्पष्टमन्दशीघ्रवृत्तांशाः स्वस्वमंदशीघ्रकेंद्रजभुजस्थानजकोटिज्यार्द्धांशघ्नाः स्वस्वमन्दकेंद्रजं मान्दं तथास्वस्वशीघ्रकेंद्र शैघ्रज्यार्द्धजातिकं भागादिकं कोटिफलंस्यात्

मध्येदत्वामन्दस्फुटोभवेत् व्यस्तमान्दफलंदत्वा
द्राक्केन्द्रे तत्स्फुटो भवेत् ४३ तद्राक्केन्द्रस्फुटा-
त्प्राग्वत्स्वर्णं शैघ्राभिधंफलं दत्वामन्दस्फुटेह्येत-
ज्जायते रवेचरस्फुट: ४४

अथव्यावहारिकस्पष्टवेगानयनम्.

मन्दकेन्द्रस्यदो: कोष्ठज्याभेदार्द्धकलाहतम् मध्य-
मन्दोच्चयोर्वेगविश्लेषांशकपूर्वकम् ४५ मन्दकेन्द्र
स्यदो: कोष्टाभेदलिप्तोद्धृतं फलम् भागाद्यं स्फुट-
वृत्तांशानिघ्नं चक्रलवोद्धृतम् ४६ स्वर्णंतत्कर्क-
नक्रादि मन्दकेन्द्रेंशकादिकम् दत्वामध्यगतौमन्द
वेगंस्याद्व्यावहारिकम् ४७ मन्दस्पष्टजवांहि-
त्वाच्छीघ्रतुंगजवेस्फुटं शीघ्रकेन्द्रजवंभौमपूर्वा-
णांसमुदीरितम् ४८ मन्दस्पष्टजवांशोनशीघ्र

१* मूज्यांशाः ५७।१७।४२ पलाः २०/२० ६२/६२ ६२/६२ पिण्डं स्वमन्दकर्णं स्वशीघ्रकर्णभागपलानिपिण्डेन भक्त्वा लब्धांशादिभि: स्ववाहु फलम् मन्दंतथास्ववाहुफलं शैघ्रं भागादिकं हत्वा स्वस्व बाहुज्यार्द्धांशाःस्युः तथातज्जंचापार्द्धफलं स्पष्टोचितं भुजफलम् स्वर्णं मेषतुलादि केंद्रजं स्यात्.

गत्यंशाः ५७।१७।४२ अंतरेणै
तुंगजवाङ्गकाः पूज्यद्राक्स्फुटकर्णाशविश्लेषेणै-
गुणिताः शी धृ अं
वताडिताः ४९ स्फुटद्राक्कर्णभागाप्ताःस्वर्णमंशादिकं
५७।१७।४२ त्री कर्णां
फलं तत्पूज्याद्धिकाऽल्येतु स्फुटद्राक्क्रमणाभिधे
गतिः अं
५० मन्दस्पष्टगतौदत्वास्यात्तद्वेगःस्फुटोयदि तद्दे-
अंतरात्
ऐद्व्यधिके तर्हि भेदाद्वक्रगतिर्भवेत् ५१

अथस्पष्टपत्रनिर्माणरीतिः

सू
यावद्भास्करमन्दोच्चंपलान्तंसुस्थिरं भवेत् तावदेका
३६५।१५।३१।३१।२४ मिश्र सू
ऽब्दधस्त्राणालकाराव्यर्द्धकालिकान् ५२ भास्कर
स्पष्टान् राश्या घ भुक्ति सू
स्यस्फुटा न्राशिपूर्वकांस्तुकलादिकान् सूर्यस्पष्टज-
वान्पत्रे लिखित्वातुततोबुधैः ५३ मिश्रकाले ष्टयो-
अंतर घ वेग
र्भेद लिसघ्नंतु स्फुटंजवम् लिप्ताद्यंतद्दिनोत्पन्नंपत्रो-
६०
स्थंखरसोद्धृतम् ५४ लिप्ताद्यंतद्दिनोत्पन्नेपत्रोस्थे
सू घ
मिश्रकालिके भास्करस्यस्फुटेदत्वास्वेष्टे मिश्राऽधि
अं सू
काऽल्पके ५५ स्वर्णंतत्स्वेष्टकालेतुभास्करस्यस्फु-
टंभवेत् योगस्याऽपितिथेश्चैवपञ्चांगानयनायच
चं सू
५६ चंद्रस्यस्फुटकालेतु भास्करस्फुटमानयेत्

दिनगणे चं चंद्रोच्च
कस्मिंश्चि द्युगणेस्वेष्टेचन्द्रमध्यविधूच्चयोः ५७
अंतरां चं चं उं जवांतरांशैः दिता
भेदांशास्तुतयोर्वेगभेदांशै र्भाजिताः फलं घस्रा-
चंद्रमध्यमस्येष्ट दिनस्याहर्गणादौ चंमध्याच्चंद्रोच्चे चं
द्यंचंद्रमध्येष्टाऽह्नो घादावऽधिकाऽल्पके ५८ ग्लौ-
दिनगणं
तुङ्गे स्वर्णकं दत्वातुल्यकृद्युगणं भवेत् तुल्यकृद्यु-
अहर्गणे चं उ चं
गणेतुल्यौस्तश्चन्द्रोच्चेन्दुमध्यमौ ५९ तस्मादऽग्रे
एकपीठस्य २७।३३।१६।३३।३९।४१।४५
चपृष्ठेचतुल्यौतौकेवलस्यच पीठस्य दिवसादीना
मध्य दि-घ-प-विप-प्रप- इत्यादि ॥
मन्तरेतु दिनादिकाः ६० ज्ञेयाः पर्णदिनाद्यास्तैर्नि
चं १२
मेके दिनोद्भवं चन्द्रमध्यजवं राशिपूर्वकं चक्रशेषित
१
म् ६१ ज्ञेयंमध्यफलंराशिपूर्वंपर्णदिनादिभिः ए-
चं जवं चंद्र अंतरं
काऽह्नोद्भवयोरिन्दोर्मध्यवेगोच्चवेगयोः ६२ भेदरा-
१२
श्यादिकंहत्वाततस्तच्चक्रैतस्त्यजेत् स्याद्राशिपू-
चं स्यात्
र्वकंतद्ग्लौकेन्द्रंपर्णदिनादिषु ६३ तत्केन्द्रजंफलं
१४ ७ क चं
स्वर्णमिजज्याकादिजंविधोः दत्वाभागादिकंत्वंऽशका-
दि-घ-प- च
दौमध्यफलस्यच ६४ तत्पर्णदिनपूर्वेषुप्रस्फुटंतद्वि
धोः फलम् राश्याद्यंजायतेतत्तत्कोष्टजंचाऽनुपातज
चं-स्पष्ट-
म् ६५ तत्केन्द्रंत्वेकभागाढ्य मग्रकेन्द्रमुदीरितम्

तत्केन्द्रोत्थाऽग्रकेन्द्रोत्थफलविश्लेषलिप्तकैः ६६ इ-
न्दोरेकदिनोत्पन्नमध्यवेगोच्चवेगयोः भेदं भागमुखं हृत्वा-
तल्लिप्ताद्यं धनर्णकम् ६७ कर्कनक्रादिकेन्द्रोत्थमिन्दो
रेकदिनस्य च मध्यवेगकलादौ तु दत्त्वाऽस्या द्वीजकस्फुटः
६८ भेदं भगणयोः कृत्वा चन्द्रचन्द्रोच्चयोः सदा जाय-
ते भेदहारस्तु भेदहारविभाजिताः ६९ शीतगोर्भगणा
अर्कनिघ्ना राश्यादिकं फलम् चक्रतष्टं तु तत्सूक्ष्मम-
वपर्णध्रुवं भवेत् ७० चंद्रोच्चभगणेभ्यश्च तद्वत्पर्णध्रु-
वं भवेत् वा सूक्ष्मैरेकपीठस्य घस्राद्यैर्मध्यमजवं ७१
राश्याद्यं तु विधोः सूक्ष्मं हत्वा तच्चक्रशेषितम् स्यात्प-
र्णध्रुवकं तद्वच्चंद्रोच्चे काऽहर्जजवम् ७२ राश्याद्यं
पीठघस्राद्यैर्हत्वा पर्णध्रुवं भवेत् चंद्रस्य भगणाः किंवा
चंद्रोच्चभगणास्तथा ७३ अर्कघ्नाः पीठनिघ्नाश्च भेद
हारोद्धृताः फलं राश्याद्यं चक्रतष्टं तु तत्स्याद्ध्रुवकं भ-
वेत् ७४ पर्णध्रुवाहतं पीठं राश्याद्यं चक्रशेषितम् प-
र्णाऽहारम्भकस्थाने स्यात्सद्यध्रुवकं तथा ७५ कल्हा

५७२६५१३३ २७।३३।१६।३३।३४।४१।४५ ३६० चं.
भेदहरेणाप्ताः पीठघस्रादिकं भवेत् चक्रांशाश्च-
चं.उ. १३।३।५३।५३ इत्यादिकैः भक्ताः
द्रचंद्रोच्चसूक्ष्मवेगांतरांशकैः ७६ उद्धृतास्तत्फ-
२७।३३।१८।३३।३४।४१।४५ ३६० ५७२६५१३३
लंवास्यात्पीठवासरपूर्वकम् चक्रांशगुणितभेदहा
१५७७९१७८२८ चं दि.अं.१३।३।५३।५३ इत्या.
रंभूदिनभाजितं ७७ चंद्रस्यैकांऽह्निजभागपूर्वकं-
वेगं चं जवांतर अ१३।३।५३।५३ इत्या.
न्द्रजवं भवेत् इन्दोर्मध्योच्चयोर्वेगभेदं केंद्रजवं भवेत्
५७२६५१३३ दि. १५७७९१५८२८
७८ भेदहारगुणाइष्टघस्रा भूवासरोद्धृताः तन्नि
रंऽग्रंफलंपीठंजायते ह्यथसूक्ष्मकैः ७९ एकपीठस्य
२७।३३।१६।३३।३४।४१।४५ दि.
घस्राद्यैर्भाजिताइष्टवासराः लब्धतत्रनिरंऽग्रंतु पी-
६०
ठंवाजायतेतथा ८० तच्छेषंभाज्यभागःस्यात्षष्ट्या-
तद्भाज्यभागकम् भक्त्वाभाज्यांशवंशान्तपर्वावृ-
त्तिभिरेवंच ८१ लब्धंपर्णदिनाद्यंस्यादऽथवापीठता
२७।३३।१६।३३।३४।४१।४५
डितम् एकपीठस्यघस्राद्यसूक्ष्मसिद्धदिनेषुच ८२
दि.घ.प. १५७७९१७८२८
हित्वापर्णदिनाद्यंस्यात् पीठघ्नाः कुदिनास्तथा भेद-
५७२६५१३३ दि.घ.प.
हारोद्धृतास्तत्रघस्रपूर्वफलंतथा ८३ हित्वाहीष्ट
दि.घ.प. दिनगणादिनस्य
दिनेष्वेवपर्णघस्रादिकंभवेत् तुल्यकद्युगणाह्न
काल- चं. चं.
स्यतुल्यकृत्समयोद्भवौ ८४ विधुमध्यमचन्द्रोच्चौ

राश्याद्यौ क्षेपकौस्मृतौ क्षेपयोस्तत्तयोरेके क्षेपंसद्य
ध्रुवाऽन्वितम् ८५ कृत्वापर्णदिनारम्भकालेचंद्रस्फु-
टंभवेत् तत्तत्पर्णाह्नि पूर्वोत्थिराश्याद्यंग्लौफलंस्फुट-
म् ८६ युक्त्वापर्ण दिनारम्भकालिकेतद्विधुस्फुटे
लंकायाइष्टकालेतु स्याद्राश्याद्यंविधुस्फुटम् ८७
तत्रतत्पर्णघस्राद्यैर्लब्धकोष्टजवंस्फुटम् ज्ञेयंचंद्र
जवंतद्ग्लौस्फुटलिप्तास्तुभाजिताः ८८ खाभ्राष्टैःस्या
त्फलंयातभंतल्लंकेष्टकालिकम् शेषंखाभ्राष्टविश्ले
षंखांगघ्नंग्लौजवस्यच८९ लिप्तासंवर्त्तमानर्क्षगम्य
लिप्तादिकंभवेत् इष्टकालेतुलंकायास्तद्दिनाऽर्कि-
चरबुधैः९० स्वर्णंलिप्तादिकंस्वर्णंदत्वादेशांतरंतथा
लिप्ताद्यंस्वर्णकंदत्वाप्राक्पश्चात्तन्निजस्थले ९१
स्वेष्टंसूर्योदयाज्ज्ञेयंतद्दिनेतद्विधुस्फुटं तत्स्वेष्टेस्व
स्थलेज्ञेयंलंकादेशेष्टजंखलु ९२ स्वेष्टेस्वर्णंचरंव्य-
स्तंप्राक्पश्चाद्देशभेदकम् दत्वाऋणधनंलंकादेशेष्टं
सर्वदामतम् ९३ अत्रोदाहरणार्थन्तु तुल्यरुद्युग-

काल.
एंतया तुल्यकृत्समयक्षेपंराशिपूर्वंचकथ्यते ९४
सू. १५७ घ-२१३७
लंकासूर्योदयादूर्ध्वंससासेन्दुमितैःपलैः तुल्येष्वेव
द्विगुणे ८७७५
र्त्तमानाऽह्न्वन्देक्षाम्बागनागकैः ९५ सम्मितैःसम-
चं. चन्द्र. क्षे रा. १ अं. २२ १
कृत्कालंचंद्रमध्येन्दुतुंगयोः एकभश्रुतिभागास्तु
ध ११ प. ४४
भूबाणाश्वकलाः पलाः ९६ वेदवेदमिताःप्रोक्ता
९०० +
अत्रक्षेपस्यपिण्डितैः पीठंखाभ्रनवांसन्नंजायते
पुनः
चेत्तदामुहुः ९७ साधयेत्तुल्यकृत्कालंक्षेपंराश्यादि-
दिनगुणम्
कंतया तुल्यकृद्वर्त्तमानाऽह्नवृंदमेव ततस्ततः ९८
पी. दिना. दि. २७ घ. ३३ प. १६।३३।३४।४१।४५
समाश्विप्रमिता देवास्तर्काब्जाश्चमरोन्मिताः घ
स्राद्याश्चततोवेदरामाश्चन्द्रयुगोन्मिताः ९९ एवमे-
१
वैकपीठस्यजायन्ते सर्वदाखंडु पर्णध्रुवांशकाद्याः
अ ३।४।८।४८।५।२६।१८।२८।५७।४४।७।४४
स्युरऽग्नयः सागरोन्मिताः १०० नागाश्चाष्टार्णवाश्च-
क्षाःषट्पक्षाश्चाष्टरूपकाः पिण्डाःसप्तशराश्चाब्धि
सागराएवमेवच १०१

भौमादीनांस्पष्टपत्रनिर्माणयुक्तिः
मं.बु.बृ.शु.श.
स्पष्टानाम्भौमपूर्वाणांसाधनायसुखेनच पत्राणां

विस्तारं
रचनाऽर्थंतुग्रन्थोयात्येवविस्तृतिं १०२ अतएवधि-
मं बु इ गु शं
याधीरैः कृत्वाचस्पष्टपत्रकान् भौमज्ञेज्यसितार्की
णांपत्रेभ्यः साधयेत्स्फुटान् १०३

मार्गवक्रफलपत्रनिर्माणयुक्तिः

मा॰ व दिन घ॰ प॰
तन्मार्गारम्भतोवक्रारम्भान्तं दिवसादिकम् स्या-
स्यावक्रारंभात् दिनादि.
दऽग्रंस्यात्ततोमार्गकालान्तं पृष्ठसंज्ञकम् १०४ पृष्ठे
प्रत्यऽह्नजान्स्पष्टानऽग्रेप्रत्यऽह्नजांस्तथा कृत्वालंके
मा॰
ष्टकालेतुमार्गारम्भेष्टजं स्फुटम् १०५ अग्रजेप्रस्फु-
व
टेह्रित्वातत्तन्मार्गफलं भवेत् वक्रारम्भेष्टजेहित्वाप्र-
स्फुटेपृष्ठजंस्फुटम् १०६ तत्तद्वक्रफलंतत्स्यात्क-
पत्रे
स्मिंश्चित्समयेदले लिखित्वाऽथनिजेष्टाऽब्दभू-
वर्षादौ
वेंऽग्रंदक्षमीरितम् १०७ पृष्ठंवामंमतं वक्रारम्भे-
ग्र मा ग्र
ष्टोत्थेग्रहस्फुटे तन्मार्गारम्भकालोत्थं हित्वातत्खे-
चरस्फुटम् १०८ अधिकस्वाऽभिधंतत्स्यात्न्मार्गा-
ग्र स्पष्टं क्र॰स्पष्टे क्र
रम्भेष्टजंग्रहम् हित्वातद्वक्रवेशेष्टजेखेटेह्यऽधिक
स्यात् अनंतरं
क्षयम् १०९ जायतेस्वेष्टवर्षादौमार्गारम्भेष्टतःपरम्

वक्रारम्भेष्टतश्चाऽपिस्वेष्टान्तंयद्दिनादिकम् ११०
तद्भवेद्गुणकं हत्वातद्गुणेनाऽग्रसंज्ञकम् भक्त्वा
तद्दक्षघस्राद्यैस्तत्पत्राऽह्लादिकं भवेत् १११ तत्प-
त्राऽह्लादिकोष्टोत्थंमागरिव्यंपत्रजंफलम्. दक्षका-
लाऽन्तजेनैव हत्वाचाऽधिधनेनच ११२ तत्त्वेवाऽ
धिधनेनैवत्वऽग्रकालान्तजेनहि भक्त्वातत्रफ-
लंयुक्त्वादक्षारम्भेष्टजेग्रहे ११३ तत्सामान्यस
मीपंतुस्याल्लंकेष्टे ग्रहस्फुटम् पृष्ठंगुणगुणंवाम-
घस्राद्यैर्भाजितंफलम् ११४ जायतेपत्रघस्राद्यं
तत्पत्राह्लादिकोष्टजम् पत्रजंतुफलवक्र संज्ञकंयदग्र-
जायते ११५ तेनवामाऽन्तकालोत्थं हत्वा तदऽधि
कक्षयम् पृष्ठकालाऽन्तजेनैवभक्त्वाचाऽधिक्ष-
येनतु ११६ लब्धंवामप्रवेशेष्टजेखेटेखलुवर्जित
म् कृत्वातन्तद्ग्रहस्यैवसामान्यासन्नकं स्फुटम्
११७ जायतेचाऽथ तल्लंकादेशेष्टे लिप्तिकादिके त-
द्दिनाऽर्कंचरंस्वर्णंस्वर्णंदत्वाकलादिकम् ११८

ध. ऋ. ध. ऋ
दत्वादेशाऽन्तरं स्वर्णं प्राक् पश्चाद्देशजं तथा लंके-
सृ. अनंतरं
ष्टेतद्भवेत्स्वेष्टं स्वस्थानाऽर्कोदयात्परम् ११९

तथास्पष्टवेगसाधनम्. फलयोरऽन्तरं भुक्ति
दि. घ. फ.
स्तत्तत्कोष्टाऽग्रकोष्टयोः पत्राऽह्वादिजयोस्स्वस्व
मार्गवक्रगयोर्भवेत् १२० अस्तोदयसाधनम्.
जी
स्थूलाऽस्तोदयसांनिध्ये साध्य द्राक् स्पष्टकेन्द्रकम्
ऋ
ततोऽस्तंचोदयं तस्य साधयेच्च यथोचितम् १२१ व-
३ प बु
क्रात्स्थूलैरग्निदिनैर्यात्यऽस्तं पश्चिमे बुधः ततः प्रागु
सू. उद. १६ ३० पू.
दयं भूपैर्मार्गात्त्वत्रिदिनैस्तथा १२२ पूर्वेऽस्तंचत-
३२ प २३ दि. स्थू. १०
तोदन्तैः पश्चिमेचोदयंतथा शुक्रोरामान्तकैः खा-
२२५ ७८ प
ब्धैः पंचपक्षकरोन्मितैः १२३ नागाश्वैश्चाऽथ भूपुत्रो
१२१
यात्यऽस्तादुदयं दिनैः चन्द्रार्कैर्मार्गतश्चाऽस्तं पंच
२५५ व ३१ १२९
गोकरसम्मितैः १२४ जीवः कृग्निमितैरंकसूर्यैः सौ
रां ३६ १०२ स्थूलैः
रस्तुषड्गुणैः अम्य भेन्दुभिरस्पष्टैस्तत्र तत्र ततस्तथा
व २३
१२५ वक्रात्स्थूलमार्गदिनज्ञानम्. वक्रतश्चि
व. मार्ग ५५ शु. मार्ग ६९ भौ. मार्ग
करैर्ज्ञस्य शुक्रस्याशुगमार्गणैः भौमस्याऽकरसै

जीवस्यकुभूचंद्रसम्मितैः १२६ सौरस्याऽगाग्निभू-
तुल्यैः स्थूलाऽह्नैः सरलं भवेत् भौमस्याब्धिनृपाः
प्रोक्ता वक्रांशाः सरलांशकाः १२७ षट्तानास्त्वा
शुकेन्द्रस्यवक्रांशैः परिवर्जिताः मार्गांशाः कुजम-
ध्याशुकेन्द्रवेगांशांशकोद्भृताः १२८ स्युर्वक्रारम्भं-
तोमार्गवेशान्तंस्थूलवासराः ज्ञस्यवक्रांशकाश्च-
ब्धिशक्रा मार्गलिवास्तथा १२९ तर्कभूयमलाःप्रो-
क्ता वक्रांशैस्सरलांशकाः हीनास्तज्ञस्यमध्याशु
केन्द्रवेगांशभाजिताः १३० स्थूलाऽह्ना मार्गवेशा-
न्तांस्युर्वक्रारम्भतःखलु एवंतयोस्तयो भेदभागाः
स्वस्वाशुकेन्द्रयोः १३१ मध्यद्राक्केन्द्रवेगांशभक्ताः
स्युःस्थूलवासराः मध्येतयोस्तयोर्भौमपूर्वाणांस्वस्व
योस्सदा १३२

भौ॰ ०।२८ शीघ्रकेंद्रोपरिपूर्वोदयं ५।१४ वक्रं ६।१६ मार्गं ११।२ पश्चिमास्तं गु॰ ०।१४ पूर्वोदयं ४।१० वक्रं ७।२० मार्गं ११।१६ पश्चिमास्तं शं॰ ०।१७ पूर्वोदयं ३।२५ वक्रं ८।५ मार्गं ११।१३ पश्चिमास्तं. बु॰ ६।२५ पूर्वोदयं ७।६ मार्गं १०।१० पूर्वास्तं ११।२० पश्चिमोदयः ४।२४ वक्रं ५।५ पश्चिमास्तं शु॰ ६।३ पूर्वोदयम् ६।१७ मार्गं ११।६ पूर्वास्तं ०।२४ पश्चिमोदयम् ५।१३ वक्रम् ५।२७ पश्चिमास्तम्.

चलसंक्रमानयनम्.

अर्कस्य स्फुटगत्यंशैराप्ताः स्वर्णायनांशकाः लब्धं वा-
रादिकस्वर्णं व्यस्तं दत्वादिनादिके १४८ स्वस्वसंक्रा-
न्तिकालानामङ्जभाद्भास्करस्यच चलसंक्रमका-
लाः स्युश्चलसंक्रमकालतः १४९ स्थिरसंक्रमकाला
न्तमृर्णगाः स्युः पयांशकाः मेषार्कात्प्राक् समाऽह्न
चेत्पूर्वमार्गांशकाः स्मृताः १५० अग्रमेषार्कतस्तु-
ल्य धस्त्रंपृष्ठपयांशकाः एवंजूकार्कतः पूर्वपश्चान्मा-
र्गलवाः स्मृताः १५१.

अथ सूर्यादिग्रहाणां नक्षत्रानयनम्

खखवनागोन्हृताः खेटलिप्ता यातभमुच्यते तच्छे-
षयातसंज्ञः स्यात्तद्यातेनैववर्जितम् १५२ खा-
भ्राष्टंभोग्यसंज्ञः स्यात्खेटवेगकलोद्धृतौ यातैष्यौ
स्तस्तुयातैष्यौ खेटभस्यदिनादिकौ १५३

अथ तिथ्यानयनम्

व्यऽर्केन्दोरंशकाअर्कैर्भक्ता यातातिथिर्भवेत् शे-

षंयातमिनाड्विलास्या द्भोग्यगतभोग्ययोः १५४
लिप्ताश्चेन्द्वर्कयोर्वेगविश्लेषांशैर्विभाजिताः याते-
ष्यास्तु कलाः स्वेष्टाद्वर्त्तमानतिथेर्मताः १५५
नक्षत्रानयनम्. इन्दोः कलाः खखवाष्टासा ल-
ब्धंतद्गतं भं भवेत् शेषं गतं खखवाष्टभ्यस्त्यक्त्वा
स्याद्भोग्यसंज्ञकः १५६ याते ष्याविन्दुवेगांशैर्भ-
क्तौ याते ष्यलिप्तिकाः भस्येष्टात्स्युस्तिथेस्तुल्या-
योगानयनम् स्वर्द्दत्तसेन्द्वर्कलिप्तिकाः १५७ खवा-
श्चाष्टैर्विहृता यातयोगशेषं गतं भवेत् यातात्खवा-
भ्रगजादूनाद्भोग्यंस्याद्विहृताविमौ १५८ चन्द्रा-
र्कजवयोगांशैः स्युर्यातैष्यकला युतेः स्वेष्टात्तद्व
र्त्तमानस्य हित्वा यातकलादिकम् १५९ पूर्वस्यै-
ष्यकलाद्यस्यादादेयातैष्य दक्षणात्
स्पष्टपञ्चाङ्गानयनम् कृत्वातिथिभयोगाना
मन्तेचन्द्रार्कयोः स्फुटौ १६० ताभ्यां पूर्वोक्तव-
त्तेषां स्युर्यातैष्यकलाः स्फुटाः

अथस्वेष्टाद्यक्षेष्टानयनम् तथास्वदेश-
पञ्चांगाद्यक्षपंचांगानयनम्.

स्वेष्टेवातिथिपूर्वाणांलिप्तिकादौधनर्णकम् १६१
व्यस्तंसूर्य्यचरंदत्वास्वव्यक्षेतिभवन्तिहि खेटम-
ध्यादिकंतुल्यंस्यात्स्वव्यक्षस्वदेशयोः १६२ । ९५३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचि-
तेपरमसिद्धान्तेखेटस्पष्टाधिकारःपंचमः५

अथ स्पष्टोत्पत्तिः

मेषमीनादिकंपश्चात्पूर्वंमेषवृषादिकम् ज्ञेयंतुला-
दिकंपश्चात्संज्ञकंतद्दृणंभवेत् १ जायतेऽङ्गादि
कंपूर्वंसर्वत्रधनसंज्ञकम् उच्चात्षड्भयुतादूर्द्ध्वम-
ध्यमंपूर्वसन्मुखम् २ तुंगात्षड्भान्वितादऽल्पंम-
ध्यंपश्चिमसन्मुखम् आकर्षत्येवतुङ्गाख्यवायुः
स्वाऽभिमुखंखलु ३ खेटानांनीचमध्योच्चक-
क्षाःस्वस्वसमीरिताः तन्नीचकुण्डलंस्वऽल्पंभू-

मेरोसन्नमीरितम् ४ तथातद्भूमितोदूरंविज्ञेयं
कक्षयो
स्वोच्चकुण्डलं नीचोच्चपथयोर्व्यासभागयोगार्द्ध
कक्षयो व्यासः
सम्मितैः ५ भागकैःपथयोर्मध्ये विस्तारसंमुदीरि-
व्यासोर्द्ध मन्दशीघ्रवृत्त
तम् तद्विस्तारोर्द्धवंचस्ववृत्तभागादिकं भवेत् ६
जलस्य
नद्यादिचलतोयस्यकल्लोलंबलसंयुतम् कदाचिच्च
ग्र
कदाचिच्चनिर्बलंतुयथाभवेत् ७ तथातत्रखेटबि-
म्बाढ्यवायोरुच्चाह्वयस्यच कल्लोलजनितंवृत्तंनी
कक्षा
चोच्चपथमध्यगम् ८ विज्ञेयंपृथिवीगर्भाच्चक्रव्या-
५७।१७।५२ क्रा पथकक्षा.
सदलांशकैः तुल्यांशैःक्रान्तिमार्गेतुतन्मध्यकुण्डल
ग्र ग्र
भवेत् ९ खेटमध्यस्थलेमध्यकुण्डलेतत्रखगस्यतु
मन्दवृत्तस्यकेन्द्रंतुविज्ञेयंगणकोत्तमैः १० स्वस्व-
१५६२५ ४९०८८
वृत्तांशकैर्निघ्नास्तत्वषड्विवसोन्मिताः नागाष्टाभ्रां
मंदशीघ्र मंदशीघ्रोच्च ६
कवेदासाःस्वस्वव्यासांशकाःस्मृताः ११ स्वोच्चषड्भा
३
न्वितंकृत्वानीचराश्यादिकं भवेत् स्वोच्चंतत्त्रिभयुक्तो
नमूर्द्धोऽधःके तुरुच्यते १२ ऊर्द्धोऽधःकेतुतुल्येऽ-
अल्प ग्र
न्तमध्येसर्वोऽधिकोनकम् खेटमन्दस्फुटंज्ञेयंस्न्ये

मध्यमे मंदस्फुटं
शीघ्रंफलेखलु १३ स्वोच्चनीचोन्मितेमध्येमध्यतुल्यं
मार्गाणां, ३६०
स्फुटंभवेत् मध्यनीचोच्चकक्षाणांस्युश्चक्रांशाःसमां
शकाः १४ वृत्तादऽधिपदोक्तात्तुन्यूनंन्यूनपदोदिता-
अंतर ५७।१७।४३
त् चाऽधिकं वृत्तयोर्भेदःस्याज्ज्याऽर्द्धेपूज्यसम्मिते
५७।१७।४२ भु
१५ पूज्येवृत्तांतरंचेत्स्याद्वाहुशज्यादलेतदा वृत्त
ध क्र समवृत्तात विषमवृत्तात सम
भागफलंस्वर्णंतुल्यादोजेऽधिकोनके १६ दत्वात्तुल्य
ध क्र
पदोक्ते तु वृत्ते स्वर्णं विचक्षणैः वृत्तभागफलं स्वत्तं प्र-
५७।१७।४२ मध्यम मध्यकक्षाकुंडले
स्फुटंतत्प्रकीर्त्तितम् १७ चक्रव्यासदलमध्यस्थां-
नकोटिरुदीरिता केन्द्रकोटिज्यकाखण्डंतच्चक्रज्या
३६० कोटिज्यार्द्ध
दलंभवेत् १८ चक्रेचक्रज्यकार्द्धेचे वृत्ते कोटिफलं
मध्यम ग्र १०
भवेत् मध्यस्थानोर्द्धगेखेटे केन्द्रं नक्रादिकं भवेत्
ग्र गतिः ध
१९ तत्रखेटजवस्वऽल्पंज्ञेयंकोटिफलंधनम् केन्द्रं
४ मध्यमस्थानात् ग्र क्र
कर्कादिकंमध्यदेशाधःस्थेखगेभवेत् २० तत्रएवंजा-
वेगं ग्र
यते कोटिफलंस्यादऽधिकंजवम् वृत्तमस्तकगेखे
१२ ग्र
टेकेन्द्रंमीनान्तकंभवेत् २१ वृत्तवामाऽर्द्धगेखेटे
३ ग्र
युग्मान्तंकेन्द्रकं भवेत् वृत्तस्याऽधोगतेखेटेकेन्द्रंक-

स्यान्तकं भवेत् २२ वृत्तदक्षार्द्धगे खेटे स्यात्केन्द्रं
कार्मुकान्तकम् तद्वृत्तकेन्द्रतोधःस्थे खेटे कोटि-
फलं क्षयम् २३ तद्वृत्तकेन्द्रतश्चोर्द्ध्वसंस्थे कोटि-
फलं धनम् दत्वापूज्याऽभिधे खेट कोटिःपट्टस्थि-
ताभवेत् २४ मध्यमस्थानतोमध्य कुण्डलेतूभयत्र
च खाकांशैस्सम्मितस्थानेलक्षणंच समाचरेत् २५
भूगर्भस्पर्शकं सूत्रं लक्षणद्वयसंस्थितम् खेटमध्य
समुद्भूतं पट्टमत्र समीरितम् २६ केन्द्रदोर्ज्यादलं
ज्ञेयंचक्रज्याऽर्द्धं विचक्षणैः चेच्चक्रे स्याज्ज्यकाखंडं
वृत्ते बाहुफलं भवेत् २७ खेटकोटिकृतोर्युक्त्वा वर्ग
बाहुफलस्यच तन्मूलं खेटकर्णः स्यात्तद्वाह्वऽग्रकु
गर्भयोः २८ मध्यगस्या त्वगस्थाने तद्वाह्वऽग्रं प्रजा-
यते बाहुमूलं तु ताला ऽग्रेज्ञातमत्र प्रजायते २९
कर्णमूलं तु भूगर्भे कर्णाऽग्रं स्याद्ग्रहस्थले यत् खेट
मध्यदिग्यातं सूत्रं भूगर्भतो भवेत् ३० तत्सूत्रे पृथि
वीगर्भात्सदृशाकारसद्दशाम् खेटकोटिसमंताल

ग्र ग्र
विज्ञेयंपण्डितोत्तमैः ३१ भूगर्भग्रहयोर्मध्यसूत्रंखे-
कर्ण ग्र
टश्चैवभवेत् भूगर्भाद्ग्रहदिक्सूत्रःप्रस्पृशत्येवयत्र
च ३२ मध्यकुण्डलकंतत्रप्रस्फुटस्थानमुच्यते प्र-
५।१७।४२
स्फुटस्थानभूगर्भमध्यंपूज्योन्मितंभवेत् ३३ अग्र
७ तुलादि क्र
गंप्रस्फुटस्थानान्मध्यंचेत्स्याहणंफलम् ५ पृष्ठगं
१ मेषादि ग्र
प्रस्फुटस्थानान्मध्यंतद्धनंभवेत् ३४ चेत्खेटग्र-
कर्ण भु ५।७।१७।४२
वणेबाहुफलंपूज्येज्यकादलम् ज्याऽर्द्धं द्विघ्नंभवे
ज्जीवातस्या बाहुलवाःफलम् ३५ मध्यस्थानस्फु-
ध
टस्थानंभेदंस्यात्तत्स्फुटोचितम् तंतत्केन्द्रवशात्स्व-
क्र
र्णमध्येदत्वाभवेत्स्फुटम् ३६ केवलंतत्सकेन्मान्द
चं सू ध क्र
फलंचन्द्रार्कयोःस्वकं स्वर्णंयथोचितंमध्येदत्वा
मन्द मध्यम
तत्स्यान्मृदुस्फुटः ३७ मध्यः स्वमन्दलोकेतु भ्रम-
म शीघ्र
त्येवयथातथा भ्रमत्यत्र मृदुस्पष्टोनिजसत्वरमण्ड-
ग्र
ले ३८ यथास्वमध्यमस्थानात्कल्लोलः खलुखेचरम्
मंदोच्चाभिधवायोस्तु मन्दकर्णस्य मस्तके ३९ प्रक्षि
ग्र मंद
पत्येवशीघ्रोच्चवायुकल्लोलकस्तथा खेचरंतन्मृदु

सूत्र
स्पष्टस्थानसूत्रपथस्थितात् ४० मन्दकर्णशिरो
कर्ण शी
देशाच्छीघ्रश्रवणमस्तके प्रेरयत्यवनीगर्भाद्वा कर्णो
मध्यकुण्डलम् ४१ प्रस्पृशत्येवयत्रैवस्यात्तत्रप्र-
स्फुटस्थलम् प्राप्यतेमन्दकर्णोऽग्राद्यद्भावोमध्यम-
प्राप्यते + शीघ्र
स्थले ४२ तद्भावः प्राप्यतेचाशुकर्णोऽग्रात्तत्स्फुट
स्थलम् उत्पत्तिस्तु यथाप्रोक्तामध्यमन्दस्फुटाऽन्त
मंद
रे ४३ विज्ञेयाहितयाधीरैर्मृदुस्पष्टस्फुटाऽन्तरे
तत्रशीघ्रस्फुटंज्ञेयमुत्पत्त्यर्थंग्रहस्फुटम् ४४ न-
स्मरेद्भ्रमतस्तत्रशीघ्रकेन्द्रस्फुटं स्फुटम् तच्छीघ्र
फलसंस्कारहीनान्मध्यग्रहाच्चयत् ४५ साध्य-
तेहिफलंमान्दंतत्सूक्ष्मंचनजायते अतः शीघ्र-
ध मं
फलाऽर्द्धस्यसंस्कारंनिजमध्यमे ४६ स्वर्णंयथो-
चितंदत्वासंस्कृतंमध्यमं भवेत् संस्कृतमध्यमंहि-
त्वानिजमन्दोच्चसंज्ञके ४७ संस्कृतंमन्दकेन्द्राख्यं
जायतेहिततः फलम् मान्दंसमानयित्वाऽर्द्धं दत्वा
ध. मं तर्मीह्यद्विवारसंस्कृतमध्यमेमन्दोच्च
स्वर्णंयथोचितम् ४८ मध्यमेसंस्कृतेतच्च मन्दो

च्चेपरिवर्ज्जितम् कृत्वातन्मन्दकेन्द्रस्तुजायतेच्चाऽ
धिसंस्कृतः ४९ तज्जमन्दफलपूर्वमध्यमेतुधनर्णं
कं दत्वायथोचितंज्ञेयं भौमादीनाम्मृदुस्फुटम् ५०
मन्दस्फुटोनशीघ्रोच्चंशीघ्रकेन्द्रस्फुटं भवेत् शोध्य
मुच्चंतुविज्ञेयं शोधकंचाऽत्रमध्यमम् ५१ शुद्धके-
न्द्राऽभिधंज्ञेयंशोधकेतद्धनर्णकम् दत्तंतद्विपरीतं
तुंशुद्धे ज्ञेयंविचक्षणैः ५२ शीघ्रकेन्द्रस्फुटोत्सन्नं
फलंस्वर्णंयथोचितम् दत्वामन्दस्फुटेतत्स्याद्भौ
मादीनांनिजस्फुटम् ५३

अथस्पष्टवेगोत्पत्तिः

एकभागोनयुक्ताच्चकेन्द्राद्यत्तत्फलाऽन्तरम् ल-
भ्यतेचेत्तदास्वोच्चवेगमध्यमवेगयोः ५४ विश्लेषा
लुभ्यतेस्वस्वतंत्तद्वेगफलस्फुटम् स्वर्णंयथोचितं
दत्वातद्वेगेस्याज्जवःस्फुटः ५५ यतस्तन्मन्दवृत्ता
धःसांस्थितः खेचरो भवेत् चक्रेकर्कादिकेमन्दकेन्द्रे
नक्रादिकेतथा ५६ खेचरोमन्दवृत्तोर्द्धभागसंस्थः

प्रजायते मन्दोत्थंमध्यवेगेतुकेन्द्रेककीदिकेधनम्
५७ देयंभुक्तिफलंमध्यवेगेनकीदिकेऋणम् तंद
त्वामन्दवेगः स्यान्मन्दवेगविवर्जितम् ५८ तच्छी
घ्रोच्चजवंशीघ्रकेन्द्रवेगमुदीरितम् तद्भवेन्मन्दवे-
गासुतुंगवेगाऽन्तरोन्मितम् ५९ मेषादिचलकेन्द्रा
त्तुरूपांशाढ्यान्चयत्फलम् तत्केन्द्रफलतोऽध्यस्य
स्वर्णस्यान्तत्फलाऽन्तरम् ६० एवंजूकादिकेशी
घ्रकेन्द्रे स्वर्णं विपर्य्ययम् ज्ञेयंवेगफलंतंचदत्वाम-
स्वष्टमन्दगतौ
न्दजवेतुतम् ६१ स्वर्णयथोचितंभौमपूर्वाणांप्र-
१ दिनान्तरोत्थस्वस्वस्पष्टोन्तर तुल्य
स्फुटंजवम् तद्भवेद्भू१ द्युभेदोत्थस्वस्वस्पष्टांतरो
न्मितम् ६२ मन्दवेगाऽधिकंवेगफलंचेत्स्याद्दृणं
स्पष्टमंदजवं हित्वावक्रवेगस्यात्
तदा हित्वाभुक्तिफलेमंदवेगंवक्रजवंभवेत् ६३
शून्यवेगज्ञानम् मार्गप्रारम्भकालेतुवक्रारम्भ-
क्षणेतथा शून्यंस्पष्टजवंभौमपूर्वाणांसमुदीरित
म् ६४ अथरवेटबाणोपपत्तिः
चं २७० मं ९० बु १२० वृ ६० शु १२० शं १२० मध्याग्नर कलाः
धिष्ण्यगोकोगसूर्याकितुल्या दिग्गुणिताः कलाः वि-

ज्ञेयाश्चन्द्रपूर्वाणाम्बाणानांपण्डितोत्तमैः ६५
सौम्यदैत्येज्ययोर्मध्यशीघ्रकेंद्रसमन्वितम् कृ-
त्वामन्दस्फुटंज्ञेयंस्वस्वमन्दस्फुटंतयोः ६६ मा-
र्गणानयनेकिन्तुसौम्यदैत्येज्ययोस्तयोः स्वस्व
पातविहीनाच्चस्वस्वमन्दस्फुटात्तया ६७ तत्सौ-
म्यदक्षिणारंभमध्यशीघ्रकेन्द्रसम्मितात् स्वस्वमा-
र्गणयोःपूर्वंजायतेबुधशुक्रयोः ६८ मध्यमन्दस्फु-
टस्पष्टाश्चक्रेस्युःपूर्वसम्मुखाः इन्दुभौमज्ञपूर्वाणां
स्युःपाताःपरसन्मुखाः ६९ भेददोर्ज्यातुदोर्ज्या
स्यादेकदिक्सन्मुखाख्ययोः भेदाद्दोर्ज्यातुकोटिज्या
भिन्नदिक्सन्मुखाख्ययोः ७० मन्दस्पष्टसमेपाते
बाणंशून्यंमितंभवेत् अतस्तत्पातहीनाच्चतन्म-
न्दस्पष्टखेचरात् ७१ दोर्जीवाऽर्द्धगुणास्वोक्तबा-
णलिप्तास्तुभाजिताः प्रस्फुटेनांशुकर्णेनबाणलि-
प्तादिकंभवेत् ७२ मन्दस्पष्टखगात्पातवर्जिता
द्दक्षिणोत्तरम् जूकमेषादिकान्तन्तुषष्ट्यासंस्या

लवादिकम् ७३ तत्पातोनान्मृदुस्पष्टाद्दोर्ज्यको-
टिज्यका भवेत् सा चक्रव्यासरूपास्याद् एतस्याः
स्पृहा भवेत् ७४ पातो मृदुस्फुटात्षड्भसंयुताद् अधि
कोन्तरे खेचरं प्रेरयत्य ऽल्पश्चेत्पातो दक्षिणे खग
म् ७५ चालयत्युत्तरे याम्ये मध्यमाऽपक्रमस्थः
लात् उद्वृत्ताकारकः पातवायुश्चन्द्रादिखेचरम् ७६
ऊर्द्ध्वस्थानोत्तरस्थानाऽधोयाम्योऽर्द्ध्वस्थलक्रमात्
स्वस्वपाताऽभिधोवायुर्भ्रमत्येवग्रहोपरि ७७ म-
न्दकर्णोक्तपूर्वोणास्थूलपूज्योन्मितं भवेत् इन्दोः
शीघ्रश्रवा भावाद्राक्कर्णः स्यान्मृदुश्रवः ७८ स्व
स्वोक्तेषुकलाऽभ्यस्तास्वस्पृहाद्राक्श्रवोद्धृता-
स्वस्वबाणकला ज्ञेयाः षष्ट्यासाः स्युः कला ल-
वाः ७९ स्वोक्तेषुकलिकाः शीघ्रकर्णव्यासदलेय-
द्वा लभ्यन्तेहि स्पृहासंज्ञेतद्बाणकलिकास्तदा
८० स्वस्पृहागुणितादिन्दोः प्रोक्तमार्गेणलिप्तिकाः
पूज्यासाः शरलिप्तास्तुहीन्दोः स्युर्व्याविद्धारिकाः ८१

ज्यार्द्धांशाः २

लब्धबाणांशका बाणमौर्व्यर्द्धांशा उदीरिताः द्विघ्ना-

भु बाणांशाः

स्तेज्यांशकास्तेषांबाह्वंशाः स्युःशरांशकाः ८२।१०३५

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपर-

मसिद्धान्तेखेटस्पष्टोत्पत्त्यधिकारःषष्ठः६

अथ मन्दशीघ्रकर्णानयनम्.

भु ५७।१७।४२

दानयोग्यफलांशानांदोर्ज्याऽर्द्धं पूज्यताडितम् भक्त्वा

भु मंदकर्णोवाशीघ्रकर्णःस्यात्

तत्स्वस्वकेन्द्रोत्थदोः फलेनश्रव भवेत् १

अथ सूर्य्येन्दु भौमादीनांसर्वकर्णाधिका-

ल्पमन्दकर्णज्ञानम् तथाभौमादीनांसर्व-

कर्णाधिकाल्पशीघ्रकर्णज्ञानम्.

५७।१७।४२ सम ३६०

हत्वापूज्यांशकैस्स्वस्वयुग्मवृत्तांशकान्भजेत् चक्रां-

ध ऋ ५७।१७।४२

शैस्तत्फलंभागपूर्वकंतुधनाऽधनम् २ दत्वातत्पू-

धिकाऽल्प

ज्यभागादौसर्वाऽध्यल्पश्रवौस्मृतौ चन्द्रस्यसर्वा

चं

धीषुहरानयनम्. औषधीशस्यवृत्तेनमन्दाख्ये

५७।१७।४२ ३६१

नसमेनच३ हत्वातत्पूज्यकंभक्त्वाचक्रांशैस्तत्फ

लोनितम् पूज्यंतच्छीतगोः कृत्वासर्वाऽधीषुहृ-
रोन्यते ४. सर्वाऽल्पमन्दकर्णन्तुतद्विधोःसमुदी-
रितम् भौमज्ञादिकानांसर्वाधीषुहरानयनं
भौमविद्गुरुशुक्रार्किखेटानामांशुवृत्तकम् ५
युग्मारव्यपूज्यकाऽभ्यस्तंचक्रांद्रौभंजितंफलम्
हित्वा तत्पूज्यकेतेषां पूर्णाऽध्यःक्षहरोन्यते ६ त-
द्भौमज्ञेज्यपूर्वाणां सर्वाऽल्पाशुश्रवोच्यते.

चंद्रभौमादीनांमध्येषुकलानामंकानि
भानिरवेटाश्चसूर्याश्चितर्काः सूर्याश्च भास्कराः ७
दिग्घ्राश्चन्द्रकुजादीनाम्मध्यबाणकलाःस्मृताः
सर्वाधिबाणानयनम्. स्वस्वमध्येषुलिप्ताःपू-
ज्यांशास्तुविभाजिताः ८ सर्वाऽध्यःक्षहरांशैस्तुलि-
प्ताद्यंतत्फलंभवेत् षष्ट्यांसंतत्फलंचक्रभागज्या-
व्यासजातिकम् ९ भागाद्यंचन्द्रपूर्वाणांस्यात्तत्स
र्वाऽधिमार्गणम्. चन्द्रार्ककर्णज्ञानम्
ज्ञेयाविन्द्वर्कयोर्मन्दकर्णौचन्द्रार्कयोः श्रवौ १०

तयोःस्थूलकर्णज्ञानम्. चन्द्रभास्करयोःक-
र्णौस्थूलौपूज्योन्मितौस्मृतौ व्यगुचन्द्रगोलदिगुत्प-
त्तिः राहुः पूर्वाऽर्द्धचक्रस्थोयाम्यायामऽपकर्षति
११ चन्द्रात्षड्भोर्द्धसंस्थस्तुह्युत्तरस्यान्तुतद्विधुम्
अतस्तद्व्यऽगुचन्द्रस्यषड्भाभ्यन्तरगस्यच १२ गो-
लमुत्तरंदिक्कंतुतत्षड्भोर्द्धगतस्यच व्यगुचन्द्रस्यगोलं
तुज्ञेयंदक्षिणादिग्गतम् १३ भौमादीनांशरदिज्ज्ञा-
नम्. स्वम्चमन्दस्फुटंस्वस्वपातस्यष्टविवर्जितम्
कृत्वा भौमज्ञपूर्वाणांतत्षड्भाभ्यन्तरंयदा १४ तद्बा
णसुत्तरंतर्हिजायतेगभेतोऽधिकंचक्रान्त्यदित्तर्हि
तद्बाणंदक्षिणंभवेत् १५ चन्द्रशरानयनम्
व्यऽगुशीतांशुदोर्भागज्यांघ्र्यंशाश्चांकताडिताः
चन्द्रमन्दश्रवांशासाभ्रासमंशादिकंशरम् १६ त-
द्विपातेन्दुदिक्कंस्याच्चक्रांशाव्यासगोत्रगम्
व्यवहारयोग्येन्दुशरानयनम्. व्यग्विन्दोर्बाहु
मौर्व्यऽर्द्धमंकघ्नत्रिज्ययोद्धृतम् १७ लब्धमंशा-

दिकज्ञेयंतद्विपातेन्दुगोलगम् सौम्यदक्षिणकंचन्द्र
बाणतद्व्यावहारिकम् १८ अंशानामंगुलकरणं
भागाःशून्यकराभ्यस्ताः स्युःसर्वत्रांगुलानिहि खा-
श्विघ्नाश्चन्द्रबाणांशाइन्दोरिष्वगुलाःस्मृताः १९
अंगुलंनखगेहःस्यादंशंभागलंवं भवेत्
लग्नक्रियोः शारज्ञानम्. राशीनां भास्करस्या-
पिनित्यंशून्यंशरं भवेत् २० भौमादीनांपातही-
नमन्दस्पष्टज्ञानम्. द्राकेन्द्रस्फुटजंशीघ्रमन्दा
नांस्वर्णकंफलम् स्वर्णंदत्वास्फुटेपातेतत्पातोन
स्फुटभवेत् २१. मन्दानांस्पष्टपातोनमन्दस्पष्टस-
मंखलु शुबु व्यस्तमान्दमृदुस्पष्टकेन्द्रात्थशीघ्रयोः
फलम् २२ स्वर्णंपातेस्फुटेदत्वाशीघ्रोच्चतेनवर्जि-
तम् कृत्वातत्स्यात्स्पष्टपातहीनमन्दस्फुटोन्मितम्
२३ अथभौमादीनांशारानयनम्.
शीघ्रकेन्द्रस्फुटाज्जातमांशुकर्णस्फुटं भवेत् सूर्य-
मध्योनितंयत्स्याच्छीघ्रोच्चंबुधशुक्रयोः २४ तेनो

नितंतयोः पातप्रस्फुटंचस्फुटं भवेत् मन्दस्फुटंस्व-
पातोनंकृत्वाऽक्षांशासमालिखेत् २५ तद्बाहुज्यां
शकाःस्याश्रुकर्णांशाप्ताः फलम्भवेत् तत्फलंविलि-
तार्कीणांस्याऽक्षभागसुखम्भवेत् २६ स्वाग्र्यूनंत
त्फलंभौमबाणमंऽशादिकं भवेत् जीवाःक्षंस्वफ-
लस्याऽर्द्धभागपूर्वमुदीरितम् २७

बाणांगुलानयनम् बाणांशाः खान्तकैर्निघ्ना
अंगुलाद्यंशरंभवेत् बाणांगुलास्त्रिभिर्निघ्ना विज्ञे-
या बाणलिप्तिकाः २८ क्रान्तिज्यांगुलानयनं
खाश्विघ्नास्तोटकांशास्तुतोटकस्यांऽगुलाः स्मृताः
चक्रांगुलानयनम् शून्यनेत्राहृताश्चक्रभागाश्च
क्रांगुलाः स्मृताः २९ शरकुलज्ञानम्, चन्द्र
भौमादिबाणांशाः स्युर्व्यासज्याकुलोद्भवाः तेद्विघ्नाः
स्वेषुमौर्व्यंशास्स्युस्तेषांतु भुजांशकाः ३० स्युर्दत्त-
भुजवंशोत्थास्तेषामेवहि संस्कृतिम् दत्वामध्याऽ
पमेस्वस्वाऽपक्रमंप्रस्फुटं भवेत् ३१

अथ स्वस्वाध्यपक्रमानयनम्

शर २ भु
सर्वाऽध्यऽक्षांशका द्विघ्नौ ज्यास्यान्तस्यास्तुदोर्ल्लि-
शर
वाः सर्वाऽध्यऽक्षलवा ज्ञेयाः प्रस्फुटाः पण्डितोत्त-
क्रां शर क्रां
मैः ३२ पूर्णाऽपक्रमयुक्सर्वाऽधीणुःस्वाऽध्यऽप-
मंभवेत् **अथक्रान्तिकर्णपल मानज्ञानम्**
१* व्या ८३८९४
क्रान्तेः कर्णपलाश्चाब्धिगोष्टाभ्यष्टोन्मिताः स्मृताः
३३ **गोलज्ञानम्** सौम्यगोलंतुमेषादौयाम्यगो-
लंतुलादिके सौम्यदक्षिणदिग्ज्ञानेसर्वत्रैवसमीरि-
तम् ३४

अथक्रान्त्यानयनम्.

अयनांशैः भु
मागांशैस्संस्कृतंखेटंकृत्वागोलंसमालिखेत् तद्दो-
८८५१
र्ज्याऽर्द्धपलाः क्षनागनागविभाजिताः ३५ शूलं
व्यासानुपातजम्
भागादिकंतत्स्यात्किं वाकर्णाऽनुपातजम् शूलां-
२
शाः द्विगुणंकृत्वाचक्रज्यांशाः प्रकीर्त्तिताः ३६
भु क्रां
तेभ्योत्था भुजभागास्तुज्ञेया मध्याऽपमांशकाः
स्पष्टक्रान्तिसाधनम्. स्वस्फुटेष्वंशाकैश्चस्वम-

---

*१ क्रांतिकर्णव्यासपला ८३ ८९४ क्रांतिकर्णांशाः २३।१८।१४

क्रा क्रां
ध्यमाऽपक्रमांशकाः ३७ संस्कृताःस्यात्स्फुटक्रान्तिः
रवेटस्याखिलकर्म्मणि अथाश्विन्यादीनांनित्यां-
८ २१ २८
शज्ञानम्. अ अष्टौ भ भूम्यन्तका कृ अष्टरामा रो
४९ ६३ आ ६६ ९२
अंकाब्धयस्तथा ३८ मृ रामागाः षड्साः पु रामरवे-
ति १०६ १०८ म १२९
टाः षट्खेन्द्वोदिताः अ अष्टखा श्लाश्वगोसूर्य्याः
पू १२७ उफ १५५ ह १७० चि १८३
समेन्द्राः शरवासराः ३९ खाम्बुदाश्च नलाष्टाब्धा.
स्वा १९९. वि २१२ अं २२४ ज्ये २२९
गोकाब्धा भास्करान्तकाः सिंधुयुग्मकराअंकजा-
मू २४१ पूषा २५४ उ.षा २६०
तयो भूयुगान्तकाः ४० सागराक्षान्तकाः शून्यषट्प-
अभिजि २६५ श्रव २७८ ध २९० श ३१०
क्षाअष्टषट्कराः अष्टमान्यअगोपक्षाः शून्यपक्षगु-
पू.भा. ३२० उ.भा. ३३७ रे०
णास्तथा ४१ षड्न्तान्यऽश्वदेवानिचाऽम्बरः क्रम
अ स्यष्टानां
शोदिताः साभिजिद्दस्नपूर्वाणांनित्यानांप्रस्फुटांश-
अ प्रनि लुब्धक
काः ४२ नित्या दस्नादयः सर्वेसाऽगस्त्यव्याधपू-
र्वकाः स्युस्तेषांप्रस्फुटांशास्तुनित्यांशाः समुदीरिताः
४३. अथाश्विन्यादीनांनित्यशरांशज्यांशानि.
अ ५६९ भ ६५८ कृ २४५ रो २५५
गोगाक्षाअष्टपोतकाःपो सिद्धाः शरपोकराः
मृ ५७० आ ६२५ पु ३२१ ति०
खाम्धाक्षाःशरदन्तकाः भूदन्ता अम्बरक्रमात् ४४

नक्षत्र	नित्याः राश्याद्यः	शरज्या भागाः	शरभुज भागाः	दिक्
अ	० ८	९ २९	९ ३१ ३९	अ
भ	० २१	१० ५८	११ २ ६	उ
कृ	१ ८	४ ५	४ ५ १३	उ
रो	१ १९	४ १५	४ १५ १५	द
मृ	२ ३	९ ३०	९ ३२ ४०	द
आ	२ ६	१० २५	१० २८ ३२	द
पु	३ ३	५ २१	५ २१ २८	उ
ति	३ १६	० ०	० ० ०	उ
अ	३ १८	६ ३३	६ ३३ ५३	द
म	४ ९	० ०	० ० ०	उ
पू	४ २७	१० ४१	१० ४४ ४७	उ
उ	५ ५	११ ४१	११ ४५ ५४	उ
ह	५ २०	१० ४३	१० ४६ ५०	द
चि	६ ३	१ ४०	१ ४० १	द
स्वा	६ १९	३४ २९	३७ ० ११	उ
वि	७ २	१ ११	१ ११ १	द
अनु	७ १४	१ ३२	१ ३२ १	द
ज्ये	७ १९	३ ८	३ ८ ७	द
मू	८ १	७ ३४	७ ३५ २१	द
पू	८ १४	४ ४६	४ ४६ ११	द
उ	८ २०	४ २८	४ २८ १८	द
अ	८ २५	५० ३५	६१ ५९ २२	उ
श्र	९ ८	२८ ३९	३० ० १०	उ
धं	९ २०	३३ ४०	३५ ५९ १४	उ
श	१० २०	० २०	० २० ०	द
पू	१० २६	३३ ३१	२४ १४ ०	उ
उ	११ ७	२४ ५७	२५ ४८ ५४	उ
रे	० ०	० ०	० ० ०	उ

अ. ३९३ भ० पू
अकानलाश्वशून्यश्वक्र-
६४ उ७०१ ह
ब्ध्यगाः कुरवपर्वताः श्र्ये-
६४३ चि ९०० स्वा
ब्ध्यगाः खखचन्द्राश्वगो-
२०६९ वि ७१
षट्खाश्विमिताः क्रगाः ४५
अ ८२ ज्ये १८८ मू
युग्माकाउरगाष्टाञ्जाश्र-
४५४ पू
ब्धिभूतार्णवोन्मिताः ष-
२८६ उ २६८
ट्पिण्डाश्वषट् पक्षाः
श्रभि ३०३५
पञ्चाग्न्यभ्रहुताशनाः ४६
श्र १०१९ ध
गोचन्द्राचलरूपाणिरवा-
२०२० श २०
श्विखाक्षीणिखान्तकाः
पू १४११ उ १४९१ रे ०
ईशेन्द्राश्वगगोशाकाः शू-
शर
न्यंचाऽक्षकलाः स्मृताः ४७
न. २८
ऋक्षाणांगजयुग्मानाद
अ.
स्रादीनांयथाक्रमम्
अ
दक्षिणशरम्. मैत्रज्ये-
ज्ये श्र हमृ शा वि
ष्ठाहिहस्तेन्दुपाशीनांद्वी

शमूलयोः ४८ शिवतोयभवेश्वानांकमत्वाष्टभ-
योस्तथा स्याद्वाणदक्षिणम् उत्तरशारम्
शेषभानांसौम्यशरं भवेत् ४९

अथाऽगस्त्यादीनांताराणांनित्यांशाः शार-
भागाश्च. अगस्त्यस्य. याम्याःशरकलाःप्रो-
क्ता अब्धिवेदाग्निपावकाः नित्यांशाश्चाद्रिशैलाश्च
कुम्भोत्थस्यमुनेस्तथा ५० लुब्धकस्य. नित्यांशाः
षड्जा याम्याः ससरामाःशरांशकाः लुब्धकस्यादि
ताश्चाऽथ हुतभुक् नित्यांशाश्चकरास्युगाः ५१ वाणां
शाश्चद्वयः सौम्याअग्नेरुक्ताश्च पण्डितैः ब्रह्महृ-
दयस्य. नित्यांशा द्विशराः सौम्यबाणांशाश्चक
पाणयः ५२ स्युर्ब्रह्महृदयस्याऽथ नित्यांशाः सप्त
मार्गणाः प्रोक्ताः प्रजापतेः सौम्यबाणांशाः पञ्चव-
ह्नयः ५३ अपांवत्सस्य. अपांवत्सस्यनित्यां
शास्त्र्यष्टाङ्काश्चशरस्यच लिप्तास्तुशून्य पञ्चा
ब्धैः सम्मिता उत्तराः स्मृताः ५४ आपाख्यस्य

	आप	आपां	हुत	प्रजा	ब्रह्म	लु	मु
शरस्फुटभागाः	७ ३१ १९ उ	२ ३० ३ उ	७ १ ४ उ	३७ ३१ १० उ	३० २४ २९ उ	४० १२ २९ द	७६ ३५ ३४ द
शरज्यांशाः	७ ३० उ	२ ३० उ	७ ० उ	३५ ० उ	२९ ० उ	३७ ० द	५५ ४४ द
नित्यांशाद्यपादयः	६ ३	६ ३	१ २२	१ २७	१ २२	२ २६	२ २७

नित्यांशा आपसंज्ञस्यत्र्यष्टा
१८३ शरज्यार्द्ध कलाः ४५०
आश्वकलाऽइषोः शून्यबाणाः
उ
एवाः सौम्याश्चङ्गोयाः पाण्डितो
शरांशा
न्तमैः ५५ स्वेष्वशाश्चज्यकाऽ
२
ङ्गांशाः स्युर्द्विघ्रास्तेभवेज्ज्यका
भ
तस्या बाह्वशकाः सूक्ष्माश्चङ्गे-
याः स्वशरांशकाः ५६ स्वस्व-
पू
स्पष्टशरज्याऽर्द्धं स्वस्वपूर्वश-
रंभवेत् निजपूर्वशरंग्राह्यं बुद्ध्वा
शर
तज्ज्येषुकर्म्मणि ५७ सर्वत्रस्व
शर. शर
स्फुटाऽक्षतुग्राह्यंचापेषुकर्म्म-
णि अगस्त्यस्य कुम्भोत्थस्य
द
सुनेर्याम्याः प्रस्फुटाख्यशरस्य
पला
च ५८ जायन्तेविकला अब्धि
२०५७३४
वह्न्यद्रद्वक्षाग्रपाणयः

अथदस्रादिरेवत्यन्तानांसाभिजिद्दक्षाणांप्रयोजनिकताराज्ञानम्-

फाल्गुन्योर्भाद्रपदयोर्द्वयोराषाढयोस्तथा ५९ सौ-
म्यद्वयधिपदस्राणांयोगतारोत्तराभवेत् हस्तर्क्षस्याऽ
क्षेताराणांनैर्ऋत्यांसन्नपश्चिमे ६० यातारासंस्थि-
तातस्यास्सौम्येयापश्चिमाश्रिता सातारायोगता
रातुहस्तभस्यसमीरिता ६१ पश्चिमास्याच्छ्रविष्ठा
या मध्यमातिष्यभस्यच ज्येष्ठाकर्णाऽनुराधानां
मध्यमासमुदीरिता ६२ रेवत्यन्तकवह्नीनांपित्र्यभ-
स्याऽपिदक्षिणा ब्राह्माऽदित्यऽहिमूलानांस्यात्प्राची
योगतारका ६३ शेषाणांम्महतीतारा योगतारा
प्रकीर्त्तिता. अथाश्विन्यादिऋक्षाणांतारासंख्या.
वह्नयोवह्नयस्तर्कास्त्रास्सुगास्त्रग्नयोधरा ६४ सिन्ध-
वोवह्नयश्चाऽक्षास्त्रास्सुगास्त्रन्तकः करः मार्गणाः
केवलश्चन्द्रोऽथाब्धयोऽथाब्धयोग्नयः ६५ ईशास्त्र-
क्षिश्चयुग्मश्चवह्नयोवह्नयोब्धयः खाभ्रचंद्राश्च

मू २ उ २ रे ३२
युग्मश्च युग्मश्चाऽक्षिगुणाः क्रमात् ६६ ऋक्षाणां
अश्वि
दस्रपूर्वाणांतारकाण्युदितानिहि

नक्षत्राणामगस्त्यादीनांच भून्या भुक्तिस्तज्ज्ञान
येषांनैवोदिता भुक्तिस्तेषांभून्यागतिर्भवेत् ६७

ताराणामण्डकक्षालोकपरिधियोजनानयनम्

३६०० ३०८७८१ ६
भूमेः प्रस्फुटबिम्बघ्नाः क्षगागाष्टखवह्नयः तर्कास-
नक्ष १* १८५२६८६००
स्तारकाणांतु ज्ञेयाः कक्षाण्डयोजनाः ६८ । ११०३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपर-
मसिद्धान्तेबाणापक्रमानयनाधिकारः सप्तमः

व्यक्षेस्वस्वदिनार्द्धानयनम्

भूव्यासयोजनार्द्ध ५७२।५४ ५७।१५।४२ घात ३२८२४।१८।२० अ
भूव्यासयोजनार्द्धघ्नाः पूज्याशाश्चविभाजिताः खे-
व्यास ज्यार्द्ध
टलोकाऽर्द्धविस्तारयोजनैः स्याज्ज्यकादलम् १ त
२ ज्या ६
द्धिघ्नसिञ्जिनीज्ञेया तस्याः कोट्यंशषट्लवम् स्या-

१* तारालोकाण्डपरिधिकक्षायोजनाः १८५२६८६०० तद्व्यासयो-
जनाः ५८९७२०८८ अर्द्ध २९४८६०४४.

घस्थाद्रिघ्नं घ्न दिना.
लिप्ताप्राङ्गि-जव्यक्षघस्त्राऽर्द्धंव्यावहारिकम् २ तारा-
२९४८६०४४. घ्न लोकव्यासार्द्ध
लोकस्यविस्तारखण्डयोजनपूर्वकम् खेटकक्षाऽर्द्धवि-
ही
स्तारयोजनैः परिवर्जितम् ३ कृत्वाशेषोच्यतेतेननि-
५७२।५५ २९४८६०४४
घ्नं भूविस्तृतेर्द्दलम् तारालोकाऽर्द्ध विस्तारयोजनैर्भा-
१* ११४।३५।२४ घ्न
जितंफलम् ४ चक्रव्यासलवाभ्यस्तं भक्तंतत्खेचर-
लोकव्यासार्द्ध फल
स्यच लोककक्षार्द्ध विस्तारयोजनैर्ज्यांशकाः स्मृताः
जीवाचक्रव्यासयोर्योगान्तरघातस्यमूलेनोनचक्रव्यासरूत्वातस्यार्द्धंवाणःस्यात्
५ ज्यांशानांयच्छरं भागपूर्वंतेनविमर्द्दितम् खेट
लोकव्यासार्द्ध ५७।१७।४२
लोकस्यविष्कम्भखण्डयोजनपूर्वकम् ६ चक्रव्यास
फलं
दलांशासंयुक्त्वाशेषाख्ययोजनैः शेषस्फुटोच्यतेतेन
११९५।५४ ५८९७२०८८
निघ्ना· भूव्यासयोजनाः ७ तारालोकस्य विस्तारयो-
५७।१७।४२ घ्न
जनासाश्चतत्फलम् चक्राऽर्द्धव्यासभागघ्नंखेटलो-
लोकव्यासार्द्ध योजनैः फलम्
कदलस्यच ८ विष्कम्भयोजनैर्भक्तंज्याऽर्द्धद्विघ्नं

---

१ * चक्रव्यासांशा ११४।३५।२४ च· व्यासपिं ४१२५२४ भूव्य· ५७।१७।४२ भू· पलापिंडं २०६२६२. ६।४० पलभादेशेपलकर्णः १३।४३।३९।१ तोटकम् ३१।४९।५० अनेन हत्वा केदारेण भक्त्वाचारकंस्यात् वालंवज्ययाभक्तं चक्रव्यासं फ· १।८।३८।१५ अनेनतोटकं हत्वाकेदारेणाभक्त्वाचारकंस्यात् तथा६।४० पलभादेशे०।३३।२०।१ तोटकं हत्वाफलंस्यात् तत्पूज्यघ्नंकैराक्षचारकंस्यात् ६।४० पलभादेशेलव ज्या १००।१०।११।२ लंबज्यार्द्धपला १८०३०५।३१ अक्षांश २९।३।०ज्या५५।३९।० ज्यार्द्ध २७।४९।३०

भ ६० फलं
भवेज्ज्यका तस्या बाहुलवास्तर्कैर्भक्ताश्चासकला-
१५ अ दिनार्द्ध
द्विकम् ९ हित्वापक्षेन्दुलिप्तास्तु स्वव्यक्षाऽहर्द्दलंभवे
अ
त् खेटानामण्ड वृत्तंतु कक्षालोकोऽण्डउच्यते १०

अथसूर्यादिग्रहाणांचक्राऽहोरात्राऽधिका-
होरात्रदेशोद्युमानरात्रिमानानयनंचरकर्मणि

क्रां पलांश ९०
क्रान्त्यंशाऽक्षांशसंयोगखांकोर्द्धं यत्रजायते तत्रत-
चरकर्म विधिना क्रां
च्चरस्मार्गेणनानयेत्तच्चरंबुधः ११ अक्षांशाऽपमभा-
९० क्रां
गैक्यंचेदूर्द्धं खांकतोभवेत् क्रान्तेर्लम्बांशतुल्यायाः
क्रां
पूर्णकालाद्दिनादिकम् १२ कालमन्त्याऽपमंयावः
अ क्रां क्रां क्रां
द्यद्भवेत्तदहस्यतु वृद्धिपक्षेऽथतद्ध्रासपक्षेऽन्त्यक्रा
लम्बांशो तुल्य क्रां
न्तिकालतः १३ लम्बभागैस्समक्रान्तेःपूर्णयावद्दि
योग
नादिकम् कालंयज्जायंतेयोगंकालयोरुभयोस्तयोः
दिनमानोऽस्यते उ: क्रां देवांशो
१४ घस्रमानोच्यतेसौम्यापक्रमेनिर्ज्जरांशके
द: क्रां दिनमान रात्रिमान
याम्याऽपक्रमजंघस्त्रदेवांशेयामिनीभवेत् १५
रा दि १*
स्याद्दैत्यांशाक्षितौव्यस्तंयामिनीदिनयोर्मिथः

---

* १ सू ऽधिगतौसूव्यक्षदिनार्द्ध १४।५९।१९ सू· मध्यगसौसू-

लम्बांशानयनम्. स्वाक्षांशा न्स्वांकतोहित्वा लम्बांशाः समुदीरिताः १६ मेरुव्यक्षान्तरं देशं देवांशं परिकीर्त्तितं व्यक्षाद्दैत्यालयं यावद्देशं दैत्यांशमीरितम् १७ देवानामयनिशामानं तद्द्युमानं सुरद्विषाम् अथषष्ट्यल्पकलाह्नमानरात्रिमानदेशेचरानयनम्. प्रस्फुटाऽपक्रमांशानांचक्र ज्याऽ

व्यक्षदिनार्द्धं १४।५९।२२ सू. अल्पगतौस्. व्यक्षादिनार्द्धं १५।० पृथ्वीप्रस्फुटबिम्बघ्नाः दिग्युग्मोरगयोजनाः सत्यवेग घटी भक्ताः लोकव्यासदलोच्यते घातं २९५५६००० चंद्राधिगत्यंशाः १४।२१ चंद्राधिगतौचंद्रव्यक्षदिनार्द्ध घ. १४।५०।२७ चं.मध्यगतिः १३।१०।३५ तत्र चं. व्यक्षदिनार्द्धम्१४।५१ अल्पगतिः १२।० तत्रचं. व्यक्षादिनार्द्धं१४।५३।२

---

* १ तत्रवृद्धिपक्षक्रांतेर्यस्मिन्कालेतद्ग्रहस्य स्फुट क्रान्तिः स्वदेशलम्बांश समो भवति तस्मात्कालात्तद्ग्रहस्य अन्त्यक्रान्तिंयावत् अर्थात् ह्रासपक्षारम्भंयावद्यत्कालं तत्पूर्वाह्णं स्यात् ह्रासपक्षक्रांतेःप्रारम्भकालात्स्वदेशस्य लम्बांशतुल्यक्रांतेः पूर्णयावत्कालं तद्पराह्णं स्यात् पूर्वाह्णापराह्णयो र्योग मुत्तरक्रान्त्युत्थ देवांशे दिन मानंस्यात् दक्षिणक्रान्त्युत्थदेवांशेरात्रिमानंस्यात् याम्यक्रान्तिजं दैत्यांशे दिनमानं स्यात् सौम्यक्रांतिजं दैत्यांशे रात्रिमानंस्यात् लंबांशाल्पक्रांतौ न्चरमार्गेण न्चरमानयेत् तत्संस्कृतं तद्ग्रहव्यक्षदिनार्द्धं स्पष्ट दिनार्द्धं स्यात् एकभज्या ५७।१७।४२ क्रांतिकर्ण २३।१८।१४ गुणितापूज्य भक्ता ५७।१७।४२ फलंज्या. २३।१८।१४ तस्याः भु. ११।२४।२ हरः ११२।११।२१ निजंज्या ५३।२७।४२ भुजांशाः २७।४८।३८ खाङ्क १० घ्नाः व्यक्षेमेषमीन तुलाकन्यालग्नमानंपलादिकं २७८।६।२० द्विभज्या ९९।१४।१५ क्रांतिकर्णगुणितापूज्य भक्ताफलंज्या ४०।२१।४८ तस्याः भुजांशाः

ऽर्द्धलवादिकम् १८ प्रस्फुटक्रान्तिदिक्कन्तु तोटकं स्याल्लवादिकम् क्रान्त्यंशनाममात्रेतुज्ञेयाः क्रान्त्यंशकाः स्फुटाः १९ केरकेदारकेरकद्युज्यार्द्धज्ञानं प्रस्फुटाऽपक्रमांशोनस्वकं भागज्यकादलम् केरंस्यात्तच्चकेदारंकेरकंचांशकादिकम् २० कुन्दधारकज्ञानम्. लम्बांशज्यादलंकुन्दं कथ्यते तच्चधारकम् चरकलानयनम्. व्यक्षादुत्तरसंस्थानांस्वगोलंद्युत्तरंभवेत् २१ व्यक्षतोदक्षिणस्थानात्स्वगोलंदक्षिणम्भवेत् चारकक्कर्द्दकानं.

पलभा ५७।१७।४२ १२फलं

अक्षभागुणितपूज्यशक्कामंतोटकाहृतम् २२ केरासंक्रान्तिदिक्कतुचारकंप्रस्फुटंभवेत् अक्षांशज्यादलेन भ्रंतोटकंधारकोद्धृतम् २३ विज्ञेयंक्कर्द्दकं

२०।३७।२८ हरः १०७।१४।४४ निजज्या ९६।५१।५९ भुजांशाः ५७।४२।२७ रवोंक्षघ्नाः ५७७।५।३० एकभोत्थे २७८।६।२० नहीनाः सिंहवृश्चिकवृषकुंभानां मानंपलादिकम् २९८।५८।१० त्रिभज्या ११५।३५।२४ क्रांतिकर्णगुणाघ्नज्या साफलज्या ४६।३६ २८ तस्याः भुजांशाः २४।०।० हरः १०४।४०।५९ निजज्या ११५।३५।२४ तस्याः भुजांशाः ९०।०।० दिग्घ्ना ९०० द्विभोत्थेनहीना ३।५।१०।९। ५७७।५।३० मि०का० म० ध० मानप० ३२२।५५।३० मानपलादिकम्

क्रान्तिदिक्कभागमुखबुधैः तोटकंपलभानिघ्नंशंका
संक्रान्तिदिग्गतं २४ ज्ञेयंकर्ईकसाक्षीकमंकमंशा-
दिकंतथा चक्रव्यासदलांशाघ्नंकर्ईकंभागपूर्वकम्
२५ केशसंक्रान्तिदिक्कस्याच्चारकंतल्लवादिकम्
ताहिघ्नंस्याज्ज्यकातस्या बाहुशांगांशकंचरम् २६
लिसाद्यंक्रान्तिदिक्कस्यात्स्वर्णंतत्स्वाऽन्यगोलजम्
स्वव्यक्षाऽहर्हलेदत्वातच्चरद्युदलं भवेत् २७ स्व-
दृग्वृत्तोदयाऽस्तोत्थरवेचरोत्थचरोद्भवौ योस्तःस्वद्यु
दलावैक्यंतयोःस्वद्युमितिर्भवेत् २८ स्वद्युमानघटी
हीनखांगस्यात्स्वक्षपामितिः

अथनतोन्नतकलानयनम्

कालमह्नदलाद्यातपश्चात्तन्नतमुच्यते २९ तन्नतं
खत्रिंतस्त्यक्त्वातत्पश्चादुन्नतंभवेत् एवंरात्रिदला-
द्यातंकालंपूर्वोन्नतंभवेत् ३० पूर्वोन्नतंवियद्रामा-
च्छित्वातत्प्रोङ्नतंभवेत् अथचरखण्डानयनम्.
खाग्नीनांभुजभागानांक्रान्त्युत्थंयच्चरंभवेत् ३१

तत्पूर्वञ्चरखण्डः स्यात्तद्दत्षष्टिभुजांशकैः यच्चरंद्वि
भजं ज्ञेयं तद्दत्खांकभुजांशकैः ३२ यच्चरं त्रिभजं
ज्ञेयमथनेत्रभजेचरे हित्वातत्प्रथमखण्ड मध्य-
खण्डतदुच्यते ३३ तच्चरेत्रिभजे हित्वा तञ्च नेत्रभ-
जंचरम् अन्त्याख्यश्चरखण्डः स्याल्लिप्तिकापूर्वकः
खलु ३४ अथव्यक्षोदयानयनम्
एकभज्याद्विभज्याथत्रिभजीवाचमाहिता क्रान्ति
श्रवणभागैस्तु चक्रव्यासार्द्धभाजिता ३५ ज्यास्या-
त्तस्यास्तुदोर्भागान्व्योमांकात्परिवर्जितम् कृत्वा
शेषांशजाश्चोर्वीस्वस्वराशिहरोच्यते ३६ त्रिभोत्थे-
नहरेणघ्नास्वस्वहारविभाजिता एकभज्याद्विभ-
ज्याचत्रिभज्यास्याभिजज्यका ३७ तस्या बाहुल-
वाः खाङ्कैर्निघ्नाः स्युः स्वभजाः पलाः मेषात्यघटक-
न्यानामेकभोत्थपलादिकम् ३८ मानंव्यक्षस्थले
ज्ञेयंतद्विभोत्थपलादिषु हित्वासिंहालिगोकुम्भ
राशीनांमानमुच्यते ३९ त्रिभजनेत्रभोत्थेनवर्जि-

तंविकलादिकम् इदं कच्छपनक्राऽश्विराशीनाम्मि
तिरुच्यते ४० षष्ट्याप्ता विकलालिप्ताश्चज्ञेयाः प-
ण्डितोत्तमैः अथस्वदेशलग्नोदयकलानयनम्
एकनेत्रत्रिराशीनांक्रमशोत्क्रमसंस्थिताः ४१ मित-
यश्चररवण्डैस्तुक्रमशोत्क्रमतः स्थितैः हीनाढ्याः
क्रमशोमेषाज्जूकतश्चोत्क्रमस्थिताः ४२ निजदे-
शोदयाः प्रोक्ता लिप्ताद्याः पण्डितोत्तमैः अंगना
जूकयोर्मानंतुल्यंवृश्चिकसिंहयोः ४३ चापकर्कद-
योर्नक्रद्वयोर्वृषकुम्भयोः स्यान्मेषांत्यभयोश्चस्व
देशेव्यक्षेतथैवच ४४ चाक्रयज्ञानंस्पष्टदिनज्ञानं
व्यक्षदेशोदयाश्चैव स्वोदयाश्चररवंडकाः जायन्ते
खलुवार्ष्यगाः स्याच्चरोत्थद्युमानकम् ४५ चरजं
रात्रिमानंचवार्ष्यगंन्चाऽत्रतच्चरम् सर्वेषांचरजं
घस्त्ररवण्डाद्यं स्फुटं भवेत् ४६ गुप्तघस्त्रेष्टजंव्य-
क्तंप्रस्फुटाऽह्नसमंभवेत् व्यक्तंगुप्तदिनार्द्धोत्थं
स्यात्स्फुटाऽह्नार्द्धसम्मितम् ४७ लग्नैक्यज्ञानम्

म· १॥ व्यक्षोदयाः षष्टिभक्ताः लिप्ताद्याः स्युः मे=७८।६।२० वृ २९८।५८।१०
मि ३२२।५५।३० क ३२२।५५।३० सिं २९८।५८।१० क २७८।६।२०

योग गति सू
लम्भानामैक्यवेगन्तु सूर्यवेगंपरिस्मरेत् नक्षत्रदि-
नक्षः ० ६०
नादिज्ञानम्. धिष्ण्यानांशून्यवेगत्वात्व ह्विलिप्त
दि रा
महर्भिशम् ४८ स्यात्तेषां द्युनिशामानौनास-
आ
त्रौसमुदीरितौ चरंचैवाऽपमोत्पन्नंवाष्यंगंसमु
नक्ष. १*
दीरितम् ४९ धिष्ण्याधोलोकसंस्थानां दृग्वृत्तस्था
क्षितिजवृत्तात् न ग्र. न.व्यक्षादिनाड्ं ग्रहव्य-
द्धधुःकुजात् स्वाऽर्धंभग्रहयोर्व्यक्षस्थानं घस्रदला
क्षादिनाड्योरंतरं स्वार्धंगच्छति छाया + दिगंश
न्तरम् ५० यातीत्यतःप्रभायन्त्रभागांशांशादि
म
कर्म्मणि संदेहंनहिकर्त्तव्यंतत्खेटस्यनतेबुधैः
जल
५१ स्ववर्णरक्तपीताद्यंरंगानांशुद्धशम्बरः विवि
प्रकटीकरोति
नक्तियथास्वस्वजातिजातंफलंतथा ५२ ज्याचा
शर सूर्व प्रकटीकरोति यस्मा-
पेषुसुखेश्चक्रे स्वच्छत्वाद्विविनक्तिहि यतस्त-
नक्ष ग्र-ग्र
द्भसंखेटानांराश्यऽहोरात्रजातिकम् ५३ तत्तद

※१ ६।४० पलभादेशे १ भक्तार्द्धकं १५ ।५४।५५ द्विभक्तार्द्धकम् २७।३३।५८ त्रिभक्त. ३१।४९।५१. ६।४० देशे ३० भुजांशानांक्रांति-११।४४।२ जं कर्द्धकं ६।२८।२४ तथा ६० भुजांशानांक्रा २०।३७।२८ तिजं कर्द्धकं ११।१२।४३ तथा ९० भुजांशानां क्रान्ति २४।०।० जं कर्द्धकं १२।५६।४८ क्रांति २४ चारकं १४।१०।१९ ततो भुजां-शाः १४।१९।१६ चरं २।२३।१३

र्थाद्दियन्तर्कलिसाऽहोरात्रजातिकम् कर्त्तव्यं घटिका

पूर्वंतच्चरंतुततास्त्विह ५४ द्युप्राक्कर्म्मस्फरवाऽर्थं

तुसूर्ययोरुदयान्तरम् षष्टिलिप्तोन्मितंस्पष्टसूर्योऽ

होरात्रमीरितम् ५५ प्रस्फुटाऽहर्न्निशंरवागलि-

संचेदऽनुपातजम् तदऽर्थैरवांगलिप्ताऽल्पंनाक्षत्राऽ

हर्न्निशंस्मरेत् ५६

नक्षत्राणामहोरात्रदिनादिकसावनीयकरणम्

दिनार्द्ध रात्र्यर्द्ध दिनमान रात्रिमाना ६०

नक्षत्राणामहोरात्रघस्त्ररात्रिदलादिकाः खाग्न्यास्तु

रवेर्भक्त्वागुप्ताऽहोरात्रलिप्तकैः ५७ धिष्ण्यानांद्यु-

निशाद्यास्तेस्युर्भानांक्रान्तिजाच्चरात् नाक्षत्रमऽ

धिकम्भानांस्याच्चरंचाऽनुपातजम् ५८ शून्यां-

शैर्गतैरब्यज्ञानम् . शून्येसूर्यस्फुटांशाद्येशून्यंस्या-

द्यांतसंज्ञकम् भोग्यंभोग्योदयंसर्वंलिप्तिकापूर्वकम्भ

वेत् ५९ . लग्नानयनेतात्कालिकार्कग्रहणज्ञानं

*१ भानांक्रांतिजाः चरकलाः षष्टिघ्नाः भानांसावनाहोरात्रकला-भिर्भक्ताः फलंक्रांतिजचरादधिकं कलादिकं भानां नाक्षत्रंचरंस्यात्.

कस्मिंश्चिच्छून्यभागांशकालेसूर्योदयक्षणे यदि
सूर्यस्फुटं शून्यं व्यक्षदेशस्थितान्नृणां ६० तद्द्वान्य-
न्तक्षणेभानोर्द्वितीयोदयकालजम् तर्हिचाऽर्कस्फु-
टं भुक्तितुल्यमात्रं भवेद्रवेः ६१ पूर्वस्थेरविहृक्चक्रे
यस्मान्नित्यमिनोदये सूर्यस्फुटोन्मितं लग्नं भवत्यऽ
र्कोदयस्थले ६२ शून्यस्फुटक्षणादूर्ध्वं भानोः षष्टि
कलोन्मितम् तत्रेष्टं साधनीयं चेल्लग्नं शून्योन्मित-
म्भवेत् ६३ ग्राह्यं नैव हि तल्लग्नं तदऽतत्कालजाऽर्क-
जम् यतएव ततस्तत्र शून्यं स्पष्टक्षणाद्रवेः ६४ पूर्वा
ह्नाऽर्कोदयादऽर्थात्तत्राऽभागकलोन्मिते कालपर
दिनारम्भं स्यात्तत्राऽर्कोदयम्भवेत् ६५ तत्र भुक्त्यु
न्मितं भानोस्स्यात्तल्लग्नं फलोचितम् स्वोदयार्कस्फु
टोसन्नं तत्स्वांगेष्टकलोद्भवम् ६६ स्वोदयार्कोन्मितं ल-
ग्नं स्यान्नित्यं स्वोदयक्षणे अतस्तात्कालिकादऽर्का
ल्लग्नं नित्यं समानयेत् ६७ सूर्यस्फुटेष्टभुक्तार्कोदय-
भेदकलादिकम् स्यादिष्टभास्करस्पष्टकालोर्द्ध्वं घन-

मन्यते ६८ **अथलग्नस्पष्टानयनम्.** विरचि

स्. अयनांशः
तात्कालिकस्यसूर्यस्यभागाद्यैस्संस्कृतस्यच भोग्यां-

सू. रा. ल. गुणिताः ३० लब्धं कलादि भोग्यसंज्ञकं स्यात्
शाः स्वोदयाऽभ्यस्ताः खत्र्याप्ताः भोग्यमुच्यते ६९ या-

सू. कांशाः सू. ल. गुणिताः ३० गत कलादि गतं
तांशाः स्वोदयाभ्यस्ताः खाग्न्याप्ता यातमुच्यते या-

हित्वा
तं तन्मानतस्त्यक्त्वा शेषं तद्भोग्यमुच्यते ७०

गतं स्.
इष्टज्ञानम्. ख्यातमऽर्कोदयाद्यातकालमत्रेष्ट-

ल.
सीरितम् भोग्यलिप्तोनिताः स्वेष्टलिप्ताश्चाऽग्रोदयों-

३० ल फलं
निताः ७१ खत्रिघ्नास्तदऽशुद्धाप्ताप्तभागादि-

गत रा. ध. क. ध. अं.
कं भवेत् तद्युक्तभाऽन्वितं कृत्वा तद्द्वयस्तमयनांश-

कैः ७२ संस्कृतं स्यात्स्फुटं लग्नं दृग्वृत्ते तत्फलोचि-

तम् **भोग्याल्पेष्टलग्नानयनम्.** इष्टश्चेद्भोग्य-

अयनांशैः सू. ल.
तोऽल्पः स्याद्भागाद्यैस्संस्कृतस्य च ७३ सूर्यस्यो-

दयमानस्यलिप्ताप्ताः स्वेष्टलिप्तकाः लब्धं राशिसुखं

विनायनांशसंस्कृत सू.
युक्त्वा केवलं खलु भास्करे ७४ इष्टे फलोचितं ल-

ग्नंस्यात्तदा तत्तु स्फुटम् **प्रकारान्तरेणलग्नसाधनम्**

गत
इष्टे वा भोग्यतः स्वऽल्पे वाऽधिके यातसंज्ञकम् ७५

सू भुक्तराशीमानैक्ये
युक्त्वाहीष्टक्षणेयुक्त्वातम्भानोस्संस्कृतस्यच.
अयन
मार्गांशैर्भुक्तराशीनाम्मानैक्येतस्यलिप्तिकान् ७६
६० मे·वृ·मि·क·सिं·क·तु·८।९।१०
लभ्नयोगंकलैस्तष्ठथशोध्याऽजादिमितिक्रमात् तत्व
११।१२ मानकलात् . लग्नमानकलेभक्त राशीयुक्तं
त्रिभ्रमस्युद्धास भागाद्यस्युद्ध भान्वितम् ७७ कृत्वा
अयनं पूर्वे हीनं . परैयुतम्
मार्गलवैर्व्यस्तैस्संस्कृतलग्नमुच्यते एवंव्यक्षोदयै·

दशमलग्नानयनम्.

१०
इत्थंव्यक्षोदयैर्लग्नंदशमंत
१०
ताद्भवेत् ७८ चतुर्थलग्नानयनम् - दशंमा
६ १० ६ राशी ४ ल.
त्षड्हीनाच्चदशमाद्वागभान्वितात् चतुर्थंजायते
लग्नंचतुर्थंचोन्नताद्भवेत् ७९

सूर्य्यसंज्ञकस्यरात्र्यन्तकालज्ञानम्.

सू ल
सूर्य्यसंज्ञकतुल्यः स्याद्यत्कालेलग्नसंज्ञकः तत्का
रात्र्यन्त सू
लस्याद्रजन्यन्ततद्वास्वत्संज्ञकस्यच ८०

द्वयोर्मध्येलग्नसंज्ञक सूर्यसंज्ञक ज्ञानम्.

सू ल दृक्संस्कृतयः ल ल.
ज्ञेयावऽल्पाऽधिकौसूर्यलग्नौ दृग्ग्रहलग्नयोः ल-
ल. *१ सू ल. दृ संस्कृ·श दृ संग्र दृ सं·ग्र
ग्नयोर्झभयो दृष्टिखेटयोर्दृग्ग्रहाऽर्कयोः ८१.

लग्नार्काभ्यामिष्टानयनम्.

---

*१ झोरवावपिनिर्दिष्ट इत्येकाक्षर कोषः

गतसंज्ञभोग्यसंज्ञौ ल० राशि अ० नक्ष० मुनिपूर्वं स्यातां सू० अयनांशा
याते ष्योलग्नपूर्वाणाखेटानास्वार्कवत्सदा मार्गस
सं ल सू० ल० भु० सू० भो० योग मध्यलग्न
स्कृतलग्नाऽर्क भुक्तभोग्यैक्यलिसकाः ८२ मध्योद-
मानानां योगयुक्ता: सू० ल०
यान्विताः सूर्यलग्नयोरिष्टमुच्यते तत्रचेत्
अयनांशैः ल० सू० तुल्य
मार्गांशैस्संस्कृतोलग्नसूर्यावेकराशिगो ८३ मा-
अयनांशैः ल० प्रमानं
र्गांशैस्संस्कृतस्यैवतल्लग्नस्य कलादिकम् मानंतर्हि
ल० सू० हत्वा ३०
तुह्लेवलग्नसूर्यान्तरांशकैः ८४ भक्त्वाशून्यगुणैः
सू० ल० सू०
रिष्टलिप्ताःस्युर्भास्करोदयात् तास्तल्लग्नार्कयोर्मार्गि-
अयनांशा ल० भुक्त सू० भुक्त
भागसंस्कृतयोस्तयोः ८५ भुक्तसंज्ञकयोरेवजा-
सू०
तेऽन्तरलिप्तिकाः तत्रच चेल्लग्नंभास्करादऽल्पं
लग्नयोगकला ६० सू०
तदिष्टोनोदयैक्यकम् ८६ इष्टमऽर्कोदयाज्ज्ञेयंरा-
त्र्यऽन्तेलिप्तिकादिकम्

अथ सुगमरीत्याव्यावहारिकलग्नचतुर्थमयनं
विनायनांशौ सू० मेषादि
केवल भास्करं शून्यकल्पयित्वैकभादिकान् ८७ के-
विनायनांशान् अयनांशैः सू०
वलान्कल्पयित्वातु मार्गांशैस्संस्कृतस्यच भानो
भोग्य राशीनां भुक्त अयनांशैः
र्भोग्यकलान्भुक्तसंज्ञकानांकलादिषु ८८ मार्गांशैः
रा०
संस्कृतानांतुराशीनांपूर्ववद्बुधैः युक्त्वराशयः

सू लग्नमानयोग
र्कयोर्मध्यलग्नमानकलादिषु ८९ युक्तास्स्वस्व
रा रा रा
भजाज्ञेयास्तत्रस्वस्वेष्टलिप्तिकाः स्वस्वप्राग्राशि
रा ल रा
जेष्टोनानित्यंस्वस्वेष्टलिप्तिकाः ९० स्वस्वमानक-
अयनांश
लास्युस्तास्तन्मार्गांशक्षणेऽ प्रकारान्तरेण.
ल अयनांश ३०
थवा निजदेशोदयैर्निघ्ना मार्गांशास्त्रिंशतोद्धृताः
घ अयनांशोत्थाः घ फलाः
९१ फलाःस्वाऽयनभागोत्थाःस्युःस्वाः स्वस्वफला
ऋ अयनांशाः
भिधाः ऋणमार्गांशकाश्चेत्स्यु रऽग्रपृष्ठविपर्य्ययम्
लग्नमानाः लग्नमाना फलास्तु
९२ स्यात्तेस्वस्वफलोनाःस्युर्लग्नाःस्वाः स्वस्वलब्ध-
रा रा मेषादीनां
यः स्वस्वाऽग्रस्थफलैर्युक्तास्तेंभानांमानलिप्तिकाः
९३ सर्वेषांमेषपूर्वाणांहीनाः स्वस्वफलैश्चताः स्व-
राशि मान अयना
स्वप्रमितिलिप्तास्तु विज्ञेयास्तत्पथांशजाः ९४

अथानेनार्कोदयकालिकलग्नस्य भुक्तभो-
ग्यकलानयनम् इष्टलग्नज्ञानंच.

ल मानाः
यस्मान्मार्गलवोत्पन्ना लग्नानांमितयस्ततः एका
विनायनांश सू विनायनांश सू
र्कक्रान्तलग्नस्यमानमेकरवेर्द्विधा ९५ भुक्तभो-
सू १ ३० भु भु
ग्यांशकैर्हत्वारूपराश्यंशके भजेत् तल्लब्धीगत-

भोग्याख्यलिप्ताश्चैकोष्णगोस्तथा ९६ आक्रान्तो-
दयमानस्यजायतेऽथग्रहच्युतिं लग्नांतुततो ऽ-
ग्राणा लिखित्वातद्विनेक्रमात् ९७ दृश्यतेस्वोदयःस्वे-
ष्टेपत्रादौलेकभास्वतः आक्रान्तक्षोऽन्यलग्नेचयेयु-
क्तैक्यंतदन्तर्ख्ययोः ९८ षष्टिलिप्तोन्मितंज्ञेयंतत्प्र-
ख्यातमहर्निशम्. व्यावहारिकलग्नानयनम्.
पूर्वलग्नान्तलिप्तोनाः स्वेष्टलिप्तास्तु भाजिताः ९९
स्वेष्टलग्नमितैर्लिप्तैः फलराश्यादिभिर्युतम् कृत्वा
प्राग्लग्नराशौतु स्वेष्टेतद्व्यावहारिकम्. १०० एकस्य
स्फुटंचाऽत्रजायते व्यावहारिकलग्नज्ञानम्. थ-
पयांशकाः स्वात्रस्वाश्विमिताः सन्तियत्रास्त्य ऽत्र
मितोरविः १०१ षट्वेदाश्विपलैस्तुल्यमिष्टम्मेष-
मितिः पलैः भूकुनेत्रमितैस्तर्कवेदनेत्रोन्मितैः पलैः
१०२ वृषभप्रमिति र्द्वन्द्वमान भूरवगुणैः पलैः सुस्थि-
रैरऽस्थिरैस्साऽर्द्धद्वयाब्धिपक्षोन्मितैः पलैः १०३ मेष-
स्यैवमितिः सार्द्धपंचगोश्विमितैः पलैः वृषभप्रमितिः

सि॰ मानं ३४०।३६ ३६
शून्यसागराग्निमितैः पलैः १०४ षट्त्रिंशद्विपलै
श्चाऽपिद्वंद्वभस्यमितिस्तथा लग्नमऽस्थिरजंचैकं
विनायनांशैः ल॰
स्यान्तत्रव्यावहारिकम् १०५ व्यावहारिकचतु-
तद्दिनारे भास्पूर्व सव्यद्वात् गत
र्थानयनम् . भुक्तरात्रिदलाद्यातकालेष्टोत्थमिष्टे-
४ ल॰
वतु इत्थंतद्धिचतुर्थाख्यंलग्नंव्यक्षोदयैर्भवेत् १०६
ल॰ गतिसहितत्वात्
रविदृग्वृत्तेलग्नलग्नज्ञानम् लग्नस्त्वेवसवेगत्वा-
क्षितिजवृत्ते न सू तिष्ठति
न्नाक्षत्रक्षितिजेनहि लगत्येवाऽर्कदृग्वृत्तेलगती
ल
ष्टेनिजस्थले १०७ सूर्यस्यव्यक्षाह्नार्द्धोपपत्तिः
० मे
अथशून्याऽयनांशेतुमेषस्याऽत्रमितांशके संक्रा
सू सू ना॰ क्षिति
सेभास्करेव्यक्षकुण्डलेऽर्कोदयक्षणे १०८ तत्रतत्
व्य नक्ष॰ ६० दि॰ चो
क्षितिजंपूर्वभुक्त्वातद्व्यक्षचक्रयोः घस्राऽर्द्धविव-
अंतरेण सू सू
रेणैवतुल्यकालान्तरेरविः १०९ आगच्छत्युदयस्था-
गतियुक्त सू १५
नेवेगसत्वात्तुतद्रवेः पञ्चशीतांशुलिप्ताऽल्पंव्यक्षाऽ
सू वेग सू
ह्नार्द्धंततोभवेत् ११० तस्मान्मार्गजवत्वाच्चकिञ्चि
सू सू
त्पूर्वन्तुगच्छति तद्भावंगुप्तघस्रा रव्येभास्करस्याऽ
भिगच्छति १११ नक्षत्रोदयेग्रहोदयेचलग्नज्ञानम्

नक्षत्रोदयकालेचखेचरस्योदयक्षणे यल्लग्नंरविदि
ग्वृत्तेतल्लग्नकेवलंतयोः ११२ स्याद्दृक्संस्कृतयोस्तु
ल्यत्तात्स्वस्वस्फुटयोर्द्वयोः अस्तकालेलग्नज्ञानम्.
सर्वेषांस्वाऽस्तकालेतुयल्लग्नंचाऽर्कजंभवेत् ११३
एकप्रोत्रविदृग्वृत्तेस्वाऽस्तलग्नंतुतद्भवेत्

लग्नानयनेसावनीयेष्टकलानांक्षत्रियकरणो-
पपत्तिः एकाऽह्नोऽर्कोदयादूर्ध्वंतद्द्वितीयदिनस्य
तु ११४ सूर्यस्योदयपर्य्यन्तंकालषष्टिकलाधिकम्
नाक्षत्रंजायतेयस्मात्ततोऽप्यऽनुपातजम् ११५
यल्लग्नंतत्समभानोस्स्यात्स्फुटंतद्दिनोदये तत्सूर्यो-
दयकालोत्थलग्नंतत्सऽम्मितंभवेत् ११६ यतएवाऽ
नन्तस्माद्यथायोग्येष्टलिसकाः गुसाऽहोरात्रलि-
प्ताः भानोः षष्ट्याहताःफलम् ११७ तल्लिप्ताद्यं
भवेत्स्वेष्टंतल्लग्नानयनायचं तद्वार्ष्यांगंतु विज्ञेयंत-
त्तुपंचांगजातिकम् ११८

औदयिकार्कलग्नानयनाऽभावम्.

अतश्चौदयिकाद्ऽर्कल्लिप्त नैवानयेत्सदा.

सावनीयनाक्षत्रयोः परस्परसंस्कारोपपत्तिः

सावनीयकलानांतुसंस्कारंयदिदीयते ११९ चाक्ष्य-
संज्ञकलिप्तादौतर्हितत्सावनीयकम् संविधायैव
नाक्षत्रंदातव्यंतस्यसंस्कृतिम् १२० नाक्षत्राह्वय-
लिप्तानांदीयतेयदिसंस्कृतिम् लिप्तादौसावनीयस्य
तन्नाक्षत्राह्वयंतथा १२१ कृत्वातत्सावनीयंतुतद्दा
तस्यतुसंस्कृतिम् दातव्यंततस्तोदत्वास्या स्फुटंत-
च्चवातयोः १२२ संस्कारंक्रियतेचाक्षयसावनीयाख्य-
योर्यदा तर्हिसासंस्कृतिःस्थूला विज्ञेयाव्यावहारि-
की १२३

अथायनांशसंस्कारोत्पत्तिः

मार्गांशाः सावनोत्पन्नाश्चापिसन्तियतश्चते तच्च
क्रनिजस्थानात्प्राक्पश्चात्स्वस्वदिग्गताः १२४
मार्गांशाश्चालयन्त्येवप्राक्पश्चादेवसर्वदा तत-
स्तेराशयः स्वस्वस्थानतोमार्गसम्मितैः १२५ अंश
कैरन्तरत्वंतुयान्तिनित्यंभपूर्वकाः धिष्ण्यानांरवेच-

कला: ल: ग्र:
राणांचद्यस्तएवाऽयनांशकैः १२६ सर्वेषांधिष्ण्य
ध्रुवक स्पष्ट नित्य अयनांशैः
पूर्वाणांनित्याद्या राशयः सदा सस्फुताश्चयथास्था-
न: लः न: ग्र:
नसंस्थिताश्चभवन्तिते १२७ अथसावनीयज्ञानम्
मंदोच्चाः गहुमुख्यः ग्रह ल:
शीघ्रोच्चा मन्दतुगाश्चपातभाःखेटमध्यमाः लग्नाः
ग्र: उच्च पात मध्यमस्पात् ध ऋ: शीघ्रमंदफलादिकाः
खेटस्फुटाश्चैषांचालकाः स्वर्णसंज्ञकाः १२८ वेगा
गतयमंदशी: मेषादिराशिगमनेष्टं नक्षत्रपादगमनेष्टादि
अस्तोदयेष्टाद्यास्संक्रान्त्यादिकलादिकाः करणेष्ट
बवबालवादि ग्रहणामादि महापातेष्टग्रह मास ति न:
कलाः पर्वलिप्ताः पातकलास्तथा १२९ तिथिनक्षत्र
यो: र: चं: मं: बु: गु: शु: श: लंबन
योगानांलिप्तास्सूर्यादिवासराः लम्बनस्यकलाश्चो-

क्तास्सावनीयाश्चसावनाः १३० नाक्षत्रज्ञानम्
रात्र्यर्द्ध दिनार्द्ध क्रां
गुप्तरात्र्यऽह्नलिप्ताश्चतत्तद्धुसार्द्धयोःकलाः क्रान्त्यं-
बाण नति अक्षांशाः
शाश्शरभागाश्चनत्यंशाः पलभागकाः १३१ लम्ब
धाराद्या यं दिग नाक्षत्रा
भागसुखाश्चैवंयन्त्रांशाद्या दिगंशकाःस्युश्चान्या
नाक्षत्राः समुदीरिताः
स्तेयथायोग्या नाक्षत्रास्समुदीरिताः १३२

सावनीयान्नाक्षत्रानयनम्

दन सू अहोरात्रं ६०
सावनांशदिनादिघ्नमर्कगुप्तमऽहर्निशम् खांगा-
सं तत्फलंचाक्ष्यंनाक्षत्रंचाऽपितद्भवेत् १३३

नाक्षत्रात्सावनीयानयनम्.

६० सू
वाक्यखागाहतंभानोर्गुसाहोरात्रभाजितम् त-
त्फलंसावनीयन्तुसावनंचापिजायते १३४.

सावनीयवेगाच्चाक्ष्यवेगानयनम्.

सू अहोरात्रजम् सू
गुसाऽहर्न्निशजभानोर्गुसाऽहर्न्निशभाजितम्
६० जव वेगं
षष्टिघ्नंग्रहवेगंतुनाक्षत्रंतज्जवंभवेत् १३५.

अथकेवलग्रहलग्नोत्पत्तिरर्थाद्वयस्त-
मार्गांशसंस्कारोत्पत्तिः

ग्र. ल. न. सुनिलुब्धकादयः विनायनांश
खेटा लग्नाश्चनक्षत्राअगस्त्यप्रमुखास्तथा केवला:
सन्ति संसारेनिर्णीताः फलकर्म्मणि १३६ असा-
सू धक ऋध.
द्यथाऽयनांशैस्तुसंस्कृतोऽर्कोऽयनांशकैः स्वर्णारिव्य-
सू विनायनांश
विपरीतैस्तुतदऽर्कस्संस्कृतः पुनः १३७ केवलस्तुभ-
अयनांशैः ल धऋ
वत्येवंतथैवाऽयनभागकैः लग्नस्तत्संस्कृतोव्यस्तमा-
ध. अयनांश ल. ल.
र्गांशैस्संस्कृतः पुनः १३८ तद्भवत्येवलग्नस्तुकेव-
विनायनांश ल ल.
लोलग्नकर्म्मणि

पथलवसंस्कृतलग्नज्ञानम्.

अयनांशै सू से
इष्टकालोद्भवस्यैवमार्गांशैस्संस्कृतस्यच १३९ भा-

भोग्य ल. अयनांश-

नोरैक्यकलोनेष्टाद्ऽग्नलग्नकलोनितात् शेषलग्नगत

स्वगतकाल भुक्तराशिमानयोगकला स्व. गतसंज्ञक

ज्ञेय भुक्तलग्नैक्यसंयुतात् १४० तद्यातादिष्टसंयुक्ता

मे मान हीनात् ल. मार्गशीर्षलग्नस्यगत-

न्मेषादिमितिवर्जितात् शेषलग्नगतज्ञेयतल्लग्नगत-

कालकला ल. मानकला फल

लिप्तकाः १४१ स्वाऽशुद्धोदयलिप्ताप्ता लब्धराश्यादि

राशि ल. अयनांश संस्कृतवत् ल.

भिर्युतम् कलातच्छुद्धभलग्नपयसस्कृतवद्भवेत् १४२

अथोत्पत्तिस्प्रकाशाद्ग्रंथविस्तारभयकथनम्.

संघेन विस्तार

उत्पत्तिश्लोकसंघेन ग्रंथोयातिहिविस्तृतिम् तद्भी-

न

त्यानमयोत्पत्तिस्संपूर्णालिखितारवलु १४३

अथसूक्ष्मलग्नस्पष्टानयनार्थं यथोचित-व्यक्षदेशोदयरवण्डयथोचितस्वस्वदेशोद-यरवण्ड यथायोग्यचररवण्डानयनम्.

व्यक्षदेशोदयाश्चाऽपिस्वस्वदेशोदयाभिधाः लिप्ता-

द्याश्चररवण्डाश्चपूर्वोक्तास्तुकलादिकाः १४४ वाच्यां

स्व ६०

गाश्चाऽर्कगुप्ताऽहोरात्रलिप्ताहतास्सदा षष्ट्याप्ता-

स्तेयथायोग्याः स्युःस्वस्वोक्तस्थलस्थिताः १४५

स्वस्वदेशोदयाश्चाऽत्रव्यक्षदेशोदयास्तथा लिप्ता-

द्यास्वरखण्डाश्चग्राह्याण्वयथोचिताः १४६

अथ सूक्ष्मलग्नस्पष्टानयनम्.

सू अयनांशैः
अथतत्कालजातस्यसूर्यस्याऽयनभागकैः संस्कृत
ल.
स्यंतुयेभुक्तभागास्तैस्स्वोदयस्यच १४७ मानंकला-
३० १राशि ३० गत
दिकंहत्वाभक्त्वाचैकभभागकैः लब्धंकलादिकंयातं
गत
जायतेऽथगताह्वयं १४८ हित्वालिप्तादिकंमानेस्वो-
ल. सू
दयस्यकलादिकम् जायतेभोग्यकंचाऽथ भास्करेस्वो
घटी गत
दयाद्गतम् १४९ स्वेष्टंयथोचितंनाडीपूर्वंयातकला
सू
दिषु युक्त्वातंसंस्कृतस्यैव भास्करस्याऽयनांशकैः
गतराशि तुल्य
१५० यातभोन्मितराशीनाम्मानयोगघटीषुच तं
ततोऽखिललग्नानाम्मानयोगकलैस्सदा १५१ त-
मेषादि
ष्टयतच्छेषकेशोध्याऽजादिमानकलादिकान् त
राशेः गत
त्क्रमाच्छेषकंतत्राऽशुद्ध यातकलादिकम् १५२
रा. ३०
तज्ज्ञेयंत्वेकराश्यंशैर्हत्वातच्छेषकस्यच लिप्ताद्यं
राशेः
त्वऽखिलाऽशुद्धलिप्ताभिर्विभजेत्फलम् १५३ भागा-
राशेः राशिं
द्यंतदऽशुद्धस्यजायतेचाऽथशुद्धभम् युक्त्वाऽ

शाद्युपरिस्थानेतद ऽशुद्धस्यचस्फुटम् १५४ जाय
तेतदऽशुद्धस्य तत्स्फुटेतु धनाऽधनान् दत्वाऽयनां-
शकानेवव्यस्तलग्नस्फुटं भवेत् १५५ लग्नंस्पष्ट
मऽयंसूक्ष्मं पूर्वोक्तात्स्यात्तनुस्फुटात् इष्टानयनं
सूक्ष्मलग्नस्फुटादऽस्मात्तत्पूर्वोक्तवदानयेत् १५६
इष्टंयथोचितंनाडीपूर्वकंतेभ्यएवच तद्यथोचित-
खण्डेभ्यस्तत्स्वेष्टव्यस्तदेशयोः १५७ यथोचि-
तचरानयनम् यथायोग्यचरार्द्धेत्थंतच्चरंस्याद्य
थोचितम् वाप्यांगाह्वचरार्द्धोत्थंयच्चरंतुकलादि-
कम् १५८ षष्ट्यासंरविगुसाऽहोरात्रनाड्याहतं
तुतत् ज्ञेयंयथोचितंचाथ सावनव्यस्तदिनार्द्धा-
नयनम्. स्वव्यस्ताऽह्नाऽर्द्धलिप्तकाः १५९ खांगां-
शास्सूर्यगुसाऽह्नरात्रियोगकलाहताः स्युः स्वव्यस्त-
दिनाऽर्द्धस्यसावनाह्वकलाश्चताः १६० नाक्षत्राश्च
निजव्यस्तघस्त्राऽर्द्धादऽधिकास्फुटाः स्वव्यस्ताऽह्न
दलंयत्तन्नाक्षत्रमाह्नंतभवेत् १६१

गुप्तयथोचितदिनार्द्धनियनम्.

यथायोग्यचरदलालिप्ताद्यक्रान्तिदिग्गतम् स्वाग्य-
दिक्स्वगव्यक्षाह्लार्द्धस्वाऽस्वयथोचिते १६२ ग्रह-
गुप्तद्युखण्डस्या त्स्वेटाऽह्नार्द्धयथोचितम्
रात्र्यन्तकालेस्वेष्टज्ञानम्. वर्त्तमानदिनस्यैव
रात्र्यऽन्तसमयेतथा १६३ तद्वितीयदिनारम्भेव
र्त्तमानदिनस्यच इष्टंयथोचितंसूर्यगुप्ताऽहोरात्र
सम्मितम् १६४ स्यात्तत्रेष्टंचवाप्यांगिंज्ञेयंषष्टि-
कलोन्मितम् अथयथोचितस्वस्वदेशोदय-
खण्डकलानयनम्. यथायोग्यचरार्द्धैस्तुसंस्कृ-
ताश्च यथोचिताः १६५ व्यक्षदेशार्क्षखण्डास्तु
पूर्वप्रोक्तक्रमेणच स्वस्वदेशोदयाएव विज्ञेयास्तु
यथोचिताः १६६ । १२६९.

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते
परमसिद्धांतेलग्नानयनाधिकारोष्टमः ८.

अथ भौमादीनामुदयास्तवक्रमार्गांशाः

२८ २०५ १४ १८३
पूर्वादि॰ मं॰ पिण्डाः इपञ्चनखाः वशक्राश्चख्यष्टा-
१७ भौमात् पू
ङ्काश्चश्च घनाः कुजात् पूर्वोदयांशकाः प्रोक्ता मं ह
२३२ १५५ वृ ३४६ शु १७७ शं ३४३
ग्देवाः पञ्चवासराः १ षड्वेदवह्नयोश्चाद्रिचन्द्राख्य-
भौमात् प व
व्ध्यग्नयः कुजात् पश्चिमाऽस्तांशकाः प्रोक्तास्त्वऽथ
भौमात् मं १६४ शु १४४
वक्रांशकाः कुजात् २ वेदषट्केवलाः सिन्धुवेदाङ्गाः
ह १३० शु १६३ शं ११५ मा॰
खाग्निकेवलाः ऽयंगाङ्गाः पंचभूचन्द्राश्चाऽथमार्गां
भौमात् मं १५६ बु २१६ वृ २३०
शकाः कुजात् ३ षड्गोङ्गाः षड्नेत्राणिशून्यवह्नि
शु १५५ शं २४५
करोन्मिताः सप्तगोकेवलाश्चाक्षवेदपक्षमिताः स्मृताः
बु ५० वृ २४ प॰
४ खाक्षाः सिद्धाश्चविद्भ्वोः स्युः पश्चादुदयांशकाः
उदय पू प॰ व मा॰
स्वस्वोदयाऽस्तयोः पूर्वा ऽपूर्वयोर्वक्रमार्गयोः ५
३६०
प्रोक्तांशैर्वर्जिताश्चक्रभागास्त्वंऽशाः परस्परम् स्यु
मं शं वृ न॰ पू॰ प नृभवेत्
र्भवेन्नहिमन्दानापूर्वास्तं पश्चिमोदयम् ६ भौ॰

०।२८ शीघ्रकेन्द्रोपरि०।२८ राश्यंशौ पूर्वोदयं ५।१४ वक्रं ६।१६ मार्गं ११।२ पश्चिमास्तं वृ ०।१४ पूर्वोदयं ४।१० वक्रं ७।२० मार्गं ११।१६ पश्चिमास्तं श ०।१७ पूर्वोदयं ३।२५ वक्रं ८।५ मार्गं ११।१३ पश्चिमास्तं बु ६।२५ पूर्वोदयं ७।६ मार्गं १०।१० पूर्वास्तं ११२० पश्चिमोदयं ४।२४ वक्रं ५।५ पश्चिमास्तं शु ६।२ पूर्वोदयम्

६ १५ मार्गं ११।६ पूर्वास्तं ०।२४ पश्चिमोदयम् ५।१३ वक्रं ५।२७ पश्चिमास्तम्.

अथ यातैष्योदयादिकम्.

शी अंश्या अधिका
द्राक्केन्द्राद्ऽस्तकाद्यंऽशाःस्वांस न्नोनाधिकास्त्विह
अंशांतर म२ ७३ वृ
तद्भागविवरंद्विघ्नं भौमस्य त्रिहृतं विदः ७ गुरोः स्वां
९ सु १० ६ दिनादि
ऽकांशासंयुक्तं दिघ्नमगहृतं भृगोः घस्त्रादिः स्याच्छ-
शं भुक्त भोग्य स्थूलः
नेस्सैव भुक्तैष्याऽस्तादिकोऽस्फुटः ८

शीघ्रकेंद्रगतिः कलादि. मं २७।४२ बु. १८६।०

बृ. ५४।९ शु ३७।० श ५७।८. पूर्वास्तात्प. उदयं बु. दिनैः २२. शु ७८ पश्चिमोदयाद्वक्रं बु. ३० शु २२५ वक्रात्पश्चिमास्तं बु ३ शु २३ पश्चिमास्तात्पूर्वोदयं बु. १६ शु. १० पूर्वोदयान्मार्गं बु ३ शु २३ मार्गात्पूर्वास्तं बु. ३० शु २२५ अस्तादुदयं दिनैः मं १२१ बृ ३१ श ३६ उदयाद्वक्रं मं २९५ बृ १२९ श १०३ वक्रान्मार्गं मं ६९ बृ ११ श १३७ मार्गादस्तम् मं २९५ बृ १२९ शं १०३

अथप्रकारान्तरेणास्तादीनां दिनाद्यं स्थूलकालज्ञानम्.

बुनः मं वृ शं.
व मा
अस्तमऽभ्युदयंवक्रं मार्गमऽस्तमयंमुहुः मन्दाना
पू प व प
त्वऽथपूर्वास्तं पश्चाद्दिश्युदयंतथा ९ वक्रत्वं पश्चि-
पू मा पू
माऽस्तंच पूर्वस्यामुदयंतथा मार्गंततस्तु पूर्वस्यामऽ
बु शु प्रथम
स्तमेवज्ञशुक्रयोः १० स्थानक्रमोच्यतेतत्प्राक्स्था-

नसत्वरकेंद्रयोः विश्लेषस्यलवाःशीघ्रकेन्द्रवेगांश-
वारादि
कोद्भृताः ११ लब्धंघस्रादिकं स्थूलमऽग्रस्यैवाह्नि
अंतरं शी· गति शीघ्रोच्चवेगयोरंतरं
जायते भेदंद्राक्केन्द्रवेगःस्यान्मध्यशीघ्रोच्चवेगयोः
सू ०।५९।८ बु ०।५९।८
१२ भानुमध्यजवमध्यवेगविच्छुक्रयोर्भवेत्.

अथसूर्यादीनाम्मन्दस्पष्टगत्यानयनम्.

१
रूपांशस्यान्तरेमन्दकेन्द्रयोर्यत्फलान्तरम् १३जातं
भागसुखंतेननिघ्नंमन्दोच्चमध्ययोः विश्लेषंवेगयो
ध· अ· ४ ध· १० अ·
र्भागपूर्वद्व्यर्एकिक्रमात् १४ केन्द्रेकर्कमृगात्षट्के
दत्वामध्यगताविह मन्दस्पष्टजवांशास्तेविज्ञेया-
अ· गत्यंतरे अ·
श्चाऽनुपातजाः १५ मन्दोच्चमध्यवेगांशभेदेखेट
सू अहोरात्रं ६०।१८
स्यचेद्रवेः गुसद्युरात्रियोगंतुलभ्यतेलिसिकादिक
१ फलांतर
म् १६ रूपकेन्द्रांशकेत्तर्हिलभ्यतेभाजकंफलम्
सू
भाजकेफलविश्लेषंलभ्यतेचेल्लवादिकम् १७ भास्क
६०।१० गतिफलम्
रस्यतुगुसाह्नरात्रियोगकलादिके ग्रहवेगफलत्त-
मध्यमदिनजम् अल्पं
र्हिलभ्यतेभागपूर्वकम् १८ पूर्वाह्नजस्फुटन्न्यूनंय-
ग्रहस्य
त्तन्मार्गजवंभवेत् ऊर्द्धंपूर्वाह्नजंचेत्स्यात्स्पष्टंवक्र

गति
जवंतदा १९. भौमादीनांशीघ्रकेन्द्रगत्यानयनं
वेगं वेगंशा शी
मन्दस्पष्टजवांशोनाः शीघ्रोच्चस्यजवांशकाः द्रा-
+ शी
क्केन्द्रस्फुटगत्यंशाः स्युस्तेचासुजवांशकाः २०

अथ भौमादीनां स्पष्टगत्यानयनम्.

१ दिना ६०।३० मं बु वृ शु श
एकघस्रान्तरे भौमपूर्वाणांस्वस्फुटान्तरम् सूक्ष्मं
१ दिन
स्याद्द्युजवंचाऽथवच्च्यऽग्रेचस्फुटंजवम् २१ ए-
१
कांशस्यान्तरेशीघ्रकेन्द्रयोर्यत्फलान्तरम् भागा-
द्यंशीघ्रकेन्द्रस्यस्फुटगत्यंशताडितम् २२ अथवा
ध ऋ ६ राशि मेषादि शी के ६ राशि तुलादि-
ऽधिकोनकेस्वर्णंचक्राऽर्द्धाऽभ्यन्तरेयदि चक्राऽर्द्धा
वो शी के ध ऋ अधिके ऋ न्यूने ध
दऽधिके शीघ्रकेन्द्रेस्वर्णेविपर्य्ययम् २३ मन्दस्प-
वेग
ष्टगतौदत्वा भागादिःस्याज्जवःस्फुटः भौमादी-
ऋ अंतरा
नांवक्रगत्यानयनम्. तत्तत्रर्णेऽधिकेभेदाज्ज्ञे
वक्रवेगम्
यंवक्रजवंकुजात् २४ वक्रवेगोत्पत्तिः
१※ वायुभिः शीघ्रैः शीघ्रोच्चात् ग्र
शीघ्रोच्चकेकरेमन्देदृग्गुच्चाद्दूरगःस्वगः यत्रतत्र
शीघ्रोच्चग्रहयोरन्तरम् ३
तयोर्मध्येभेदराशित्रयोऽधिकम् २५ तद्वत्येव

१※ कोवायुरितिशब्दितइत्येकाक्षरकोषः

खेटस्यबिम्बंनवामक्रमेणहि आकर्षस्वेवशीघ्रो-
च्चे खेटवक्रगतिर्भवेत् २६ **अथार्केन्दुभौमा-
दीनांप्रकारान्तरेणस्पष्टगत्यानयनम्.**
खेटयुक्तभपादस्यभोगघस्रादिभिर्भजेत् शून्याङ्गं
त्र्युद्धृतंभागपूर्वंखेटजवंभवेत् २७ मध्ययोरऽन्तरं
मध्यास्फुटयोरऽन्तरंस्फुटा शीघ्रकेन्द्रान्तरंशीघ्रा
खेटानांतुगतिर्भवेत् २८ .

**अथभौमादीनांव्यावहारिकोदयास्तादिका-
लानयनम्.** उदयाद्यंशकानाञ्चशीघ्रकेन्द्रस्फु-
टेऽन्तरात् भागाद्याः द्राक्स्फुटजवभागैराप्तादि-
नादिकम् २९ द्राक्केन्द्रस्फुटकालस्यदत्वाऽह्नादौ
धनाऽधनम् उद्गमादिस्वकालस्यान्नैवंनित्योदयादि-
कम् ३० भेदेस्याच्छीघ्रकेन्द्रेऽल्पेधनमूर्ध्वेक्षयभ-
वेत् स्वर्णंपादगमाद्येषुकालेष्वित्थंविचारयेत् ३१
स्वस्वमानेऽधिकेस्वंस्यान्मानेऽल्पेचेहृणंभवेत्

अथ भौमादीनांशून्यवेगज्ञानम्.

वक्रांतकाले मार्गारंभे मार्गान्तकाले वक्रारम्भे
कौटिल्यान्तक्षणेऽवश्यंमार्गान्तसमये तथा ३२
म मंबु शु शं ० वेगं
खेटानां भौमपूर्वाणां शून्यंस्पष्टजवं भवेत्

अथ भौमादीनाम्मार्गवक्रास्थितिज्ञानम्.

व काल मा कालात्
वक्रारम्भक्षणयावत्तन्मार्गारम्भकक्षणात् ३३ जा
मा मार्गी
यतेसमयंयच्च तन्मार्गस्थितिरुच्यते तत्खेटस्याऽ
वक्र कालात
यनारम्भकालान्तंकुटिलक्षणात् ३४ यत्कालंजा-
व
यतेतत्रतद्वक्रस्थितिरुच्यते

अथ खेटस्यनक्षत्रपादगमनकालानयनम्.

ग्र घ ८०० न
खेटस्पष्टकलाः स्वाभ्रनागाप्ता गतभं भवेत् ३५ ताः
२००
शेषलिप्तिकाः शून्यशून्यनेत्रविभाजिताः तल्लब्धंयात
गत चरण २००
पादः स्याच्छेषलिप्तादिकं गतम् ३६ ज्ञेयंतत्खख
गत भो
पक्षेषुहित्वाभोग्यमुदीरितम् यातभोग्याऽभिधौ
स्पष्ट भु दिनादि गत भोग्यौ
भुक्तिभागाप्तौवासरादिकौ ३७ यातेष्यावुदितौ
ग्र भुक्त न चरण स्पर्श
तौतुदत्तास्तेष्टदिनादिके तत्खेटाढ्यर्क्षपादस्य वेश
मोक्ष ३० ९ १
मोक्षक्षणंभवेत् ३८ खव्यंशानांनवांशंतु ह्येकपा-
चरण ३।२० चरण ग्र
दमुदीरितम् खेचरोयन्मितेपादे स्थितस्तस्मिन्ग्रहान्त

गतांशैः फल
रम् ३९ शेषांशाः स्फुटवेगाशैरासाप्त्रासदिनादि-
धः ऋः ग्रः धः ऋ चरण योगस्फुटे
कम् स्वर्णखेटोऽधिकोनेतु तच्छाश्यंघ्रियुतिस्फुटे ४०
धः ऋः
जायते स्वस्फुटस्यैव कालोऽह्नादौ धनर्णकम् दत्वातं
चरण कालम्
चभवेदऽग्रपूर्वपादगमक्षणम् ४१

अथनिजदेशेष्टात्परदेशेष्टकालज्ञानम्.

कन्याकुमारी
देव कन्याचकाञ्चीच श्वेताऽद्रिः पर्य्यलीतथा प्र-
उज्जयिनी
सिद्धाऽवन्तिका गर्गपत्तनंचोत्तरोत्तरम् ४२
सुमेरुः
प्रख्यातंचकुरुक्षेत्रंदेवानामालयंतथा मध्यरेखा-
पू
स्थिताउक्ताः शून्यदेशान्तर स्थिताः ४३ पूर्वाख्यो
पः पू.पः *१
पश्चिमोतुल्यदिक्कौदेशान्तरौयदा स्वाऽन्ययोर्देशयो
रूर्द्धमुक्तं देशाउन्तराऽन्तरम् ४४ देशान्तरौ
पू. प. प. पु. योग
भिन्नदिक्कौखाऽन्ययोर्देशयोस्तदा देशान्तरद्युतिं
घटी घटी
कृत्वा त्वूर्द्धतत्समुदीरितम् ४५ तिथ्यन्तं जन्मकालंच
घटी पूर्वकर्म वक्रकालं मार्गकालं ग्रः नः
नक्षत्रान्तमुखंतथा वक्रमार्गक्षणंचापिखेट भांघ्रि

---

*१ मध्यरेखास्थानात्स्वस्थानं पूर्वंचेत्पूर्वदेशान्तरं पश्चि-
मंचेत्पश्चिमदेशांतरं स्यात्

चरण स्पर्शकालं
गमक्षणम् ४६ स्वेष्टकालोच्यतेस्वेष्टकालोत्थाऽ
क्रां अक्षांशैः स्फुजं
पक्रमोद्भवम् अन्यदेशपलांशैश्चयच्चरंलिप्तिकादिक
अक्षांशाः द
म् ४७ अन्यदेशाच्चरंज्ञेयमन्यदेशपलांशकाः याम्या-
१ध. ७क्र. ध. क्र. उ.
श्चेन्मेषजूकादिगोलेस्वर्णंचरंभवेत् ४८ सौम्याश्चे
७ध १क्र
त्तुतुलाऽजादिगोलेस्वर्णंचरंभवेत् स्वाऽन्यदेशोत्थ-
ध. ध. क्र. क्र. चायोरंतरं
योस्साम्येस्वर्णयोश्चरयोस्तयोः ४९ विश्लेषंतेजसं-
ध.क्र. क्र. ध.
ज्ञः स्यात्स्वाऽन्ययोर्देशयोस्तथा भिन्नयोश्चरयोर्यो-
गंकृत्वातत्तेजमुच्यते ५० स्वस्थानादऽन्यदेशंचेत्प-
प
श्चिमांशेतुसंस्थितम् ऊर्ध्वलिप्तादिकं हित्वास्वे-
स्वदेशात्पूर्वभागेन्यदेश
ष्टमध्येष्टमुच्यते ५१ व्यस्तेचोद्धाभिधयुक्त्वास्वे-
उ. द. पलांशानां.
ष्टमध्येष्टमुच्यते भिन्नगोलेऽक्षभागानातुस्वदेशाऽ
धनचरे. क्र. तेजं . क्र. चरे धनतेजं
न्यदेशयोः ५२ स्वस्थानस्यचराढ्यस्ततेजस्वर्णं
क्र.उ. द.इ. पलांशानां
तदुच्यते गोलसाम्येऽक्षभागानापरदेशस्वदेशयोः
ध चरे धनं तेजं क्र.चरे क्र.तेजं ध.चरे
५३तत्तेजंचस्वव वज्ज्ञेयस्वर्णमन्यचरेऽधिके स्वर्णं
क्र. तेजं क्र.ध रे. ध. तेजं क्रणतेजंमध्येष्ट
तच्चरववत्तेजव्यस्तचस्वचरेऽधिके ५४ तेजमध्येष्ट
हित्वा धनतेजं मध्येष्टे युक्त्वा निजदेशेष्टकाले परदेशेष्टकालं स्यात्
संस्कारंकृत्वाताः शेषलिप्तिकाः जायन्तेनिजदेशेष्टे-

ह्यंऽन्यदेशेष्टलिप्तिकाः ५५

अथचन्द्रादीनामर्ककृतोदयास्तकालांशज्ञानम्.

चं१२ मं१७ बु१३ गु११ शु९ श१५
भास्कराश्चाम्बुदारूयञ्जा ईशात्मकाश्चवासराः का-
उदयास्तसमयभागाः १ वक्रे बु. कालांशाः १२शु.का.८
लांशाश्चन्द्रतोवक्रे रूपोनाश्चज्ञशुक्रयोः ५६

अथताराणांकालांशाः

अभि १३ पु.१३ ज्ये१३ मृगव्याध.१३ स्वा१३ चि१३
अभिजिद्ब्रह्महृदयज्येष्ठानां लुब्धकस्यच वायुचित्रा-
पु१३ अगस्त्यस्य १३ १३
ऽदितीनांचकुम्भोत्पन्नमुनेस्तथा ५७ विश्वाः काल-
रो१४ श्र१४ ध१४ ह१४ अश्वि१४ पू.फ़ा१४उ.फ़ा१४
लवा ब्राह्मकर्णयोर्वासवार्कयोः दस्रयोन्र्यर्यमर्क्षा-
म१४ वि१४ १४
णांपितृद्व्यधिपयोस्तथा ५८ कालांशा मनवः प्रो-
अश्वि१५ अनु१५ आ१५ मू१५ कृ१५
क्ताअस्तेवाह्युदयक्षणे सर्पमैत्रेशमूलाग्निविश्वर्क्षाणां
उ.षा१५ पू.षा.१५ १५
जलस्यच ५९ पञ्चेन्दुप्रमिताः कालभागास्त्वऽस्तो-
भ१६ ति१६ मृ१६ १६
दयेस्मृताः याम्यतिष्येन्दुऋक्षाणां कालांशाः षोडशो
श१७ पू.भा१७ उ.भा.१७ रे१७ प्रजाप.१७ अग्नि१७
न्मिताः ६० शेषाणांकालभागास्तुज्ञेयाःसप्तेन्दुस-
आप१७ अपांवत्स१७
म्मिताः

कालांशाः	चं	मं	बु	बृ	शु	शं	अ	भ	कृ
	१२	१७	१३ वक्र १२	११	९ व८	१५	१४	१६	१५

रो	मृ	आ	पु	ति	आम	पू	उ	ह	चि	स्वा	वि	अ
१४	१६	१५	१३	१६	१५	१४	१४	१४	१४	१३	१३	१४	१५

ज्ये	मू	पू	उ	अभि	श्र	ध	श	पू	उ	रे	अगस्त्य
१३	१५	१५	१५	१३	१४	१४	१७	१७	१७	१७	१३

अस्तोदयदिग्ज्ञानम्.

यद्वेगः सूर्यवेगाढ्यः प्राच्यातस्याऽस्तमुच्यते ६१ उ-
द्गमपश्चिमेतस्यव्यस्तेव्यस्तसमीरितम् सूर्यादल्प
जवः खेटः पश्चिमेऽस्तंतुगच्छति ६२ पूर्वस्यामुदयंया-
तिव्यस्तेस्यात्तद्विपर्य्ययम् भास्कराच्यूनभागस्थः
पूर्वस्यांदृश्यतेग्रहः ६३ यत्सूर्यादधिकांशस्थःपश्चि-
मेदृश्यतेनरैः प्राक् पश्चादुदयास्तंतुताराणामुच्य-
तेसदा ६४ येयेषांशून्यवेगः स्यात्तेतेस्युस्तारकाणि
च खेटयोर्योगवान्नित्यग्रहयोरानयेद्युतिम् ६५
चेत्खेटादधिकोनित्यो भोग्यातत्रयुतिर्भवेत् खे-
चराच्चाऽधिकोनित्यो यातातत्रयुति भवेत् ६६ नि-
त्यखेचरयोर्योगेग्राह्यंखेटजवंखलु नित्यवक्रगयो
र्योगेस्याद्यातेष्य विपर्य्ययम् ६७

अस्तस्थानोत्पत्तिः

खेटभास्करयोः क्रान्तिभेदस्थानोऽकउच्यते खा-

लुब्ध १२ । ब्रह्महृद १३ । प्रजाप. १७ । हुत. १७ । अपांवत्स १७ । आप १८

स्. ग्र.
ऽन्यभूमेरुदक्संस्थो भास्कराद्यदि खेचरः ६८ स्या-
अंतर ६ घात घ. क्रं.
त्तदान्तरयोर्भेदलिप्ताघ्नाऽभ्यासभागकैः स्वर्णरिव्यैस्सं
स्. ग्र. विनायनांशकेवलयोः अंतर
स्कृतेऽर्कखेटयोरेकयोस्तथा ६९ विश्लेषस्यांऽशा-
पू. प. विनायनांशकेवल पू. प
कैरेव दूरेंऽकात्प्राक् परस्थले एकार्कादधिकेन्यूने तत्का
विनायनांश २ ग्र.
ले केवलग्रहे ७० द्विघ्नकेरोन्मितव्यासजे वृत्ते खेच-
स्. १ ग्र. उद
रस्थलम् स्यात्सूर्य्यसन्निसम्भूतं खेचराऽस्तोदये वि
ग्र. पू. ग्र. चरनाड्यं
धौ ७१ तत्र खेटदिनारम्भे प्राग्दृग्वृत्ते ग्रहोदयम्
तरेण सू. पू. काले प. सू. सूर्यास्तकालात् ग्र.
जायतेऽर्कोदयात्पूर्वापूर्वं सूर्याऽस्ततस्तथा ७२ खेटाऽ
प. मध्यम प. चरनाड्यन्तरेणास्या. घ
स्तपरपूर्वस्स्यात्परदृक्कुण्डले क्रमात् चरनाड्यन्तरेणैव
तस्मात्कोणेन म. सू. म. सू. अंतर घ. ६
ततस्तद्ग्रहसूर्ययोः ७३ चरविश्लेषलिप्ताघ्नघातांशैश्च
ध. ऋ. स्. उ. द. ग्र.
धनाऽधनैः सूर्यतः स्याऽन्यभूमेरुदक्स्थे खेटे हि संस्कृ
स्. ग्र. अयनांशाः
ताः ७४ भानुखेचरभेदांशाः स्वेष्टकालांशकाः स्मृताः
समन्तात् सू. प्राक् कालांश भुज
परितोऽर्कात्तु कालांशतुल्यबाहुशसाम्मिते ७५ दूरे
ग्र. १*
यत्कुण्डलं ज्ञेयं तत्खेटस्याऽस्तकुण्डलम् स्यादऽः

१* देवभूमौ सूर्यादुत्तरसंस्थे खेटे सूर्योदयात्प्रथमं पूर्वदृग्वृत्ते खेटोदयं स्या-
त् सूर्याद्दक्षिणसंस्थे खेटेऽर्कोऽदयानन्तरम् प्राग्दृग्वृत्ते ग्रहोदयं स्या-
त् दैत्यभूमौ तद्व्यस्तं स्यात् देवभूमौ सूर्यादुत्तरे खेटे सूर्यास्तानन्तरं

प्रोक्तकालांशानांपूर्णज्यातुल्यं स्यात् ग्रः

स्तमण्डलव्यासकाल भागज्यकोन्मितम् ७६ खेट-

परिघे ३६०

केरस्थवृत्तस्य भागाः खागगुणाः स्मृताः

केषांचिन्नित्यानामस्ता भावो भवतितदुत्पत्तिः

ताराणां. तारास्पष्ट सू. ताः स्पः क्रां

नित्यानानित्यतुल्याऽर्ककालेनित्य स्फुटाऽपमम् ७७

ताराणां क्रां ताराणां

क्रान्तयैवेवतन्नित्यप्रस्फुटक्रान्तिदिग्गताः नित्या-

प्रोक्त कालांशाः उ द ताराणां

नां समयांशास्तु विज्ञेयाः सौम्यदक्षिणाः ७८ नित्य

उ. द. कालांश संस्कारं सू उ. द. क्रान्ती

कालांशसंस्कारदत्वातद्भास्करापमं तद्दऽस्ताऽप

क्रां तयोःस्पष्ट क्रान्तिअस्तक्रान्त्यंशयोः

क्रमंतत्स्यात्तुल्य दिक्केऽन्तरंतयोः भिन्नदिक्के युति

क्रां

स्पष्टक्रात्यऽस्तापमभागयोः कृत्वाशेषलवाश्चस्व

स्व

प्रोक्तकालांशकाऽधिकाः ८० स्युर्यदानिजभूमेरु द

उ. द. स्व

ग्गताः सौम्यदक्षिणाः निजभूमेरु दक्षंचतत्रनित्य

क्रां चेत् ताः स्पः सू.

स्फुटाऽपमम् ८१ तर्हितन्नित्यतुल्येऽर्केऽप्यऽस्तं

ताः नहिगेच्छती

नित्योनयातिहि अथक्रणसंज्ञांशानयनम्

पश्चिम दृग्वृत्ते खेटास्तंस्यात् सूर्याद्दक्षिणेखेटे सूर्यास्तात्प्रथ-मं पश्चिमदृग्वृत्ते खेटास्तंस्यात् दैत्य भूमौपश्चिमंदृग्वृत्तेव्य-स्तं खेटास्त कालंस्यात्.

ग्र॰ घ॰ ६ अंशाः
निजव्यसंदिनाऽर्द्धस्यलिप्ताः षड्घ्नाश्च भागकाः ८२
सदा क्र॰ भागाः
स्युस्तानत्रनवेहित्वानित्यक्षयलवाःस्मृताः चरा-
ज्ञे॰ द॰ द॰ पु॰ तुल्ये उ॰ उ॰ द॰ द॰
न्तरविधिः भिन्नदिक्चरयोर्योगमेकदिक्केन्तरंत-
ग्र॰
योः ८३ रूलाखेचरयोस्तत्रविज्ञेयं तच्चराऽन्तरम्

धनर्णभागानयनम्.

घ॰
चरयोरऽन्तरस्यैवलिप्ताः
ग्र॰ सू॰ ६ घ॰ क्र॰ ग्रहाद्दक्षि-
खेचरसूर्ययोः ८४ तर्कघ्नास्युर्लवाः स्वर्णाः खेटाद्या-
णेसूर्य सूर्यादुत्तरे ग्रहे धनाः . ग्रहादुत्तरे सूर्ये सूर्याद्दक्षिणेग्रहे ऋणाः स्यु
म्योन्तरेरवौ ऋणाशैस्संस्कृतास्तेतुस्वर्णांशाःप्र-
चरांतर तर्क घातांशाः ग्र॰ म॰ उ॰
स्फुटाः स्मृताः ८५ यदिखेचरयोरेवसौम्यगोलंचरं
उ॰ द॰
द्वयोः यस्याऽधिकंसोत्तरःस्याद्याम्यगोलचरंद्वयोः८६
उ॰ अल्प उ॰ द॰ द॰ उ॰
सोत्तरोयस्यन्यूनःस्याद्भिन्नगोलचरंद्वयोः यस्यया-
द॰ द॰ उ॰ उ॰
म्यचरंयाम्यस्यात्सौम्यश्चोत्तरेचरे ८७ दैत्यांशोचर
अंतर सू॰ ग्र॰ ध॰ ऋ॰
यौर्भेदजाता भास्करखेटयोः येंऽशाश्चात्रधनर्णास्ते
ऋ॰ ध॰
विपर्य्यस्ताःसमीरिताः ८८

अथार्कासन्नग्रहस्योदयास्तकालानयनम्

१* ग्र॰ सू॰ अंतर, स्पष्टस्वर्णांशैश्चपूर्णस्वकलांगघातभाग्भिःस्वेष्ट
खेटभास्करविश्लेषभागाः स्वर्णांशसंस्कृताः स्वेष्ट

१* गतोदयंचेदस्तंगम्यंस्यात्. भोग्योदयंचेदस्तंगतंस्यात् पूर्वं

ग्र पू
कालांशकाः स्पष्टाः स्युः खेटोऽस्तोदयेविधौ ८९ पूर्वा-
सू ग्र उदयकालयोरंतरं हग्वृत्तं प
स्तोदयके सूर्य खेटयोरुदयान्तरम् पश्चिमास्तोदये
सूर्यग्रहयोरस्तकालयोरंतर कलाद्यं
सू ग्र अंतरम्
भानुखेटयोरऽस्त भेदकम् ९० द्दष्टिवृत्त गयोः कृत्वा
स्वेष्टकालांशाः
६
लिप्ताद्यं षड्गुणंस्फुटाः स्युःस्वेष्टक्षणभागाश्चेदऽल्पाः
इष्टकालांशके-उभ्यः कथितकालांशाः अल्पाचेत् ग्र
प्रोक्त क्षणांशकाःऽस्युःस्वेष्ट क्षणभागेभ्यःखेट स्तद्दृ-
गत उदय कथितकालांशाः
श्यतेतदा यातोदयस्तुभोग्याऽस्तः स्यादुक्तक्षणभा-
इष्टकालांशेभ्यः अधिकाः
गकाः ९२ यदिस्वेष्टक्षणांशेभ्य ऊर्द्धाःस्युस्तत्रतर्हि
ग्र गत भोग्य उदयः
तु दृश्यतेनहितत्खेटः स्याद्यातोऽस्तोऽगतोदयः ९३
गतभोग्य वक्रगतो मार्गगती
स्यादऽस्तोदययोर्व्यस्तंयाते व्यतुजवद्वये स्वेष्टका-
कथितकालांशान्तरम्
लांशकेषूक्तकालांशान्तरमाचरेत् ९४ शेषांशा
गति अंतर भक्त्वाः ग्र सू ग्र सू
भुक्तिविश्लेषभागैरासाःखगाऽर्कयोः वक्रेखेटाऽर्के

स्तं वापश्चिमास्तं सूर्यकृतास्तमेकम् तथादृग्वृत्तास्तमपरमेवं द्वेधास्तंस्यात् तथापूर्वोदयंवापश्चिमोदयंसूर्य समीपोदयमेकं तथा दृग्वृत्तोदयमपरमित्थं द्वेधोदयंस्यात् चं अधिगतौचंद्रव्यक्षदिनार्द्ध घ. १४।५०।२७ चं मध्यगतौव्यक्ष दिनार्द्धम्१४।५१ अल्पगतौ चं व्यक्ष दिनार्द्ध १४।५२।२ सू ऽधिगतौव्यक्षदिनार्द्ध१४।५९।१९ मध्यग. १४।५९।२२ अल्प. ग. सू. व्यक्षदिनार्द्धम् १५।० व्यर्कखेटांशाः वाव्यर्कलग्नांशाः दश १० ग्राः स्वव्यक्षे उदयपलाः स्युः

गनि दिना
योवेगयोगांशैः परिभाजिताः ९५ लब्धघस्नादि-
गत उदय अस्त प्रथमं
कैस्तत्रभुक्तयोरुदयाऽस्तयोः पूर्वमिष्टक्षणादेवंभो
उदयास्तयोः उपरि उदयास्तं
ग्ययोरुदयास्तयोः ९६ इष्टकालोपरिष्टाच्चस्वोदया

स्तमयंभवेत् **दृष्टिकर्म्मसंस्कृतग्रहज्ञानम्.**

ग्र ल. पू. दृग्ग्रहः ग्र.
खेटस्योदयकालेतुलग्नप्राग्दृग्ग्रहो भवेत् ९७ तद्ग्र-
ल. प. दृग्ग्रहः ग्र. रा. ल.
हाऽस्तक्षणेलग्नंपश्चाद्दृक्खचरो भवेत् ग्रहभस्पष्ट
स्व ग्र. रा.
पर्य्यंतऽमर्कोत्कालंकलादिकम् ९८ खेटभोन्मित
ल
लग्नस्ययन्तत्स्यादुदयक्षणम् तल्लग्नस्योदयादेव
+ प्रयोजनं काल ल. अंतर
लिप्ताद्यंचांशायक्षणे ९९ इष्टतज्जायते भेदमिष्टल-
ल. दिना. अंतर
ग्नोदयेष्टयोः लग्नघस्नाऽर्द्धलग्नेष्टभेदलग्ननतंभवेत्
लग्नस्यदिनगतदिनशेषयोर्मध्येयदल्पंतदुस्यलग्नस्योन्नतंस्यात्
१०० लग्नोन्नतभवेदल्पलग्नद्युगतगम्ययोः उन्न-
उन्नतदिनार्द्धयोरंतरंनतंस्यात्
ताऽह्नार्द्धयोर्भेदसर्वत्रैवभवेन्नतम् १०१ नहिभा-
स्व ल.१२ बाणा नास्ति
स्करलग्नानांविक्षेपंखलुवर्त्तते **स्थूलदृग्ग्रहानयनं.**
ग्र
अथतत्स्थूलदृक्खेटविज्ञानंवच्मितुग्रहम् १०२
ग्रहाक्रांत ल. पू. प. पू. प. दृक् कर्म्मणि ग्र.
साध्यलग्नस्यपूर्वाऽन्यकपालेपूर्वपश्चिमे खेटभो-
ग्रहाक्रांत ल. अयनांशसंस्कृतस्यक्रांतिर्ज्ञेयचरखंडौ रात्रिमानं
न्मितलग्नस्यापक्रमोत्थचरोद्भवौ १०३ साध्यरात्रि-

दिनमानं नतं उन्नतं साध्य १२ महाक्रांतलग्न-
द्युमानोच्च स्फुटकालनतोन्नतौ कीलासापलभाल-
नतकला-ग्रहशरांशाघाताहृता महाक्रांतलदिन भक्ताः
ग्ननतघ्नेष्वशताडिता १०४ लग्नाऽऽह्नार्द्धोद्धृताल-
पू ध इ ग्र शरे
ब्धभागाः पूर्वकपालजाः स्वाः स्युस्तद्याम्यबाणेच
उ ग्र शरे ऋ फलभागाः भागाः प
सौम्येषौतु क्षयाभिधाः १०५ तेत्वऽपूर्वकपालेत्था
ऋ द शरे उ बाणे ध
श्चर्णास्तद्याम्यमार्गणे तत्रसौम्यशरे ह्येतेस्युः स्वा-
३ ग्र त्रिभयुक्ग्रहक्रां-
स्तिर्य्यग्गताः खलु १०६ त्रिभयुक्खेचरस्पष्ट तुल्य
तल क्रां ग्र शर अंशाः ६०
लग्नाऽपमांशकैः अभ्यस्ताश्चग्रहेष्वंशाः षष्ट्यो
भागादि ग्र क्रां ग्र शर एक
साप्तलवादिकम् १०७ क्रान्तिविक्षेपयोर्भिन्नतु-
द उ
ल्यगोले धनर्णकम् ऊर्द्ध्वगंजायतेदत्वाखेटे तौतिर्य्य-
ग्र दृग्ग्रह
गूर्द्ध्वगौ १०८ स्यात्तद्दृक्खेचरं स्थूलं सूक्ष्ममऽन्यै-
१० सू० अयनांश०
स्तुतत्स्मृतम् तत्रदिक्पलभादेशेदेवांशोर्काऽध्वखे-
ग्रह स्पष्ट० ०।१० इष्टफल २१६
चरैः १०९ शून्यैरिष्टपलै र्भूपयुग्मकैर्याम्यकेर्जिनैः
द २४ ग्रहशरांशै लग्नस्यनतकला ११।२४ ११४
खेटस्येष्वंशकैर्लग्ननतलिप्तैश्चदिग्धृतैः ११० इन्द्रा
दिग्भक्ताः फक ११।२४ दृग्ग्र तुल्य न ल ग्र
श्चैरिष्टलग्नस्यान्नस्थूल दृग्ग्रहोन्मितम् लग्नखेट
रा न अयनांश ल ग्र
भधिष्ण्येषुदत्वामार्गांशसस्कृतिम् १११ तेषांया
रा न क्रां क्रां
जायते क्रान्तिस्सामध्याऽपक्रमं भवेत्.

अथक्षितिजवृत्तेदृग्वृत्ते दर्शनमदर्शन मुदयास्तंप्रतिदिनंयद्भवति तज्ज्ञानम्

व्यऽर्कखेटस्ययेभागास्तत्कोर्भाः स्यात्कलादिकम् ११२
तस्मिन्स्वर्णचरंभानोः स्वर्णदेयं घटीमुखम् स्वर्णं
खेटचरंव्यस्तंदत्वाऽर्कोदयतोदयम् ११३ स्यात्खेट-
स्याऽस्तकालंस्यादऽर्कास्ताद्व्यस्तसंस्कृतौ यद्वत्सू
र्योदयाऽस्ताभ्यांस्यातांतौखेचरस्यतु ११४ तद्वत्खे-
टोदयाऽस्ताभ्यांस्यातांखेटोदयासकौ अस्तज्ञानं
सूर्योनग्रहभागास्तुतत्कोर्भाः स्याद्घटीमुखम् ११५
तस्मिन्खेटचरंस्वर्णंस्वर्णंदेयंकलादिकम् स्वर्णमऽर्के
चरं व्यस्तंदत्वातत्रघटीमुखम् ११६ सूर्य्योऽस्तात्खेच-
रस्याऽस्तकालंस्यात्प्रतिवासरम् स्वव्यक्षाऽहईलहि
त्वापंचचन्द्रघटीषुच ११७ शेषंनित्योदयेयुक्तंनित्या-
ऽस्तेखलुवर्जितम् कृत्वातावुदयाऽस्तास्व्यौकालौत-
स्यग्रहस्यच ११८ प्रस्फुटौलिपिकापूर्वौविज्ञेयौग-
णकोत्तमैः

अथसूक्ष्मोदयास्तानयनम्.

सू. ग्र.
१* द्वेधाऽस्तेचोदयेकालेकृत्वाऽर्कग्रहयोः स्फुटौ ११९
ग्र
तस्याऽस्तंचोदयंतद्वच्चानयेच्चपुनःपुनः यस्मान्नि
विकृतिंयातिततस्तत्रस्फुटोच्यते १२० चेदऽस्तमुद-
च बु शु अस्तादूर्द्ध मुदयं
यादूर्द्धंशीघ्राणांतद्दिनेतदा दृश्यतेतद्ग्रहस्तत्रव्यस्ते
च
तन्नहिदृश्यते १२१ पश्चिमोदयवेलायांदृग्वृत्तेऽस्तं
पू उदयं
विचारयेत् पूर्वाऽस्तमयवेलायामुदयंतद्विचारयेत् १२२
२* प. म. च श. या बु शुन. प
अस्तादूर्द्धंपरास्तंचेन्मन्दानांतद्दिनेभवेत् दृश्यतेपश्चि-
दृग्वृत्ता स्तादल्पकालांशज पश्चिमास्तम् पू
मेखेटस्तद्वयस्तेनहिदृश्यते १२३ पूर्वस्यामुदयंया-
सू. दिनमानं
तेदृश्यतेस्वोदयक्षणे अस्तेष्टंसूर्यघस्राढ्यस्याऽद
सू. दिनमानं
स्तेष्टस्त्विनोदयात् १२४ स्वाऽह्नाढ्यंस्वोदयस्येष्टं
सू. न. अगस्त्य बु
चाऽस्तेष्टःस्यादिनोदयात् १३९६ भान्यऽगस्त्यादय-
ब्र. प्र. हुतभुक् अपांवत्स आप
श्चापिमन्दाःप्रोक्ताश्चपण्डितैः १२५ संदेहंप्रवदेत्सं

१* कालांशजोदयकालाद्दूर्द्धं दृग्वृत्तास्तकालंचेदथवा दृग्वृत्तोदयादूर्द्ध कालांशजास्तं स्यात्तद्ग्रहस्तत्र दृश्यते चेत्कालांशजोदयकालादल्पं दृग्वृत्तास्तकालमथवा दृग्वृत्तोदयादल्पं कालांशजास्तं सदा तद्ग्रहस्तत्र नहि दृश्यते.

२* दृग्वृत्तादधिक कालांशजपश्चिमास्तं. कालांशजास्तादल्पं दृग्वृत्तास्तम्.

गर
धोपलैः पंचोऽधिकोनकैः विस्पष्टनिश्चयाञ्चाऽपिबा-
क्रां कालाशाना
णाऽपक्रमनिश्चयात् १२६ निश्चयात्समयांशानांवक्त
व्यंतद्यथोचितम् नस्थूलेनिश्चयंचाऽस्तेचोदयेपी-
त्तरेशुच. १२७ । १३१४ .

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेप-
रमसिद्धान्तेउदयास्ताधिकारोनवमः ९

मेरुयंत्रांश ज्ञानम्.

उ क्रां सुमेरोः उ द
क्रान्त्यंशा मेरुयन्त्रांशाः खेटानामुत्तराः स्मृताः या-
क्रां कु मेरोः
म्याऽपक्रमभागास्तु यन्त्रांशाश्चसुरालये १

व्यसेमध्याह्नयंत्रांश ज्ञानम्.

९०
क्रान्त्यंशाःखांकतः शुद्धा व्यसेनित्यंदिनाऽर्द्धजाः
पू प.
यंत्रांशाः कीर्त्तिता व्यक्षज्ञानम् व्यक्षप्राक्पश्चा-
वृत्त लंकारोमकपत्तन सिद्धपुरयमकोटीनामुपरि
द्भूमिमण्डलम् २ लंकारोमपुरादीनाम्मस्तकोपरि-
पलभा व्यक्षदेशं
संस्थितम् प्रोक्तंनाऽस्त्यऽक्षभातत्रततस्तद्व्यक्ष-
मुच्यते ३ अथचरोत्पत्तिः

स्वस्वलग्नद्युतः स्वस्वोद्धाहान्ततान्निजायनम् ॥ उ-
द्धाहान्न्यूनधरुधान्तंजायतेचेतरायनम् ४ स्वाऽयन
देवभूस्थानांविज्ञेयमुत्तरायणम् दैत्यभागस्थितानांतु
स्वाऽयनंदक्षिणायनम् ५ स्वाशायाम्योत्तरे भूमौ
व्यस्ततोदक्षिणोत्तरा विज्ञेयाव्यक्षतः सौम्येचस्वा-
शातूत्तराभवेत् ६ व्यक्षाद्याम्याऽवनीस्थानांतुस्वा
शादक्षिणंभवेत् अन्यगोलचरेन्चस्वव्यक्षस्थानो-
दयात्परम् ७ खेटोदयंचरमितंस्यात्पूर्वंनिजदिक्च-
रे. एवंव्यस्तंतद्गृहाऽस्तंस्याद्यथाऽपरदिक्चरे ८
निजव्यक्षाऽस्ततः पूर्वंतस्याऽस्तं निजदिक्चरे नि-
जव्यक्षाऽस्ततःपश्चात्तस्यास्तंसमुदीरितम् ९
संस्काररीतिः एकजातौतुल्यवशौयोगभिन्नन्त-
रस्भवेत् नैवयोगनविश्लेषभिन्नवशौसमीरितम्
१० संस्कारेतुल्यगोलंचेन्तद्योलंस्याद्यथास्थितम्
संस्कारेभिन्नगोलंचेद्गोलंस्यादऽधिकस्यच ११ सं-
स्कारेगोलसाम्येतु संस्कारःस्यात्तयोर्युतिः गोल-

भेदेतु विश्लेषसंस्कारः स्यात्तयोर्द्वयोः १२ एवंधिया धनर्णानां बहूनां संस्कृतिर्भवेत् खेटव्याक्षाऽन्तरस्यांशाः स्युस्तत्खेटाऽपमांशकाः १३ नतांशोपपत्तिः स्योर्द्धाऽभ्रग्रहयोर्मध्येयेभागा दक्षिणोत्तराः स्युर्याम्योत्तरवृत्तस्थास्तेज्ञेयाः स्वनतांशकाः १४ खांकोर्द्ध्वेन्नतांशास्तुयत्रस्युस्तत्र तद्ग्रहः दृश्यतेनतदा कर्म्म किंकार्य्यंतस्यधीवरैः १५ षष्टिलिसाऽधिकं यत्रतत्स्फुटाऽहर्निशं भवेत् तत्खेटस्यधियाकर्म्म माचरेत्स्वांशयोन्वितम् १६

अथाक्षभापलभाविषुवद्भानयनम्.

यष्ट्यग्रेणदृढेणैव दृष्ट्वातत्प्रकटं ध्रुवम् यन्मितो लभ्यते भूमौ बाहुस्तेनविभाजितः १७ यष्टिमाना

---

१ * ६।४० पलभादेशे असांश २९।३।१८ ज्यार्द्ध ३७।४९।३९ धारकंदधारक वर्ग ७७४।१३।५०।१५ लंबांश ६०।५६।४२ ज्यार्द्ध ५०।५।५।३ पला १८०३०५।३१ लंबांशज्याभागाः १००।१०।११।३ अक्षांश ज्यार्द्ध पिंडपलाः १००१७० तत्र ०।३३।२०।१ अनेन तोरकं हत्वा ६।४० पलभादेशे क्रांति दिक्कं कंईकं कुज्यार्द्धस्यात् ६।३० पलभादेशेलवंज्यार्द्ध ५०।२२।४६ तत्रपलकर्णः १३।३८।५०

भु ३० घ
हृतः शंकुर्मध्यबाहुस्तदुच्यते ततः रवत्रिकला तु-
ल्ये काले मध्यभुजाऽभिधम् १८ आनयित्वा परंत-
योगार्द्ध
द्वन्मध्ययोर्भुजयोस्तयोः कृत्वा योगदलं त्वऽन्युमेरु
द. उ. पलभा ३२८२।६३।१ अक्षांशज्यार्द्धवर्गया
दिक्षाक्षभा भवेत् १९ पूज्यवर्गोऽक्षजीवार्द्धवर्गभे-
रत्तरम् मूलेनभक्तः अक्षांशज्यार्द्ध *१ १२ पलभा
दपदाहृतः पलज्याऽर्द्धहृतः शंकुर्जायते विषुवत्प्रभा
सू. ० क्रां सू दि
२० भानोः शून्यापमेर्कस्य घस्राऽर्द्धभाऽक्षभा भवे
*२ १३७५।४।५३ पलकर्ण
त् लम्बांशज्यांशकैरासमऽर्थदं कर्णमुच्यते २१
पलकर्ण शंकु २ वर्ग १४४
कर्ण नावर्गविश्लेषमूलं वा पलभा भवेत्

११४।३५।२४ १२
अर्थदज्ञानम्. चक्रव्यासलवाः स्वेष्टशंकुघ्ना
१३७५।१४।५३
अर्थदो भवेत् २२ **अक्षांशानयनम्.**
पलभा शंकु१२ वर्ग१४४ योगमूलं पलकर्ण अक्षकर्णभक्तं
अक्षभानरवर्गैक्यमूलमऽक्षश्रवोच्यते पलकर्णो

---

*१ ६६ अक्षांशदेशे पलभांगुलाः २६।५७।८।४०. तत्र ६६ अक्षांशानां ज्यार्द्धम् ५२।२०।२९।३०.

*२ अर्थदं १३७५।४।५३ अर्थदपिण्डपलाः ४९५०२९३।२१ चक्रव्यासपिण्डपलाः सूक्ष्माः ४१२५२४।२६।४५ चक्रव्यासलवाः सूक्ष्माः ११४।३५।२४।२६।४५ चक्रव्यासार्द्धपलाः सूक्ष्माः २०६२६२।१३।२२।३० ६।४० पलभादेशे पलकर्णः १३।४३।३९।१।२९ अक्षकर्णपलाः पिंडम् ४९४१९।१।२९

५७।१७।४२ शंकु १२ गुण ६८७।३२।२४ फलं लब्धं ज्याहंम

न्हृतपूज्यंशंकुकुंदसुच्यते २३ पूज्य प्रापलभांचाऽ
क्षकर्णासाक्षज्यकादलम् जायते तद्धमे घ्रंज्यास्यात्त
स्या भुजभागकाः २४ अक्षांशाः कथिताः कुन्द्वांघ्रि-
घ्रंतन्मौर्विकाभवेत् तस्या बाहुलवाः प्रोक्ता लम्बा
भागाश्चपण्डितैः २५ अक्षभानरयोर्वर्गयोगमूल
विभाजितम् अर्थदज्याभवेत्तस्या दोर्भागाःखां
कतोनिजाः २६ अक्षांशाः सुरदैत्यांशेज्ञेयास्तेद
क्षिणोत्तराः

प्रकारान्तरेणाक्षांशानयनम्

स्वाऽह्नाऽर्द्धेतूत्तरेखेटाःसौम्याः स्युस्तन्नतांशकाः
२७ स्वाह्नाऽर्द्धे दक्षिणेखेटश्चेद्याम्यास्तन्नतांशकाः
स्वाऽह्नाऽर्द्धजस्वयंत्रांशखांकु भेदान्नतांशकाः २८
स्युर्नतांशस्फुटक्रान्त्योर्दिग्भेदेयोगमाचरेत् दिक्
साम्येविवरंकृत्वाह्यऽक्षांशाः समुदीरिताः २९

तुरीययंत्रेणाक्षांशानयनम्

त्रिंशल्लिप्तान्तरेणैवतद्बुधैः प्रकटं ध्रुवम् दृष्ट्वाकाल-
द्वयेवृत्तपादभागोध्रुवस्यच ३० भामार्गेणैवयंत्रस्य

स्युर्ये येयंत्रभागकाः तत्कालद्वययोर्यत्राशैक्याऽर्द्ध
स्युः पलांशकाः ३१ ध्रुवनिश्चयम्. सुमेरोरुप-
रिस्थन्तु ध्रुवं सौम्याभिधं भवेत् ध्रुवयाम्याभिधंत-
त्स्यात्कुमेरोरुपरिस्थितम् ३२ पश्यन्तिस्थानयोःके
न्द्रंव्यक्षस्थाः स्थिरयोर्द्वयोः ध्रुवमेवकदाचित्तुव्य-
क्षदेशास्थिता नराः ३३ अवपश्यन्तिपूर्णंवाकदा-
चित्समयेदलम् रात्रौत्तमऽवपश्यन्तिकदाचिन्नहि
तल्लवम् ३४ आलोकयन्तितत्राऽथंतन्ध्रुवोयदिसा-
नवैः राव्यऽह्नारम्भयोर्मध्ये ह्येकस्थानेवदृश्यते ३५
स्थिरस्तत्स्यात्तदाऽथोक्तभिन्नेतन्नस्थिरो भवेत्
लम्बांशज्ञानम्. ज्ञेयाः शून्याऽयमाह्लाऽर्द्धे लंबांशा
यंत्रभागकाः ३६ वाऽक्षभागोनिताः खांकभागा
लम्बलवाः स्मृताः

अथ प्रसंगात्कुन्द्धारानयनम्.

अक्षांशज्यादलाऽभ्यस्तं कीलंपलभयोद्धृतम् ३७
तत्कुंदं धारकं धारं लम्बांशज्यादलं भवेत्

दृग्वृत्तज्ञानम् भूगोलाऽर्द्धे मराशौ तु ह्रस्वभागमितोन्तरे ३८ व्योमेयाम्ये स्थिरस्थानान्निजदृक्पतनं भवेत् एवंसौम्यस्थिरादग्रेचस्वदृक्पतनं भवेत् ३९ व्यस्ताभ्यांसौम्ययाम्याभ्यामित्थंदेत्यांशके भवेत् स्यात्कुजंधिष्ण्यदृग्वृत्तंतत्कुजाऽर्द्धस्यविस्तृतेः ४० तुल्यंव्योमसुखेयातिदृक्सूत्रस्वस्वभूस्थलात्

अथ यंत्रांशानयनादाविष्टज्ञानम्.

ग्राह्यमिष्टेत्थखेटार्कजंखेटस्योदयंबुधैः ४१ भायंत्रांशादिगंशानामात्राये सर्वदाखलु सावनीयमिहाख्यातंचक्रभ्रमणजंरवेः ४२ गुप्ताहोरात्रलिप्तोत्थमथचक्रात्नोद्भवम् चात्र्यंभाहोरात्रघटीतुल्यषष्ट्यनुसारजम् ४३ यथायोग्येष्टकंस्वेष्टंस्यात्स्वेष्टस्वोदयान्तरम् गुप्ताहोरात्रानयनंस्थूलम् . भुक्त्यंऽशांगांशयुक्तं तु खगंमार्गजवेतथा ४४ वेगभागांगभागोनंशून्यांगवक्रवेगके स्थूलं सूर्यादिगुप्ताहोरात्रंलिप्तादिकंभवेत् ४५ यथायोग्येष्टाद्यक्तानयनं

गुसाऽहोरात्रलिप्तासायथायोग्येष्टलिप्तिका षष्टि- ६०
घ्नास्तत्फलंलिप्ताद्यंस्पष्टदिनजातिकम् ४६ व्यं
(सू चं मं बु बृ शु श)
क्तं स्वस्वस्फुटंसूर्यपूर्वाणांसमुदीरितम् व्यक्ताद्य-
थोचितेष्टानयनम्. सूक्ष्मव्यक्तकलाऽभ्यस्ता
गुसाऽहोरात्रलिप्तका: ४७ शून्यतर्काह्वृता लब्धं- ६०
(सू चं मं बु)
लिप्ताद्यंतुयथोचितम् इष्टंनिजोद्यात्सूर्यपूर्वाणां
(बृ शु श) (वक्र गतौ)
चाक्र्यवक्राकम् ४८ व्यक्ताऽल्पवक्रवेगेस्याद्व्य-
(अधि मार्गगतौ)
क्तोर्द्धमार्गवेगके सूक्ष्मयथोचितेष्टात्सूक्ष्मव्य-
(दि)
क्तेष्टानयनम्. गुसघस्रोद्धृतात्स्पष्टघस्रघ्नात्त-
द्यथोचितात् ४९ इष्टात्तज्जायतेव्यक्तलिप्तिका
पूर्वकंस्फुटम् स्पष्टव्यक्तात्सूक्ष्मयथोचितेष्टा-
(दिनमान)
नयनम् व्यक्तंगुसदिनाऽभ्यस्तंप्रस्फुटाह्नविभा-
जितम् ५० तत्सूक्ष्मंलिप्तिकापूर्वंयथायोग्येष्टकं
भवेत् अथ स्पष्टनतंस्थूलनतज्ञानम्.
(क्रां दि अंतरम्)
स्वेष्टजाऽपमजंस्पष्टघस्राऽर्द्धव्यक्तभेदकम् ५१
(पू प पू दिनार्द्धांतरकालजम्)
स्यान्नतंप्रस्फुटंपूर्वपश्चिमंप्राक्परार्द्धजम्.

दण्डप्रदानयनम्. इष्टेस्पष्टनतस्यैवलिप्ताः स्वेट-
स्यसर्वदा ५२ तर्कघ्नाः स्युर्लवास्तेषांभभुजोदण्डदः
स्मृतः दण्डानयनम्. दण्डप्रदोद्भवज्याऽर्द्धभागाः
केरांशका हताः ५३ त्रिज्यारवण्डलवैर्भक्ता दण्डभा-
गसुखंभवेत्. ततः दण्डप्रदांशानयनम्. पूज्यदण्ड
वधकेरभक्तंज्याऽर्द्धसुदीरितम् ५४ दण्डपूज्यगुणंज्या-
ऽर्द्धभक्तंकेरमिहोदितम् तज्ज्याऽर्द्धंद्विगुणंकृत्वास्या-
ज्ज्यातस्यास्तुदोर्लवाः ५५ दण्डजा दण्डदाश्चोक्ता
वंशजाइतिवंशदाः वंशानयनम्. दण्डदोनत्रि-
भांशानांजीवाऽर्द्धघ्नंतुकेरकम् ५६ चक्रव्यासदला-
शाप्तंवंशमंशमुखंमतम् स्वेष्टेतत्स्वनतस्यैवपञ्चा
शाऽल्याऽधिकाः कलाः ५७ तद्वंशस्यांऽशकाः सौम्य
याम्या व्यस्तोत्तरक्षितौ विज्ञेयास्तेविलोमास्तुव्य
क्षाद्याम्यक्षितौबुधैः ५८ षष्ट्यंऽघ्न्यऽल्पनतेवंशानि-
जभूमेरुदग्गतम् स्यान्नतेपञ्चरूपोर्द्ध्वंह्यन्यभूमेरुद-
ग्गतम् ५९ देवांशोपूज्यमुत्तरंदैत्यांशोदक्षिणंस्मृतम्.

निजभूमेरु दक्क स्यात्पूज्यत्रिज्यादलोन्मितम्

अथचराच्चारकानयनम्.

लिप्तादिकंचरंतर्कनिघ्नमंशादिकंभवेत् ६० तज्ज्याऽ-
र्द्धचरदिक्कतु भागाद्यंचारकंमतम् चारकात्क्रा-
न्त्यानयनम्. कीलाप्ततोटकाभ्यस्तपूज्यकेरोद्धृ-
तंभवेत् ६१ एकतुल्याऽक्षभादेशेचारकक्रान्तिदिर्गे-
तम् तंहत्वानिजदेशाऽक्षच्छाययाचारकं भवेत् ६२
स्वस्थानेऽथैकतुल्याऽक्षभादेशोद्भवचारकान् सर्व-
सूक्ष्माऽपमानांतुलिखित्वापत्रकेबुधैः ६३ चार-
कत्वानयित्वैवस्वस्फुटाऽपमकोष्टजम् तत्पत्राच्चत-
तोहत्वास्वस्थलाऽक्षभया भवेत् ६४ स्वस्फुटंचारकं
चाऽथतन्निजस्फुटचारकम् भक्त्वास्वाऽक्षभया
लब्धचारकप्रमितस्यच ६५ पत्रेयज्जायतेकोष्टत-
त्तुल्याऽपक्रमंभवेत् चारकात्पलभानयनम्.
चारकंकेरकाऽभ्यस्तंपूज्याप्ततोटकोद्धृतम् ६६

* १२ कीलभक्तंपूज्यं भागादिकं ४।४६।२८।३०

शंकुघ्नपलभाज्ञेयातद्द्वेशोपपिण्डितोन्तमैः शुण्डज्ञानं
शुण्डं भागादिकंज्ञेयंपूज्यचारकसंस्कृतम् ६७

नात्यबाणज्ञानम्. तिथ्यंऽल्पाऽधिनतेंगघ्ननतलि-
सांशभस्यच कोट्यंशज्याऽर्द्धहीनाढ्यपूज्य नात्य-
शरस्भवेत् ६८ अथग्रहस्थानज्ञानम्.

क्रान्तिवृत्तेपिपूर्वाकाद्दक्षिणोत्तरदिग्गताः खांकभा-
गाश्चजायन्तेपरचिह्नस्थलात्तथा ६९ खेटाऽपक्रम-
दिग्भागेप्राक्चिह्नाद्दक्षिणोत्तरे खेचराऽपमतुल्यांशो
क्रान्तिवृत्तेग्रहस्थलम् ७० विज्ञेयं क्रान्तिवृत्तेदक्षि-
णोत्तरज्ञानम्. क्रान्तिवृत्तस्ययाम्यंयाम्यध्रुवेगतम्
सौम्यंसौम्यध्रुवेयातंज्ञेयंनित्यंविचक्षणैः ७१

शुण्डमूलादिस्थानचारकाग्रस्थान व्यग्र-
बाणस्थान नतोन्नतसंधिस्थानज्ञानम्.

व्यक्तवृत्तोपरिष्टाच्चनित्यंतत्पूर्वलक्षणैः परिभ्रमतिखे-
टस्यस्वोदयात्स्वोदयान्तके ७२ एवंभ्रमतितत्पश्चा-
च्चिह्नमऽस्तान्तरेसदा खेष्टोत्थापक्रमोत्थस्तुप्राक्

खण्डेतद्ग्रहस्थलः ७३ यत्रस्पृशातिदृग्वृत्तेतत्खेट-
स्योदयस्थलम् विज्ञेयंतत्क्षणेपूर्वलक्षणस्तद्विचक्ष
णैः ७४ यत्रस्पृशातितद्व्यक्षचक्रेतत्राऽपिकथ्यते.
तत्खेटस्योदयस्थानमेवंतद्दृष्टिकुण्डले ७५ खण्डे
पश्चिमसंस्थेचस्वेष्टकालाऽपमोद्भवः तत्खेटस्थान
भागस्तुयत्रस्पृशातितत्रच ७६ तद्ग्रहस्याऽस्तदेशं
स्यात्प्रागकस्तत्क्षणेतथा संलगत्येवतद्व्यक्षचक्रे
तत्राऽपिकथ्यते ७७ तत्खगाऽस्तमयस्थानंभुण्डा
दिस्मरणायचं छेदहक्कोटिहग्दण्डछायोप-
पत्तिज्ञानम्. चक्रव्यासदलंव्यक्षवृत्तेकेरंभवे-
त्सदा ७८ चेत्पूज्योन्मितकेरेतुव्यग्रबाणोन्मिता
तदा कोटिःस्यात्केरकेकोटिर्ज्ञायतेछेदसंज्ञकः
७९ चेद्बाहुकर्णयोर्यत्राऽस्त्याशायंतत्रतर्हितु बा-
हुत्वंयान्तिकर्णानिकोटयोयान्तिकर्णताम् ८० गोले
हीत्थंभुजा यान्तिकर्णतांचाशयोऽस्तिचेत् कर्ण
चक्रेहिभूगर्भात्पूज्यतुल्यसदाभवेत् ८१ छेदमऽ

अथ्रवंस्मृत्वाकर्णौपूर्ज्याम्मितेयदि स्यात्कोटिंधरि तुल्यात्तुकर्णैछेदोम्मितेत्तदा ८२ दृक्कोटिर्जायतेको-टिरूपापूर्ल्यथर्च.भवत् दृक्कोटिकर्णयोर्वर्गभेदमू-लंतुम्रन्भवत् ८३ तद्दृग्दण्डोच्यतेतत्तु भुजभादण्ड रूपकः दृक्कोटौयदिदृग्दण्डस्याहोः स्यात्तर्हिभानरे८४

स्वदिनार्द्धेस्वयंत्रांशाभुण्ड ज्ञानम्.

स्वाऽह्नाऽर्द्धेनिजयंत्रांशाः स्वोन्नतांशसमाःस्मृताः स्वव्यग्रेषुसमंज्ञेयंस्वाऽह्नाऽर्द्धे निजभुण्डकम् ८५

स्वमध्याह्नेस्वच्छायाज्ञानम्.

स्वनतांशज्यका-र्द्धीशैर्हत्वाकीलंविभाजयेत् तन्निजोन्नतभागज्यारव ण्डांशैस्तत्रतत्फलम् ८६ स्वाभास्यान्निजमध्याऽह्ने स्वाऽह्नार्द्धभाऽल्पकास्वभा नभवेन्निजघस्नेतुभा-प्रश्नेतद्विचारयेत् ८७

अथेष्टनतेभाकर्णछाययोरानयनाय बाणानयनंनात्यबाणानयनंच.

* नतलिसांगघाताऽशराशिकोट्यंशामौर्विकाम् हित्वा

* उदाहरणांकेरं ५४।१४।१९ क्रुंदं ५०।५।५।३१ भुजं ५६।२७।३९-

१४४।३५।२४ नतकलोत्पन्नबाणाः १५

तच्चक्रविस्तारेशेषाऽर्द्धनतजशरम् ८८ स्यात्ततंच

बाणः नात्यबाणः

कुलिसाऽल्पनतजः सायकस्त्विह नात्यबाणोच्यते

१५ बाणः

पंचचन्द्रलिसाऽधिकेनते ८९ नतजमार्गणांहित्वा

११४।३५।२४

चक्रव्यासेऽवशेषकः प्रोच्यतेनात्यबाणस्तु

बाण

व्यग्रशरानयनम् शुण्डनात्यशरोनितम् ९० कृ-

त्वाव्यग्रशरंज्ञेयं नात्यबाणानयनम्. शुण्डेतद्व्य-

बाण बाणः

ग्रसायकम् हित्वासंजायतेह्यत्रस्वेष्टेतन्नात्यमार्ग-

बाण

णः ९१ छेदानयनम्. व्यग्रमार्गणकंकेरनिघ्नं

५७।१७।४२

पूज्योद्धृतंभवेत् छेद- दृक्कोटयानयनम् छेदा-

५७।१७।४२ शंकुसंज्ञः

हतंकुन्दं पूज्यासंगणितप्रदम् ९२ जायतेतत्तु दृक्को-

टिस्तद्धंशांशाज्यकादलम् दृग्दण्डानयनम् अथ

३२८२।४३।१ पू

दृक्कोटिवर्गेनात्पूज्यवर्गाच्चयत्पदम् ९३ तद्दृग्दण्डो-

इष्टं.२०।११. चरं द. ११४९ नतं ७।० शारं १४।४३।० नात्यशारंच१४।४३।० व्यग्रशारंच ३११४४।३९ पुरं ८६२४ ३।८।३६ चारकंद १०।५०।२ इष्टेभाकर्णांगुलाः २६।१०।१३ कर्णवर्गः ६८४।५३।० छायांगुलानि २३।१५।२४ कुंद पलापिण्डं १८०३०५।३१ पूज्यपिंड पलाः २०६२६२ पूज्यवर्ग ३२८२।४३।१ पलापिंडं ११८१७७८१ पूज्यघनम्. १८८०८३।१६।२ पूज्यघनपलापिंड ६७७०९९७६२ पूज्यघनंकील१२म २२५६९९९।१२।२४ पलापिंडम्=१२५१९७१४४.

शंकु.१२

च्यते **छायाकर्णच्छाययोरानयनम्.** कीलदृ-
५७।१७।४२

क्कोट्यास्तु यत्फलम्तत्फले नाहते पूज्यदृग्दण्डे भा-
छा-कर्ण छाया

श्रवप्रभे ९४ विज्ञेये· **अथेष्टनतकलानयनाय**
५७।१७।४२ छा·

दृग्दण्डदृक्कोट्योरानयनम्. त्वथपूज्यघ्ना भाभा-
छ· कु· २२८२।४३।१

कर्णाद्धृता भवेत् दृग्दण्डस्त्वऽथ दृग्दण्ड पूज्य वर्गान्त-

रात्पदम्. ९५ दृक्कोटिर्जायते. **छेदानयनम्.** पू-
५७।१७।४२

ज्यं दृक्कोटिगुणितं भजेत् लम्बाशज्यादलेनैव फलं त-
५७।१७।४२

च्छेदकं भवेत् ९६ **व्यग्रशरानयनम्.** पूज्यं छेदा-
बाणं

हतं केर भक्तं व्यग्रशरं भवेत् **नात्यबाणानयनम्.**
शर शर

व्यग्रबाणोनितं त्रुण्डं कृत्वास्यान्नात्यमार्गणः ९७

अथव्यक्षचक्रे शुण्डाग्रस्थान चार-
काग्र स्थान ज्ञानम्.

अ उद्·

स्वोदयास्तमयस्थान मध्यज्यारूपमध्यमे विज्ञेयं
व्यक्षचक्रे तु त्रुण्डाऽग्रस्थानकं बुधैः ९८ शुण्डाऽ
ग्रस्थलके तत्रचारकाऽग्रस्थलं भवेत् **व्यग्रबाणारम्भ-**
शर

स्थानज्ञानम्. तच्छुण्डाऽग्रस्थले व्यग्रबाणारम्भ-

स्थलंभवेत् ९९. व्यग्रबाणाग्रस्थानज्ञानम्.

स्वदेश प पू.
स्वापरप्राक्स्थितेचोर्द्ध्वचक्रेतच्छुण्डसूत्रके तथा

अ
तच्छुण्डसूत्रेतुव्यक्षसंस्थोर्द्ध्वचक्रके १०० तन्नतो-

अ पू प.
न्नतयोः संधिस्थानयोस्स्वकपालयोः मध्यज्यास्व-

अर
पमध्येतुव्यग्रेष्वऽग्रस्थलंभवेत् १०१ व्यग्रबा-

अ. उद्.
णाभावज्ञानम्. नित्यंस्वाऽस्तोदयेकालेस्याच्छू

शर
न्यंव्यग्रमार्गणम् शुण्डमूलस्थानज्ञानम्.

स्वदेश पू प. शिरसि
स्वप्राक्पश्चिमसंस्थस्यचोर्द्ध्वचक्रस्यमस्तके १०२

आकाश
तथात्तद्व्यक्षचक्रस्यमस्तकेव्योमसन्मुखे शुण्ड

मूलस्थलंनित्यंविज्ञेयंगणकोत्तमैः १०३

अथ भाकर्णानयनाय पुरानयनम्

बाण
हित्वातात्कालिकाच्छुण्डात्स्वेष्टजंनात्यमार्गणम्

व्यग्रशर
तच्छेषकेरकुन्दाभ्यांहत्वास्वेष्टपुरः स्मृतः १०४

उ द ९० उ
वंशाद्दिग्दण्डदोनाभ्ररवेटांऽशज्याऽर्द्धसंस्कृतम् सौम्य

द
दक्षिणकंचस्वचारकंवंशकादिकम् १०५ स्वेष्टक्ष-

व्यग्रशर
णोद्भवंतस्याद्भागाद्यंव्यग्रमार्गणम् केरकुन्दांश

घातघ्नंव्यग्राऽक्षंपुरमुच्यते १०६ पुरात् छाया-
याः कर्णानयनम् कीलपूज्यघनं घ्नभाकर्णः स्या-
त्पुरभाजितम् भाकर्णात्तत्पुरानयनम् . पूज्यस्ये-
व घनं नृघ्नभाकर्णासंपुरो भवेत् १०७ प्रकारान्तरे-
णपुरानयनम् . अर्कमानस्य शंकोस्तु भाकर्णस्य
पलोद्धृताः वेदेन्द्राश्चाकंभूतत्वभूनागास्तद्भवेत्पुरः
१०८ व्यग्रबाणानयनम् . कीलपूज्यघनस्युण्णं
कुन्दासंकेरकोद्धृतम् भाकर्णेनोद्धृतंव्यग्रबाणःस्या-.
त्पूज्यजातिकम् .१०९ प्रकारान्तरेणव्यग्रवाणा-
नयनम् . कुन्दकेरं वधेनासंपुरंव्यग्राऽक्षमीरितम्
तत्पुराद्यंत्रांशानयनम् . तत्पुरंपूज्यवर्गासं यंत्रांशं
ज्याऽर्द्धमुच्यते ११० तद्धि घ्नंज्याभवेत्तस्या बाहु-
शा यंत्रभागकाः स्युः अथयंत्रांशेभ्यःपुरानयनं.
यंत्रांशज्याऽर्द्धघ्नंपूज्यवर्गपुरं भवेत् १११

पुरस्युएडाभ्यांनतकलानयनम् .

तत्पुरंकुन्दकेराभ्यांभक्ता लब्धोनस्युएडकः स्यात्त-

वाण. ५७।१७।४२ शर
न्नात्यशरपूज्यंनात्यमार्गणवर्जितम् ११२ कृत्वा
२ ६
तद्विगुणंज्यास्यात्तस्याः कोट्यंशाषड्लवम् पंचशी-
१५
तांशुलिसाऽल्पंलिसाद्यंतन्नतंभवेत् ११३ स्याच्चेत्पू-
५७।१७।४२ शर अंतर
ज्याधिकंनात्यबाणंयन्नहितर्हिच तत्रतद्विवरंकृत्वा
शर ५७।१७।४२ २
नात्यमार्गणपूज्ययोः ११४ स्याज्ज्याऽर्द्धितमिष्वघ्नंज्या-
भु ९० ६
स्यात्तस्या दोर्लवान्विताः शून्यांकास्तर्कभिर्भक्ता
लब्धंलिसादिकंफलम् ११५ स्यान्नतंस्वेष्टकालेतुपं-
१५
चचन्द्रकलाऽधिकम्. अथप्रकारान्तरेणव्यग्रा-
स्व भूमेरु दि-
क्षचारकाभ्यांनतकलानयनम्. निजदिक्क्रा-
ग्रा अंतर २
न्तिकालेतुचारकव्यग्रबाणयोः ११६ भेदंद्विगुणितं
भुजांश ९० ६
ज्यास्यात्तस्या बाहुशवर्जितात् खग्रहात्तर्कभक्ता-
१५
त्तुबाणाब्धाऽल्पंनतंभवेत् ११७ तत्रचेच्चारकादल्पं
३० १५
व्यग्राऽक्षंनतलिसिकान् हित्वाऽरवाग्निप्रमाणेभ्योऽक्षां-
अन्यमेरुदिग्भूते
शोर्द्धंस्यात्तथानतम् ११८ परदिक्चारकेयुक्त्वाव्य-
२ भुजांश
ग्राऽक्षंज्यादलंभवेत् तद्विघ्नंज्याभवेत्तस्या बाहु-
९० ६
शाऽऽन्नवाऽन्तरम् ११९ षड्भक्तंजायतेनित्यंलिसा-

ध्रंतत्रतन्नतम् अथप्रकारान्तरेणायंत्राशानयने-
५७।१७।४२ क्रां
वेत्रानयनम्. पूज्यघ्रंतोटकंकुन्दभक्तंतत्क्रान्ति-
उ. द. * ५७।१७।४२
दिग्गतम् १२० वेत्रंस्याद्वेत्रभागघ्रंकुन्दपूज्याशको
उ. द.
द्धृतम् लब्धंभागसुखवेत्रदिग्गतंतोटकं भवेत् १२१
पलांश
तत्रपातानयनम्. लम्बाऽक्षांशज्यकाखण्डौक-
अंतर घात ५७।१७।४२
र्णौस्तस्तुतयोस्तुयत् भेदयोगवधपूज्यभक्तलब्धोन
५७।१७।४२
संयुतम् १२२ पूज्यकृत्वादलौबाहूस्तः स्वस्वभुज-
वर्गान्तरम्.
कर्णयोः वर्गभेदपदपातंस्याद्दृक्चक्रकुलोद्भवम्
१२३ तत्र कर्द्दकतोटकानयनम्. केरघ्रंचारकं
५७।१७।४२ पल
पूज्यभक्ततत्कर्द्दकंभवेत् तेनघ्रंधारकंलऽक्षज्याऽ
१२
द्धसितोटकंभवेत् १२४ पलभातोटकांशाघ्राशांक्रा-
क्रां उ. द. कु ज्यार्द्ध
साक्रांतिदिग्गतम् कर्द्दकं जायतेवाततक्षितिज्याऽ

---

*. ६।४० पलभादेशे ११८।३८।१५ अनेनतोटकं हत्वाक्रांतिदिक्कं वेत्रंस्यात् ६।४० पलभादेशे ०।२९।८।१९ अनेन कंटकंहत्वा अक्षांशादिकंपलदिक्फलंस्यात्. तथा ०।२९।८।१९ अनेन कर्द्दकं हत्वा अक्षांशादिक्कम् पार्श्वस्यात्. ६।४० पलभादेशे ०।३३।२० अनेन तोटकंहत्वा क्रांति दिक्कं कर्द्दकं कुज्यार्द्धं स्यात्.
६।४० पलभादेशेपातानयने बह्वल्पौबाहू तत्र बहुभुजः ४३।४६ अल्पभुजः १३।३०।४७ पातभागादिः २४।१९।२४ अक्षांशज्यार्द्ध वर्गः ७७४।१३।५० अल्पभुजवर्गः १८२।३६।१०

र्द्धलवादिकम् १२५ कंटकानयनम्. वंशाङ्क-
र्द्धकयोः कृत्वासंस्कारंकएटकोच्यते देवांशोदक्षि-
एंदैत्यांश भूभावुत्तरपलदिक् फलं स्यात्

पलदिक्फलानयनम्

५७।१७।४२ पलांशज्यार्द्ध
※ कुन्देपातंभवेच्चेत्स्यात्पूज्येऽक्षांशज्यकादलम् १२६
५७।१७।४२ पलांशज्यार्द्ध
चेत्स्याद्द्वयज्येऽक्षजीवार्द्धं कटके पलदिक्फलम् पा-
कुंद
तघ्नंकंटकंधारभक्तंस्यात्पल दिक्फलम् १२७ अ-
पलांश ५७।१७।४२
क्षांशज्यार्द्धभागघ्नंकंटकं भागपूर्वकम् पूज्यभा-
गोद्धृतंवास्याद्ऽशाद्यं पलदिक्फलम् १२८ वाक्षांऽ
शज्याऽर्द्धतुल्यस्यकर्णस्याऽत्र भुजाहृतम् कएटकं

※ तोटक पलकर्णेष्टकर्णानां योधिकस्तत्पूज्यासः स्वस्थाने लिखेत् योल्पाधिकस्तत्कीलासः स्वस्थाने लिखेत् अत्यल्पस्तु यथास्थितो ज्ञेयः तेषां घाते क्रांति दिक्षा अग्रास्यात् विंध्याहतं नरं यंत्रांशज्यार्द्धेनासंभास्यात्. शंकुघ्न १२ पूज्यं ६८७ ।३२।२४ पलापिंडम् २४७५१४४ ।६।४० पलभादेशो पूज्यांश घ्न कीलासं पलकर्णफलम् ०।१।११।५३ तत्राक्षकर्णः १३।४३।३९ पिंडपलाः ४९४१९।१ तत्राक्षांशाः २९।३।१८ तज्ज्यार्द्ध २७।४९।३० पिंडपला१००१७० लम्बांशाः ६०।५६।४२ तज्ज्यार्द्ध ५०।५।५।३१ पिंडपला १८०-३०५।३१ ६।४० पलभाव्यंगुला ४०० पलभा ६।४० वर्गम् ४४।२६।४०

स्यात्पलांऽशज्यारवण्डाप्तं पलदिक्फलम् १२९

चक्रभूभुजानयनम्.

चक्रभू भुजः
संस्कारं चक्रभूदोस्स्यात्प-
लदिक्फलवेत्रयोः यद्वत्तत्कर्द्दकेनैव संस्कृतं वंशसं-
ज्ञकम् १३० कंटकं जायतेतद्द्याम्योदक्पलदिक्फ-
द॰ उ॰
लम् संस्कृतं वेत्रभागैस्तु दक्षिणोत्तरदिग्गतैः १३१
चक्रभू भुजः द॰ उ॰
जायतेचक्रभूबाहुसंज्ञकं दक्षिणोत्तरम् विध्यानय-
विधिः चक्रभूबाहू श्री सू॰
नम्. स्याद्विधिश्चक्रभूबाहुदण्डवर्गयुतेः पदम् १३२
तुरी॰ यंत्रे
यंत्रांशानयनम्. वृत्तपादांशयत्रेस्यात्खम्भागार-
छा ९॰ क्षितिजम्
म्भकस्थलम् भामागन्तिस्थलं खांकभागस्थानकुज
२ विधि
भवेत् १३३ युग्माभ्यांतद्विधिंहत्वाचक्रज्याह्यंऽभि
सु ९०
धीयते तस्या बाहुलवाः खांक शुद्धा यंत्रलवाः स्मृताः
१३४

यन्त्रांशेभ्यइष्टद्युत्यानयनम्.

९० १२
खांकयंत्रांशविश्लेष भागज्याऽर्द्धहृतं नरम् यन्त्रां
छा
शज्यादलेनाप्तं तच्छंकोरिष्टभा भवेत् १३५

प्रकारान्तरेणेष्टकर्णछायामानानयनम्.

१३७५।४।५३ छायाकर्णः १२ छा
अर्थदंचस्वयंत्रांशज्यांशाप्तं भाश्रवोऽन्यत कीलभा

कर्णयोर्वर्गभेदमूलप्रभाभवेत् १३६ भाशंकुभ्यां भाकर्णानयनम्. शंकुभावर्गयोर्योगमूलंभाकर्णमुच्यते इष्टभाकर्णादिष्टयन्त्रांशानयनम्. अथेदस्वेष्टभाकर्णभक्तचक्रज्यकाभवेत् १३७ तस्या बाहुलवाश्चस्वयंत्रांशाः परिकीर्त्तिताः पलभादिग्ज्ञानम्. अक्षाभापलभागानांगोलेज्ञेयाविचक्षणैः १३८ दिग्भुजांगुलानयनम्. तोटकं पलकर्णघ्नं यंत्रांशज्यादलोद्धृतम् क्रान्तिदिक्काभवेद्ग्रात्वऽस्वच्छायाकुलोद्भवा १३९ तोटकांशकभाकर्णघातकुन्दांशकोद्धृतम् तथाऽपक्रमदिक्काग्राचाऽथवासौम्यदक्षिणा १४० वापूज्यांशघ्नकीलास पलकर्णाभिमर्द्दितम् तोटकांशाहतस्वेष्टभाकर्णक्रान्तिदिग्गता १४१ अग्रास्यात्संस्कृतासाऽक्षछायचादिग्भुजोच्यते. नित्यदिग्भुजज्ञानम्. स्वाऽह्लाऽर्द्धेदिग्भुजंनित्यंस्वाऽह्लाऽर्द्धभासमंभवेत् १४२ अत्यल्पच्छायाकालज्ञानम्. स्वाऽ

स्याभानिजघस्राऽर्द्धविज्ञेयादक्षिणोत्तरा

स्पष्टदिग्भुजस्पष्टचक्रभूभुजयोरानयनम्.

चक्रभूबाहुदण्डोत्थविधियन्त्रांशजाप्रभा १४३
स्याच्चेद्यत्रतदातत्रचक्रभूभुजभागकैः हत्वास्वेष्ट
प्रभांभक्त्वाविध्यंशैर्दिग्भुजस्फुटम् १४४ स्यादऽ-
न्यद्दिग्भुजोमन्दस्तत्स्याद्यत्राऽन्यरीतिजा भाभवेत्त-
त्रविध्यंशाश्छाययाप्तास्तुतत्फलम् १४५ हत्वादि-
ग्बाहुनाचक्रभूबाहुस्तत्स्फुटोभवेत् मन्दःस्याच्चक्र
भूबाहुस्त्वऽन्यरीत्यासमुद्भवः १४६ स्फुटचक्रकु-
बाह्वोस्तुतत्स्पष्टदिग्भुजस्यच ज्ञेयमानयनेऽन्योन्य-
मऽन्यूमऽत्रंस्वतःस्फुटम् १४७ दिगंशानयनम्.
विध्यांसंदण्डदज्याऽर्द्धकेरघ्नंज्याऽर्द्धमुच्यते तद्धिघ्नं
ज्याभवेत्तस्याःबाह्वंशाःस्युर्दिगंशकाः १४८ चक्र-
भूभुजदिक्चास्तुवृत्तस्योत्तरदक्षिणात्

प्रकारान्तरेणदिगंशानयनम्.

वाविध्यंशाश्चदिग्बाहुनिघ्नाःस्वेष्टभयोद्धृताः १४९

चक्रभूदोर्लवाःस्युर्दिग्दोर्दिक्कास्तैस्तुताडिताः त्रि-
ज्याविध्युद्धृताज्यास्यात्तस्याः कोटयंशकाः स्मृताः
१५० चक्रभूबाहुदिक्काश्चदिग्दोर्दिक्काश्चदिग्लवाः

प्रकारान्तरेणदिगंशानयनम्.

दिग्भुजेनाहतात्रिज्याछाययाप्ताज्यकाभवेत् १५१
तस्याः कोटयंशकाः प्रोक्ताः दिग्दोर्दिक्कास्तु दिग्लवाः

अथैककेरजदण्डवंश ज्ञानम्.

पूज्यासदण्डदज्याद्धेस्याद्दण्डचैककेरजम्. १५२
वंशादज्यादलं पूज्यभक्तंस्यादेककेरजम् वंशतच्चै-
ककेरोत्थकेरघ्नंप्रस्फुटंभवेत् १५३.

अथेष्टयंत्रांशदिगंशाभ्यामक्षप्रभानयनम्.

सौम्याद्दक्षिणतः सौम्ययाम्याः स्युःस्वस्वदिग्लवाः
प्राक्पश्चात्सम्मुखाः स्वस्वपूर्वपश्चान्नतोद्भवाः १५४
दण्डानयनम् विधिघ्ना दिग्लवज्यांशास्त्रिज्या-
प्ता दण्डमुच्यते चक्रभूभुजानयनम्. वर्ग-

* त्रिज्यापला ४१२५२४ पूज्यपला २०६२६२.

अंतर. मू. च.भूभु. वि.
भेदपदं चक्रभूदोः स्याद्विधिदण्डयोः १५५

५७।१७।१२
दण्डदानयनम्. दण्डपूज्यवधं केरभक्तं जीवाऽर्द्ध-
मुच्यते तद्विघ्नेज्याभवेत्तस्या बाह्वंशा दण्डदांश-
काः १५६ स्युस्ते दण्डप्रदांशास्तु तत्कीसाः स्यात्क-
लादिकम् नतं स्वभुवदिक्कं चेद्दिग्भागास्तन्नतोद्भवाः
१५७ इष्टदिग्भागकैस्तुल्याः स्युर्भिन्नास्ते दिगंशकाः
तन्नतं घटिकापूर्वमऽन्यभूमेरुदग्गतम् १५८ स्वभ्र-
वश्च स्वमेरुः स्वदिक्स्व भूश्चाऽमरक्षितो उत्तरः प्रो-
च्यते चैवं दक्षिणं चाऽसुराऽवनौ १५९ अन्यभूद
ङ्नतं पंचचन्द्रलिप्साऽधिकं भवेत् परभूमेरुदिक्कं चे-
त्तन्नतं यत्र तत्र च १६० दण्डदांशकषड्ंशकान्त-
राच्छेषभागकाः षड्भक्ताः परभूमेरुदिक्काः स्युर्न
तालिप्सकाः १६१ नतनाड्यंगघातांशराशिकोस्थं
शमौर्विका नेत्राप्तानतदिक्कं स्यादूर्द्ध्वकं सौम्यदक्षि-
णम् १६२ केरासं तत्पुरं लोलं ज्ञेयमऽत्र विचक्षणैः
५७।१७।४३ शंकु ४।४६।२८।२७
पूज्यकीलोद्धृतं कीलगेहं चैवात्र कीर्त्तितम् १६३

४।१६।२८।३० ५ ९
केरासंतोटकंकीलगेह घ्नपट्टकं भवेत् बाणांवांकं
१६
मितं भूपतुल्यं वाकल्पयेद्भुजम् १६४ पट्टकं तु भुजे
क्रां उ दृ
नैवहृत्वातत्क्रान्तिदिग्गतम् ज्याकुलंजायते
सद्यहारानयनम्. युक्त्वाकल्पितस्य भुजस्यंच
१६४
१६५ वर्गेशंकुकृतितस्य मूलं सद्यहरोच्यते- सद्य-
व्यग्रहारानयनम्. ज्याकुलोद्भूडिक संस्कारं सद्य-
व्यग्रहारं मतम् १६६ सद्यधारानयनम्. सद्य-
१२ * ६८७।३२।२४
राहोद्धृतनृघ्नपूज्यस्यात्सद्य धारकम्प्राक्क्रुन्दानयनं.
सद्यव्यग्रेषु एणाभक्त्वा लोलं प्राक्क्रुन्दकोच्यते १६७
शरं
भाज्यानयनम्. सद्यधाराहतं सद्य व्यग्राऽक्षं
भाज्यमुच्यते पलभानयनम्. भाज्यं लोलसं-
संयेनत्वधिकाऽल्पभुजेनं च १६८ कल्पितात्तद्भुजा-
भु भु + भु +
द्बाहुं कल्पयेत्तु ततस्ततः बाहुसंनभुजासन्नम-
वारंवारं
संकुश्चैवमेवहि १६९ तत्प्राक्क्रुन्दसमं सद्य धारं
भु
येनभुजेनच कल्पितेनैवत द्बाहुस्तद्देशपलभाभवेत् १७०

* १२ नृघ्न पूज्यस्य ६८७।३२।२४ पिंडफलाः २४७५१४४

यत्रलोलसमंभाज्यंजायते तत्रच स्फुटम् प्राकुन्देनो-
उ
न्मितंसद्यधारंस्याद्दोस्समाक्षभा १७१.

दण्डवंशांशानतकलानांदिग्ज्ञानम्.

द
दण्डवंशनतास्तुल्यदिक्काः स्युर्दक्षिणोत्तराः विधिज्ञा-
नम्. विधिस्त्रोच्यतेयंत्रभागगम्यज्यकादलम् १७२

अथ विधिचक्रभूभुजदण्डांशानांवासना.

शीर्षोपरिगताकांशांमध्यांऽकल्वऽत्रकीर्त्तितम् मध्यांऽ
आकांशो
२
क्रान्तयंत्रांशास्थानेरवेस्याद्ग्रहस्थलम् १७३ तद्दि-
द्दिग्ग्रविधिज्यास्यात् शर
ग्रविधिजीवायां बाणांशप्रमितस्थले तन्मध्यांका
वि च भूभु
दऽधोदेशंविधिमूलस्थलंभवेत् १७४ विधिचक्रकुदो
दंडांश आर्की अग्रयोगस्य ग्र
दण्डभागानांरवेग्रसंयुतेः स्थानंतत्वेचरस्थानंयत्रां
पू प ऊर्ध्वकुंडले ३६०
शस्थानकंभवेत् १७५ प्राक्पश्चात्सूत्रगेर्वोर्ध्ववृत्तेखांश
पू म पू प
ग्निभिर्लवैः अंकितेनिजपूर्वाऽन्यकपालेचतथानते
धि पे प
१७६ तद्विधेर्मूलदेशात्तुपूर्वपश्चिमसम्मुखाः ज्याऽ
भागतुल्या
र्द्धसूत्रांऽशकाश्चैवयत्र दण्डलवोन्मिताः १७७ या-
तत्रचक्रभूभुजस्यमूलस्थानंस्यात् उ द
न्तिचक्रकुबाहोस्तुतत्रमूलस्थलंभवेत् सौम्यदक्षिण

३६०
सूत्रस्थेस्वस्थानस्योर्द्धकुण्डले १७८ खांगव्यंशांऽ
आकाशे विधिमूलस्थानात् द.
कितेयत्रखेमूलस्थानतोविधेः चक्रभूभुजगोलो-
द्वासस्सुखाश्वव्रजन्तिहि १७९ जीवासूत्रदलांऽशा-
यत्रयातितत्र,
स्तुचक्रभूभुजसम्मिताः दंडमूलस्थलतत्रतद्दण्डा
रम्भकंभवेत् १८०. यातशेषघ्नदिननताभ्यांच्छा-
छायातो नत
रकज्ञानम्. भुक्तभोग्याऽह्नप्रभेवाभातोत्थयत्र-
नत अन्यैमनुष्योक्तं गतशेष दिनकला
भागजम् अन्योक्तवानतंभुक्तभोग्यघस्त्रक्षणोद्धु-
पू. प. गत
तम् १८१ प्राक्परेवाकपालेतुभोग्याऽभोग्यदिनक्ष-
दिनार्द्ध
णे कृत्वानतकलाहीनंप्रस्फुटाऽह्नदलंभवेत् १८२
प्रस्फुटाऽह्नार्द्धस्वव्यक्षाऽह्नार्द्धयोऽरन्तरंचरम्
६
स्याल्लिप्तापूर्वकं हृत्वातत्तकैरंऽशकाः स्मृताः १८३
ज्यांशार्द्ध क्रां उ द.
स्यात्तेषांगुणभागार्द्धंचारकंक्रान्तिदिग्गतम्

अथेष्टभादिग्भागाभ्यांपलभानयनम्.

१।२।३।४।५।६ अक्षछाया
एकद्वित्रिचतुःपूर्वंकल्पयित्वापलप्रभाम् १८४ क-
१५४ मू.
ल्पिताऽक्षप्रभावर्गशंकुवर्गयुतेः पदम् स्यान्नित्यश्र-
कर्ण १५५ योग
वणंस्वेष्टभावर्गनरवर्गयोः १८५ ऐक्यमूलंतुविज्ञेयं

भाकर्णपिण्डितोन्नमैः तोटकांऽशकभाकर्णघातपू-
ज्यांशकोद्धृतम् १८६ कीलमानांशकैरासंपक्षमऽत्र
समीरितम् नित्यकर्णाहतंपक्षक्रान्तिदिक्कं भुजंभ-
वेत् १८७ तद्बाहुसंस्कृताऽक्षांशादिक्कासाकल्पिता
क्षभा मध्यदोर्जायते दिग्दोर्दिग्गतं दिग्भुजोन्मितम्
१८८ स्यात्तन्मध्यभुजंयत्रतत्रसारचिताऽक्षभा त-
द्देशपलभाज्ञेयाभिन्नंमध्यभुजंयदा १८९ दिग्भु-
जान्वाऽक्षभातत्रकल्पितासाऽक्षभाभवेत् एवंपुनः
पुनः कृत्वाचानयेत्प्रस्फुटाऽक्षभाम् १९० कल्पि-
ताऽक्षप्रभास्थूलासूक्ष्मासन्नप्रवर्त्तिनी बुद्ध्याऽन्त-
राऽनुपातेनसूक्ष्मास्यात्कल्पिताऽक्षभा १९१ द्वा-
दशोन्मितकीलाऽक्षछायामऽथकरोन्मितांकल्पयि-
त्वातुतत्कोष्ठैर्युग्मभूपतिसम्मितैः १९२ प्रतिदिग्वं-
गुलैः पत्रमऽक्षकर्णविनिर्मितम् तत्कोष्ठैः खभत्तु-
ल्यैर्वासंलिखेत्स्वसुखायच १९३ अग्रावासना.

---

* भून्यपला पिंडम् २०६२६२.

अक्षकर्णः आदिफल
इच्छापलश्रुतिश्चाऽत्र प्राक्फलं तोटकं भवेत्
५७।१७।४२ इच्छाभव फल
आदिः पूज्योन्मितं कर्णं तत्प्राप्तिरपरं पलम् १९४
इच्छा छा कर्ण १२
अन्यवाछातुभाकर्णमपरादिस्तु तन्नरः आप्तिरऽ
क्रां द. उ.
ग्राभिधाक्रान्तिदिग्गता दक्षिणोत्तरा १९५

पलभा मूलाग्रस्थान ज्ञानम्.

मूलाग्रे पलभायास्तु स्तः स्वव्यक्षनिजस्थलौ

अग्रायाअग्रमूलस्थानज्ञानम्.

अ आकाशे अ
अग्रोर्ध्वे खेचराऽग्रायाः स्यादिष्टे खचरस्थलम् १९६
व्योम्नि भू भू
आकाशेऽथाऽवनीगोले व्यक्षकुण्डलभूस्थले इकु
भू
पृथ्वीचक्रपट्टे स्यादऽग्रामूलस्थलं क्षितौ १९७
पलभा पलभाग्रस्थानात्पलभा
अक्षभादिग्ज्ञानम्. स्वाऽक्षाभास्वाऽग्रतो व्य-
देशांशदः देशांशः उ.
क्षसम्मुखा समुदीरिता **अग्रादिग्ज्ञानम्.**
क्रां उ. द. अ.
क्रान्तिदिक् सम्मुखा व्यक्षात्खेटाऽग्राह्नी बुधाः स्मृता
वि भु
१९८ **चक्रभूभुजानयनम्.** विधिदिग्भुजयो
छां भु
र्घातं मिष्टाभा भाजितं फलम् तच्चदिग्बाहुगोले तु
च. भूभु
चक्रभूबाहुरुच्यते १९९ **नतकलानयनम्** चक्र-

भु अन्तर वि वर्ग मू
भूवाहुवर्गस्य विश्लेषतद्विधेः कृतौ कृत्वाशेषपदे-
५७।१७।५२
नघ्नं त्रिज्याढ्केरकोद्धृतम् २०० तल्लब्धं ज्यादलङ्गे-
२ ज्या भु ६
यं तद्विघ्नमौर्विकाभवेत् तस्या बाहुलवास्तर्कभ-
क्ताः स्युर्नतलिप्तिकाः २०१ याम्योत्तराक्षांशादि-
भु
क्पलदिक्फलानयनम् . चेद्देत्रचक्रभूबाहुगो-
उ.उ. द.द. उ.द्. द.उ. योगं
लैक्यस्यात्तदान्तरम् दिग्भेदश्चेद्युतिकृत्वाजायते
पलदिक्फलम् २०२ कंटकानयनम् . पाता-
कुंद पलदिक् फलम्
संधारभागघ्नमऽक्षदिक्फलसंज्ञकम् कंटकंस्या-
सम
दनेनैव धननतज्ञानम् तुल्यमिष्टोत्थकंटकम्
ध.
२०३ स्यात्तत्रस्वंनतमृणनतज्ञानम् . चेत्स्या-
पलांश
द्भिन्नंनतमृणम्भवेत् पार्श्वानयनम् अक्षभाग-
५७।१७।५२
ज्यकाऽङ्घ्रघंकद्दंकंतु समुद्धरेत् २०४ पूज्यांशौजा-
देशांशो द. देत्या.उ.
यतेपार्श्वपलदिक्फलदिग्गतम् बोधकानयनम् .
वर्ग
वेत्रपार्श्वांशसंस्कारंसंविधायचतत्कृतौ २०५ के-
वर्ग.
दारस्यकृतियुक्त्वातन्मूलं बोधकंभवेत् प्रकारान्त-
ध धे ऋ
रेण धनर्णनतज्ञानम् . नतलिप्ता धनर्णाः स्युरू-

हीने अधिके कि:
नार्द्धबोधकाद्विधिः २०६ घस्राऽर्द्धनताश्यामि-
ध.
ष्टकलानयनम्. तान्धनाख्यान्नतकलान्स्वाऽ
ह्नाऽर्द्धात्परिवर्जितम् कृत्वाहीष्टंभवेल्लिप्तान्तान्नृणा
२ः
न्स्वाभितोनितम् २०७ कृत्वास्वाऽह्नाऽर्द्धतस्त्वक्त्वा
तत्स्वेष्टंव्यक्तमीरितम् स्यात्स्वाऽह्नंस्वस्फुटाऽह्नं
स्यात्स्वव्यक्तंस्वेष्टकंस्फुटम् २०८ इष्टंपूर्वाऽह्नजं
गत अधिक
यातघस्रलिप्तादिकंभवेत् स्वाऽह्नाऽर्द्धोर्द्धाऽह्नजं
स्वेष्टंशेषाऽह्नोत्थेष्टमुच्यते २०९ धनर्णनतकाल
पलांश क्रां
ज्ञानम्. स्वव्यक्षाऽह्नाऽधिके घस्रेचाऽक्षांशाक्रा-
उ. द. अंतरे ध. क्र. क्रां
न्तिगोलयोः भेदेस्वर्णा नतकलाः स्युःक्रान्त्यंशाऽ
पलांशयोः द.-उ. गोलसाम्ये
क्षभागयोः २१० दिक्साम्येता नतकलाः स्युःसदा
ध.
धनसंज्ञकाः अथेष्टाद्यथोचितेष्टानयनम्.
दिनमानाहृतम् दिनमान
गुसघस्राहतंस्वेष्टमस्फुटाऽह्नविभाजितम् २११ त-
त्फलंलिप्तिकापूर्वंयथायोग्येष्टमीरितम्

अथदेशादिक्साधनविधिः

पू.
पश्चिमदेशानतम् अन्यस्थानान्निजस्थानंपूर्वंचे-

त्पश्चिमंनतम् २१२ **पूर्वदेशनतम्.** स्वस्थानाऽद
परस्थानंपूर्वंचेत्प्राङ्नतंभवेत् स्वाऽह्नाऽर्द्धेष्टान्तर
मिवलिप्ताद्यंस्याच्चतन्नतम् २१३ भंरवेटंचाऽन्यदेशं
स्यादऽन्यस्थानपलांशकाः ज्ञेया याम्योत्तराव्यस्ता-
स्तद्भरवेटाऽपमांशकाः २१४ **देशतोटकज्ञानम्**
अन्यस्थानपलांशानांज्याऽर्द्धंस्यात्तत्रतोटकम्
देशकेरम्. अत्राऽन्यस्थानलम्बांऽशजीवाऽर्द्धंकेर-
कंभवेत् २१५ **ऊर्द्धस्थानान्तरानयनम्.** देशाऽन्त-
रावेकदिक्कौस्तः पूर्वौचाऽपरौयदा देशाऽन्तराऽन्तरं
कृत्वास्वाऽन्ययोर्देशयोस्तदा २१६ ऊर्द्धस्थानाऽन्त-
रंज्ञेयंदेशदिक्साधनेबुधैः देशान्तरौभिन्नदिक्कौस्त-
स्तयोर्देशयोर्यदा २१७ देशाऽन्तरयुतिंकृत्वाचोर्द्धस्था-
नाऽन्तरोच्यते. **देशनतानयनम्** ऊर्द्धस्थानाऽ-
न्तरंनाडीपूर्वंप्राक्पश्चिमंनतम् २१८ विज्ञेयंतन्न-
तकलास्तेर्कनिघ्नाश्चभागकाः स्युस्तेषांतुभदोर्भा-
गपूर्वदण्डप्रदंभवेत् २१९ देशादण्डानयनम्.

ज्यार्द्ध ५७।१७।४२
तज्जीवादलंभागघ्नंकेरकम्भागपूर्वकम् चक्रार्द्धव्या-
सभागासंदण्डम्भागसुखंसतम् २२० देशावंशां-
९० अंतर
नयनम् . दण्डदांशकश्शून्यांकविश्लेषज्यादलांश-
५७।१७।४२
कां केरकस्यांऽशकैर्निघ्नास्त्रिज्याखण्डलवोद्धृताः
२२१ लब्धंवंशांऽशकाः प्रोक्ता देशदिक्साधनेख-
लु तत्राक्षप्रभादिग्ज्ञानम् . स्वदेशपलभाऽक्षां-
शलम्बांशाश्चयथोचिताः २२२ देशदिक्साधनाऽ
र्थंतु विज्ञेयाश्चाऽत्रपण्डितैः अतःपूर्वोक्तमार्गेणये-
स्युस्तत्र दिगंऽशकाः २२३ तेऽन्यदेशादिगंऽशाःस्यु
९० वंगं
श्चाऽअंदेशजंवंभवेत् भूमौदिक्साधनं कृत्वाम-
कुंडल उ * द
त्स्ययंत्रादिभिर्बुधैः २२४ तद्वृत्तेसौम्ययाम्यांत्वह्य-
ऽन्यदेशादिगंऽशकैः तुल्यस्थलेलिखेदंऽकं तत्केन्द्रादं
दिशायां
ऽकदिग्गतम् २२५ स्यान्नित्यमऽन्यदेशांतुचाऽथ-
राशि न-अ-
भग्रह्द्युसणे व्यक्षवृत्तस्वभूवृत्तयोगदेशांतुजायते

* देवांशो दक्षिणक्षांशास्तु उत्तर क्रांत्यंशाः ज्ञेयाः दैत्यांशो उत्तर पलांशास्तु दक्षिण क्रांतिलवाः ज्ञेयाः पूज्यपल पिंडम् २०६२६२

पू   प   भूमिगोलस्य   पू   प

२२६. प्राक्पश्चात्क्षितिगोलस्यप्राक्पश्चाद्भागके

खलु. इतिदेशादिक्साधनविधिः

अथस्वेष्टछाययादिक्साधनम्

छा   भुजाग्रे   वृत्ते

स्याद्भाऽग्रात्पृष्ठदिग्लग्नं दिग्बाहुर्यंत्रकुण्डले २२७

भु   छा   अंतर   सू

दिग्बाहुवर्गभावर्गविश्लेषाद्यत्पदं भवेत् आशाकोटि-

सू   भु   व्यासार्द्ध

धराज्ञेयाकोणं छायाधरो भवेत् २२८ कोणं व्यास-

कर्ण   भु   ज्यार्द्ध   भु

दलं ज्ञेयं कोणमत्रश्रवस्भवेत् दोर्जीवार्द्धं भवेद्बाहुःको

ज्यार्द्ध   २   भु

टिः कोटि ज्यकादलम् २२९ द्विघ्नं तद्दिग्भुजं कृत्वा

भु   भु   २

दिग्बाहुज्याधराभवेत् दिक्कोटिं द्विगुणं कृत्वादि-

भू   २   छा   सर्व

क्कोटिज्याधरो भवेत् २३० द्विघ्नस्वेष्टभा तुल्यं तद्वृत्त-

कुंडल   शंकु

व्यासमुच्यते तद्व्यासादूर्ध्ववृत्तं कृत्वा केन्द्रस्थलेन-

छा

रम् २३१ ऊर्ध्वस्थाप्येष्टभालग्नदेशे वृत्ते सुलक्षणम्

छायया   भुक्तवृत्तं स्यात्

कृत्वाहीष्टभयात्यक्तं वृत्तं स्याद्गतकुण्डलम् २३२

चिह्नात   पू

लक्षणादऽग्रतो वृत्तो भोग्यवृत्तोऽत्र कथ्यते प्राक्कपा-

सु   द   गत   पू

लोत्थदिग्बाहौ याम्ये तद्यातकुंडले २३३ दिग्भुजे प्राक्-

उ   गम्य   प   द

कपालोत्थे सौम्ये तद्भोग्यकुण्डले कपाले पश्चिमे यो-

स्ये दिग्बाहावै ष्यकुण्डले २३४ दिग्बाहावुत्तरेया-
तवृत्ते परकपालके अर्थात्तद्याम्यदिग्बाहौ पूर्वाऽ
र्के भुक्तकुण्डले २३५ तद्वयस्तेचापरार्के तु तद्वयस्तसौ
म्यदिग्भुजे दिग्बाहुज्याधरां दत्वा तज्जीवाग्रेऽर्ईतोद्भ-
वाम् २३६ रेखां केन्द्रंगतां कृत्वा तत्पूर्वाऽपरमुच्यते
तद्दिग्दोर्ज्याधराऽग्रात्तु काष्ठाकोटिज्यकाधराम् २३७
दत्वा तन्मण्डले तस्याश्चाऽर्ईतः केन्द्रमध्यगाम्रेखा-
याम्योत्तरंज्ञेयं वृत्ते बंधाम्बुवत्समे २३८

अथप्रकारान्तरेणदिगंशानयनम्.

चक्रविस्तारदिक्कोटयोर्घातमिष्टभयोद्धृतम् ज्यास्या-
त्तस्यास्तु दोर्भागाः स्युर्दिग्दोर्दिग्दिगंऽशकाः २३९
सौम्यदक्षिणतः सौम्यदक्षिणैः स्वस्वदिग्लवैः शून्यां-
कैः प्राक्परस्थानंस्यात्स्वस्वप्राक्परेनते २४०

अथदिगंशैर्दिक्साधनम्.

यंत्रंचक्राकृतिंकृत्वा चक्रांशैरंकितंतया आशात-
स्य यथायोग्यां पूर्वयाम्यापरोत्तराम् २४१ तत्केन्द्रस्थ

शंकु दिगंशौ: उ: द: द-उ.
नरच्छायांन्यस्तैराशाशकोन्मितैः दत्वातत्परिधावाशा
विज्ञेयास्वस्वसमुखी २४२ एकांगुलाल्पप्रभा-
घ छा
कालेदिगंशाभापरिज्ञानम् . तत्खेचरस्यभायत्र
१२ १ दिगंशा +
द्वादशोन्मितशंकुजा एकाऽल्पाजायतेतत्रदिग्भागान
यनायच २४३ अतिसूक्ष्मज्यकाद्यऽर्थंजायतेऽति
दिगंशे छायया भु
परिश्रमम् तत्रातस्तद्दिगंशोश्चतद्भयादिग्भुजेनच
भू
२४४ कुर्य्याद्दिक्साधनं नाऽन्यदेशास्याऽपिक्षितेः
दिक्सा· नकुर्यात् ७ वृत्ते
खलु अथतत्सप्तवृत्ताख्ययंत्रेतद्व्यक्षकुण्डले
पू प. पू. प.
२४५ सर्वोच्चस्थानतः पूर्वपश्चिमेप्राक्परेनते नताऽि-
६
सांगघातांऽशतुल्यंस्थानेहितदृढम् २४६ दत्वाऽ
क्रां
पक्रमवृत्तस्यतद्व्यक्षस्थानभागकम् ततस्तद्यंत्र-
यंत्रांश कुंडल. ग्र. क्रां
भागानांवृत्तंतत्खेचरस्यच २४७ क्रांत्यंशाऽधःस्थ-
क्रां द उ वृत्ते
लेक्रान्तिवृत्तेदत्वानिजस्थलात् याम्योदक्कुण्डले
पलांशतुल्य-
चस्वव्यक्षदेशान्निजस्थलम् २४८ स्वाऽक्षांशप्रमि-
उ उ भू द द भूमौ
तस्थानेसौम्येस्यादुत्तरक्षितौ याम्येयाम्यक्षितौज्ञे-
द उ
यंयाम्योदक्कुण्डलस्यच २४९ सर्वोच्चस्थानकंतस्य

१८०
व्यक्षस्वव्यक्षतः खलु स्वाष्टाङ्गांशोन्मितस्थाने स्वव्य-
क्षाऽधःस्थलं भवेत् २५० स्वव्यक्षाऽधःस्थलादऽ
पलांश तुल्य उ. द. द.उ.
क्षभागकप्रमितस्थले निजभूमेरुदग्व्यस्तादिक्के
उ. द. द. उ. वृत्ते द. उ.
ह्युत्तरदक्षिणे २५१ याम्योदक्कुण्डले याम्यसौम्य
कुंडलस्य
वृत्तोपरिस्थले युक्त्वा यंत्रांशवृत्तस्य सर्वाऽधो-
भागकं तथा २५२ सर्वोच्चांशस्थलं युक्त्वा स्वस्था-
द. उ.
नाऽधोंऽशकस्थले याम्योदक्कुण्डले तस्मात्तद्यंत्रां-
पू. प.
शक कुंडलम् २५३ प्राक्पश्चात्स्वकपाले तु दृग्वृ-
दृग्वृत्तस्य
त्ताऽभ्यऽन्तरस्थले यद्भागे याति तद्भागं यावद्दृक्कुण्ड
उ. द.
लस्य तु २५४ सौम्याद्वा दक्षिणाद्येंऽशाः स्युस्तेस्यु
दिगंशाः भू
र्नित्यदिग्लवाः भूमिदिक्साधनं चाऽन्यदेशदिक्सा-
दिगंशैः ग्र.
धनं बुधैः २५५ कर्त्तव्यं नित्यदिग्भागैः खेटानामुक्त
वि. १२
वत्खलु विधिकीलवधं यंत्रांऽशज्याऽर्द्धसिंतु तत्फ-
छा
लम् २५६ स्यात्स्पष्टभा भवेद्यंत्रांऽशौरं ऽश
ज्यार्द्ध वि.
ज्यादलं विधिः सर्वत्रोन्नतयंत्रांऽशाः यंत्राऽशाः स-
मुदीरिताः २५७ तद्व्यक्षकुण्डलस्याऽपि सर्वोच्च

वृत्ते
स्थलकंबुधैः स्वव्यक्षंप्रोच्यतेतस्मात्स्वव्यक्षाद्व्यक्षकु-
क्रां कुंडले
एडले २५८ यत्रेष्टेऽपमवृत्तस्य व्यक्ष भागस्तुतिष्ठति
स्थानयोः
तन्नतस्थानकंज्ञेयंस्वव्यक्षनतदेशयोः २५९ मध्यांऽ
६ क्रां
शाऊर्द्ध्वभागाः स्युस्तेऽगाग्रास्तन्नतंभवेत् यत्राऽपक्र
क्रां
मवृत्तेतुक्रांत्यंताऽधःस्थलांऽशके २६० इष्टेतिष्ठतियं·
कुंडल ग्र ग्र
त्रांशावृत्तस्तत्रखगस्थलम् स्यात्वेटस्थलतोयंत्रभागा
यंत्रांशाकुंडले यंत्रांशाः
नांकुएडलेऽशकाः २६१ येस्युर्निजस्थलांतंतेनतयंत्रल-
वि
वाःस्मृताः नतयंत्रांशाजीवाऽर्द्धभागाविध्यंऽशकाःस्मृ-
दृग्वृत्त
ताः २६२ दृष्टिकुएडलपर्य्यन्तंयेंऽशायंत्रांऽशकुएडले
ग्र ग्र
स्वेष्टेखगस्थलाद्यंत्रभागास्स्युस्तद्ग्रहस्यच २६३
क्रान्ति वृत्तस्यव्यक्षस्थानांशकात् क्रां· तुल्यस्थाने *
व्यक्षस्थानलवात्क्रान्तिवृत्तक्रांत्युन्मितस्थले स्याद्या
उ· द· क्रां उ· द· क्रांतिपूर्णस्थलंस्यात्
म्योत्तरदिग्भागेऽपमदिक्केपमांतकम् २६४ स्वस्थाना
९० दृग्वृत्त
द्यंत्रभागानांवृत्तेखांकांशकस्थले नित्यंदृक्कुएडल
स्थानंसर्वत्रसमुदीरितम् २६५

---

* क्रां· वृत्ते व्यक्षस्थानांशकात् उत्तरक्रांतौउत्तरे दक्षिणक्रांतौ
दक्षिणे क्रांत्यंशपूर्णस्थाने क्रांत्यंतक स्थानं स्यात्

अथेष्टआदिग्भुजाभ्यांग्रहदर्शनम्.

दिक्कोटिकेंद्रतः पूर्वसूत्रेपूर्वाऽपराऽङ्कजे इष्टेपूर्वाऽपरे
दत्वादिक्कोट्यग्रेऽङ्कमालिखेत् २६६ चिह्नाद्याम्योत्त-
रेदत्वादिग्बाहुंचयथोचितम् दिग्बाह्वोऽग्रप्रदेशेतुत-
द्दृढंस्थापयेन्नरम् २६७ केन्द्रकीलाऽग्रयोर्मध्यंसूत्रं
स्याद्भाश्रवोन्मितम् पूर्वपश्चिमयोर्मध्यंपूर्वसूत्रमुदी-
रितम् २६८ केन्द्रकीलाऽग्रयोर्मध्यसूत्रेणालोकयेद्ग्र
हम् आकाशेऽथाऽथवा- जले शंकुकेन्द्रस्थानेऽभि-
विन्यसेत् २६९ दिग्बाह्वग्रस्थलेतोयंस्थाप्यतच्छं-
कुमस्तकात् अम्बुकीलाग्रयोर्मध्यसूत्रेणाऽऽलोक-
येज्जले २७० दर्पणंतज्जलस्थानेवोत्तानंस्थाप्यदर्प
णे कीलाग्रादर्शयोर्मध्यंसूत्रेणालोकयेत्तथा २७१

दिगंशयंत्रांशाभ्यांग्रहदर्शनंवा.

चाकपालेयथायोग्येतद्यंत्रांशोन्नतेंऽबरे आशायांदि-
ग्लवोक्तायांदृष्टव्यंचैवखेचरम् २७२ दृश्यन्तेनिर्मला
काशेनिस्तेजाः खेचरा निशि नित्यतेजोऽन्वितः सूर्यः

स्वयमेवदिवाकरः २७३

अथार्कादीनांगुसाहोरात्रानयनं व्यावहारिकम्.

मार्ग वक्र जव ६

सावनीयपथाऽमार्गवेगांऽशांऽगांऽशकंफलम् लिसा-

ध ऋ ६०

द्यंस्वर्णकरवांगेदत्वातद्व्यावहारिकम् २७४ गुसाऽ

सू चं मं बु बृ शु शं

होरात्रमानंस्याद्रव्यादीनांकलादिकम् गुसाहोरात्रा

मार्ग वक्र जव

नयनम्. कुत्रि३१घ्नसरलव्यंगचाक्ष्यवेगांशकादिक

ध ऋ ध ऋ

म् २७५ खाष्टचन्द्रो १८० हृतंलब्धंस्वर्णंस्वर्णंघटी

उ मध्य द

पूर्वदृग्वृत्तार्द्धं

पश्चिमदृग्वृत्तार्द्धं

उ मध्य द

पश्चिमकपालम्

पूर्वकपालम्

कलादिकम् ६०

सुखम् दत्वाशून्यरसेलिसाद्यंगुसद्युनिशंभवेत् २७६

१२

इन्दोर्गुसद्युनिशोत्पत्तिः यदिद्वादशाभिस्तुल्या

जव चं च

वेगभागा विधोस्तदा व्यक्षरेखांगतेचन्द्रेव्यक्षदेशास्थि-

चं चं मथमदिने
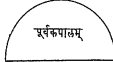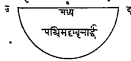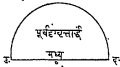
ताःनराः २७७ चन्द्रोदयक्षणेचन्द्रंयत्रपश्यन्तितत्स्थ-

लम् षष्टिलिप्तागतेकालेपुनरागच्छतिध्रुवम् २७८
तत्रैवहीनचन्द्रस्तुतत्कालेतत्रवीक्ष्यते तत्स्थानात्पूर्व
देशेतुभागैर्द्वादशभिर्मितैः २७९ तत्कालेसंस्थितस्
तत्रकालंयुग्मकलोन्मितम् यातंभवतितत्स्थानस्त्वा
गच्छत्युदयस्थले २८० नहिपश्यंतितत्रापिव्यक्षस्था
श्चनरा विधुम्किन्तुतत्स्थानतःपूर्वदेशेचन्द्रस्तुलान्वितः
२८१ तत्रेन्दोर्भुक्तिभागानांलिप्ताःसिद्धोन्मिता गताः
तत्रकलाऽन्तरंज्ञेयंविघटीभिर्युगोन्मितैः २८२ तत्का-
लेस्वोदयस्थानेत्वागच्छत्येवचंद्रमाः त्र्यभ्रातोब्धिप-
लायुक्तयुग्मलिप्ताऽन्वितंतथा २८३ खांगलिप्तोन्मि-
तंज्ञेयंगुसाऽहोरात्रकंविधोः भास्करस्योदयात्काला
द्वितीयाऽर्कोदयक्षणम् २८४ यन्मितंजायतेज्ञेयंतद्बु
धैःसावनंदिनम् तत्सावनंदिनंभानोर्गुसाऽहोरात्रकं
भवेत् २८५ भास्करादिजवंसर्वंज्ञेयंसावनघस्रजम्
तिथिनक्षत्रपूर्वाणांपंचांगघटिकाहृताः २८६ साव-
नाऽह्नकलाःखांगभाजिता स्तुयथोचिताः विज्ञेया

ति न. यो.
स्तिथिनक्षत्रपूर्वाणांलिप्तका बुधैः २८७

अथान्यस्थानपलांशानयनम्.

व्यासजे ३६०
बृहद्विस्तारजेवृत्तेचक्रभागांकितेशुभे संविधायनि-
जस्थानेपूर्वादिक्साधनंतथा २८८ ततस्वाऽन्यस्थान
३६०० परिधि ४५ वा ९०० अधिका
योर्मध्ये भूवृत्ताब्ध्यूर्द्धयोजनाः यत्रतत्रनकर्त्तव्यमऽ
पलांश +
क्षांशानयनश्रमम् २८९ अन्यस्थानयंत्रांशानय-
९०
नम्. स्वाऽपरस्थानयोर्मध्ययोजनघ्नाभ्रखेचराः
९००
भक्ता भूवृत्तपादांऽशयोजनैः स्याल्लवादिकम् २९०
९० अंशा
तंहित्वाखांकतस्त्वऽन्यस्थानयंत्रलवाः स्मृताः

अन्यस्थानछायानयनम्. दृग्वृत्ताऽन्तर्गतस्याऽ
अंशा
न्यस्थानयंत्रलवास्तुये २९१ लभ्यन्तेऽत्रततस्तेभ्यश्रा-
छा क. १२ १४४ छा
भाकर्णंतुयद्भवेत् तद्वर्गाच्छंकुवर्गोनान्मूलऽमत्रप्रभा
को भु क. एकस्यानियमम्
भवेत्. २९२ कोटिबाहुश्रवाणांतुयत्रैकनियमं भवेत्
तृतीयंतत्र्यानयेत्
नहितत्राऽनुपातेनद्वयोऽरपरमानयेत् २९३ एकाऽ
३
धिक्यलघुत्वेनतत्रचाधिकताऽल्पता भवत्येवत्रयो-
को भुज. क.
णांतुकोट्यादीनांचनिश्चयात् २९४ दिग्भुजानयनं.

अन्यस्थानम् उ. द.
दूरदर्शकयंत्राद्यैर्द्ध्रुवाकेन्द्रात्परस्थलम् उत्तराद्दक्षि-
णाद्वृत्तेलभ्यंतेयेदिगंशकाः २९५ तेषांकोटिज्यका-
ज्यार्द्ध यंत्रांशोस्थ छा. ५७।१७।४२ दिगंश
खण्डभागाश्छायांगुलाहताः पूज्यभक्ताश्चदिग्भा-
उ. द.
गदिक्कंतद्दिग्भुजं भवेत् २९६ दिक्कोट्यानयनम्.
दिगंश भु छां. ५७।१७।४२
दिग्भागभुजजीवार्द्धंभाहतपूज्य भाजितम् दिक्कोटि
छा
र्दिग्भुजस्याऽत्रजायते अत्रकर्णज्ञानम्. भाभ-
कर्ण दिगंशानां
वेच्छ्रुतिः २९७ चक्रभूभुजानयनम्. दिग्ल
घ ११४।३५।२४ भु
वानांतुकोटिज्या विधिघ्नाविज्ययोद्धृता दिग्दोर्दिग्ल
दिगंश उ. द.
वदिक्कंस्याद्भागाद्यंचक्रभूभुजम् २९८ अग्रान-
यनम्. अक्षाभादिग्गतोयत्रदिग्भुजः पलभाऽधि-
पलभा
कः तत्रतद्दिग्भुजेहित्वाद्यऽक्षाभासऽग्रका भवेत्
२९९ पलभादिग्गताचाऽथपलभादिग्गतोयदा
भु
दिग्भुजस्त्वऽक्षभाऽल्पःस्यादऽक्षभादिग्भुजांऽतरम्
३०० रूत्वातन्निजभूमेरुदिक्काऽग्रास्तसुदीरिता नि-
जभूमेरु दक्षचेद्दिग्भुजंयत्रतत्रतु ३०१ दिग्भुजेऽ
क्षप्रभांयुक्त्वास्यादऽग्रामेरु दिग्गता

अथ तोटकानयनम्.

कुन्दांशैस्ताडितास्त्वाऽग्रास्त्वाऽभाकर्णगुलोद्धृता ३०२
जायतेतोटकंस्वाऽग्रादिग्गतंभागपूर्वकम्. भाकर्णानयनम्. स्यात्तोटकोद्धृताकुन्दनिघ्नाऽग्राभाश्रुतिर्भवेत् ३०३ कुन्दानयनम्. अग्राप्तभाश्रवस्तुण्णतोटकंधारकंमतम् क्रान्त्यानयनम्. तोटकंद्विगुणंकलाज्यास्यात्तस्यास्तुदोर्लवाः ३०४ ज्ञेयास्तोटकदिक्कास्तुक्रान्त्यंशाःसौम्यदक्षिणाः

अथाहोरात्रज्ञानम्.

षष्टिलिप्तोन्मितंज्ञेयंचक्राहोरात्रसंज्ञकम् ३०५ गुसंखेटाहर्निशांस्यात्स्वांगलिप्ताऽधिकोनकम्. यत्राऽन्यस्थानयन्त्रांशजातभाकर्णतोद्भवैः ३०६ क्रान्त्यंशैस्संयुतास्त्वाऽक्षभागकाःखांकतोऽधिकाः स्युर्यदातर्हितत्राऽक्षभागान्द्वाऽन्तरतया ३०७ नानयेत्तत्रषष्ट्यूर्द्धेस्तश्चक्रद्युनिशामिती. अथपुरानयनम्. यन्त्रांशज्याहतंपूज्यवर्गार्द्धितत्पुरोच्यते ३०८

अथ वंशानयनम्.

६
नतलिसास्तुतर्कघ्ना भागाः प्रोक्ता श्च पण्डितैः तेषां
भुज
राश्युन्द्ववो बाहुर्यस्तद्दण्डप्रदोभवेत् ३०९ तंकोटि
ज्याई ५७।१७।४२ १५
ज्यादलकेरनिघ्नंपूज्योद्भूतम्फलम् पंचाञ्जलिप्तिका
अधिक
ऽत्योर्ध्वनतोत्थंभागपूर्वकम् ३१० तत्स्वाऽन्यमेरुदिक्कं
स्वमेरु परमेरु
स्यादूर्ध्वाऽधोवंशासंज्ञकः

अथव्यस्तसंस्कारोत्थवेत्र दिग्ज्ञानम्.

वेत्रंचेद्योगसम्भूतंपलदिक्फलतोऽधिकम् ३११
भु
चक्रभूबाहुदिक्कंतु तद्वेत्रंसमुदीरितम् पलदिक्फ-
अल्पं
लतोन्यूनंचेद्वेत्रंयत्रतत्रच ३१२ तद्वेत्रंपण्डितैर्ज्ञेयं
पलदिक्फल दिग्गतम् चेद्वेत्रमऽन्तरोद्भूतंयत्रतत्र
प्रजायते ३१३ अन्तरेचाऽधिदिक्कंतुवेत्रंतत्परिकी-
र्त्तितम् व्यस्तसंस्कारेदिग्ज्ञानंधनर्णज्ञानंच.
व्यस्तसंस्कारसम्भूतदिग्ज्ञानं पण्डितोत्तमैः
ध ऋ पूर्वके
३१४. कर्त्तव्यंवेत्रवच्चैवं ज्ञानंस्वर्णमुखंख-
लु.

अथ चक्रभूबाहुपलदिक्फलाभ्यां वंस्त- संस्कारादेशानयनम्.

दिक्साम्ये चक्रभूबाहुपलदिक्फलयोर्यदि ३१५ स्या-
त्तयोरन्तरं कृत्वा दिग्भेदे चेत्तयोर्युतिं तद्देशमुच्यते
तोटकानयनम्. वेत्रकुन्दघ्नपूज्यभाजितम् ३१६
तोटकं जायते वेत्रदिक्कसुत्तरदक्षिणम्

अथान्यस्थानयंत्रांशादिगंशाद्युद्भवतोटका- दन्यस्थानस्याक्षांशानयनम्.

कृत्वाऽन्यस्थानयंत्रांशदिग्भागवदनोद्भवम् ३१७ तोट
कं तु यमोऽभ्यस्तमौर्वीभागमुखा भवेत् तस्या बाहु
लवा ज्ञेयाः सौम्यदक्षिणसंज्ञकाः ३१८ तत्तोटका-
ऽन्यदिक्कास्तु ह्यन्यस्थानपलांशकाः व्यक्षदेशोत्तर-
स्थाने स्युर्याम्याऽक्षभागकाः ३१९ दक्षिणे व्यक्षदे-
शात्तु सौम्याः स्युः पलभागकाः देशान्तरज्ञानोत्प-
त्तिः देशान्तरकलाद्यन्तु ज्ञेयं सावनजातिकम् ३२०
खेटानां सावनीयं तु दशाऽन्तरफलम्भवेत्

सूत्रानयनम्. लिप्तिकाद्यनतंत्वऽन्यस्थानयंत्रांः
शाकोद्भवम् ३२१ प्राक्पश्चाद्देशजंतत्तुप्राक्पश्चा-
त्सूत्रमुच्यते स्वदेशेदेशांतरज्ञानम् स्वदेशा-
त्पश्चिमेमध्यरेखास्यांद्यत्रतत्रतु ३२२ प्रोक्तंदेशाऽ-
न्तरंपूर्वस्वस्थानात्पूर्वगातथा मध्यरेखाभवेत्तत्र
पश्चाद्देशान्तरंमतम् ३२३ स्वव्यक्षान्मध्यरेखाया
सूत्रान्तंयोजनास्तुये स्युर्व्यक्षकुण्डलेभूमौतेषष्टि-
घ्नाश्चभाजिताः ३२४ भूपिण्डयोजनैर्नाडीपूर्वदे-
शान्तरंभवेत्. अन्यस्थानदेशान्तरानयनम्.
पूर्वदेशाऽन्तरादूर्ध्वंपश्चात्सूत्रंयदाभवेत् ३२५ सू-
त्रेदेशाऽन्तरंहित्वाशेषलिप्तोन्मितंतदा पश्चाद्देशा-
न्तरंज्ञेयमऽन्यस्थानेविचक्षणैः ३२६ प्राग्देशान्त-
रतोऽत्यन्चेत्पश्चात्सूत्रंयदातदा हित्वादेशाऽन्तरेसूत्रं
तत्प्राग्देशाऽन्तरंभवेत् ३२७ पश्चाद्देशाऽन्तरेपश्चा-
त्सूत्रंयत्रहिजायते सूत्रंदेशाऽन्तरेयुक्त्वास्यात्तद्देशा-
ऽन्तरंपरे ३२८ तत्पूर्वाह्वयसूत्रेतुस्यात्प्राग्देशाऽन्तरं

योग पू.
थ्यदि सूत्रदेशाऽन्तरैक्यन्तु पूर्वदेशाऽन्तरं भवेत् ३२९
प. पू.
पश्चाद्देशाऽन्तरं यत्र सूत्रपूर्वाऽभिधं भवेत् तद्देशाऽन्त-
रत्तोल्पश्चेत्स्यात्सूत्रं सूत्रसंज्ञकम् ३३० तर्हि देशाऽ-
प. अधिक
न्तरे हित्वा पश्चाद्देशाऽन्तरं भवेत् ऊर्द्ध देशान्तराच्चैव
प. पू.
यदि पश्चिमसंज्ञकात् ३३१ सूत्रस्तत्पूर्वसंज्ञश्चसू-
पू
त्रदेशाऽन्तरं तदा हित्वा शेषोन्मितं तत्र पूर्वदेशान्तरं
भवेत् ३३२ अथ विनागणितदिक्साधनम्.
सावधानं यत्न स्वे पक्षादि
अथ दिक्साधनं वच्मि मन्दत्वेन निजस्थले पट्ट पूर्वस-
तुल्यस्थाने शंकु चिन्हं वि-
मस्थाने नाच्छायाऽग्रस्थले बुधैः ३३३ कृत्वाऽकल्वः
शंकु २ व्यासस्थ कुण्डले स्वेछाया
कनामूलमध्य द्विगुण विस्तृतेः वृत्तयद्धिछायाकृत्वा पू-
पूर्वकपालं शंकु वारंवारं
र्वाऽह्नितं तथैव च ३३४ संस्थाप्य सततं पश्येत्कपाले
प. काले छा स्ने
पश्चिमाऽभिधे यस्मिन्नेवक्षणे शंकोराभाग्रं यत्र कुण्डले
चिह्न
३३५ संलगत्येव तत्राऽकं कृत्वा लक्षणयोस्तयोः मध्ये
ज्यारूपा मध्य
मौर्व्याकृतिरेखां दत्वा रेखां दलस्थलात् ३३६ कृत्वा
द उ. उ द
केन्द्राऽभिगां रेखां तद्याम्योत्तरमुच्यते सौम्यदक्षि-
पू प.
णयोर्मध्ये जायते पूर्वपश्चिमम् ३३७

अथ स्वदेशान्यदेशयोर्मध्ययोजनानयनम्.

अक्षांशा को

अन्यस्थानपलांशास्तु क्रान्त्यंशाः परिकीर्त्तिताः

दिगंशगतः

स्वस्थानाऽदन्यदेशस्तु यद्दिग्भागगतो भवेत् ३३८ १३७५।४।५३*

छा.क.

तद्दिग्भागसमुत्पन्नाऽग्राज भाकर्णभाजितम् अर्थ-

भु. यंत्रांशाः

दंज्या भवेत्तस्या बाहुशा यंत्र भागकाः ३३९ स्युस्ते

भू ३६०० चतु ४ थांशाः ९०० ९०

षांकोटिभागघ्नाः कुपरिध्यंघ्रियोजनाः स्वांकांसा.

योजनाः स्वाऽन्यस्थानमध्यगताःस्मृताः ३४०।१७३६

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते

परमसिद्धान्तेत्रिप्रश्नाधिकारोदशमः १०

अथ यंत्रांशपरिलेखम्.

मंडले भु

निजभूमेरुस्वव्यक्षमध्येक्षांशज्यकादलम् दोःसंज्ञं

धारं ५७।१७।४२

प्रोच्यते कुन्दं कोटिसंज्ञकमीरितम् १ कर्णपूज्यमितं

भू

ज्ञेयं तेव्यस्ते भुजकोटिके स्वपृथ्वीमेरुस्वव्यक्षाऽधो-

स्थानव्यक्षकाऽन्तरे २ विज्ञेयेत्वऽथस्वव्यक्षाऽधो-

---

* अर्थद पिंडपलाः ४९५० २९३

पर
व्यक्ष स्थानतस्तथा अन्य भूमेरुपर्य्यन्ततेज्ञेये ह्यऽवि
सरल
लोमके ३ स्वव्यक्षाऽपरभूमेरुमध्येतेविपरीतके दोः
६ ३
कोटिसंज्ञकेज्ञेयेवृत्तेतन्न्यासतः सदा ४ याम्यसौम्यो
वृत्त *
र्द्धसंस्थेतु कुण्डलेऽक्षांशकोन्मिते देशेस्वव्यक्षतश्चस्व
स्वभूमेरु मनुष्यस्य शिर
भूमेरुध्रुवसम्मुखे ५ तन्नरस्यार्द्धसंस्थस्यमस्तकाऽ
भू चरणाग्र
ग्रस्थलोच्यते काश्यपीगर्भदेशेतुस्चाऽध्र्यऽग्रस्थानं
चरणशीर ५७।१७।४२
मुच्यते ६ अंघ्रिमस्तकयोर्मध्येकोटिः पूज्यमिताभ-
वेत् दृग्वृत्तंव्यक्षदृग्वृत्तभेदंयत्कोटिरूपकम् ७ च-
६ भु ज्याई का
रलिसरसाभ्यासभागदोर्मौर्विकादलम् तत्क्रान्ति-
का ३ ६
स्थानजक्रान्तिदिग्गतचारकंमतम् ८ भूगर्भदृष्टिवृ-
भू
त्तानांसर्वेषांकेन्द्रमुच्यते काश्यपीगर्भतः कोटिरूपं
स्वपर पर
चारकसम्मितम् ९ स्यादऽधोर्द्धमुखंस्वाऽन्यभूमे-
रुध्रुवसम्मुखम् मूलंतच्चारकस्यैव भूगर्भस्थानगं
शंकु मनुष्य ५७।१७।४२
मतम् १० भूगर्भात्त्विचस्वनाकोटिः पूज्यभागमिता
मनुष्य
भवेत् अत्रतद्व्यक्षना कोटिः कीर्त्तिताह्यऽनुपात-

---

* स्वव्यक्षाधोदेशव्यक्षस्थानञ्चमेरुस्थानयोरन्तस्थाने विज्ञेये.

५७।१७।४२
दा ११ व्यस्तनाकोटिमूलात्तुस्वोर्द्धोऽधश्चारकोन्मि
११४।३५।२४
ते ऊर्द्धाधोदेशकेचक्रविष्कम्भेकोटिरूपके १२ शु-
५७।१७।४२ शिर
एडकाऽग्रस्थलंप्रोक्तंव्यस्तनाकोटिमस्तकात् शुएडाऽ
१५
ग्रस्थानपर्य्यन्तंविश्लेषंशुएडंमुच्यते १३ पंचभू घटि-
स्वपर स्वावयंमेरुकं
काऽल्पोर्द्धतन्नतंस्वाऽन्यमेरुकम् विज्ञेयंचोन्नतंन न-
स्वापरमेरुकं ६
द्युत्तदंशाचतथामतम् १४ तन्नतस्यकलास्तर्कताडि
भुज ६०
तास्तेंऽशकाःस्मृताः यत्तेषांराशिदोर्भागहीनस्वाका-
ज्या ज्यार्द्ध नत्त
शाजगुणम् १५ जायतेतद्दलंप्रोक्तंनिम्नकोटिज्यका
ज्यार्द्ध द उ नत्त नत ज्यार्द्ध
दलम् याम्योदङ्नतदिङ्निम्नकोटिज्यादलसंस्कृतम् १६
शर *
चारकंप्रोच्यतेह्यत्रव्यग्रमार्गणसंज्ञकम् दंडद-
नतभुजज्यायाशर
ज्याशरपंचभूलिप्ताऽल्पनतोद्भवम् १७ नात्येषुर्जायते
१५ नतभुजज्याशरं बाणं
पंचश्लोककलाऽधिनतंयदा तदातद्दंडदज्यायाः सायकं
११४।३५।२४
व्यासे
चक्रविस्तृतौ १८ हित्वातज्जायतेनात्यबाणस्तंनात्य-
शरं शर
मार्गणं संहित्वाशुएडकेशेषंव्यग्रेषुस्तत्रतद्भवेत् १९

※ तर्कघ्ने नतकलांशानांराशिकोटयंशज्यार्द्धपूज्ये ५७।१७।४२ हित्वानतदोर्ज्याशरस्यात्.

५७१७१४२ बाग ५७१७१४२
पूज्येव्यग्रशरं चेत्स्यात्केरकेच्छेदको भवेत् तत्पूज्येचे-
कुंब
द्वेच्छेदो दृक्कोटिर्धरिके भवेत् २० अत्रैवोन्नतयंत्रां-
२
शज्याऽर्द्दं दृक्कोटिरुच्यते दृक्कोटिं द्विगुणां कृत्वास्याज्ज्या
भु अ
तस्यास्तु दोर्लवाः २१ ज्ञेयाउन्नतयंत्रांशास्तत्वेटस्य
यंत्रांशज्यार्द्ध ५७१७१४२ वृ ३२८२।४३।१ मू.
दिनोद्भवाः तत्र दृक्कोटिवर्गोनात्पूज्यवर्गाच्च यत्पदम्
विधिः
२२ तद्विधिर्नतयंत्रांशज्याऽर्द्धं दृग्दण्डउच्यते दृक्को-
शंकौ छा.
टौ यदि दृग्दण्डः स्यात्तदास्यान्नरप्रभा २३ दृक्कोटौ
५७१७१४२ शंकु १२ कर्ण कर्ण.
लभ्यतेपूज्यं चेत्तदा तन्नरेश्रवं दृग्दण्डेचेच्छवपू-
५७१७१४२ छा. भुज छा. कर्ण ज्यार्द्ध
ज्यंभा भुजेभाश्रवं भवेत् २४ यंत्रांशज्यादलकुन्देचे-
५७१७१४२ ५७१७१४२
त्पूज्ये छेदको भवेत् लभ्यते छेदकः केरेचेत्पूज्येव्यग्रमा-
शर बाण शर
र्गणः २५ हित्वाव्यग्रशरं शुण्डे शेषं नात्येषुरुच्यते
शर. भु ६
नात्यबाणोऽथदोर्भागाऽगाऽशकं तत्कलादिकम् २६
१५ ५७१७१४२
स्वेष्टेपञ्चेन्दुलिप्ताऽल्पं स्वोर्द्ध्वगं तन्नतं भवेत् यदिपूज्या-
शर शर ५७१७१४२
धिकं नात्यबाणं यत्र भवेत्तदा २७ नात्येषौ तत्र पूज्य
ज्यार्द्ध २
तुहित्वाकोटिज्यकादलम् स्याद्द्विघ्नं तद्भवेत्कोटिजीवा-
चाप द्विघ्नभुज ६
तस्यास्तु कार्मुकम् २८ यद्भवेत्तद्दलांशानां षष्ठांशं

तिथिभिः कलैः युक्त्वा पंचेन्दुलिप्तोर्द्धचस्वाऽधोगक-

लादिकम् २९ स्यान्नतस्वेष्टकालेऽथस्वाऽह्नेऽत्रस्वनतं

द्वयोः पूर्णचापयोः

भवेत् पूर्णकार्मुकयोरेव वृत्तखण्डकयोस्तयोः ३०

संयोगस्थानकंज्ञेयं संधिदेशं तु पण्डितैः तत्संधिस्थान-

वृत्तचतुर्थांश

तस्त्वऽन्यकुण्डलाऽर्द्धदले स्थिताः ३१ स्युर्येऽशास्तेऽ

प्रथम

शकाश्वादिवृत्तखण्डभुजस्य च भागजातिसमाः प्रो-

५७।१७।४२

क्ताः स्युस्तेऽशास्संधिदेशजाः ३२ चक्रविस्तारख-

५७।१७।४२

ण्डार्द्धयत्रनात्यशरभवेत् तत्रपूज्योननात्याऽक्षको-

कोटिज्यार्द्ध

टिज्यार्द्धमुदीरितम् ३३ तत्संधिस्थानजाऽशाना

दोर्जीवाऽर्द्धचकीर्त्तितम् ज्ञेयंग्रहस्थलसंधिदेशजाऽ

शाऽतदेशकम् ३४ तन्नात्येषुजदोर्भागदेशज्ञेयग्रह

स्थानम् प्रथम

स्थलम् ३५ आदिवृत्तार्द्धदोर्मूलखेटदेशान्तरांश-

नांतरे

काः तर्कासास्तेऽत्र विज्ञेयास्तत्खेटनतलिसकाः ३६

कथयाम्यऽत्रदेवाऽशाभूसंस्थानायदुत्तरात् तद्वैत्या-

ऽशाकेभूस्थानाविज्ञेयंखलु दक्षिणात् ३७ निजदृग्वृ-

त्तपदृस्य यन्द्वेदुत्तरस्थलम् तद्वयक्षस्थानसंस्था-

नाद्दग्वृत्तस्योत्तरस्थलात् ३८ याम्यसौम्यस्थलस्थो:
र्द्धकुण्डलेऽक्षांशकोन्मिते स्थानेलग्नंततत्रैवद्योगस्थान
मुदीरितम् ३९ तद्योगस्थानतोमेरुदण्डान्तकोटिरूप-
कम् भेदमक्षांशमौव्यर्द्ध तुल्यंतत्समुदीरितम् ४० यो-
गभूगर्भयोर्मध्येकर्णवैत्रकुलंभवेत् तत्पूज्यप्रमितं
च्याऽथद्युऽक्षांशज्यादलोन्मिते ४१ भूमिगर्भादऽधो-
देशेग्रंथःस्याल्लम्बरूपकः याम्योदग्गर्भसूत्रंतुमेरुदण्ड
मुदीरितम् ४२ ग्रंथयोगान्तरंमेरुदण्डाधोदेशगंभु-
जम् तल्लम्बांशज्यकारवण्डतुल्यंधारकमुच्यते ४३
धारतोटकयोरऽत्रज्ञेयंतुल्यकुलंवुधैः धारकेऽक्षांशक
ज्याऽर्द्धचेच्छंकौपलभाभवेत् ४४ चेद्भवेत्तन्नरस्याभा-
तोटकेक्कइकंभवेत् कर्द्दककुज्यकारवण्डस्याद्युज्या
र्द्धचकेरकम् ४५ धारेचेत्पूज्यवेत्रः स्यात्तद्वेत्रस्तोटके
भवेत् कुन्देऽक्षांशज्यकारवण्डकर्द्दकंयादिलभ्यते ४६
तोटकेकर्द्दकंनर्हिकोटिरूपंचलभ्यते सौम्यांऽर्द्ध
वृत्तपट्टारव्येमेरुदण्डादऽधःस्थले ४७ यद्भवेदनु-

द.
पातश्चयाम्याऽर्द्धवृत्तपट्टके मेरुदण्डोर्द्धदेशेतुतद्ध-
क्रां पू.
वेदऽनुपातकः ४८ स्वाऽश्चांऽपक्रमकेपूर्वदेशेस्यात्तद्ध-
ग्र. क्षितिज द. उ.
होदयम् तत्कुजाह्वयवृत्तस्यचद्भागोदक्षिणोत्तरे
ग्र क्रां स्पर्शति ग्र
४९ तत्खेटाऽपक्रमस्थानेसंलगत्येवतत्स्थलम् तत्खे-
टस्योदयस्थानंविज्ञेयंपण्डितोत्तमैः ५० एवमःस्त
प. क्षितिज क्रां च.
स्थलंज्ञेयंतस्यतत्पश्चिमेकुजे प्रस्फुटाऽपक्रमंया-
गच्छति उ. क्रां काले ग्र.
स्यत्यक्त्वायात्युत्तरापमे ५१ यद्दिनेयत्क्षणेखेट
काले ग्र.
स्तद्दिनेतत्क्षणेखगः देवानांदर्शनंयातिदृग्वृत्तेप्रस्फु-
दैत्यानां
टेंऽशके ५२ दृग्वृत्तेप्रस्फुटेभागेलोपंयाति सुरद्वि-
उ. क्रां द क्रां याति
षाम् त्यक्त्वासौम्याऽपमंयातिचेद्याम्याऽपक्रमंत-
था ५३ दर्शनंयातिदैत्यानांतद्दृग्वृत्तेंऽशकेस्फुटे
क्रां
तल्लोपंयातिदेवानांस्फुटेंऽशेदृष्टिकुण्डले ५४ क्रा-
९०
न्तिभागोनखांकांशज्याऽर्द्धकेरकमुच्यते शून्याऽप-
क्रां ५७।१७।४२ क्रां
क्रमजकेरंपूज्यांशप्रमितंभवेत् ५५ तत्क्रान्तिस्था-
द उ. व्यासार्द्ध
नतःकेरंयाम्योदग्गर्भसूत्रगम् व्यक्तकुण्डलविस्ता-
क्रां
रखण्डजातिसमंमतम् ५६ क्रान्तिस्थानोर्द्धवृत्त

पू. प.
स्यव्यासार्द्धतत्समीरितम्. पूर्वपश्चिमसंस्थोर्द्ध-
पू. प. पू. प.
कुण्डलेतन्नतद्वये ५७ प्राक्पश्चात्संस्थितात्सूत्रा
११४।३५।२४ १५ १५
च्चक्रव्यासमितान्तथा तिथ्यऽल्पाऽधिनतोद्भूतोद्द
१५ऽल्पा १५ऽधिका
ण्डदाद्या भुजज्यका ५८ स्याद्रुद्धोऽधः स्थिता ज्ञेया
नतांकुरूपा भुजरूपा ३ ज्यार्द्ध
दण्डरूपा च सा बुधैः दण्डदोनत्रिभाऽशज्याखण्ड-
शंकुरूपकम् आकाशः अधोसन्मु. १५
वंशस्वरूपकम् ५९ व्योमाधःसन्मुखपचचन्द्रा
१५ उ. द.
ल्पाधिनतोद्भवम् तत्संस्कारनिमित्तं तु सौम्यदक्षिण
पू. प.
कक्रमात् ६० तत्पूर्वापरसंस्थोर्द्धकुण्डले देवभागके
उ. द.
सौम्यदक्षिणकं व्यस्तं दैत्यांऽशो भूदले भवेत् ६१
५७।१७।४२ भु. ज्यार्द्ध
पूज्येतन्नतजं दोर्ज्याखण्डकं यदि लभ्यते केरकेलभ्य-
५७।१७।४२
ते दण्डं तर्हि तद्भागपूर्वकम् ६२ लभ्यतेनतजं पूज्यको-
ज्यार्द्ध उ.
टिज्याखण्डकं यदा केरके लभ्यतेंऽशा मुक्तवत्सौम्य-
द. भू.
दक्षिणम् ६३ काश्यपीगर्भसंस्थाच्च पट्टचक्राह्वया-
त्तथा तदऽधःस्थानगं कोटिरूपं तद्वंशरूपकम् ६४
उ. क्रां उ.
उत्तराऽपक्रमे सौम्यं संस्काराऽर्थमऽधोमुखम् वि-
द. क्रां. आकाश
ज्ञेयं कर्द्धकं याम्याऽपक्रमेम्बरसन्मुखम् ६५ भूमि-

गर्भस्थितात्पदृचक्राख्यादूर्ध्वदेशगम् ज्ञेयंतत्क-
ईकयाम्यंतत्संस्कारनिमित्तकम् ६६ देवांशोभूदले
चाऽयदैत्यांशोकाऽयपीदले सौम्यदक्षिणक्रान्त्युत्थ-
उ.क्रा. द.क्रा. आकाशाभिमु अधोमुख
मआधोभिमुखंभवेत् ६७ तद्वशांप्रस्फुटंज्ञेयंवृंशं
कर्ईकसंस्कृतम् निजमध्याऽह्नकालेतुस्वांऽआं-
ऽपक्रमवासरे ६८ स्वव्यक्षोपरिगःखेटो विज्ञेयःप-
ण्डितोत्तमैः तत्रस्वाऽह्नाऽर्ईकालेतुक्रान्तिःशून्याऽ
धिकायदि ६९ तद्व्यक्षासन्नदेशोर्ध्वदेशगःखेच-
अंतर
रोभवेत् व्यक्षोर्ध्वस्थलभूगर्भभेदःस्याद्दशारूपकः
५७।१७।४२
७० कंटकःपूज्यतुल्योऽथचस्वशीर्षोर्ध्वदेशकात् व्य-
क्षदेशोपरिस्थानंयावत्तच्चापरूपकम् ७१ ज्ञेयमऽ
क्षांशकैस्तुल्यंतन्नताऽशकजातिकम् अक्षांऽशा-
५७।१७।४२
ज्योद्भवबाणंपूज्याख्ये परिवर्जितम् ७२ स्त्वा
कुद
लम्बभुजज्याऽर्ईधारकंतदुदीरितम् दृक्चक्रकर्ण-
भुजरूप
रूपंतुतुल्यमेवाहिदृश्यते ७३ व्यक्षदेशनिवासीनां
भुजरूप
दृग्वृत्तंजायतेसमम् व्यक्षेमस्तककोटिस्तु ज्ञेया

५७।१७।४२
पूज्यसमाबुधैः ७४ व्यक्षाऽन्यस्थानसंस्थानांकर्णत्वं
व्यक्षमस्तकेकोटिः
यातिसाखलु कंटकंचाऽपिविज्ञेयंभागाद्यंकर्णजाति-
ज्यार्द्ध भु
कम् ७५ अक्षांशज्यादलंयातिबाहुत्वंचनिजस्थ-
भु
लात् तत्रलम्बांऽशदोर्ज्याऽर्द्धकोटिसंज्ञकमीरितम्
७६ निजदृग्वृत्तचक्रंतुपातवेत्रकुलंमतम् प्रत्यक्षे
भूमेः
स्वस्थलंभूमेरुपरिस्थंचमन्यते ७७ अतस्तल्लम्बजी-
वाऽर्द्धकर्णत्वंपरिगच्छति पातंतत्रभुजत्वंच याति
कुदंक
पातंचधारके ७८ लभ्यतेयदिदोः संज्ञंकंटकेपल-
भुज भु भु
दिक्फलम् दोः संज्ञंलभ्यतेपातचक्रभूभुजजातिकं
७९ पलभादिग्गतंचाऽथपलदिक्फलवेत्रयोः सं-
भु
स्कारंचक्रभूबाहुसंज्ञकंतदुदीरितम् ८० तत्रतुल्य
अ पू प
स्थलेस्वेष्टकुण्डलेतद्ग्रहस्यतु प्राक्पश्चात्संस्थिता-
द उ
त्सूत्रात्तद्याम्योत्तरपक्षके ८१ तिर्य्यग्ज्याऽर्द्धसमा
भु
कारंसूत्रकुण्डलमध्यगम् चक्रभूदोर्लवैस्तुल्यंवि-
भूभुजयोरन्तयोः पांगस्थानात्
भु
ज्ञेयंचक्रभूभुजम् ८२ तत्रचक्रकुदोर्वृत्तसंयोग
स्थानतोऽन्तरम् यद्भवेच्चक्रकेन्द्रान्तंतद्विधिः स-

मुदीरितः ८३ तद्विधिःकर्णरूपश्चस्यात्तच्चक्रा-
श्यासः भु वि
ईविस्तृतिः नतयंत्रांशदोर्ज्यार्द्धं विज्ञेयंविधिसंज्ञकम्
म. ज्यार्द्ध वि.
८४ खेटयंत्रांऽशकोटिज्याखण्डस्तद्विधिरुच्यते
१५ वि.
बोधकोत्पत्तिः पंचभूनतलिसोत्थविधिस्तद्बोध-
कोच्यते ८५

ज्यार्द्ध पार्श्ववासना.

५७।१७।४२
चेत्पूज्येक्षांशमौर्व्यर्द्धं कर्द्दकेपार्श्वकं भवेत् तत्पा-
र्श्वपलभादिक्कंवेत्रपातकुलं भवेत् ८६ दण्डस्त-
भु भु
ज्जायतेकोटिः स्याद्वाहुश्चक्रभूभुजः चक्रभूभुज-
पू प.
प्राक्पश्चात्सूत्रसंयोगकस्थलात् ८७ केन्द्राऽन्तं
२ वि.
विवरंदण्डं विज्ञेयंगणकोत्तमैः द्विघ्नविध्यंशकाऽश्च-
.४९०८८ १५६२५
स्ताः सर्पाष्टाभ्रांकसागराः ८८ तत्वषड्भुहृताङ्-
ष्टचक्रांशाः समुदीरिताः तत्कीलांऽशकुलंज्ञेयंदि-
भु शंकुभाग
ग्भुजस्वेष्टवृत्तजम् ८९ छायाशंकुशजातिः स्याद-
भु
ग्राचाऽप्यक्षभातथा चक्रभूभुजसंज्ञंतुज्ञेयमंऽश-
१ राशि
कुलंतथा ९० स्वस्थानंव्यक्षसंस्थानामेकभारम्भ
पू मुख
मुच्यते ततःप्राग्वदनव्यक्षेह्येकभांशान्तकस्थलम्

९१ स्यादेवं द्विभदेशांचतज्जस्तद्व्त्रिभस्थलम् एकद्वि-
त्रिभजक्रान्तिभागोत्थेस्वस्वकेरके ९२ दण्डवन्मौ-
र्विकास्वस्वचैकद्वित्रिभजायदि स्यात्तदात्रिभजेके-
रे स्वस्वेष्टज्याप्रजायते ९३ तस्या बाहुशकांगांशां
स्वस्वांत घटिकाः स्मृताः शून्यमऽन्तकलाख्यं स्यादे-
कभस्यादिराशिजम् ९४ स्वस्वपूर्वाऽन्तलिप्तोनास्व-
स्वाऽन्त घटिकाक्रमात् एकद्वित्रिभसंख्यानां मानं
व्यक्षस्थले भवेत् ९५ वेदपञ्चांगराशीनांतन्मानंव्यु
त्क्रमाद्भवेत् स्यात्ततश्चोत्क्रमान्मानं तद्वयक्षेनगंभा
त्तथा ९६ स्वस्वदेशाचरेणैवस्वस्वराशयुद्भवेनन्च त-
त्तुल्येनैवकालेन भेदेनोनयुतेनच ९७ तत्तत्स्वव्यक्षदे-
शोक्तराशिमानाऽन्त भागकः स्वस्वदेशजदृग्वृत्तेप्रो-
क्पश्चा क्षितिजस्थले ९८ व्यक्षाऽन्यस्थानसंस्था-
नांप्राप्यतेचोदयाऽस्तकम् ततस्तच्चरखण्डैस्तेव्य-
क्षदेशोदयाऽभिधाः ९९ एकद्वित्रिभजैर्ज्ञेयाः क्रम-
स्थैश्चोत्क्रमस्थितैः युग्मधाहीनयुग्युक्तहीनाः स्वस्व

लम्बोदयाः स्यु
स्थलोदयाः १०० विषुवन्मण्डलस्तुल्यमण्डलोन्मंड-
लोच्यते मेषपूर्वकराशीनां तत्स्थानोन्मण्डलोदितः
वेग
१०१ शून्यराशिजवयस्माद्राशयः स्वस्थले स्थिताः
प.
स्युस्तत्प्रवहवायोस्तु वेगस्यैव बलेनच १०२ पश्चिमा
सू.
ऽभिमुखं यान्ति ते नित्यं स्थानरूपकाः सूर्य्याद्याः
ग्र. वेग क्रा
खेचरा बिम्बरूपाश्चैव जवान्विताः १०३ यतस्तत्क्रा
क्रा
न्तिवायोस्तु नित्यमेव वशंगताः स्युः स्वस्वाऽपक्रम-
स्थाने ते ततो यान्ति निश्चयात् १०४ स्युस्ते प्रवहवायो
क्रा प.
स्तु क्रान्तयश्च वशंगताः ते पश्चात्सन्मुखं यान्ति स-
क्रा
ग्रहाश्च ततोऽपमाः १०५ व्यक्षदेशोदयास्तस्मात्स्वस्व-
देशोदयास्तथा फलोपजीवकैः पूर्वैस्तत्फलार्थं प्रक-
ल्पिताः १०६ यथा तन्मेष भारम्भस्थानं तत्तुल्यमण्ड-
सूत्यनते
ले स्वाह्नाऽर्द्धे भ्रनतं याति मध्याऽह्नस्थानकं खलु १०७
१ गाडी
पञ्चलिप्तनतं तत्तु स्वाऽह्नाऽर्द्धस्थानतस्तथा एकभ-
पू. प.
स्याऽन्तरे पूर्वपश्चिमे तुल्यमण्डले १०८ यात्येवं या-
दिनार्द्ध दिनार्द्ध
न्ति ते सर्वे राशयोऽह्नदलस्थलम् स्वस्वधस्त्रदले त-

स्मान्नितिलस्वनसाधने १०९ निर्मितमध्यमंलिष्टेतन्नांताः शफलायच नैचतन्नियमंगोले दक्षिणोत्तरसंज्ञके ११० स्वस्वराशिसमुत्पन्नेताराणां मण्डपञ्जरे यतःस्वस्वाऽपमोद्भूतदेशानामङ्ग्निचाम्बरे १११ ततस्तेराशयो मेषपूर्वकाः स्वाऽपमस्थले नैवयान्तितत स्तत्रव्यस्तदेशोदयोद्भवम् ११२ स्वस्थानोदयजंचैवस्थूलंतद्दशमंभवेत् मध्यमंदशमंलग्नंस्याल्लग्नंतत्त्रिभोनितम् ११३।१०४९

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते परम-सिद्धान्ते यन्त्रांशपरिलेखाधिकार एकादशः ११

इन्दोःकेरोद्वृत्तदृद्यामृमर्थदं कर्णमुच्यते कर्णनावर्गयोर्भेदमूलंचन्द्राऽक्षभाभवेत् १ चन्द्रस्याऽपक्रमांशास्तुयाम्यसौम्या विपर्ययात् ज्ञेयात्प्रक्षांशकास्तत्रचेत्सूर्यश्चन्द्रतोऽधिकः २ प्राक्कपालोदितश्चंद्राद्वूनः सूर्यो

---

* शंकु १२ अप्यासार्द्धशाः पूज्यांशा ६८७।३२।२६।३० अर्थशार्द्धशा ६८७।३२।२६।३० तत्सलोपिंडम् २४७५१४४ वा २४७५१४६

पराह्नः सू चं ६
अरःस्मृतः सूर्यचन्द्रान्तरस्यांऽशास्तकीता घटिका-
नत. क्रां सू
दिकम् ३ स्वाऽह्नाऽर्द्धेषान्तरंज्ञेयंक्रान्तिः स्याद्भास्क-
क्रां.क्रां स्यात् भू चं प
राऽपमः प्राग्वच्छृंगोन्नताविन्दोः प्राक्कपालदिगंशा-
द ९० उ २७०
काः ४ याम्याः स्वग्रहतोहीनाः सौम्याः स्वाश्वकराऽ
प द दिगंशा ९०
न्विताः कपालेपश्चिमेयाम्याः दिग्भागाः स्वग्रहान्वि
उ २७० हीना चं. पूर्वदिगंशकाः
ताः ५ सौम्याः शून्यभतोनास्तेस्युश्चेन्द्रोः प्राग्दिगंश-
स्युः गता
काः कृष्णोभोग्यासितेयाताग्राह्या ह्यऽत्रतिथिर्बुधैः
चं. विंवव्यासांगुलः गुणिता १५
६ चंद्रव्यासांगुलक्षुण्णापंचाप्तैर्विहृतातिथिः लं-
च व्यास
ब्धंश्वेतांऽगुलाइन्दोःश्रृंगयोर्मूलविस्तृतिः ७ स्यान्त-
सू किरणसम्भूतांश चं भोग
रसूर्याऽशुवृन्दांशोस्याच्चन्द्राऽधोलवेगतम् पत्रेस्फ
३६०
समप्रदेवापत्रवद्भूतलेथवा ८ चक्रांशैरंकितंवृत्त-
चं. बिंबव्यासांगुल पू द प उ.
मिन्दुव्यासांगुलोद्भवम् कृत्वाचतुर्दिशंतस्यमध्येकेन्द्रं
चं पूर्वदिगंश
समालिखेत् ९ इन्दोः प्राग्दिग्लवस्थानेवृत्तेश्वेतांऽ
चिह्न
कमालिखेत् श्वेतांऽकव्यस्तकाष्ठायांवृत्ते कृष्णांऽ
९०
कमालिखेत् १० श्वेतांऽकादुभयत्रैववृत्ते शून्यनवां-
शकैः अर्द्धरेख्यंलांछनंकृत्वाश्वेतांऽकाद्व्याससूत्रगम्

श्वेतां तुल्ये
११ सूत्रंरेखोच्यतेश्वेतलक्षणान्तसितांऽगुलैः सम्मितं
चं
व्याससूत्रेंऽकंकृत्वासंधिस्थलोच्यते १२ चन्द्रव्यासां
बाण
ऽगुलाऽर्द्धैतुहित्वाश्वेतांऽगुलानिह शेषंशृंगोन्नताऽवक्षं
चं॰ विम्बव्यासार्द्धांगु॰
विज्ञेयंगणकोत्तमैः १३ ग्लौव्यासार्द्धांऽगुलानांतु वर्गं
शर भुक्त ऽर्द्ध शरयुक्तं ऽर्द्धं
बाणोद्धृतफलम् बाणाढ्यंतद्दलंतत्र परिकारमितिर्भ-
वेत् १४ संधितःकेन्द्रपर्य्यन्तंरेखांकृत्वाऽत्रपंडितैः
तांकेन्द्राद्वर्द्धयित्वाऽग्रेरेखांतत्सूत्रमुच्यते १५ दत्वाऽ
ग्रंपरिकारस्यसंधौमूलंतुविन्यसेत् तत्सूत्रेपरिकारे-
\+ २
णततस्तद्वृत्तमालिखेत् १६ ततः शृंगद्वयाकारंतच्छे
उ द॰ पू॰ प॰
तांऽकस्थलेभवेत् यस्यांदिश्यधिकंशृंगपूर्वांद्वापश्चि-
उ॰ द॰
मान्तथा १७ तस्यांदिश्युत्तरेकिंस्वांयाम्येशृंगोन्नतिं
पू॰ प॰
वदेत् पूर्वाऽपरार्द्धयोर्मध्येपक्षयोः शुक्लकृष्णयोः १८
२ चं चं॰ विंबव्यासां
श्वेतंशृंगद्वयाकारमिन्दोःशृंगोन्नतिर्भवेत् चंद्रव्या-
सांऽगुलाऽर्द्धेर्द्धैश्वेतंयत्रहिजायते १९ कृष्णशृंग
२ चं॰ विंबव्यासाः
द्वयंतत्रविज्ञेयंकृष्णलक्षणात् चन्द्रव्यासाऽगुलाऽ
चं॰ विंबव्यासाः
र्द्धेर्द्धैश्वेतंव्यासांऽगुलेषुच २० हित्वाकृष्णांऽगुला

ज्ञेयाः श्वेतवच्चाऽसितस्यच शृंगयोर्मूलयोर्व्यासं वि-
ज्ञेयंगणकोत्तमैः २१ स्यान्नार्किणाऽसितद्दृष्टं बि-
म्बाऽर्धोऽशांतुतद्विधोः हित्वाकृष्णाऽगुलानिन्दोर्वि-
स्ताराद्धांगुलेषुच २२ कृष्णशृंगद्वयेबाणं विज्ञेयंगण-
कोत्तमैः चन्द्रव्यासांगुलाऽर्द्धंशिवर्गबाणोद्धृतफलम्
२३ तद्बाणाढ्यतद्दलंतुपरिकारमितिर्भवेत् कृष्णशृं-
गोन्नतोकृष्णलक्षणाच्छ्वेतवद्बुधैः २४ प्रागुक्तं संक-
लंकृत्वाकृष्णंशृंगद्वयंभवेत् शुक्लपक्षोत्तरेभागेकृष्ण
पक्षादिभेदले २५ शुक्लशृंगाकृतिर्न्नैवकृष्णश्रृंगा
कृतिर्भवेत् दर्शान्तेचन्द्रबिम्बोर्द्धभागंपूर्णन्तुभा-
स्करः २६ पश्यत्येवहितच्चन्द्रबिम्बाऽर्धोशंनपश्य-
ति भास्करः पौर्णमास्यऽन्तेचन्द्राऽर्धोशंतु पश्यति
२७ तस्मात्तत्रविधुंपूर्णंपश्यंतिधरणीस्थिताः कृ-
ष्णाष्टम्यऽर्द्धकालेतुशुक्लाष्टम्यऽर्द्धकक्षणे २८ ग्लौबि-
म्बाऽर्द्धाऽर्धोलवेतुयातिदृष्टिंदलरवेः ततःपश्यन्तिच-
न्द्राऽर्द्धंश्वेतंकुस्थाःसिताशकम् २९ ज्ञेयऽमऽर्कमयू-

किरणं चं श्वेत
खतुचन्द्राऽर्धोंशागतंखलु इत्थंगोलाऽनुपातेनश्वेत
+ आश्रयेण चं
ज्ञानंसमाचरेत् ३० श्वेतभागाश्रयेणेन्दोः कृष्णांऽ
सू॰ तीक्ष्णकिरणसूथेन सू सू
शश्चाऽपिदृश्यते तीव्रभानुसमूहेन भास्करस्योष्ण
चं
दीधितेः ३१ सांनिध्यस्थानगस्येन्दोरंऽशामात्रमऽदृ-
सु +
श्यते स्वल्पत्वाच्छीघ्रयोरेवशृंगाकारमऽदृश्यते ३२

अथ चन्द्रस्यश्वेतकृष्णभागयोरुपपत्तिः
जल
सत्का चपट्टरूपंतुपानीयप्रस्तरंभवेत् अत्यन्तशीत-
लस्थानेनभ्रमंदजलंतुयत् ३३ वायुप्रचारसंस्पर्शा-
त्प्रस्तरंतज्जलम्भवेत् तत्तोयप्रस्तरंज्ञेयंशुद्धाऽशुद्धां-
जल सचिह्न चं॰ बिंबस्य
बुवत्तथा ३४ व्यंगकृष्णगभीरांकयुक्तगोलस्यशीत-
जल सू
गोः सलिलप्रस्तरंमध्यपुष्टमेवहिनिश्चितम् ३५ भा
श्वेतं
स्करस्यांऽशुसंयुक्तंपानीयप्रस्तरंसितम् दृश्यतेह्यंऽ
पानीयप्रस्तरं चं॰
न्यथाकृष्णवर्णंतद्दृश्यतेयतः ३६ ततोयच्चन्द्रबिम्बां-
सू किरणे श्वेतं
ऽशंभास्करस्यांऽशुसंयुतम् दृश्यतेतत्सितत्वऽन्य-
कृष्ण चं
भागंश्वेतेतरंभवेत् ३७ प्राऽन्त्यांशंचन्द्रबिम्बस्यत-
तेजस्य सू किरण मात्यांशे नैः
त्स्वल्पोजस्यकारणात् सूर्यांऽशुरहितांऽशस्यमानवै

नहिदृश्यते ३८ तस्मात्तच्छ्वेतभागस्यकुण्डलाका-
रतोलघुः कृष्णांऽशकुण्डलाकारंचन्द्रबिम्बस्यदृ-
श्यते ३९ । १८८८.

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपर-
मसिद्धान्ते शृंगोन्नत्यानयनाधिकरोद्वादशः१२

चन्द्रादीनांबिम्बदर्शनोत्पत्तिः
षण्मासान्तरसांनिध्येयोगेराह्वर्कयोस्तथा षड्वानामः
न्तरेकालेह्यऽन्तेपूर्णातिथिर्यदि १ भूस्याभाहिमगुं
यातित्तद्वासयोजनोन्मितम् पश्यत्यऽधोंऽशकंनैवच-
न्द्रबिम्बस्यभास्करः २ येषामऽधोंऽशकंभानुःखे-
टानामेवपश्यति दृश्यन्तेतेखगास्तुक्ष्मापृष्ठस्थै-
र्मानवादिभिः३ भानोस्तीक्ष्णकरौघेणभानोस्सांनि-
ध्यगःखगः काश्यपीपृष्ठसंस्थैस्तुप्राणिभिर्नहिदृ-
श्यते ४ सूर्यलोकोर्द्ध्वसंस्थस्यखेटस्याधोंऽशकंरविः
पूर्णपश्यतितच्छृंगरूपंनैवभवत्यऽतः ५ सूर्याऽ

धोलोकसंस्थस्यस्वल्पत्वेनखगस्यच चन्द्रशृंगंविनाशृंगं
भूपृष्ठस्थैर्नदृश्यते ६ ज्ञेयंभूभाऽग्रतोर्द्धेतुखेटलोके
सदादिनम् स्वदृग्घ्नत्वेन्धकारत्वाद्रात्रौतदूर्ध्ववर्जिते
७ दृश्यन्तेखेचराः सर्वेतारकाणिलघूनिच स्वस्था-
नेचेन्महद्ध्वान्तमाकाशेमलवर्जिते ८ दृश्यंतेखेचराः
पुष्टाः स्वल्पाः स्वल्पंतमोयदि भूभामण्डलतोबाह्ये स-
र्वतः सूर्यमण्डलात् ९ ग्लौमार्गाऽधोर्द्ध्वलोकेषु नित्य-
मेवदिनंभवेत् अतएवाऽर्कतः स्वस्वकालभागाधि-
कांशकैः १० दृश्यन्ते भेदजैः स्पष्टैश्चन्द्राद्याः स्वां-
शगाः खगाः

अथरात्रियोजनानयनम्.

भूपिण्डंविधुबिम्बंचबिम्बंतद्भास्करस्यच ११ कल्पये-
द्ग्रहणेचेन्दोर्भूभायानान्तरंभवेत् येनतद्ग्रहणेभानो-
र्दृष्टियोगाह्वयक्षणे १२ जायतेनहिविश्लेषंतंनित्यंतु
विचक्षणाः ससाध्यद्वयबध्योऽर्कस्य बिम्ब विष्कम्भयो
जनाः १३ स्युर्नागाब्ध्यभ्रयश्चेन्दोः पिण्डविष्कम्भयो-
जनाः रूपाशाशानिषद्राक्षरूपाः कुब्ध्यासयो-

* ३६००
जनाः १४ शून्यव्योमागरामाणिस्युः पृथ्वीपिण्डयो-
सू २३६३।३० २३६३।३०
जनाः दीपोच्चंसूर्यबिम्बाऽर्द्धं विस्तारंचोभयत्रगम् १५
शंकुः भूव्यासार्द्धं ५७२।५।७ चं
तच्छायाऽन्तर्गतंतद्वच्छंकुर्भूविस्तृतेर्द्दलम् तत्सूत्रेहिम-
भूभा
गुस्थानेभाकोटिश्चकुभाभवेत् १६ चेदऽक्षांशाऽनु-
भू
पातोत्थाःकाश्यपीवृत्तयोजनाः स्युश्चोनाः वाऽधिकाः
भू ३६०० परिधः कथिताः
प्रोक्तकाश्यपीकुण्डलस्यच १७ योजनेभ्योदिताश्चो-
अनुपातेन सू चं विंबव्यासयोः
त्रराशिकेणोद्भवास्तदा सूर्येन्दुव्यासयोर्ज्ञेयाऊनोद्धि-
८२१० ३६००
स्तत्रयोजनाः१८ खाब्जनेत्रोरगैर्निघ्नाः स्पष्टभूपि-
सत्य भू ग्र
ण्डयोजनाः सत्यवेगकलैर्भक्ताः स्याद्भूगर्भग्रहान्तरम्
अंतर
१९ भूगर्भग्रहयोर्मध्यंलोकव्यासदलंभवेत् यद्वेदं
भू सू बिम्बव्यासयोः हार
र्कर्कयोः पिण्डव्यासयोः खण्डयोर्भवेत् २० तद्धारः

---

* उदाहरणम् यथासू· गतिकलाः ६१।१२ भूगर्भात्सूर्यलोकं यावदन्तरंकक्षाव्यासार्द्धयोजनाः ४८२९४१।११ सूर्यांडकक्षावृत्तलोकयोजनाः ३०३४४४८।६ चं·ग· कलाः ७९९।० भूगर्भाच्चंद्रलोकंयावदंतरं कक्षांड व्यासार्द्धम् ३६९९१।१४ चंद्र कक्षांड वृत्तलोक कुण्डल योजनाः २३२४२५।४१ यथासूचीमुखच्छाया १५४५ ५१ ।५८ यथाभूभारविस्तारयोजनाः ८७२ यथामहाभुजम् ६३७४९३।९

प्रोच्यते हारं विज्ञेयं कोटिदृक्कुटम् सूर्यभूगर्भयोर्मध्यं
विज्ञेयं बाहुदृक्कुटम् २१ लोकव्यासदलं भानोर्बाहुदृक्कु-
टमीरितम् सूर्यबिम्बार्द्धविस्तारकोटिऽरत्रसमीरि-
ता २२ कोटिदृष्टिकुटाऽभ्यस्ता हाराप्तास्यान्महाभुज
म् तद्भूगर्भाङ्किर्योर्मध्ययोजनैः परिवर्जितम् २३ संवि-
धायमहाबाहुं पण्डितैश्शेषयोजनाः ज्ञेयाः सूच्यऽग्रव-
न्द्रभायोजनास्तमियोजनाः २४ यामिनीयोजनैश्चन्द्र
भूगर्भाङ्न्तरवर्जितैः अभ्यस्ताः काश्यपीव्यासयोजना
स्तमियोजनैः २५ भक्तास्तञ्चन्द्रकक्षायांस्युर्भूभाव्या-
सयोजनाः अण्डोत्पत्तिः भूगोलात्परितश्चन्द्र
लोकमण्डसमं भवेत् २६ बाह्याद्बाह्यगतं चाण्डं चा
ऽधिकं त्वऽधिकं भवेत् स्वस्वाण्डस्यच वृत्तांऽशा ज्ञेया
श्चक्रांऽशकैः समाः २७ अंशांस्सूचीसमंसूच्या मूल-
मण्डगतंतथा अग्रंभूगर्भकेन्द्रस्थं स्वस्वाऽण्डे समुदी-
रितम् २८ क्रान्तिस्थलेस्वाण्डपरिध्यानयनम्.
चक्राऽर्द्धव्यासभागाप्ताः कक्षापरिधियोजनाः केदारांऽ

गुणिताः क्रा वृत्तं
शाहताश्चोक्तक्रान्तिस्थानेऽडम एडलम् २९ शून्य-
९० क्रा सुमेरौ
गोंशमितेक्रान्तौस्याच्छून्यंचाऽएडमएडलम् एवमेरु
कुमेरौ
द्वयेशून्यंश्यासभूपरिधिर्भवेत् ३० भूछायोपपत्तिः
गतिः सू. भैव भूभावेगम्
अुक्तिस्त्वंऽशादिकाग्राह्याभानोर्वेगकुभाजवम् स्याद्य-
सू. तुल्याभूभा छा.
तः सूर्यतेजोत्थाद्दूरेसूचीसमाकुभा ३१ आभादवह्नि-
अग्न्यादि सन्मुखं
पूर्वन्चेदिष्टगोलाऽधिकंतदा तद्गोलाऽभिमुखंदत्वागो-
+ छा छा
लाभासूचिकासमा ३२ जायतेभाप्रदंगोलाच्चेत्स्वऽल्पं
गोलसम्मुखम् दत्वायथायथादूरंयातिच्छायातथातथा
वृद्धिं भाद
३३ विस्तारंयातिगोलस्यसांनिध्येकान्तिदंतथा त-
छा ह्रासत्व
द्गोलादऽधिकंदत्वागोलाभायातिकाश्यताम् ३४ भा-
कौतिदम्
दंगोलाऽधिकंदूरेदत्वाभाविस्तृतिंतथा गोलाऽल्पं
कान्तिदंदत्वादूरे भायातिकाश्यताम्३५ । १९२३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविर-
चितेपरमसिद्धान्तेछायाराश्यधिकार-
स्त्रयोदशः १३

अथ राह्वर्कयुत्यानयनम्.

१५७७९१७८२८ ७८८९५८९१४ रा सू राशिवर्षयोग

युगभूवासराणातु यत्खंडं तत्तमार्कयोः मोब्दयोगो-

४५५२२३८ फलं १७३।१८।४४।२०।२४।३४।२९।५७ $\frac{३१०५११४}{४५५२२३८}$

द्धृतलब्धयोगकृत्स्याद्दिनादिकम् १ योगकृद्धस्त्रपू-

दिनगणं भजेत्

र्वैर्णाज्ञातघस्रगणं भजेत् लब्धमिष्टगुणासन्नगुणकंतदु-

नि पृथक्‌गण

दीरितम् २ कल्पितेनचनिरग्रेणस्वेष्टेन गुणकेनच योग-

१० घ

कृद्दिनपूर्वंतु हत्वादिग्दिवसैर्युतम् ३ कुलाकलस्थले

१५ ११ रा सू

मेघंयुक्त्वारुद्रपलस्थले युक्त्वांतद्युतिकृद्राहुसूर्य-

दिनगण १७ सू दिन १७ सू दिन

योर्द्युगणं भवेत् ४ तस्मात्तूभयतोमेघघस्रमध्येविच

ग्रहण

३० १५

क्षणैः दर्शान्तेपौर्णमास्यन्ते द्रष्टव्यंग्रहसंभवम् ५

दिनगणात आकाई ग्रहण *

घस्रौघादानयेच्छाकपूर्वकंग्रहसंभवे.

अथ चन्द्रार्कयोः स्थूलग्रहणसम्भवानयनम्.

द्युघ्नोमध्यजवोंशादिस्तदऽधः परिभाजितः ६ एकाऽ

---

* युगेराहुभाब्दाः २३२२२३८ सू भाब्दा ४३२०००० भूवासराः १५७७९१७८२८ अर्द्धं ७८८९५८९१४ राहुसूर्ययोः राशिवर्षयोगोभगणयोगः ४५५२२३८ योगकृत्कालोदिनादिः १७३।१८।४४।२०।२४।३४।२९।५७ $\frac{३१०५११४}{४५५२२३८}$

वसदिनैर्लुब्धंहित्वास्यात्पक्षचालनम् पक्षचालनकं
पक्षैर्हत्वा भास्करपूर्वकः ७ स्यान्निजक्षेपकंयुक्त्वा
पक्षाऽन्ते स्थूलमध्यमः व्यग्वऽर्कमध्यदोर्भागाः शुक्ला-
न्तेतर्ककेवलात् ८ स्युश्चाऽल्याश्चेत्तदाचेन्द्रोस्स्या-
त्स्थूलग्रहसम्भवम् कृष्णान्तेकुकरेभ्यस्तुव्यग्वर्कीऽ
स्फुटदोर्लवाः ९ अल्याश्चेद्भास्करस्यैव स्यात्स्थूलग्र-
हसंभवम् खेचरांश्चालनैश्चाल्यपक्षाद्यैः स्वधियाबु-
धैः १० तत्कर्मचाचरेत्तत्रचेल्लब्धंग्रहसम्भवम् खेटा-
नांसकलंकर्मप्रस्फुटेनैवसिद्ध्यति ११

अथ दिनादिचालनम्.

यातैष्यदिवसाद्येनवेगंहत्वांऽशकादिकम् खेटेहीन-
युतंकृत्वाहीष्टेतत्खेचरो भवेत् १२ वक्रीखेटेचपातेच
स्याद्यातैष्यविपर्य्ययम् शक्राऽल्पाः पौर्णमास्यऽन्ते-
स्युर्व्यग्वर्कभुजांशकाः १३ चेच्चन्द्रस्यहिविज्ञेयंधी-
रैर्ग्रहणसम्भवम् दर्शान्तेनतालिसाऽर्द्धनिघ्नाः पंचनि-
शाकराः १४ स्युर्लवाः प्राक्परेहीनयुक्ताः कार्य्यास्तु

सू अयनां संस्कृ सू क्रान्ति संस्कृताक्षांशाः नतांशा स्पु
तद्भवौ ततस्तद्भास्करक्रान्तिभागाक्षांशाकसंस्कृतिम्
नतांशानां ६ रा
१५ कृत्वास्युर्नतभागास्तेतेषामंगांशसंस्कृताः व्य-
सू भु भागाः ७
ग्वकदोर्लवाः शैलादऽल्पाःस्युश्चेत्तदाबुधैः १६ विज्ञे-
सू ३० १८
यंतद्दिनेस्थूलं भानुग्रहणसम्भवम् दर्शान्तेऽहिभपेभ्यो-
रा सू भु भागाः सू
ऽल्पाःस्युर्व्यग्वर्कस्यदोर्लवाः १७ चेत्तदाभास्करस्यैव
सू सू
ज्ञेयंग्रहणसम्भवम् ग्रहणस्यरवेरेवसम्भवेऽपिननि-
\+ पूर्व
श्चयं १८ दृग्योगानयनादर्वागऽस्तिनास्तीतितद्वदेत्
\+ पश्चात्
अस्तिनाऽस्तीतितद्ब्रूयाद्दृग्योगानयनोत्तरम् १९
सू सर्पः चं *
सूर्यस्यग्रहणस्याऽथाऽहिर्नागोक्तोविधुर्भपः
चं कर्णं चं
चन्द्रशरानयनम्. चन्द्रमन्दश्रवंचन्द्र कर्णंज्ञेयंवि-
चं ५७।१७।४२
चक्षणैः २० स्थूलंतच्चन्द्रकर्णन्तुपूज्यंज्ञेयंबुधैःसदा
१५ ३० रा चं भु ४५
पर्वान्तेव्यगुचन्द्रस्यदोर्ज्यंशाः शरसागरैः २१ निघ्ना-
चं क चं व्यगु चं
श्चन्द्रश्रवांऽशाप्ताःस्युश्चन्द्रस्यशरांऽगुलाः व्यग्विन्दो-
उ द ३ घ चक्र स्पर्श
र्गोलजास्तेतुवह्निघ्नाःस्युरिषोः कलाः २२ एवंप्रग्रह-

---

* युगेभाब्दकलाः सूर्यस्य ९३३१२००००० युगे चं भाब्दानां कलाः १२४७४७२०५७६०० अथ १५७७९१७८२८ । २९५५६००० अनयोर्घातम् ४६६३६९३९३२४३६८०००

मोक्षादिकालोत्थेन्दोः शरस्भवेत् ज्यांऽशगोत्रगबाणाः
ऽशाः स्युर्द्विघ्नास्तेज्यकांऽशकाः २३ स्युस्तेषांदोर्लवाः
पत्रिभागाश्चक्रांऽशगोत्रगाः

अथ ग्रहाणांयोगग्रहणकालानयनम्.

शीघ्रान्मन्देऽधिके गम्यामन्दाच्छीघ्रेऽधिके गता २४
द्वयोः शीघ्रेऽथवामन्देऽहीनेवक्रगतिग्रहे यातायुतिस्त-
योर्मार्गीन्यूने गम्यायुतिर्भवेत् २५ द्वयोर्मार्गिगयोश्चाऽ
पिद्वयोर्वक्रगयोस्तथा गत्यंतरांशकैर्भक्ताअन्तरस्थांऽ
शकास्तयोः २६ लब्धं घस्रादिकंस्वेष्टेयुक्त्वाभोग्ययु-
तेर्भवेत् हित्वायातयुतेः कालंजायतेवासरादिकम्.
२७ द्वयोरेकस्यवक्रंचेत्स्याद्द्वयोऽरन्तरांऽशकाः स्या-
त्तयोर्जवयोगांऽशैरासाः प्राग्वद्दिनादिकम् वक्रीखेचर
योश्चाऽथमार्गीखेचरयोस्तथा मार्गवक्रगयोश्चाऽपिभेद
भागाऽभिमर्दिताः २८ स्वस्वगत्यंऽशकाश्चाऽथभक्ता
स्तत्फलदांऽशकैः लब्धघस्रादिवत्तत्तत्खेटेदत्वायुति-
क्षणे ३० पूर्ववत्खेचरौतुल्यौतोस्यातांतुततस्तथा

तौतुल्यौखेचरौस्यातांततस्तौतुमुहुः समौ ३१

अथसूर्येन्दुभूभाबिम्बविस्तारानयनं सूक्ष्मम्.

* सूर्यवेगंतुभूवेगसूर्यभूवेगमीरितम् दशान्तिमुरवातिथ्यन्ते
सूर्यलोकाऽर्द्धविस्तरात् ३२ सूर्यभूवेगनिघ्नाद्ग्लौलो-
कव्यासार्द्धभाजितात् स्यात्तच्चन्द्रजवंतद्ग्लौवेगभिन्नं
यदाभवेत् ३३ ग्लौवेगंप्रोक्तवज्जातंतर्हितौचन्द्रसूर्य-
योः लोकौतल्लोकनिर्माणेनग्राह्यौपण्डितोत्तमैः ३४
सू· वि· व्या· भूपिण्डेनाहता भाश्वसागरास्तुसमु-
द्धृताः खाभ्रषड्वह्निभिर्भानोस्स्युर्बिम्बव्यासयोजनाः
३५ चं· वि· व्या· नागवेदाग्निभिर्हत्वाभूपिण्डंचसमु-
द्धरेत् खाभ्रतर्काग्निभिश्चेन्दोस्स्युर्बिम्बव्यासयोजनाः
३६ एकांऽशयोजनाश्चाऽपिलोकव्यासाऽर्द्धयोजनाः
स्वकक्षायोजना ग्राह्याइष्टोत्थजवजाः सदा ३७

---

* सू· मध्यलोकव्यासार्द्धयोजनाः ९९९७९५।४४ तथा चं·मं·
लोकव्यासार्द्धम् ३७३८५।९

⊕ अथ ३६००।८२१० अनयोर्वधं २९५५६००० षष्टिघ्नं १७७-
३३६०००० अथ ८०६०२४९६ ।३६०० अनयोर्घातान्–

लो॰ व्या॰ ऽर्द्धनि॰ दिग्युग्माष्टाहताः पृथ्वीवृत्तस्य
स्फुटयोजनाः सत्यवेगघटीभक्ताः कक्षाव्यासदलोच्य-
ते ३८ लो॰ व्या॰ लोकव्यासदलं द्विघ्नं लोकाण्डव्या-
समीरितम्

स्थानान्तरानयनम्.

तल्लोकव्यासकुव्यासभेदार्द्धं स्यात्स्थलाऽन्तरम् ३९
एकांगुलयोज॰ इन्दुमध्यमवेगोत्थाः स्युर्येत्वेकांश-
योजनाः भक्तास्ते विंशता ज्ञेयाश्चन्द्रैकांगुलयोजनाः ४०
विस्तारांगुला॰ इन्दोर्मध्यजवोद्भूतलोकव्यासार्द्ध
योजनाः काश्यपीव्यासखण्डस्य योजनैः परिवर्जिताः ४१
स्याद्धारः स्थलभेदघ्नाश्चन्द्रैकांगुलयोजनाः हारा-
सास्तत्स्थले ज्ञेयास्तस्यैकांगुलयोजनाः ४२ तैरासा
लोककक्षादियोजनाः स्युस्तऽदंगुलाः यत्रलोकाऽनु

लेन्दुघ्नि ३१२५ भक्तात्फलं द्विघ्नं जातं १८५७०८१५०।४७ सत्यवेग घटीभक्तं वृत्तं स्यात् तथा पला १११४२४८९०४७ सत्यवेगपलाभिर्भक्ताद्वृत्तं स्यात्.

* सू॰ बिम्बव्यासयोजनाः ४७२७ चं॰ विं॰ व्यासयोजनाः ३४८ कर्कव्यासान्तरं ३५८१।६।० भूव्यासयोजनाः ११४५।५४।० भूव्यासार्द्धयोजनाः ५७२।५७।०

पात्तोत्थभागोत्थान्यंगुलायदि ४३ तत्रतल्लोकजेभ्यस्तु
भिन्नाः स्युर्न्नहिविघ्नदाः अल्पमध्याऽधिवेगोत्थलोकेषु
२ घ चं ह्रस्व मध्य दीर्घ नराणां
त्रिकलांगुलाः ४४ स्युश्चेन्दोरऽल्पमध्याऽधिमानवानामिवां
ग्रहाणां चं
ऽगुलाः सर्वेषामऽगुलाश्चन्द्रमध्यलोकाऽनुपातजाः ४५
चं लोकात् २
स्युश्चन्द्राऽत्यऽल्पलोकांदौस्युर्न्व्यासकलांऽगुलाः
४५०८८ १५६२५
लोकांडवृत्तान० व्यासादृष्टगजाभ्रांकवेदघ्नात्तत्वषड्
लोकवृत्तं अंडवृत्तं कक्षावृत्तं
दिनैः ४६ भक्ताल्लोकाण्डकक्षाणांवृत्ततत्परिधिर्भवेत्.

प्रकारान्त· कक्षालोकाण्डवृ·

८०६०२४५६ ३६००
षड्ढोब्ध्यश्विवे पट्खाष्टैर्निघ्ना भूपिण्डयोजनाः ४७
३१२५ २
तत्वेन्द्वविहृताः सत्यवेगलिसोद्धृताः फलम् द्विघ्नं कक्षा
परिधिः
एडलोकानांवृत्तस्याद्योजनात्मकम् ४८

अथैकांशयोजनानयनम्.

५७११७१४३ १ ३६०
लोकव्यासदलं घ्नभक्तमेकांशयोजनाः स्युश्चक्रांशो
१
द्धृताः स्वस्वलोकाण्डवृत्तयोजनाः ४९ तत्फलंत्वेकभाग-
स्यस्युस्स्वाण्डस्यैवयोजनाः स्वस्वव्यासांगुलानयनं.
१ बिम्बव्यासं सू ४७२७ चं ३४८ २०
एकांशयोजनैरासाः पिण्डविस्तारयोजनाः ५० लब्धंसू-

न्यांतकैर्हत्वा बिम्बव्यासांऽगुलाः स्मृताः एकलिप्तोत्थ-
३४३७।४२
योज॰ चक्रव्यासकलाऽर्द्धाप्ताः कक्षाऽर्द्धव्याससंयोजनाः
५१ विज्ञेया एकलिप्तोत्थयोजनास्तेस्तु भाजिताः स्वस्वे-
ष्टयोजनाः स्वस्वमानंलिप्तादिकं भवेत् ५२ तस्मात्संज्ञा-
यते स्वस्वमानमंऽगुलपूर्वकम् चन्द्रलोके भूभाव्या-
सांगुलानयनम् भूगर्भाऽदर्कगर्भान्तबाह्वो भून्यर्क-
विंवव्यासांतरं
योर्यदि ५३ लभ्यंते व्यासविश्लेषंद्विघ्नकोटिसमंतदा
ग्लौमार्गमध्यतः पृथ्वीगर्भान्तप्रमिते भुजे ५४ द्विघ्नको-
भू. सू. विंवव्यासांतरं ३५८७१।६
टिसमं वल्कफलमेव हि लभ्यते र्ककव्यासान्तरं चन्द्रलो-
लोक॰व्यासार्द्धेन भक्तम्
कव्यासाऽर्द्धताडितम् ५५ सूर्यलोकार्द्धविस्ताराप्त
भू॰ ११४५।५४
लब्धयोजनात्मकम् वल्कभूव्यासतस्त्यक्त्वा भूभाया
व्यासयोजनाः ५६ स्युश्चाशांकपथेहीन्दोर्लोकस्यैकां-
२० *
शयोजनैः भक्तास्ते विंशतानिघ्ना भूभाव्यासांऽगुलाः

---

* भूज्यवर्ग ३२८२।४३।१ पलापिंडं ११८१७७८१ युगेकुजभाव्द-
कलाः ४९६११५७१२०० सू॰ घातं ५४१६६७।३०।५५।२७।१५
सू॰ घातंनखघ्नंजातम् १०८३३३५०।१८।२९।५ चं॰ घातं ३९८७७।
२१।४७।९ चं॰ घातनखघ्नं ७९७५५७।१५।४३

स्मृताः ५७ प्रकारान्तरेणसूर्येन्दुव्यासांगुलानयनम्

११४।३५।२४ विम्वव्यास २०

चक्रविस्तारभागघ्नाःपिण्डविस्तारयोजनाः रवाश्विघ्ना-

श्चोद्धृताःस्वस्वलोकाण्डव्यासयोजनैः ५८ तल्लब्धंतनु-

८२१० ३६००

विस्तारंविज्ञेयंचांगुलादिकम् रवेन्दुद्वयषाहृतंस्पष्टभू-

१५,७७८१ ०८२८ मध्यवेगात्थलोकव्यो-

स्त्तकुदिनाहृतम् ५९ भाऽब्दलिसोद्धृतंमध्यलोकव्या-

सार्द्ध ११४।३५।२४

सदलंभवेत् चक्रव्यासाशकेमन्दकर्णांशिपरिवर्जितैः

३२८२।४३।१ चं.सू. सू.

६० भक्त्वापूज्यकृतिमन्दकर्णस्यात्प्रस्फुटंतयोः सूर्ये

चं ५७।१७।४२

न्द्वोर्मध्यवेगोत्थलोकव्यासदलाहृतम् ६१ पूज्यासतच्छ

मन्दकर्णस्पष्ट लब्धलोकव्यासार्द्धस्पष्टस्स्यात्

वंलोकविस्तारार्द्धंस्फुटंभवेत् प्रकारान्तरेणभूभा-

सू. भू. विंवव्यासांतरात्

व्यासांगुलानयनम् भानुभूपिण्डविस्तारभेदात्तच्छे-

गुणिता चं व्यास

षयोजनैः ६२ अभ्यस्ताश्चौषधीशस्यकक्षाविस्तारयो-

सू. कक्षा व्यास

जनाः सूर्यलोकाण्डविस्तारयोजनैःपरिभाजिताः ६३

भू व्यासे ११४५।५४ भूभा व्यासस्य-

तत्फलंभूमिविस्तारेहित्वातेशेषयोजनाः भूप्रभाविस्तृ

चं भू. चं

तेर्ज्ञेयाः कक्षायांशीतदीधितेः ६४ भूभायाश्चन्द्रलो-

व्यास २० ११४।३५।२४

कोत्थाःस्युर्येविस्तारयोजनाः रवाक्षिघ्नाश्चक्रविस्तार

व्या. चं. भू

भागघ्नाःपरिभाजिताः ६५ विष्कम्भेनेन्दुलोकस्य भू-

भाव्यासांऽगुलाः स्मृताः.

अथसुगमप्रकारेणसूर्येन्दुभूभाबिम्बव्यासांगुलानयनम्.

सू. रविवेगांशभूचन्द्रघातंतद्भास्करस्यच ६६ स्थूलव्यासांऽगुलाः प्रोक्ता चं अन्द्रवेगस्यलिप्सिकाः वेदाश्विहृतास्थूलाश्चन्द्रव्यासांऽगुलाः स्मृताः ६७ भूभा तत्वघ्नार्कजवांशोनाअष्टघ्नेन्दुजवांशकाः स्युर्द्विसास्तास्त्रिभिर्भक्ताश्चन्द्रलोकेंऽगुलादिकम् ६८ विस्तारभूप्रभायाः स्यात्स्थूलंतद्व्यावहारिकम् सू भानुभुक्तिकलानांतु खाभ्राष्ट्यद्वांशकोनितम् ६९ तत्स्थूलंसूर्यविस्तारं स्फुटस्यादंऽगुलादिकम् चं खांगांगांगाब्धिभिर्भक्ताश्चन्द्रभुक्तिकलाः फलम् ७० द्विखास्थूलेन्दुविस्तारेस्युर्मौर्व्यासांऽगुलाः स्फुटाः भूभा सूर्यवेगकलाः खाब्धिगोक्षाप्ताअंगुलादिकम् ७१ द्विखास्थूलकुभाव्यासेभूभाव्यासंस्फुटंभवेत्.

भौमादीनांबिम्बव्यासानयनम्.

मं भौमस्याष्टांगविश्वानि बु ज्ञस्यखाङ्कंकरोन्मिता:
७२ वृ जीवस्याश्वनगाभ्रार्का शु अक्षखाष्टमिता भृ-
गोः शं सौरस्याब्ध्यंकवेदेन्दुयुग्माः स्युर्व्यासयोजनाः
७३ स्वव्यासयोजनैर्निघ्नाः स्फुटभूवृत्तयोजनाः खा-
भ्रपड्भिर्हृताः सूक्ष्माः स्युर्बिम्बव्यासयोजना ७४

भौमादीनांलोकव्यासार्द्धयोजनानयनम्.

स्फुटद्राक्कर्णभागोनपूर्णत्रिज्याशकोद्धृताः पूज्यवर्गा-
शकाः सूक्ष्मंद्राक्कर्णंचाऽत्रकीर्त्तितम् ७५ मध्यलोका-
ऽर्द्धविस्तारंसूक्ष्मद्राक्कर्णताडितम् तत्पूज्यांशोद्धृतंल-
ब्धंस्फुटंतद्योजनादिकम् ७६ लोकव्यासदलंभौमपू-
र्वाणांसमुदीरितम् विद्भृग्वोऽशीघ्रतुंगस्यवेगंमध्य-
जंभवेत् ७७ भाब्दा विच्छुक्रयोरऽत्रग्राह्याःशी-
घ्रोच्चभाब्दकाः खाभ्र इयष्टाहताः स्पष्टकाश्यपीपिण्ड-
योजनाः ७८ मध्यवेगकलाऽर्द्धांसाःस्याद्व्यासंमध्य-

---

* भौ· विम्बव्यासयोजनाः १३६८ बुबिं· व्यासयो· २१० वृ·बि· व्या· यो· १२०७७ शु·बिं·व्या·यो· ८०५ शंबिं· व्यासयोजनाः २१४९४ काश्यपीस्फुटविम्बघ्ना.

भू. ३६०० ८२१०
लोकजम् काश्यपीस्फुटबिम्बघ्नारवेन्दुपक्षाऽष्टयोज-
भगणघटी भक्ताः कुदीनै १५७७५९१७८२८ गुणिताः
नाः ७९ भाब्दलिप्तोद्धृताः पृथ्वीवासरैः परिताडिताः त
व्यास
त्फलंमध्यलोकार्द्धविस्तारयोजनादिकम् ८० स्यात्तद्द्वि-
व्यास
घ्नंभवेन्मध्यलोकस्यस्फुटविस्तरम् मध्यभुक्तिकलाऽ
३६००
भ्यस्तंमध्यलोकार्द्धविस्तरम् ८१ भूपिण्डेनोद्धृतंल-
८२१० ८२१०
ब्धंगुणमत्रसमीरितम् सत्यवेगकलैरासंगुणघ्नंतुकु-
भू ३६००
कुण्डलम् ८२ लोकव्यासदलंलब्धंज्ञेयंभूवृत्तजाति-
व्याः
कम् एकलोकार्द्ध विस्तारमेकस्यजवमर्द्दितम् ८३
अन्यवेगोद्धृतंत्वन्यलोकव्यासदलम्भवेत्

सूर्येन्दुभूभाभौमादीनांस्पष्टबिम्बव्यासा-
गुलानयनम्.

* २०
बिम्बव्यासाऽगुलाः खाब्धिभक्ता ज्यार्द्धलवादिकम्
२ भु.
८४ ज्ञेयंतद्द्विगुणंज्यास्यात्तस्या बाहुंशकाहृतम्.

---

* भौ. मध्यलोकव्यासार्द्ध योजनाः ९४०० ४१।३४ बु.
शीघ्रोच्चभाब्दकला ३८७४४०४९६००० बु.शी. लोकव्या-
सार्द्ध योजनाः १२०३७१।५२ शुं.म. भाब्दकलाः १५१६८३३२-
१६००

२०　विवव्या
स्वान्तकंप्रस्फुटंज्ञेयंव्यासमंऽगुलपूर्वकम् ८५

अथ सत्यवेगानयनम्.

३६००　८२१०
लोकव्यासदलेनाप्ताः स्पष्टे भूपिण्डयोजना. अभ्र-
भूयुग्मनागघ्नाः सत्यभुक्तिकलाः स्मृताः ८६ सत्या-
चं　सू
विन्द्वर्कयोर्वेगौप्रस्फुटावप्यपिवास्मृतौ युद्धास्तज्ञान-
मं　सू
प्रत्यक्षादल्पस्वल्पत्वाद्भौमादीनांतु भास्करात् ८७ म-
मं बु वृ शु शं　सू
ध्येभौमज्ञपूर्वाणामूर्द्धाऽधःस्थस्यतस्यच भानुना
चं +　चं
सहयुद्धंतुमन्यतेग्रहणंनहिल्ल्वाऽर्कोसन्नाऽर्कयुक्तानां
ग्र　मं बु वृ शु शं नक्ष
खेटानामऽस्तमुच्यते युद्धे भौमज्ञपूर्वाणांग्रस्तस्तद्वि
जितोभवेत् ८८ तद्युद्धेऽधःस्थितः खेटः स्याज्जयीग्रास-
मं　मं
सम्भवे भौमादिग्रहणंस्वल्पस्वल्पत्वान्नहिमन्यते ९०
चं　सू　मं बु वृ शु
शीतांशुछादकंस्मृत्वाछाद्यमेवदिवाकरम् भूमिजादि-
श ग्रहणे　शरौ +　छाद्याछादकयोः
ग्रहेचाऽपिमार्गणावानयेत्तयोः ९१ संस्कृतंछादन
छादक　शर
त्यास्यांद्राहकाऽक्षस्फुटंतुतत् क्रान्त्यंऽशाऽन्तरवत्स्व
स्वछाद्याछादकयोस्तयोः ९२ कृत्वावाणाऽन्तरंतत्तु
बाणः भूभा　सू
छादकस्यशरोच्यते भूभायाश्चरवेर्बाणंशून्यंनित्यसु-

दीरितम् ९३ शीतांशुग्रहणेशून्येविक्षेनतिलम्बने स्या-
तामऽर्ककुजादीनांस्वग्रहेनतिलम्बने ९४ .

अथक्रांत्यन्तरकरणक्रमः

मध्यमाऽपक्रमौस्यातांसौम्यौचेच्चन्द्रसूर्ययोः मध्यक्रा-
न्त्यऽन्तरंकृत्वाखिन्दोर्मध्याऽपमांशकाः ९५ सूर्यक्रा-
ऽन्त्यंशकेभ्योऽल्पा याम्यमध्याऽपमाऽन्तरमृतइद्यस्तेतू
त्तराख्यंस्यान्मध्यमाऽपक्रमाऽन्तरम् ९६ भवेतांदक्षि-
णौयत्रमध्यमाऽपक्रमौयदा मध्यक्राऽन्त्यऽन्तरंकृत्वा
हीन्दोर्मध्याऽपमाधिके ९७ सूर्यमध्याऽपमेसौम्यंस्या-
न्मध्याऽपक्रमाऽन्तरम् तद्व्यस्तेदक्षिणं भिन्नगोलेकृ
त्वातुसंयुतिं ९८ मध्यक्रान्त्यऽन्तरंतस्याश्चौमध्याऽप
मदिग्गतम् सूर्यग्रहणेचन्द्रस्यस्पष्टशरांशानः
यनम्. मध्यग्रहणकालेतुयतोऽर्कग्रहणेविधोः९९
तात्कालिकस्फुटाबिम्बहक्पाताद्युक्षवक्षणे मन्यते

---

* सौ. मध्यकक्षायो. ३०८०६२५ / २९५३२६४० क. ६१६१२४९

* शु. म. लो. व्यासार्द्धयो ३०७४६३

सू. चं. अस्यास्तहृत्तौ चं.
र्कस्फुटेनैवं तुल्यमिन्दुस्फुटं ततः १०० प्रस्फुटाद्याभवे-
क्रां पू प. योग्यात् अयनांश पू
त्क्रान्तिः पूर्वाऽपूर्वान्तरोचितात् मार्गांशैस्संस्कृतात्प्रा-
सू चं क्रा. क्रां चं
ग्वद्भास्करग्रहणेविधौ १०१ तन्मध्याऽपक्रमं चेन्दो-
जचेन्क्रों सू ध. भ
र्यत्तदुचितापमम् इष्टकालोद्भवात्सूर्यात्स्वर्णमार्गां-
अयना श पू क्रा
शसंस्कृतात् १०२ पूर्ववद्याभवेत्क्रान्तिस्तस्यान्म-
क्रां सू. चं सू क्रां
ध्याऽपमरवेः चन्द्रभास्करयोर्मध्याऽपक्रमाऽशाऽन्त-
चं शर संस्कृत
रं नुयत् १०३ संस्कृतं ताद्विधोरिष्टकालोत्थस्येषुभागकैः
चं.सू. मध्य क्रांत्यन्तर चं. शरसंस्कृत
तत्ततः स्वेष्टकालोत्थसूर्यमन्त्यऽशकैस्तथा १०४ संस्कृ-
शर उ. द.
तं प्रस्फुटबाणभागाद्यस्वेष्टकालजम् सौम्यदक्षिणकं
चं
ज्ञेयं स्वेष्टक्षणजशीतगोः १०५

सू. ग्रहणे प्रकारान्तरेण तच्चन्द्रशरांशानयनम्.
उ मेरोउ द. मेरोद ९० ९० देवांशोउ दैत्यांशोदक्षि
स्युः स्वभूमेरुदिक्कास्तु कट्यंशाः खग्रहोन्मिताः च. सू.
चं मूलअंशाः य. उचित क्रां ९० संस्कारः
मूलांशाः स्युर्विधोर्योग्यक्रान्तिकट्यंशसंस्कृतिः १०६
सू क्रां देवांशउ दैत्यांशोद सू
सूर्य मू. सूर्यक्रांत्यंशकट्यंशसंस्कार भास्करस्यच मू-
चं सू. चं
लांशाः कथिताश्चन्द्रसूर्यमूलांऽन्तरांऽशकाः १०७ मध्य-
अल्पी सू उ.द.
क्राऽन्त्यऽन्तरांऽशाः स्युश्चोनमूलं क्रमूलतः परभूमेरु

स्वभूमक्रु दिक्का
दिक्कास्तुचाऽधिकं स्वकुदिग्गताः १०८ देवांशेचाऽ
उ. द. उ. दे. चं मध्यको. तुल्यांशाः
धिकाऽल्पं स्युःसौम्ययाम्यास्तुशीतगोः मध्यक्रान्त्यऽ
चं शर नतसंशाकाना सू.
न्तराक्षेषु नत्यंशानांतुसंस्कृतिम् १०९ कृत्वाऽर्कग्रह-
चं. शरांश. २० चं.
ऐश्चेयाश्चंद्रबाणाशकाःस्फुटाः स्वाश्विघ्नास्ते ऽ ङ्गु-
शरांशाः चं.
बाणाशाःस्युस्तत्राऽङ्गशराऽङ्गुलाः ११०

सूर्यग्रहणेइष्टकालक्रान्त्युपपत्तिः

पू. अयनांशजाति कथन
चेन्नतेप्राक्कपालेतुधनंमार्गांशजातिकम् कपालेप-
प. ऋ. ३०
श्चिमेचर्णंतन्नतेतत्प्रजायते १११ स्फुटदर्शान्तकालाऽ
सू. चं. ध. ऋ. सू. ध. अधिके
र्कचन्द्रयोः प्रस्फुटाऽन्तरम् स्यात्स्वर्णं भास्करात्पोर्द्धे
ऋ. चं. अयनांशजाति प्रस्फुटांतरे अयना.
चन्द्रे मार्गांशजातिकम् ११२ तन्मार्गांशकजात्याख्यं
ध. ऋ. सू.
भागपूर्वंधनर्णकम् ज्ञेयमूर्द्धाऽन्तरंराशिचक्रेऽर्कस्थस्फु
च अयनांतर
टस्थलात् ११३ चन्द्रस्यस्फुटदेशाऽन्तम्मार्गांशस्फु-
ध. ऋ. अयना
टवत्खलु अथवास्वर्णमार्गांशजात्यंशैः परिसंस्कृ-
चं ध. ऋ. अयना.
तात् ११४ चन्द्रादिष्टक्षणोत्पन्नात्स्वर्णमार्गांशसंस्कृ-
क्रां चं
तात् मध्यमाऽपक्रमं चेन्दोर्यद्वेदिष्टकालिकात् ११५
क्रां पू. प. याम्यात् चं
तन्मध्याऽपक्रमतुल्यपूर्वाऽपूर्वाऽन्तरोन्वितात् शीतगोः

सू.
प्रस्फुटात्तत्तु भास्करग्रहणो भवेत् ११६

चन्द्रग्रहणेचन्द्रस्यस्पष्टशरांशानयनम्.

सू.   सू.   ६   क्रां.
पूर्ववत्त्विष्टकालोत्थाद्भास्करात्षड्भसंयुतात् स्यात्क्रान्ति-
सू.   क्रां   चं ग्रहण   सू. चं   क्रां
र्याभवेत्सूर्याऽपक्रमतद्विधुग्रहे ११७. सूर्येन्द्वोर्मध्यमक्रा
अंतर शर   चं   चं ग्रहण शर
न्त्योर्भेदंमार्गणसंस्कृतम् इन्दोरिन्दुग्रहे वाणमंऽशा-
चं
द्यंस्यात्स्फुटंविधोः ११८ प्रकारान्तरेणेन्दुग्रहणे

देवांशोउ ६ दैत्यांशोद-अं

चन्द्रस्यस्पष्टशरांशानयनम्.

कटिन्चन्द्रस्फुटंक्रा-
चं ग्रहण   चं   ६   सू.क्रां
न्तिसंस्कारंशीतगुग्रहे चन्द्रमूलोच्यते षड्भयुक्ताऽर्कापम
देवांशो ३.६० दैत्यांशोद.६०   सू.
भागकाः ११९ कटथशौस्संस्कृताः खाकैः सूर्यमूलांश-
चं सू   अंतर चं वाणं
काःस्मृताः स्याच्छीतांश्वर्कयोर्मूलभेदमिन्दुशरस्फुटम्
सू.   स्वमेरु   परमेरु चं
१२० अर्कमूलाऽधिकेऽल्पेऽन्चन्द्रमूलेयदातदा स्वाऽ
उ. मेरु द.   चं वाण
न्यभूमेरुदिक्कास्तेस्युश्चंद्रेष्वंशकाः स्फुटाः १२१.
शर पंशोदिकम्   २०
अंगुलादि० वाणभागमुखंखाब्धिनिघ्नंस्यादंऽगु-
लादिकम्*

सूर्यग्रहणेछाद्याछादकज्ञानम्.

---

* छाद्यग्राहकयोर्यभ्यांसयोगदलाद्यदि १२३ अधिकं स्यात्स्फुटंवाणंस्यात्तदात्तत्रनग्रहम्.

सूर्यस्यपाकरौछाद्यछादकौस्तइनग्रहे १२२

चन्द्रग्रहणे छाद्याछादकज्ञानम्.

नित्यंसूर्याऽऽन्वितषड्भूभायाःप्रस्फुटभवेत् स्यातामि-
न्दुग्रहेछाद्याछादकेविधुकुप्रभे १२३.

अथग्रासानयनम्.

छाद्याछादकयोर्व्यासयोगाऽर्द्धत्वंऽगुलादिकम् माने-
क्यार्द्धेन्यितेस्पष्टबाणमंऽगुलपूर्वकम् १२४ तन्मानाऽ
र्द्धयुतोहितोग्रासंस्यादंऽगुलादिकम् खग्रासानयनं.
तच्छाद्यव्यासतःशेषग्रासंखग्रासकंभवेत् १२५ स्या-
च्छन्नराशिचक्रांऽशकार्मुकांऽगुलजातिकम्..

अथस्थित्यर्द्धकलानयनम्.

प्रस्फुटवृत्तजात्याख्यंबाणमंऽगुलपूर्वकम् १२६ भक्त्या
शून्यांतकेरासबाहुभागादिकंभवेत् तद्भुजज्यादलो-
शाद्यखाश्विघ्नंचांऽगुलादिकम् १२७ विज्ञेयंप्रस्फुटंबा-
णस्थित्यऽर्द्धनिग्रहोचितम् वृत्तविस्तारजात्याख्यंत-
द्धवे च्छेद्यकोचितम् १२८ छाद्यस्याछादकस्याऽपि

बिंबव्यास विंबव्यास २०
प्रस्फुटवृत्तजातिकं व्यासमङ्गुलपूर्वंतु शून्ययुग्मोद्धृतं
भुज भुज
फलम् १२९ बाहुभागादिकंज्ञेयं तद्दोर्ज्याऽर्द्धाऽशकादि-
२० व्यास
कम् हत्वाशून्यकरैः प्रोक्तं विस्तारश्चाऽङ्गुलादिकम् १३०
व्यास परिलेखयोग्य परिलेख
तद्द्वे वृत्तविस्तारजातिकं छेद्यकोचितम् यत्तच्छेद्यकयो-
योग्य छाद्य छादक
र्यस्यास्स्थित्यर्द्धानयनोचितम् १३१ ग्राह्यग्राहकवि-
बिंव्यास मानैक्यखंड भुज शर कर्ण
स्तारखण्डैक्यकर्णमुच्यते बाणोभुजोच्यते बाणकर्ण-
वर्गान्तरमूलं कोटिः कर्णशरजातकोटिः
योर्वर्गभेदजम् १३२ मूलंतत्प्रोच्यते कोटिः कर्णबाणकु-
पू प स्पर्शमोक्ष परिलेख
लाञ्चसा पूर्वाऽपराऽन्तरं कोटिश्चाद्यन्तेछेद्यके भवेत् १३३
भुक्त्यन्तराशै १ दिन
छाद्याच्छादकयोर्वेगभेदांशैश्चैकवासरम् चेद्भवेत्तर्हि को-
छाद्याच्छादकयोः मान-
ट्यंऽशैः स्थित्यर्द्धस्याद्दिनादिकम् १३४ मानैक्यार्द्धकु-
क्यार्द्धवर्ग शर मूल अंतर
तोहित्वा बाणवर्गंतुतत्पदम् छाद्याच्छादकयोरेववेगभेदां-
३
शभाजितम् १३५ त्रिघ्नंफलं घटीपूर्वं स्थित्यर्द्धसमुदी-
+ बिम्बव्यास
रितम् मर्द्दार्द्धकलानयनम्. छाद्याच्छादकयोर्व्यास
वर्ग शर वर्ग मू
विश्लेषाऽर्द्धकृतौतथा १३६ हित्वाबाणकृतिंतस्य मूलं
३ छाद्य छादक
मऽग्निगुणंभजेत् भुक्तिविश्लेषभागैस्तुछाद्याच्छादक-
खग्रास
योः फलम् १३७ मर्द्दार्द्धलिप्तिकापूर्वं विज्ञेयं खग्रहेसति

सूर्य्यग्रहणकालज्ञानम्. पूर्णिमापूर्णकालेतुस्या-
दिन्दोर्ग्रहणाऽर्द्धकम् १३८ पूर्णलम्बनलिप्ताभिस्संस्कृ-
तेगुणितागते दर्शान्ते ग्रहणाऽर्द्धंतु भास्करस्यहिज्ञायते

१३९. स्वस्वग्रहणेस्थूलस्पर्शमोक्षकालानयनम्.

तत्स्थित्यऽर्द्धप्रदैरेवस्वग्रहाऽर्द्धक्षणोद्भवैः स्थित्यर्द्धप्रा-
ग्भवेद्यत्तात्स्थित्यर्द्धं स्वग्रहे भवेत् १४० स्वमध्यग्रह-
कालोत्थैस्तत्स्थित्यऽर्द्धप्रदैस्तथा यन्मर्द्दाऽर्द्धं भवेत्त-
त्प्राङ्मर्द्दाऽर्द्धंस्याद्धिखग्रहे १४१ स्थित्यर्द्धोनाऽन्वित
कृत्वास्वग्रहाऽर्द्धक्षणंक्रमात् स्थूलौप्रग्रहमोक्षाख्यौ
कालौस्तः स्वग्रहस्यतु १४२

अथ खग्रासेस्थूलखग्रासस्पर्शमोक्षकालानयनम्.

मर्द्दार्द्धेनोन संयुक्तस्वग्रहाऽर्द्धक्षणंतथा मीलनोन्मी-
लनेस्थूले स्यातांखग्राससम्भवे १४३ सूक्ष्मस्पर्श

कालाद्यानयनम् छाद्याछादकविस्तारस्फुटमार्गण
संज्ञकाः तात्स्थित्यऽर्द्धप्रदाश्चोक्तास्तद्ग्रहे ग्रहणप्रदाः

स्पर्श
१४४ प्रग्रहक्षणजेभ्यश्च तेभ्यः स्थित्यर्द्धमानयेत् त-
ग्रहणे   स्पर्श   स्पर्श
न्मध्यग्रहकालेतु हित्वा स्यात्प्रग्रहक्षणः १४५ इत्थंप्र-
अनेकवारं
ग्रहकालंतु ह्यसकृच्चसमानयेत् तद्वत्स्थित्यर्द्धदेभ्य-
श्च मोक्षेष्टोत्थेभ्य एवच १४६ स्थित्यर्द्धत्वानयेत्तंचयु-
ग्रहणं   यो काल   पुनःपुनः
क्त्वामध्यग्रहक्षणे स्यात्तन्मोक्षक्षणश्चैव मसकृच्च
स्पर्श मां   निर्विकारो
समानयेत् १४७ तौग्राह्यौ प्रग्रहप्रान्तकालौ विकृतिव-
स्यातां   खग्राससम्पूर्श मोक्ष
र्जितौ स्तश्चैवंस्वस्वमर्द्दाभ्याम्मीलनोन्मीलनक्षणौ
ग्रास
१४८ तत्सूक्ष्मपरिलेखोत्थंयच्छन्नमिष्टकालजम् त-
ग्रास   मो स्पर्श
च्छन्नंप्रस्फुटंतत्रज्ञेयमेवंविचक्षणैः १४९ तच्च्युतिस्प-
परिलेखता
र्शयोर्मध्येप्रतिघट्यर्द्धकं क्रमात् इष्टजच्छेद्यकेनैव-
परिलेख   स्पर्श
तत्तद्ग्राससमानयेत् १५० सूक्ष्मछेद्यकजग्राह्यंप्रग्रह
मोक्ष   कालम्
चान्तकक्षणम्

स्पर्शस्थितिज्ञानम्.

मध्यग्रहणस्पर्श
मध्यप्रग्रहयोर्मध्येयत्कालंलिप्तिकादिकम् १५१ स्थि-
त्यर्द्धप्रस्फुटंतत्रस्यार्शिकंतदुदीरितम् मो. स्थि.
तन्मध्यमोक्षयोर्मध्यंस्थित्यर्द्धम्मौक्षिकम्मतम् १५२

अथसूर्यग्रहणेइष्टज्ञानम्.

स्वोदयात्स्वेष्टपर्यन्तं

भ्रमण
राशिचक्राऽटनोद्भवम् यत्कालंतद्भवेत्स्वेष्टंचात्र्यमार्क्ष
यथोचितम् १५३ तच्छायस्फुटरात्र्यऽर्द्धमत्ररात्र्यऽर्द्ध
मीरितम् छायस्पष्टदिनाऽर्द्धंतुयत्राऽर्द्धंचात्रकीर्तितम् १५४
३० ३०
गणितागतदर्शान्तिंप्रख्यातंसावनंतथा पंचांगज्ञातिकं
३०
चेहवाष्यंगिंसमुदीरितम् १५५ तद्दर्शान्तिदिनेस्वेष्टपर्य्य-
सू.
न्तंगतलिप्तिकान् स्वेष्टंछायोदयाज्ज्ञेयंयथायोग्येष्टसं

ज्ञकम् १५६. **अथेष्टाद्व्यक्तेष्टकालानयनम्.**

दि॰मानं.
यथायोग्येष्टलिप्तघ्नंस्वस्फुटाऽह्नकलादिकम् निजगु-
दि॰ नमानाप्त.
प्ताऽह्नलिप्तासंतद्व्यक्तंप्रस्फुटंभवेत् १५७ चात्र्यमा-
मार्गवेगे वक्रवेग १८०
र्गऽपथजवभागाश्चंद्राभि ३१ताडिताः शून्याष्टभोद्ध
फ ध क्र. ६० अ.
ताश्चासंस्वर्णंदत्वावियद्रसे १५८ खेटानांस्वस्वगुप्ताऽ
होरात्रलिप्तादिकं भवेत् व्यक्तस्तद्भह गुप्ताऽहोरात्रलि-
६०
प्तादिताडितः १५९ षष्ट्याभक्तःकलाद्यंतुजायतेतद्ध
गत मा व्यक्ताधिकं
होदयात् इष्टंयथोचितंयातंव्यक्तान्मार्गजवेऽधिकम्
वक्रव्यक्तादल्प
१६० तद्व्यक्ताद्वक्रवेगेल्पसूक्ष्मंचात्र्यकुलंखलु प्रस्फु-
टोऽह्ननतछन्नलम्बनव्यक्तलिप्तकाः १६१ लिप्तास्ति-

थिभयोगानांविज्ञेयास्तुल्यजातयः **श्रेष्ठज्ञानम्** खागरामोन्मितंज्ञेयंश्रेष्ठमंऽशात्मकंबुधैः १६२ तच्छेषंखाग्निभिर्भक्ताराशिचक्रफलं भवेत् **गुप्तरात्रिमानानयनम्** गुप्ताऽहोरात्रगुप्ताऽह्नभेदगुप्तनिशाभवेत् १६३

भूबिम्ब — भूचंद्रबिम्बगर्भकेंद्रारम् — चंद्रबिंब

भूबिम्बात्सूर्यबिम्बातिदूरस्थत्वात्तन्ध्यासूत्रनाडिरुच्यते **अस्तकालज्ञानम्** स्वेष्टजस्फुटघस्रान्ततुल्यैवेष्टाद्यथोचितात् पश्चान्मार्गीपरेचाऽस्तं प्राग्वक्रीयातिखेचरः १६४ **स्पष्टदिनमानोत्पत्तिः** खेटानांवेगवायुस्तु तुल्यमेवसमीरितम् अत्युच्चाकाशसंस्थस्य वेगमऽल्पमुदीरितम् १६५ स्वल्पोच्चाकाशसंस्थस्य बृहद्वेगंप्रकीर्त्तितम् खेटस्योच्चाद्ध्रुपातेनसत्याख्यंलभ्यते जवम् १६६ सत्यवेगाऽनुपातेनलभ्यतेखेटमण्डलम् मण्डलाद्ध्यनुपातेनतद्यस्याऽह्रद्दलंभवेत् १६७ चेत्तन्मण्डलसंस्थानांवस्तूनांजवमम्बरम् येयेषांवर्त्तितेतत्र

तेतेषाम्मण्डलोद्भवम् १६८ घस्राऽर्द्धं दिनमानंच वा-
र्ष्यंगाह्वचरोद्भवम् वार्ष्यंगिसावनंतस्या ताराणांसू-
नक्ष· क्रां·
र्यस्यापि त्ताराणांक्रान्तिज्ञंचरं १६९ लिप्तिकापूर्वकं
खंडात्थ
यत्तुतद्वार्ष्यंगिचरंभवेत् वावार्ष्यंगिचरार्द्धोत्थंयच्चरंलि-
नक्ष· सू·
प्तिकादिकम् १७० तद्वार्ष्यंगिच्चरंभानामऽर्कस्याऽपिभ-
नक्ष· १५
वेत्तथा शून्यवेगपदार्थनांपंचचन्द्रकलोन्मितम् १७१
नक्ष· दिनोर्द्ध
स्वव्यक्षाऽह्नदलंज्ञेयंचाक्ष्याख्यंतुयथोचितम् तत्स्ववे-
नक्ष· घ· ६०
गपदार्थनांसर्वाश्चाक्ष्यास्तुनाड्यः १७२ खांगघ्ना-
सू अहोरात्र सर्वा
श्चाऽर्कगुसाह्नरात्रियोगकलोद्धृताः वार्ष्यंगाः सावना
चरादी·
ख्याश्चसर्वपंचांगजातयः १७३ नाड्यश्चरसुखानां
नक्ष·
तुताराणांस्युः सदाखलु

खेटानांस्वस्फुटदिनार्द्धदिनमानात्स्व-
गुसाह्नार्द्धस्यस्वगुसदिनमानस्यन्यूनाधि-
कत्वज्ञानम्-

क· मा·
मण्डलस्थपदार्थस्यवक्रमार्गजवंयदा १७४ वर्त्ततेतत्प-
दिलार्द्धात् दिनमानात् दि· दिन· दिना·
दार्थस्यघस्रार्द्धद्युप्रमाणतः स्वस्फुटाद्धुसघस्राऽर्द्ध

दिनमानं   व मा॰ ग्र॰
नद्युसाऽह्नप्रमाणकम् १७५ न्यूनोर्द्धितस्यखेटस्यजाय-
                                        रात्रिः
तंतत्कलादिकम् **रात्रिज्ञानम्.** स्वाऽस्तोर्द्धस्यान्तमी
रात्रौज्ञेयमऽह्नसमंत्वऽयम १७६ **आदिलग्नानयनम्.**
ग्र॰   ६
खेचरस्योदयादिष्टकालेतद्व्यक्तलिप्तिकाः तर्कघ्नाः स्यु-
                    ग्र   धृते
र्लवास्तैस्तुयुक्तंतात्कालिकंग्रहम्. १७७ कृत्वाद्द्युखण्ड-
    पू   +   ल॰
लेहीष्टेप्राग्देशेत्वादिभंभवेत् **यथायोग्यवेगज्ञानंचा**
        सू   अहोरात्र   सू
न्यवेगज्ञानम्. सूर्यगुसाऽह्नरात्र्यैक्यालिप्तासंद्युनि.
अहोरात्रग्रहवेगम्   सू   ग्र॰ गति ६०   वेग
शैक्यजम् १७८ भानोः खेटजवषष्ठिनिघ्नंचान्यजवंभ-
        दिनार्द्ध   दिनमानं
वेत् गुसद्युदलंगुसाऽह्नव्यक्ताह्वानयनायच १७९ स्व-
    अहोरात्र.
गुसाऽह्निशैक्यस्यानयनाययथोचितम् चान्याख्यं
स्वजवंग्राह्यंनग्राह्यंत्वऽन्यकर्मणि १८० **यथोचितेष्टा-**
                                सू   अहोरात्र
नयनम्. सावनाख्येष्टलिप्तांस्सूर्यगुसद्युरात्रकम्
लिप्ताद्यंतुपलापूर्वंतत्स्वेष्टंस्याद्यथोचितम् १८१ यथा-
योग्येष्टजातिः स्याद्गुसाऽह्नंस्वस्फुटाऽह्नजम् स्वस्फुटा-
ऽह्नाऽर्द्धजंगुसघस्राऽर्द्धस्याद्यथोचितम् १८२
                                का
चरजातिज्ञानम्. सर्वत्राऽपक्रमोद्भूतंप्रख्यातंम-

न्यतेचरम् तत्पंचांगकुलारव्यंतुसावनंजायतेचरम्१८३

यथोचितेष्टग्रहणस्थान ज्ञानम्.

स्वव्यक्तानयनेग्राह्यंनित्यंस्वेष्टयथोचितम् **यथोचित-
दर्शान्तानयनम्.** छाद्यभ्रमजदर्शान्तिलिप्ताः शून्य-
रसोद्धृताः १८४ अर्कगुसद्युरात्रस्यलिप्तघ्नाःस्याद्य-
थोचितम् दर्शान्तंतद्यथायोग्यदर्शान्तेयद्भवेभवेत्१८५
व्यक्तंतद्व्यक्ततुल्यंस्याद्दर्शान्तंगणितागतम्
यथोचितेष्टात्सावनेष्टानयनम्. यथायोग्येष्टलि-
सघ्नखांगतद्भाजितंरवेः १८६ गुसाद्द्योरात्रलिप्तैस्तु
सावनेष्टमुदीरितम् **मध्यभानयनम्.** छाद्यखेटो-
दयादिष्टजेछाद्येव्यक्तसंज्ञके १८७ छाद्यस्येष्टोद्भव-
स्पष्टघस्रखण्डकलादिकम् हित्वाशेषकलास्तर्कनि-
घ्नाभ्रंशादिकंभवेत् १८८ तच्छाद्यस्योदयादिष्टका-
लोत्थेग्राह्यसंज्ञके युक्त्वाभागादिकंचाऽत्रप्रस्फुटंम-
ध्यमंभवेत् १८९ स्वाऽह्नाऽर्द्धस्थानगंलग्नंविज्ञेयंम-
ध्यमंबुधैः निजदेशोदयोद्भूतेतद्द्व्यक्षोदयोद्भवे१९०

लग्नेराशित्रयंहित्वातत्स्थूलंमध्यभंभवेत् मध्यभ-
क्रान्तिदेशस्थःखेटः स्यान्मध्यभोन्मितः १९१

अथ लम्बनाभावकारणज्ञानम्.

चेद्ग्राह्यस्पष्टखस्यार्द्धतुल्यंतद्गणितागतम् दर्शान्तं
स्यात्तदातत्रलम्बनाऽभावकंभवेत् १९२ छाद्यभ्र-
मज दर्शान्तंचेदिष्टंस्याद्यथोचितम् छाद्यस्येष्टजगु-
साऽह्नखण्डतुल्यंभवेत्तदा १९३ तत्रभूगर्भभूपृष्ठदि-
क्सूत्रैक्यंप्रजायते तर्हिछाद्यस्यगुसाऽह्नखण्डे स्यान्न-
हिलम्बनम् १९४ छाद्यगुसनिशाखण्डेस्याच्छून्यं
लितिलम्बनम् स्पष्टदर्शान्तिकारणज्ञानम्.

छाद्यभ्रमजदर्शान्तकाले भूगर्भतः सदा १९५ तुल्यांऽ
शेसंस्थितौस्यातामर्कशीतांशुखेचरौ तस्मिन्नूर्द्ध्वस्थि-
तोऽर्कः स्याच्छीतांशुस्तदऽधःस्थितः १९६ भूगर्भा
त्पृथिवीपृष्ठमुच्चमऽस्तिकुपृष्ठतः दृक्सूत्रस्ताद्विधुं
पश्यन्सूर्य्याऽण्डेयत्रगच्छति १९७ तस्माद्याम्योत्तरः
सूत्रःसूर्यस्थानेऽवगच्छति यस्मिन्कालेहितत्कालं

३०
स्फुटदर्शान्तमीरितम् १९८

अथ सूक्ष्मलम्बनावनत्योर्ज्ञानसूचकम्.

सू ३० + सू
छाद्यभ्रमजदर्शान्तात्सूक्ष्मलम्बनमानयेत् छाद्यभ्र-
३०
मजदर्शान्तात्पूर्णलिम्बनलिप्तकैः १९९ संस्कृतादान
सू.ग्रहणे
येत्सूक्ष्मामंऽगुलादिनतिंबुधैः मध्यग्रहणकालेतु भा-
सू. सू २०
नोःस्यात्सारवेर्नतिः २०० व्योमद्व्यंऽशोंगुलानांतु स-
र्वत्रांऽशमुखंभवेत् **अथस्थूललम्बनानयनम्.**

अधुनाप्रथमंवक्ष्येऽहंस्थूलंत्विहलम्बनम् २०१ स्या-
मध्यभ स्थूलः
न्मध्यर्क्षजनिम्नांशज्याऽर्द्धोदृक्क्षेपकोऽस्फुटः मध्यभो-
गति स्थूलः
न्नतभागानांज्याऽर्द्धःस्याद्दृग्जवोऽस्फुटः २०२ यतस्त
क्रां अयन
त्क्रान्तिसम्बन्धोवर्त्ततेचततस्त्विह मार्गांशैस्संस्कृतंल-
ल. ल. ल. भुज क्रां
ग्नलग्नमुक्तंविचक्षणैः २०३ लग्नज्याऽर्द्धाहतंक्रान्तिक
कर्ण २३।१८।१५ ५७।१७।४२ लब्धं
र्णंदृक्क्षेपताडितम् पूज्यकुन्दवधेनासंतदृक्क्षेपाख्य-
वर्गान्तरस्य मूलं
योस्तुयत् २०४ वर्गभेदपदंज्ञेयंदृक्क्षेपंव्यावहारिक
व्या. दृक्क्षे. वर्गपूज्यवर्ग ३२७२।४३।१ अंतरमूलं
म् तत्पूज्यवर्गयोर्भेदमूलंतद्दृग्गतिर्भवेत् २०५ चक्रांघ्रेर्व्याः*

---

* चक्रांघ्रे ३ रंशाव्यास २८।३८।५१ वर्ग ८२०।४०।४५ पलाः—

सवर्गंतुदृग्गत्यासंहरोच्यते गणितागतदर्शान्तच्छाद्यस्प-
ष्टदिनार्द्धयोः २०६ विश्लेषस्यकलास्तर्कनिघ्नाःस्थूला
ऽन्तरांशकाः स्थूलभेदांशदोर्ज्याऽर्द्धहारांमंघटिकादिकं
२०७ स्थूलंतल्लंबनंस्वर्णंस्यात्पश्चात्प्रागर्कपालजम्

अथमध्यमलम्बनानयनम्.

अतोऽग्रेऽहंप्रवक्ष्यामिलम्बनंमध्यमाऽभिधम् २०८
छादकग्रहवच्छाद्यखेटनालहराख्ययोः वर्गयोगेयुतं
कृत्वा छाद्यभुजकृतिंबुधैः २०९ तन्मूलंछाद्यदृक्सूत्रं
विज्ञेयंयोजनादिकम् एकांशयोजनानयनम्.
पूज्यासपृथिवीवृत्तं दिग्भुग्भोरगताडितम् २१० सत्यवे-
गेघटीभक्तांस्युस्तत्वैकांशयोजनाः दर्शान्तेचन्द्रोद-
यज्ञानम्. गणितागतदर्शान्तात्पूर्वरात्र्यऽन्तसन्निधौ
२११ तत्कुजेऽर्कोदयात्पूर्वं नित्यचन्द्रोदयभवेत् तद्दिनेऽ
र्कोऽस्ततःपश्चाच्चन्द्रास्ततत्कुजे भवेत् २१२.

२९।५४४४५ पूज्ञावर्ग ३२८२।४३।१ पला ११८१७७८१ पूज्यपलाः
२०६२६२ त्रिज्या ११४।३५।२४ पलाः ४१२५२४ ६।४० पलभादेशोपू-
ज्यकुंदवधं २८६९।५१।३१ पलाः १०३३१४९१, २८।३८।५१ वर्ग पला
२९५४४४५

ग्राह्यस्यनतादृण्डवंशानयनम्.

चं चं छादक सू. चं
छादकस्योदयंस्पष्टमिष्टोत्थग्राहकाऽर्कजम् स्याच्छाद-
चं सू. स्थूल उदय छाद्यसू.
कोदयेष्टोत्थछादकाऽर्कजमस्फुटम् २१३ स्याद्ग्राह्य-
चं छादकं चं नतंभवेत्
स्योदयादिष्टेयत्कालंछादकोदयात् तत्कालेच्छादकस्ये-
चं
वच्छादकव्यक्तजंनतम् २१४ चन्द्रवेत्तन्नतादेवह्यान
भु. दं. को. वं.
नयेच्छादकस्यच दोःकोटिरूपकोदण्ड वंशकौभागपूर्व-
सू.
कौ २१५ **छाद्यदंडवंशानयनम्.** छाद्यरवेटोदया-
सू सू भुज.दं
दिष्टेयच्छाद्यव्यक्तजंनतम् जायतेतन्नताच्छाद्यदण्डवं-
कोटिः व
शौतथानयेत् २१६ **अथस्वरात्रौस्वनतज्ञानम्.**
स्वपूर्वराज्यर्द्धात् अधिकं अ. पूर्वरात्रि
निजभुक्तक्षपाखण्डादूर्द्धमिष्टंयदातदा स्वनिशात्रौ-
अ
षजेव्यक्ते घस्राऽर्द्ध स्वेष्टजंस्फुटम् २१७ युक्त्वानिज-
अ अ भोग्य रा.
नतंप्रोक्तं स्वरात्रौतत्खगस्यच तन्निजैर्भ्य निशाखंडा
वर्त्तमानाग्ररात्र्यर्द्धात् स्वरात्रौ स्वरात्रिगत
त्मागिष्टंस्वक्षपाक्षणे २१८ स्वक्षपायातजंव्यक्तंयुक्त्वा
अ
लिप्तादिकंतदा स्वेष्टोत्थस्फुटघस्राऽर्द्धमानेतत्स्वनतं
भोग्य
बुधैः २१९ प्रोक्तंचस्वैर्भ्यरात्रौतुतल्लिप्तापूर्वकंखलु
२०
दर्शान्तेचन्द्रार्कनतोत्पत्तिः गणितोत्पन्नदर्शान्ते

तुल्यंचन्द्राऽर्कयोर्नतम् २२० विज्ञेयंप्राक्कपालेचेद्दर्शा-
न्तंगणितोद्भवं गणितोद्भवदर्शान्तात्पूर्वसूर्यनतान्नतम्
२२१ अल्पंरात्रिपतेर्ज्ञेयंदर्शान्ताद्गणितोद्भवात् तत्प-
श्चादधिकंत्विन्दोर्नतऽमर्कनतात्तया २२२ ज्ञेयंतर्हि
विपर्य्यस्तंतत्कपालेतुपश्चिमे मध्यस्फुटाऽपसेस्यातांचे
त्तुल्येगणितागते दर्शान्तेऽयंविधोः प्रोक्तवत्स्यात्तर्हिऽ
न्यथान्यथा भौमादिग्रहणेचेन्दुछादकाख्यंपरिस्मरेत्
२२४ प्रस्फुटक्रान्तिभागानांवाहुकोटिज्यकादले ज्ञे-
येतोटककेदारेप्रस्फुटक्रान्तिदिग्गते २२५

दण्डदवंशादज्ञानम् दंडवंशानयनम्.

नतलिसांगघाताऽशजातराशिभुजंतुयत् तद्दण्डदो-
च्यतेतस्यकोटिस्तद्वंशदोच्यते २२६ दं॰ वं॰ दाण्ड
दाद्भुजकोटिज्येकेरघ्नेत्रिज्ययोद्धृते दण्डवंशौतयास्या-
तांभागपूर्वौतुप्रस्फुटौ २२७ याम्यंत्वऽधोमुखंसर्वसौ

---

* प्रस्फुटक्रमांशोनरवांकभागज्यकादलम् केरंस्यात्तच्चकेदारंकेर-
कंचांशकादिकम्

* दण्डदाद्भुजकोटिज्यार्द्धेपूज्यासेकेरघ्नेदण्डवंशौभवेताम्

स्यमूर्द्धमुखंभवेत् देवांशोभूदले ह्येत इ्यस्त दैत्यांऽशके
भवेत् २२८ **योजनकलानयनम्.** सूर्यवृत्तमुखा-
नांतु योजनाः खरसाहताः योजनैश्चाऽर्कवृत्तस्य भक्ता
लब्धंकलादिकम् २२९ आनयेत्तर्कजात्यन्ततत्तद्योज-
नकर्म्मणि योजनाद्यंकलाद्यंतु ध्यायेत्तल्लाघवायच २३०
तीरानयनम्. एकांऽशयोजनैर्निघ्ना दण्डदज्याऽर्द्ध
भागकाः छादकस्यतु तीरंस्यात् **पशनयनम्.** इंशदज्या-
दलाऽशकैः २३१ निघ्नश्छादकखेटस्य ह्येकांशयोज-
नाःपरम् वंशादिकंतु विज्ञेयं **सूत्रानयनम्.** छाद्य
स्यैकांशयोजनैः २३२ छाद्यदण्डद जीवाऽर्द्ध हत्वातत्सू-
त्रमीरितम् **वृक्षा.** छाद्यवेणुदमौर्व्यऽर्द्ध छाद्यस्यै-
कांशयोजनैः २३३ हत्वातद्वंशादिकंतु वृक्षंस्याद्योज
नादिकम् **कनिष्ठा.** संस्कृतपलभादिक्वं* पृथ्वीवेधं

---

* ६।४० पलभादेशे भूवेधयोजनाः द. ५००।५०।५५ तलं ऊर्ध्वो.
५००।५०।५५ अक्षांशाः द. ३९।३।१८ अक्षांशज्यार्द्ध
२७।४९।३० लम्बांशज्यार्द्धकुन्द.धारम् ५०।५।५।३१
त्रिज्या ११९।३५।२४ पलाः ४१२५२४

परेणतु २३४ कनिष्ठः प्रोच्यतेवृक्षंकाशयपीवेधयोजनैः
अक्षभादिग्गतैश्चैवसंस्कृतंशिखरो भवेत् २३५.

शालानयनम् तत्कनिष्ठाहृतंसूत्रंतीरासंशालमु-
च्यते तच्छालंतत्कनिष्ठस्यदिग्गतंयोजनादिकम् २३६
चेत्तीराख्यभुजेकोटिश्चकनिष्ठस्तुलभ्यते तत्सूत्राख्य-
भुजेकोटिरऽत्रशालाभिधस्तदा २३७ **कनिष्ठा.**
शालंतीर गुणंसूत्र भक्तंज्ञेयंकनिष्ठकम् **शिखरानय.**
वृक्षभूवेधसंस्कारंजायतेशिखरंयथा २३८ **कनि.**
स्यात्तथापरभूवेधसंस्कारंचकनिष्ठकम् **अन्यशा-
लानयनम्.** तच्छालशिखरैक्यार्ऽर्द्धमऽन्यशालमु-
दीरितम् २३९ **नतानयनम्** भूवेधांऽकमितेनस्वमे-
रुदिक्केनसंस्कृतम् अन्यंशालाभिधंहृत्वापूज्यांशैरथ
तंभजेत् २४० छाद्यलोकार्ऽर्द्धविस्तारंयोजनैर्ज्यार्ऽर्द्ध
मुच्यते तर्हिद्वींज्याभवेत्तस्याः कोटचंऽशास्तुरसोद्धृताः
२४१ तच्छाद्यस्यनतंज्ञेयंवंशादिक्ककलादिकम् निज
भूमेरुदिक्कातुविज्ञेयानिजकाश्यपी २४२ निजभूदिङ्-

व्यस्तादुत्तरेऽन्तरनतंदक्षि- वं:दिक्क णोदक्षिणनतम् उत्तरे द-नतं दक्षिणेऽ-नतं
तयत्तस्यान्नततद्यथास्थितम् तच्चाऽन्यभूमिदिक्कंचे-

त्स्यान्नतंखाभित्तश्च्युतम् २४३ कृत्वातच्चनतंज्ञेयंलिसि-
दंडदवंशादत्तीरपरसूत्रवृ क्षादिभिः निर्विकारंनतं
कापूर्वकंतथा एवंपुनःपुनर्दण्डदाद्येयत्स्यात्स्थिरंनत

म् २४४ **इष्टानयनम्** तन्नतादानयेद्व्यक्तंव्यक्ता*
अ. प. सू.
त्स्वेष्टंसमानयेत् नतेपश्चात्कपालोत्थेछाद्येखेटस्यत-

स्यच २४५ स्वेष्टजस्फुटघस्राऽर्द्धंयुक्त्वाव्यक्तंतुत-

द्भवेत् इष्टोत्थस्फुटघस्राऽर्द्धंपूर्वाऽह्नोत्थनतस्यच २४६
सू.
संविधायाऽन्तरंव्यक्तंछाद्यस्यैवहिजायते तद्व्यक्ता-

†
दानयेदिष्टंछाद्यस्यैवयथोचितम् २४७ **गुणाः** छा-
सू. गणितागत ३० अंतर
द्यभ्रमजदर्शातिव्यक्तेष्टविवरंबुधैः कृत्वाशेषकलाद्यंतु

गुणकाख्यमिहोदितम् २४८ **मध्यलंबनाः**
सू. गणित ३०
छाद्येभ्रमजदर्शान्तिकालेतान्द्विखरस्यतु वर्गसूत्रकृतौ
सूल सू.
चैवयुक्त्वातस्यपदंतुयत् २४९ छेदःस्याच्छाद्यद

क्सूत्रंगुणकेनैवताडितम् छेदासंघटिकापूर्वमध्यमं

---

* मध्यभस्यनतांशानांज्याद्धंशिशः पंचघ्नाः चंद्रार्कवेगांशांतरगु-
णिताः ४२७.६ भक्ताः नखघ्नाः व्यावहारिकामध्यभनतांशदिक्का
अंगुलाद्यानतिः स्यात्

लंबनंभवेत् २५० **नत्यानयनम्** मध्यभक्रांतिभा-

अक्षांशाः

गैस्तुसंस्कृताः पलभागकाः मध्यभस्यनतांशास्ते विज्ञे-

या गणकोत्तमैः २५१ स्युस्सर्वत्रनतांशोनरवांकांशा

उन्नतांऽशकाः **दूरानयनम्.** मध्यभस्यनतांऽशानां

ज्याऽङ्कांऽशाः स्वरसंहृताः २५२ तर्कनक्षत्रवेदासा

भागपूर्वन्तुतत्फलम् छाद्याछादकयोस्सत्यवेगभेदांऽश-

ताडितम् २५३ सूर्यैसितत्फलंभागपूर्वमुत्तरदक्षिणम्

मध्यभस्यनतांशानांदिकंदूराभिधंभवेत् २५४ दूरांशाः

स्वाश्विभिर्निघ्ना मध्या नत्यंगुलाः स्मृताः दूरांशा म-

ध्यनत्यंशा दूरदिक्काःसमीरिताः २५५ दूरांशा न्द्विगु

णंकृत्वाज्यास्यात्तस्यास्तुदोर्ल्लवाः दूरदिक्काश्चभागा

द्यानतिःस्याद्व्यावहारिका २५६ यतश्छाद्येष्टकालो

त्थमध्यभोत्थनतांऽशजा सानतिस्तुततश्छाद्यखेच

रस्यैवकीर्त्तिता २५७ सातथाऽभ्रयमस्तुण्णानतिः

स्यादंऽगुलादिका **अथस्पष्टनत्यानयनम्.**

छादक चं ज्या. ३०. ५७।१७।४२

पूर्वा- ग्राह्यकाण्डाऽर्द्धविस्तारखत्रिघ्नपूज्य भाजितम्

२५८ लब्धंपूर्वाऽभिधंज्ञेयमत्रैतद्योजनादिकम् भागक्षे.
* ११३६६८
भागक्षेपपलान्यष्टषट्तर्काग्निशिवाः स्मृताः २५९
पलाः ११३६६८ भागा ३१।३४।२८ उद्भुजांशान्०
सू चं गत्यंतर ❀ १५०
छाद्याछादकयोर्भुक्तिविश्लेषभागपूर्वकम् रवाक्ष-
४२७६
चन्द्राहतंतर्कशैलनेत्राब्धिभाजितम् २६० लब्धंभाग
३१।३८।२८
मुखंयुक्त्काभागक्षेपलवेषुच उद्भुजांशा भवेयु-
५०
र्मूसलानयनम्. स्ता न्हित्वारवाकंलवेषुच २६१
उत्कोटिर्जायतेतस्या जीवाऽर्द्धं मूसलंभवेत् वांछा.
सू व्यासार्द्ध
छाद्याऽएड व्यासखण्डघ्नमुद्भुजाऽशज्यकादलम् २६२
५७।१७।४२
पूज्यासतत्फलंवांछाविज्ञेयायोजनादिका उत्तुंगा.
छाद्य सू व्या०ऽर्द्ध ५७।१७।४२
मूसलेनाहतंग्राह्यलोकव्यासदलंतुयत् २६३ पूज्यभ-
क्तंफलंज्ञेयमुत्तुंगंयोजनादिकम् प्राचीना. उत्तुंग
भूव्यासार्द्ध ५७२।५७.
कऽर्द्धविस्तारहीनंप्राचीनमुच्यते २६४ नूतना.

---

*. पूज्यपलाः २०६२६२.

❀ ६।४० पलभादेशोपलांशाः २९।३।१८ ज्यार्द्ध २७।४९।३० भूवे-
धं द० ५००।५०।५५ तलं उ० ५००।५०।५५ लंबांशाः ६०।५६-
।४२ ज्या १००।१०।११।२ ऽर्द्धम् ५०।५।५।३१

५७।१७।४२ वर्ग ३२८२।४३।१ ९००
चक्रव्यासदलांशानांवर्गात्त्रिभाग्रहोनितात् मूलं
चं लोकव्यासार्द्ध गुणितं ५७।१७।४२
४८।४८।४६ तद्ग्राह्यकाण्डार्द्धं विष्कम्भनिहतं भजेत्
भू ५७२।५७
२६५ पूर्व्यांशैस्तत्फलेहित्वा भूव्यासार्द्धं फलं भवेत्
वांछाऽभ्यस्तं फलं पूर्वं भक्तं नूतनमुच्यते २६६
यो भू
पुनरुद्गुजांशानयनम् प्राचीननूतनैक्यार्द्धं कर्द्धव्या-
५७२।५७ ५७।१७।४२
ससमन्वितम् कृत्वातेनाहृतांत्रिज्यारवण्डमऽत्रविभा-
सू व्यासार्द्धेन
जितम् २६७ छाद्यलोकाण्डविस्ताररवण्डेनैवज्यका-
२
दलम् स्यात्तद्द्विगुणितंज्यास्यात्तस्याःकोटिलवाःपुनः
९०
२६८ उद्गुजांशा भवेयुस्ता न्हित्वारवांकलवेपुच उत्को-
टिर्जायतेतस्या जीवाऽर्द्धंमूसलंभवेत् २६९ यावत्प्रा-
प्राचीनं + नूतनम्
चीनतुल्यंस्यान्नूतनंतावदानयेत् प्राचीनंनूतनंचाऽ
पिह्येवमेवपुनःपुनः २७० गुणा ततोनिर्विकृतेहित्वा
३१।३४।२८
ह्युद्गुजांशसुखेबुधैः भागक्षेपाभिधंशेषंभागपूर्वंगुणं
भवेत् २७१ नत्या मध्यभस्यनतांऽशानांज्याऽर्द्धां
३०
शा गुणताडिताः स्वव्यासात्तत्फलंभागपूर्वास्याज्ज्या-
२
कुलानतिः २७२ साद्विघ्नीसिंजिनीज्ञेयातस्या बा-

भु. मध्यम उ दृ.
द्भशका नतिः स्यान्मध्यस्तनतांशानांदिक्कावृत्तकुलां
शजा ३७३ एवंस्वस्वेष्टकालोत्थमध्यभोत्थनतांशजा
ग्रानतिस्सानतिर्ज्ञेयास्वस्वेष्टक्षणजातथा २७४

अथभूवेधयोजनानयनम्.

भू ३६००
लम्बांऽशज्यादलांऽश घ्नाः काश्यपीपिण्डयोजनाः
३६० पलांशा
श्रेष्ठभक्ताः पलांशानांदिक्कं भूवेधमीरितम् २७५
उ. भू.
तलयोजनानयनम्. व्यक्षदेशोत्तरेचस्वभूमेरुश्चो-
उ. दृ. दृ.
त्तरंभवेत् याम्यस्यान्निजभूमेरुर्द्दक्षिणेव्यक्षतः स-
उ. दृ. भू
दा २७६ निजभूमेरुदिक्कं स्याद्भूवेधप्रमितंतलम्
५७।१७।४२ भू ५७२।५७
त्रिज्यार्द्धेयदि भूव्यासयोजनाऽर्द्धस्तुलभ्यते २७७
धार्द्ध कुन्द
लभ्यतेयोजनादिश्चकुन्देतर्हितलः खलु धार घ्नाः
भू ११४५।५४ ११४।३५।२४
पृथिवीव्यासयोजनास्त्रिज्ययोद्धृताः २७८ निजभू-
उ दृ
मेरुदिक्काश्चयोजनाः स्युस्तलस्यवा

अंशाद्युत्क्रान्त्यानयनम्.

च कां
छादकस्येष्टजस्यैव प्रस्फुटाऽपक्रमां-
शकाः २७९ नतांशैस्संस्कृता ज्ञेयाउत्क्रान्त्यंशाश्च
सू
पण्डितैः

छाद्यदृत्तज्ञानम्

छाद्यपिण्डयोजनैस्तुल्यं

छाद्यवृत्तमुदीरितम् २८० छादकवृत्तज्ञानम्.
स्वकक्षायोजनैस्तुल्यंवृत्तस्याद्ग्राहकस्यच नालानय०
तत्राछादकवृत्तघ्ना दण्डांशाश्छादकस्यच २८१ च-
क्रभागोद्धृताइष्टेस्यान्नालंयोजनादिकम् दण्डांशा-
श्छादकस्यैवस्वैकांशायोजनाहृताः २८२ नालंतन्ना-
लतुल्यंतुवाभवेद्योजनादिकम् लोकव्यासदलपूज्ये
लभ्यतेछादकस्यच २८३ चेद्दण्डेतर्हितन्नालंल-
भ्यतेयोजनादिकम्. नरानयनम्. वंशांऽशवृत्तयो-
र्घातंग्राहकस्यैवतत्क्षणे २८४ शेषात्तदंशादिकं
तुनरंस्याद्योजनादिकम् छादकस्यैकभागस्ययोज-
नाश्छादकस्यवा २८५ निघ्ना वंशलवैर्वंशादिकाः
स्युर्नरयोजनाः त्रिज्यार्द्धेयदिलभ्यन्तेकक्षाव्यासाऽ
र्द्धयोजनाः २८६ लभ्यन्तेतर्हिवंशेतुवंशादिङ्नरयोज-
नाः मुंजानयनम्. नरभूवेधयोः कृत्वासंस्कारं

---

* पूज्यपलाः २०६२६२ त्रिज्यापलाः ४१२५२४ ६।४०पक्ष-
भादेशेऽक्षांशाज्यांघ्रिः १३।५४।४५ अक्षयोजनाःदं २७८।१५।०

सुंजसुच्यते २८७ क्रान्त्युत्क्रांतिसूचकम्
छाद्यखेटोदयादिष्टकालोत्थाद्ग्राहकग्रहात् आनये-
त्स्फुटक्रांतिमुत्क्रान्तिंचसमानयेत् २८८ उत्केरा-
नयनम्. उत्क्रान्त्यंशविहीनाभ्रगोंशानाम्मौर्विका
दलम् उत्कोरंभागपूर्वंतुविज्ञेयंचात्रपण्डितैः २८९
मन्दानयनम्. छाद्यखेटनतोत्पन्नाद्दंशादाज्ज्याद
लांशकाः उत्केरस्यांऽशकैर्निघ्नाः पूज्यासा यत्फलंभवे-
त् २९० तन्मन्दंभागपूर्वंतुसौम्यदक्षिणसंज्ञकम् छा-
द्यखेटनतोत्पन्नवंशदिक्क सुदीरितम् २९१ स्युर्वोत्केरां

घातं ५१५८५६।३१।५४ चं· वेगघटीभिर्भक्तं चं· दंडांशाघ्नं स्व·
ग्रहणेनालंस्यात् फलंचं· वंशाघ्नंवंशादिकं नरस्यात् तथा घातम्
५१५८५६।३१।५४ सू· ग्रहणे सू· वेगघटी भक्तं फलं मन्द भागा-
हतंमन्द दिक्कं तुंगस्यात् इष्टे प्रोक्तनतस्यैव लिप्ताः खेटस्य सर्वदा
तर्कघ्नाः स्युर्लवास्तेषां भुजो दंडदः स्मृतः दंडप्रदोद्भवज्यार्द्धभा-
गाः केरांशकाहताः त्रिज्याखंडलब्धं दंड भाग मुखं भवेत् दंडतो-
नाभिभांशानांजीवार्द्धं घ्नंतु केरक चक्रव्यासदलांशाप्त वंशमंशमुखंभवं
खेष्टे तत्खनतस्यैव पंचा भ्रात्माधिकाःकलाः तदंशास्यांशकाः सौ-
म्ययाम्या व्यक्षोन्तरे क्षितौ विज्ञेयास्ते विलोमास्तु व्यक्षा याम्य-
क्षितौ बुधैः षष्ठ्यं ध्य्लनतेवंशं निज भूमेरु दिग्गतम् स्यान्नतेपंचै
रूपोर्द्ध्वेऽन्य भूमेरुदिग्गतम्

शकाऽभ्यस्ताच्छाद्यवंशादमौर्विका भागाद्यात्रिज्यका
शाप्ता मन्दांऽशा वंशादिग्गताः २९२ **तुंगानयनम्**
मन्दभागाहतं छाद्यवृत्तं चक्रांशकोद्धृतम् तुंगं तन्मन्द-
दिक्कं तु जायते योजनादिकम् २९३ योजनैस्स्वेकभा-
गस्य छाद्यखेटस्य ताडिताः मन्दांऽशा मन्ददिक्का वा
स्यात्तुंगं योजनादिकम् २९४ तत्पूर्ज्ये छाद्यखेटस्य लो-
कव्यासाऽर्द्धयोजनाः लभ्यन्ते यदि तद्दंशारूपे मन्दाऽभि-
धे तदा २९५ लभ्यन्ते प्रस्फुटा मन्ददिग्गतास्तुंगयो-
जनाः स्वाऽन्यभूदिग्गताऊर्द्ध्वाधोगताः कोटिरूपकाः
२९६ **स्तम्भानयनम्.** तुंगभूवेधयोः कृत्वा संस्का-
रं स्तम्भमुच्यते **अक्षयोजनानयनम्.** पूर्ज्ये भूव्या
सखण्डं चेत्पलज्यार्द्धेऽक्षयोजनाः २९७ अक्षांऽ
शज्यांऽघ्रिगुणानिघ्नं भूव्यास पूर्ज्य भाजितम् पलभादि-
ग्गतास्वऽक्षयोजनाः परिकीर्त्तिताः २९८ **क्रान्ति-
दिक्फलानयनम्.** चेत्पूर्ज्ये खेटकक्षाया व्यासा-
ऽर्द्धयोजनादिकम् तोटके तद्ग्रहस्यैव क्रान्तिदिक्फ-

लंभवेत् २९९ पूज्यासतोटकंलोकव्यासाऽर्द्धघ्रंतुत-
त्फलम् क्रान्तिदिक्कफलंज्ञेयंसौम्यायाम्योजनादिक-
म् ३०० एकांशयोजनस्सुण्णस्तोटकांशास्तुजायते
तदऽपक्रमदिक्कतुक्रान्तिदिक्फलसंज्ञकः ३०१
ह्वारानयनम्. अक्षयोजनसंस्कारंदत्वातच्छादक-
स्यच क्रान्तिदिक्फलसंज्ञेतुस्याद्धारंयोजनादिकम्
३०२ गुणानयनम् तन्सुंजनालयोर्वर्गयोगमूलं
गुणंभवेत् उत्क्रान्तितोटकानयनम् उत्क्रांत्यं-
शभुजज्याऽर्द्धमुत्क्रान्तेस्तोटकंभवेत् ३०३ उत्क्रां-
तिदिक्फलानयनम्. चेत्पूज्येग्राह्यलोकाऽर्द्धव्या-
संस्यात्तर्हितोटके उत्क्रान्तेस्स्यादिहोत्क्रान्तिदिक्क-
मुत्क्रांतिदिक्फलम् ३०४ छाद्यखेटस्यकक्षाऽर्द्धव्या
संपूज्यांशकोद्धृतम् उत्क्रान्तेस्तोटके नघ्नंस्यात्तथो
१एकांशयोजनाः
त्क्रान्तिदिक्फलम् ३०५ अभ्यस्ताच्छाद्यरूपांश

---

* द्र. क्रांतिभागानांज्यार्द्धपूज्याप्तलोकव्यासखंडयोजनघ्नं क्रान्ति-
दिक्कफलंस्यात् पूज्यपलाः २०६२६२

योजनास्तोटकांशकैः द्युत्क्रान्तेस्स्यात्तथोत्क्रान्तिदि-
क्कंचोत्क्रांतिदिक्फलम् ३०६ गुण्यानंयनम्. छाद
कस्यस्फुटक्रान्तिदिक्फलेनैवसंस्कृताः अक्षयोज-
नका हारंयोजनाद्यंयथाभवेत् ३०७ उत्क्रांतिदिक्
फलेनैवसंस्कृताश्चाऽक्षयोजनाः स्यात्तथा भुजरूपं
तुगुण्यंतद्योजनादिकम् ३०८ उत्क्रान्तिदिक्पलंचाऽ
क्षयोजनैस्संस्कृतं भवेत् यद्गुण्यंत उद्गुणानयनम्
द्गुणं हारभक्तंगुण्याहतंभवेत् ३०९ उद्गुणंत्वऽथ भी-
मानयनम्. मुंजघ्नमुद्गुणंतुगुणोद्धृतम् भीमंत-
न्मुंजदिक्कं तुजायते योजनादिकम् ३१० रीत्यन्तरे-
ण भीमानयनम्. मुंजंहारोद्धृतंगुण्यनिघ्नंवा भीम
मीरितम् चेद्धारेजायते मुंज गुण्ये भीमंतदा भवेत् ३११
मुन्जानयनम्. वर्गभेदपदंज्ञेयं मुंजंतद्गुणनालयोः
भीमसंज्ञकदिक्कं तु नालानयनम्. तथातद्गुणमुंज-
योः ३१२ वर्गविश्लेषमूलंतुजायन्तेनालयोजनाः
नालाद्युपपत्तिः याम्योदक्स्थिरभूगर्भसूत्रंगर्भ-

ग्र क्रां क्रांतिस्थानाधोदेशे
सूत्रंगर्भगमुच्यते ३१३ खेचरांऽपक्रमस्थानाधःस्था-
*
नेगर्भगस्थलात् ऊर्द्धदेशेतुभूवेधतुल्येनालाऽन्तमु-
ग्र १
च्यते ३१४ खेटदण्डांशकाःस्वैकभागयोजनताडि-
पू प
ताः तन्नालयोजनां ज्ञेयाः प्राक्पश्चान्नतदिग्गताः
चं
३१५ नालान्तस्थानस्वस्थानमध्यंद्वारमिहोच्यते छा-
दकग्रहनालान्तसुन्जमूलाऽन्तरांविह ३१६ नालंत-
पू प
न्नतदिक्कंतुप्राक्पश्चात्संज्ञकंमतम् ह्यऽत्रद्वारस्त
भु भु
भूबाहुर्न्नलिः कोटिस्तुजायते ३१७ नालस्तद्वाहुरू
पः स्यान्मुन्जस्तत्कोटिरुच्यते इष्टेस्वस्थानतश्चोर्द्ध
चं उ द
संस्थेतच्छादकेयदि ३१८ निजभूमेरुदिक्कंस्यान्सु-
चं अंध्य
न्जमूर्द्धसुखंतदा छादकेस्वस्थलाऽधःस्थेपरभूमेरु
गंभीर
दिग्गतम् ३१९ तन्मुन्जंकोटिरूपंस्यान्निम्नरूपमऽ
उल्कां
धोमुखम् ह्यत्रोदपक्रमोत्पन्नंयन्नालान्तस्थलंभ-
भु
वेत् ३२० तन्निजस्थानयोर्मध्यंबाहुः स्याद्भुण्यसं-
ज्ञक. चेद्वारेमुन्जवेधःस्याद्भीमवेधस्तुगुण्यके३२१

* . ६।४० पलदेशेभूवेधं द- ५००।५०।५५।१०

हारेन्चेद्गुणकः कर्णो गुण्ये ह्युद्गुणकोभवेत् कोटिः स्या-
च्चेद्गुणेमुंजश्चोद्गुणे भीमकस्तदा ३२२ **ग्रहवेधान-
यनम्.** तद्वंशांनिजवृत्तघ्नंश्रेष्ठोसंवंशादिग्गतम् भूवे-
धसंस्कृतंज्ञेयं खेटवेधंतुतत्रच ३२३ तद्यथानरभूवेधं
संस्कारंमुंजमुच्यते संस्कारंचोच्यतेस्तम्भ भवनी
वेधतुंगयोः ३२४ तथाश्रेष्ठोद्धृताद्वृत्ताद्वंशघ्नाद्वंशादि-
ग्गतम् फलंतद्ग्रहवेधंस्यात्तत्र भूवेधसंस्कृतम् ३२५
मार्गकर्णखेटदृक्सूत्रयोरानयनम्. खेचरं
छादकंस्मृत्वामुञ्जनालहराऽभिधान् आनयेद्वर्ग-
योगस्यमूलंनालहराख्ययोः ३२६ जायतेमार्गकर्णंतु
तन्मुञ्जाऽध्यनकर्णयोः वर्गैक्यस्यपदंखेटदृक्सूत्रंस-
मुदीरितम् ३२७ **सूर्यग्रहणवत्कक्षांतरग्रहणे-
दृक्सूत्रानयनम्.** भीमाच्छादकदृक्सूत्रनिघ्ना-
न्मुञ्जविभाजितात् अण्डभेदग्रहेज्ञेयंदृक्सूत्रंयोज-
नादिकम् ३२८ **अथदृक्सूत्राद्युपपत्तिः**
उत्क्रान्तिकुण्डलेछाद्यखेटाऽण्डेयंत्रगच्छति दृक्सू-

चं
त्र्प्र्छादकंपश्यं स्तत्रबिन्दुस्थलोच्यते ३२९ स्तम्भा-
ऽग्रोयत्रलगतिह्युत्क्रान्तिकुण्डलेतथा तत्रमन्दस्थ-
दृक्पातस्थानमन्दस्थानांतरे
लंज्ञेयंबिन्दुमन्दस्थलान्तरे ३३० उत्क्रान्तेः कुण्डलां-
धनु
शंतुचापरूपमुदीरितम् यत्रस्पृशतिभीमाऽग्रस्तत्र
दृक्पातस्थानेस्यात्   सू   द
बिन्दुस्थलंभवेत् ३३१ छायाद्याभ्योंत्तरंचापंमन्द
सू   शर
स्थानेवगच्छति मन्दछायाऽन्तरेबाणसंस्कृतातन्न
तिर्भवेत् ३३२.

अथशीघ्रानयनम्.

तञ्जीमतलयोः कृत्वासंस्कारंशीघ्रमीरितम् नालान्त-
स्थानतोऽस्माद्दूर्द्धाऽधोयातिभीमक ३३३ संस्कारं
तुततः शीघ्रंप्रोच्यतेतलभीमयोः कामानयनम्.
स्तम्भभीमकुलंतुल्यंशीघ्रतुंगकुलंसमम् ३३४ज्ञे-
सू
यंछायांरवगस्यैकंभागयोजनभाजितम् शीघ्रंलब्ध-
फलंभागपूर्वंमन्दकुलंभवेत् ३३५ उत्केरस्यांऽशाके
५७।१७।४२
रासंपूज्यंमन्दकुलाहतम् स्याज्ज्याऽर्द्धंतद्यमंघ्नंज्या
स्यात्तस्याः कोटिभागकाः ३३६ तर्कोप्ता घटिका
पूर्वकामंतत्समुदीरितम् छन्नानयनम्. पश्चाऽभ्राऽ

त्पनतोत्पन्नकामंछत्रमुदीरितम् ३३७ चेच्छाद्यस्याः क्षचन्द्रोर्द्धनतलिप्तोद्भवंचयत् कामंतंखाग्नितोहित्वा तच्छेषंछत्रमुच्यते ३३८

अथभीमस्तम्भाभ्यांदृग्युतेः भोग्याभोग्यकालज्ञानम्

आकाशाभिमुखंचाऽत्रनिजभूमेरुदिग्गतम् परभूमेरुदिग्यातंविज्ञेयंतदऽधोमुखम् ३३९ स्तम्भदिक्केस्तम्भसमेभीमेदृग्योगकंभवेत् निजभूमेरुदिक्कोतुभीमस्तम्भोयदातदा ३४० भीमात्स्तम्भेऽधिकेभोग्यं स्तम्भाद्भीमेऽधिकेगतम् जायतेदृष्टियोगंतुपलभादिग्गतोयदा ३४१ स्तम्भभीमाविमौस्यातांस्तम्भेभीमाऽधिकेगतम् स्तम्भाद्भीमेऽधिकेभोग्यंदृष्टियोगंतुतद्भवेत् ३४२ चेत्स्वभूमेरुदिग्यातेस्तम्भेन्यूनेऽधिकेऽपिवा अक्षभादिग्गतेभीमेन्यूनेवाऽप्यऽधिकेऽपिवा ३४३ भोग्यंस्याद्यदितौस्तम्भभीमौदिग्व्यत्ययोपगौ स्यातांतदातुदृग्योगंयातमेवहिजायते ३४४ यथोक्तंगत

भोग्यंतुकपालेपश्चिमेभवेत् इष्टेपूर्वकपालोत्थेस्याद्व-
स्तंगतभोग्ययोः ३४५

अथ छत्राद्दृग्युतेः भोग्यगतकालज्ञानम्.

इष्टेछाद्यनतंछत्रतुल्यंयत्रहिजायते तत्रभीमसमं
स्तम्भंस्यात्तद्दृग्योगमीरितम् ३४६ छाद्येष्टनततो
ऽल्पंचेच्छत्रंतद्दृग्युतिक्षणम् प्राक्कपालेतुभोग्यंस्या-
द्यातंपरकपालके ३४७ चेद्यत्रैवाऽधिकंछत्रंछाद्ये-
ष्टनततोभवेत् कपालेपश्चिमेभोग्यंप्राक्कपालेग-
तंभवेत् ३४८

योगान्तरकरणज्ञानम्.

एकदिक्केयुतौयोगमन्तरेत्वऽन्तरंभवेत् भिन्नदिक्केऽ-
न्तरंयोगेविश्लेषेतुद्युतिर्भवेत् ३४९ छत्रयोर्योगखण्ड
न्तुपूर्वाऽन्येष्टोत्थयोस्तयोः छत्रंमध्येष्टजंमध्यछ-
त्रंतत्समुदीरितम् ३५०.

अथ छत्राद्दृग्युतेष्टकालानयनम्.

हित्वापूर्वकपालेतुयुक्त्वापश्चात्कपालके छत्रमि-
ष्टोद्भवंछाद्येष्टोत्थस्पष्टदिनाऽर्द्धके ३५१ जायतेत-

त्कलादिस्तुव्यक्तश्छाद्येनतोद्भवः

अथ व्यक्ते इष्टदृग्योगकालज्ञानम्.

तान्निर्विकारछन्नोत्थस्यात्तच्छाद्यखगस्यचत् ३५२ नत
लिप्तोद्भवंव्यक्तंयातंछाद्यखगोदयात् तल्लिप्तापूर्वकं
स्वेष्टंजायतेसावनंतुतत् ३५३ स्वेष्टदृग्युतिकालस्या-
द्युद्धाऽह्वेखेटयोः खलु दृग्योगकालतश्चैवंदृग्योगेष्ट
मुहुर्मुहुः ३५४ आनयेन्निर्विकारंतद्दृग्योगेष्टंध्रुवंमतं
ध्रुवदृग्योगकालंतुस्फुटदर्शान्तिमीरितम् ३५५

अथ स्थूलदृग्योगानयनम्.

गणितागतदर्शान्तंप्राग्विष्टंचाऽत्रकीर्तितम् तत्स्थूल-
लम्बनेनैवसंस्कृतंगणितागतम् ३५६ दर्शान्तंचकला
पूर्वसद्यकक्षणमीरितम् तत्स्तम्भभीमयोरेकदिक्के
कलान्तरंतयोः ३५७ भिन्नदिक्केतुसंयोगंस्तम्भभी
माऽन्तरंभवेत् स्तम्भभीमाऽन्तरंकृत्वाप्राग्विष्टेसद्य-
कक्षणे ज्येष्ठाऽज्येष्ठाऽन्तरौस्यातांज्येष्ठाऽज्येष्ठाऽन्त-
रांऽतरम् कृत्वाहारोऽव्यतेस्थूललंबनस्यकलादिभिः

३५९ हत्वातत्स्वेष्टजंभीमुस्तस्मयोरऽन्तरं भजेत्.
हारेण धः ऋः
तद्धरेणकलापूर्वस्थूलंभोग्यगतफलम् ३६० दृग्यो-
अंतर धः ऋः धः ऋः
गेष्टेष्टयोर्मध्येस्वर्णेमिष्टेधनर्णकम् दत्वातदृष्टियोगे-
ष्टेस्यात्स्थूलंलिसिकादिकम् ३६१.

अथ पूर्णलम्बन कला नयनम्.

स्व् गणितागत ३० ३०
छाद्यभ्रमजदर्शान्तिस्फुटदर्शान्तियोस्तयोः संविधाया
पूः पः
ऽन्तरंधीरैर्लिप्ताद्यंपूर्णलम्बनम् ३६२ पूर्वाऽपूर्वनतो
पू नतज्ञ ऋ प नतज्ञ धः स्व् ३०
द्भूतंतदृणाऽकृणकंमतम् छाद्यभ्रमजदर्शान्तिजाता-
प
द्यक्तात्परेनते ३६३ स्वेष्टजस्फुटघस्राऽर्द्धमऽल्पंभव-
धः ऋः
तितन्नतु स्याद्धव्यंलम्बनंव्यस्तेतदृणंलम्बनंभवेत् ३६४

अथेष्ट लंबन ज्ञानम्.

गणितागत ३० ३० सूः
ग्राह्यभ्रमजदर्शान्तात्स्फुटदर्शान्तसम्मुखम् गाह्य
गणितागत ३० अंतर
भ्रमजदर्शान्तसावनीयेष्टभेदकम् ३६५ कृत्वालिसा-
सू गणितागत ३०
दिकंतत्स्याल्लम्बनंत्विष्टकालिकम् छाद्यभ्रमजदर्शा-
पश्चात् साग्रलंबन दर्शान्तात् प्रथमं पश्चिमसाग्रलंबन
न्ताद्धर्द्धं पूर्वकपालके ३६६ पूर्वमऽन्यकपालेथस्फु-
३० पूः साग्रलंबन प्रथम अग्रे साग्रलंबन पश्चिम.
टदर्शान्ततस्तथा प्राक्कपालेतुतत्पूर्वपश्चादन्यकपाल-

ग्रे॰ कक्षांतर ग्रहणे
के ३६७ जायतेलम्बनंसाऽग्रंखेचराऽऽएडाऽन्तरग्रहे
इष्टेछाद्याछादकयोर्मध्यमाद्यानयनसूचकम्.
सू + चं वेगी क्रां
छाद्याछादकयोरिष्टेमध्यमौप्रस्फुटौजवौ ३६८ मध्यक्रा-
क्रां॰ क्रां क्रा॰ शरं शरं नतिसंज्ञकम्
न्तीस्फुटक्रांतीसाधयेच्चशरौतथा याम्योत्तरान्तरसू-
क्ष्मंविम्बव्यासांगुलान्स्फुटान् ३६९ छाद्याछादको-
त्पत्तिः ऊर्द्ध्वस्थंछाद्यसंज्ञंस्याच्चाऽधःस्थंछादकंभवेत्
चं भू भा सू चं सू
शीतांशुभूप्रभाभानुशीतांशुश्छादयत्यतः ३७० भास्क
सू चं
रग्रहणेऽर्कस्तुछाद्यःस्याच्छादकःशशी स्याद्भूभाछा-
ग्र॰ चं चं ग्रहणे
दकः खेटश्छाद्यश्चेन्दुर्विधुग्रहे ३७१ ग्रहणंचग्रहंयु-
ग्र॰
द्धंयोगंखेचरयोर्मतम्.

अथलम्बनीयचालनम्.

सू॰ गणितागत ३॰ ३॰
छाद्यंभ्रमजदर्शान्तिपूर्णलम्बनसंस्कृतम् ३७२ दर्शा-
सू॰ भौ॰ बु॰ बृ॰ शु॰ श॰
न्तंप्रस्फुटंभानुभौमादिग्रहणेभवेत् स्वस्फुटांऽशादि-
सू गणि॰ग॰ ३॰
वेगघ्नाःपूर्णलम्बनलिप्तिका ३७३ छाद्यभ्रमजदर्शा-
खेटे दर्शांत घ॰ अं॰
न्तजाततात्कालिकग्रहे लिप्तादौतिथिवत्सर्वस्वर्णंद-
ग्र॰ सू॰ मं॰ बु॰ बृ॰ शु॰ श॰
त्वाग्रहस्फुटः ३७४ मार्त्तण्डावनिजादीनांजायतेऽर्द्ध

मध्यग्रहणकाले.

ग्रहक्षणे राहुवेगोनशीतांशुवेगांऽशाभ्रंचलम्बनम् ३७५
नाडीफलं धनर्णं च मार्त्तण्डग्रहणे भवेत् छाद्यभ्रमज-
दर्शान्तिजातेपातोनितेविधौ ३७६ नाडीफलं धनर्णं तु
दत्त्वालम्बनवत्तथा व्यग्विन्दुर्जायतेस्पष्टदर्शपूर्णक्षणोऽस्फु-
टम् ३७७ **अथलम्बनावनत्योः कारणज्ञानम्.**
छादकोलम्बितोयस्माद्दृक्सूत्रेग्राह्यतस्ततः प्राक्प-
श्चादंऽन्तरंज्ञेयंलम्बनंलिप्तिकादिकम् ३७८ एवंया-
म्योत्तरंभेदं छाद्याच्छादकयोर्नतिः छाद्याण्डे छादकंप-
श्यन् दृक्सूत्रेयत्रयातिहि ३७९ तत्स्थानंनिजदृक्
पातदेशंज्ञेयं विचक्षणैः छादकस्थानतोरेखा याम्यो-
दक्चापरूपका ३८० विषुवन्मण्डलेवृत्तेयातियत्र
हितत्रच छादकाऽक्षांऽशकस्थानंज्ञेयंस्यात्तद्गुणस्थ-
लम् ३८१ निजदृक्पातदेशाच्चयाम्योदक्सूत्रसंज्ञ-
कः तुल्यमण्डलवृत्तेतुयत्रयातिचतत्स्थलम् ३८२ दृक्
कुक्षिस्थानकंज्ञेयं दृक्कुक्षिस्थानसंज्ञकात् तद्गु-
णस्थानपर्य्यन्तंयेभागास्तुल्यमण्डले ३८३ तेतत्का-

लभवा ज्ञेयाः प्राक्पश्चाल्लम्बनांशकाः पूर्वाऽपूर्वकपा-
लोत्थाः षड्भक्ता लिप्तिकादिकम् ३८४ लम्बनं तत्क्षणा
द्भूतं स्यादृणाऽऽक्रणसंज्ञकम् निजदृक्पातदृक्क्षि-
देशयोरन्तरांशकाः ३८५ सौम्यायाम्येशजाः सौम्य-
दक्षिणाः स्युरिषुप्रदाः छाद्यस्फुटाऽपक्रमांशमार्गण
प्रदयोस्तयोः ३८६ एकभिन्नेऽन्तरं कृत्वाभिन्नगोले
तु संयुतिं स्याच्छरं तत्स्फुटं शेषदिक्क्वदो भागजातिकम्
३८७ ग्राहकग्राह्ययोः स्पष्टक्रान्तिभेदस्फुटाऽक्षयोः
दिक्साम्यविवरे भेदयोगात्स्यान्तत्थानतिः ३८८

विषुवत्कुण्डलमार्गनियनम्.

स्वेष्टेष्ट्यन्याऽपमोद्भूतानां भाव्याभाप्रकीर्त्तिताः अक्षा-
भावर्गहीनाच्च व्याभावर्गाच्च यत्पदम् ३८९ तत्कोटिः
प्रोच्यतेऽक्षाभास्याभित्यंतत्र दिग्भुजः यद्दिक्कोटिदि-
ग्दोर्भ्यां खेचरश्चाऽवलोक्यते ३९० तद्वत्तत्कोटिदिग्दो-
र्भ्यामाकाशञ्चाऽवलोकयेत् तं तत्स्वेष्टक्षणे दृष्ट्वा सौम्य
याम्यान्तरं भवेत् ३९१ तत्पूर्वापररेखाया मध्यमार्गो

स्वरे भवेत् ओषधीशोदयाङ्गाद्यंव्यक्तमिष्टे विधुग्र-
हे ३९२ कग्रहेऽर्कोदयाङ्गाद्यं छत्रजंव्यक्तमिष्टके

अथचन्द्रग्रहणेचंद्रशरोपपत्तिः

यत्रयत्रखेचराऽक्षस्यात्तत्रतत्रखेचरोभवेत् ३९३ सूर्या
त्षड्भाऽन्तरस्थानंयत्तद्भूभास्थलंभवेत् भास्करा इवस्क
गोलेयश्रुक्रान्तेचविधोस्सदा ३९४ मध्याऽपमस्थला-
द्यातिसौम्ययाम्यस्थलेविधुः दूरंयद्दोर्ल्ववैस्तत्स्याद्भा-
गपूर्वविधोःशरम् ३९५

अथचन्द्रग्रहणेस्पर्शमोक्षदिग्देशोपपत्तिः

भूभावेगोऽर्कवेगःस्यात्खेटानांप्राग्गतिर्भवेत् यातिप्रा-
क्सन्मुखश्चेन्दुर्यातिप्राक्सन्मुखाकुभा ३९६ चन्द्र-
स्तयोस्तुशीघ्रत्वात्पृष्ठादागत्यगच्छति स्वाऽयनेकुप्र-
भाध्वान्तमण्डलेवर्तुलेस्फुटे ३९७ तत्रतद्भूप्रभाध्वा-
न्तमण्डलस्याऽपराऽशके यातीन्दुर्ग्रहणेपूर्वदिग्भा-
गंप्रथमंविधोः ३९८ स्यात्तस्माद्ग्लौग्रहेस्पर्शग्लौबिम्बे

---

* कौरवावपिनिर्दिष्टइत्येकाक्षरकोशः

पूर्वदिग्लवे तत्रेन्दोश्चलनादिन्दोः प्रागंशोज्झतिकुप्रभां ३९९ पश्चिमांऽशः कुभायुक्तो भवत्येव ततः परम् भूप्रभां पश्चिमांशस्तु तद्वदुज्झतिशीतगोः ४०० अतइन्दुग्रहे पश्चाद्दिग्भागे प्रच्युतिर्भवेत् नाऽस्ति भूद्युतिशीतांशुलोकयोर्विवरं यतः ४०१ शीतांसुग्रहणं तस्मात्सर्वत्र समं समीक्ष्यते अस्मादिन्दुग्रहेनोक्तं लम्बनं न नतिर्मता

४०२ सूर्यग्रहणे स्पर्शमोक्षदिग्भागदेशोपपत्तिः

पूर्वाऽभिवदन भानुः पूर्वाभिवदनं शशी यातिस्वनिज- पूर्वाऽशः पूर्वस्यां पश्चिमांऽशकः ४०३ पश्चिमायां च नित्यं हि भवत्येवाऽर्कचन्द्रयोः शीघ्रत्वान्तयोश्चेन्दुः सूर्यस्यागत्य पश्चिमात् ४०४ पूर्वस्यामेव वत्सूर्याऽधोलोके चैव गच्छति पूर्वपरांशकं भानोः शीतांसुश्छादयत्यऽतः ४०५ भास्करग्रहणे सूर्यबिम्बे स्यात्प्रग्रहः परे तत्रेन्दोश्चलनाद्भानोः पृष्ठांशं प्रथमं विधुः ४०६ पश्चाऽत्यजति पूर्वांशं तस्मात्पूर्वेच्युतिर्मता शीघ्रमन्द छादकग्रहणे स्पर्शमोक्षदिग्ज्ञानोत्पत्तिः मन्द-

पू. प. मोक्ष
श्चेच्छादकोयत्रप्राक्स्पर्शपश्चिमेच्युतिः ४०७ शीघ्र-
प. स्पर्श पूर्वदिग्भागेमोक्षः व मा.
श्चेच्छादकोयत्रप्रत्यक्षं व्यस्ततामवेत् वक्रमार्गगयो-
व. शी मन्द वक्री
र्युद्धेवक्रीद्रागऽपितन्मृदुः ४०८ मन्दसंज्ञोच्यतेचाऽ-
मा. मंद शी शी. स्पर्श
त्रमार्गीमन्दोऽपिसत्वरः क्षिप्रसंज्ञोच्यतेचैवप्रग्रहप्र-
मोक्ष पू. स्पर्श
च्युतिक्षणे ४०९ युद्धेवक्रगयोश्छाद्येमन्दे प्राक्प्रग्र-
प. मोक्षः शी. प. स्पर्श पू. मोक्षः
होभवेत् पश्चिमेप्रच्युतिश्छाद्येसत्वरेव्यस्ततोभवेत्

४१० मन्दशीघ्रविचारोत्रग्राह्यंस्पष्टजवंबुधैः इष्टदि-
मनुष्यादि
क्तोऽन्यदिक्कंतुयातियोनरपूर्वकः ४११
अन्यदिक्कः इष्टदिशायांयातिमार्गगःस्यात्
वक्रगस्तत्तुविज्ञेयस्तद्व्यस्तेमार्गगोभवेत् इष्टदिक्कं
पू. प. स्पर्श
तुपूर्वस्यादऽन्यदिक्कंतुपश्चिमम् ४१२ सर्वत्रप्रग्रहेमो-
मो. युद्धे ३ ३ -द्वयोरंतर्गतिः
क्षेवेधेतत्तत्पदार्थयोः सर्वत्रत्रित्रिवस्तूनांमध्यगश्छा-
दकोभवेत् ४१३ छाद्यःसम्मुखदिक्संस्थःस्यादेवं
ऊर्द्ध्वदेशादधोमुखंचापि
चोर्द्ध्वतापिवा बिम्बेतत्कालदिग्ज्ञानम्.
अ.
यत्कालेयःखगोयद्दिक्प्राप्तःस्यात्तद्ग्रहस्यच ४१४
पू.
बिम्बस्याऽधःस्थलेज्ञेयासाकाष्ठापण्डितोत्तमैः चेत्पू-
अ. पू.
र्वस्यांग्रहःप्राप्तोतस्याऽधःपूर्वमुच्यते ४१५ तस्यो-

प.
र्द्धं पश्चिमस्थानमेवंसर्वत्रतन्मतम् नतिलम्बनसंस्का-
सू.
रोपपत्तिः छाद्योऽर्कश्चोर्द्धलोकस्थोऽधोलोके छादकः
चं. सू.
शशी ४१६ यस्मादऽस्तिन्नतोऽर्कस्यसर्वत्रग्रहणंस-
सू.
मम् वीक्ष्यतेनह्यऽतोऽर्कस्यग्रहणेनतिलम्बनौ ४१७
मं बु वृ शु शं ग्रहणेषु
संस्कारौकथितावेवं भौमज्ञादिग्रहेषुच

अथचन्द्रार्कग्रहणयोर्वर्णज्ञानम्.

चं. ग्रहणे ग्रहणकाले
इन्दोः स्वल्पग्रहे धूम्रंकृष्णमऽर्द्धग्रहक्षणे ४१८ अ-
ग्रहणे
र्द्धोर्द्धे कृष्णरक्तः स्यात्पीतं पूर्णग्रहक्षणे ग्रासवर्णंभवे-
सू. ग्रहणे
न्नित्यंकृष्णंतद्भास्करग्रहे ४१९ भौमादिग्रहणव-
मं. बु. वृ. शु. शं. ग्रहणं
र्णज्ञानम्. भौमज्ञादिग्रहधीरैर्ज्ञेयंछादकवर्णवत्
चं. विम्बव्यास १६ चं.
ग्रहणज्ञानम्. चन्द्रविस्तारभूपांशादऽल्पमिन्दुग्र-
ग्रहणं सू. विम्बव्यास १२ सू.
हतथा ४२० सूर्यविस्तारसूर्यांशादऽल्पंतद्भास्करग्र-
ग्रहणं
हम् नाऽवश्यंदृश्यतेसंधिसांनिध्येसंशयंवदेत् ४२१
स्वल्पं ग्रहणं नरैः ग्रहणे
यस्मान्न्यूनंस्वग्रहंतु दृश्यतेमानवैर्नहि तद्ग्रहेसंधि-
स्वल्पं
देशः स्यात्संधिस्थानाद्यदाऽधिकम् ४२२ वान्यूनमं-
१२ मं.बु. वृ. शु. शं.
गुलाऽर्कांशसंधेः सांनिध्यमीरितम् भौमादिग्रहणंस्व-

बिंम्बव्या.
स्वव्यासाऽर्धेऽल्पंनदृश्यते ४२३ सूर्यग्रहणेग्रास
दर्शनयुक्तिः क्वस्थिरेबंधपानीयेशुद्धे विस्तारसंयुते
सू. ग्रहणं
स्वल्पेतद्वायुयत्नाढ्येपश्येत्तद्भास्करग्रहं ४२४ बिम्बाऽ
धोर्द्धशाकौव्यस्तौ विज्ञेयौतत्रपण्डितैः सत्काऽभ्रमय
कृष्णरंगादियुक्तेन आकाशे सू.
पट्टेन कृष्णाद्याढ्येनवाम्बरे ४२५ भास्करग्रहणं
पश्येद्दृश्यतेतद्यथोचितम्

अथ चन्द्रग्रहणेस्थूलपरिलेखविधिः

सू. चं. शरं चं. बाणं मं.
सूर्येन्द्वोर्ग्रहणेप्रोक्तंबाणमिन्दुशरस्फुटम् ४२६ भौम
बु. वृ. शु. श. ग्रहणे चं.
ज्ञादिग्रहेप्रोक्तछादकस्यशरंशरम् चन्द्रस्यग्रहणे
व्यो.
भूभाव्यासोत्थंकुण्डलंलिखेत् ४२७ कृत्वाचतुर्द्दि
पू.प. प.पू. द. उ.
शंतस्यव्यस्तंपूर्वाऽपरंलिखेत् याम्योत्तरंयथायोग्यं
कृत्वातांदिशंतथा ४२८ मध्येकेंद्रंलिखेत्केंद्रादि
चं. शरां उ. द. चं.
न्दोर्बाणांगुलोन्मिते दूरेऽन्तरेशराशायामिन्दोश्चिह्नं
चं.विं.व्यास
समालिखेत् ४२९ तच्चिह्नात्परितश्चेन्दोर्व्यासार्थं
चं. चिह्नं
कुण्डलंलिखेत् तत्रेन्दोःकुण्डलस्यैवमध्यांऽकंकेंद्र-
पू.प. प.पू.
मुच्यते ४३० कृत्वाचतुर्द्दिशंतस्यव्यस्तंपूर्वाऽपरंलि-

खेत् याम्योत्तरंयथायोग्यंकृत्वात द्विदिशंतथा ४३१
पत्रोत्थंशीतगोर्वृत्ततुल्यंवृत्तंविचक्षणैः चन्द्रवृत्तोप-
रिस्थानेपूर्वात्पश्चिमसम्मुखम् ४३२ निष्कास्यैवहि-
तत्कालेदृष्ट्वाभूद्युतिकुण्डलम् आदिमध्यान्तदेशा-
दीन्वक्तव्यंग्रहणेविधौ ४३३ सूर्यग्रहणेस्थूल
परिलेखविधिः भास्करग्रहणेभानोर्व्यासोत्थकु-
ण्डलंलिखेत् याम्योत्तरंयथायोग्यंपूर्वापूर्वविपर्य्य-
यात् ४३४ संविधायरवेर्वृत्तेमध्येसूर्यांऽकमालि
खेत् सूर्यांऽकान्तच्छराशायांदूरेबाणांऽगुलोन्मिते
४३५ चिह्नंकृत्वांऽकतश्चन्द्रव्यासोत्थकुण्डलंलिखेत्
व्यस्तपूर्वापरतत्रसौम्ययाम्ययथोचितम् ४३६ कृ-
त्वापत्रोद्भवंवृत्तंसूर्यकुण्डलसम्मितम् सूर्य्यकुण्डल
वह्निभिश्चांऽकितपात्रमुच्यते ४३७ सूर्यवृत्तोपरि-
स्थानेपात्रंनिःसारयेद्बुधः तथार्कग्रहणेस्पर्शमध्य-
मोक्षमुखस्थलान् ४३८ पण्डितैस्तत्क्षणेदृष्ट्वावक्तव्यं
तद्ग्रहस्यच अनेनैवप्रकारेणस्फुटंमध्यग्रहेस्थलं४३९

स्पर्श मो.
स्यादाद्यन्तस्थलौस्यातांस्थूलौतौव्यावहारिकौ

भौमादिग्रहणेस्थूलपरिलेखविधिः

स्पर् मं ग्रहणे
सूर्यवद्भौमपूर्वाणांस्वग्रहे पात्रमाचरेत् ४४० तच्छा-
प. पू.
द्यकुण्डलस्योर्द्ध्वपात्रं निष्कासयेद्बुधः परांद्वापूर्वतो-
मं
बुद्ध्यापात्रंनिष्कास्यतत्क्षणे ४४१ भौमादिग्रहण
स्थानान्वक्तव्यंव्यावहारिकान्

अथ ग्रहणेषु सूक्ष्म परिलेख विधिः

पलः पलाविनाडीचविघटीविकलाचया ४४२ विलि
श्वासै ६ १
साऽत्रविलिप्तिश्चप्राणैः षड्भिः प्रजायते नाडीघटी-
चलिप्ताच लिप्तिकश्चकलः कला ४४३ लिप्तकोलि-
६०
प्तिकालिप्तोजायतेषष्टिभिः पलैः

अथ पूर्वापरान्तरोचितछाद्याछादक ग्रह स्पष्टरीतिः

इष्ट्या
मध्यग्रहणकालेष्टविश्लेषलिप्तिकाहतम् ४४४ वेगं
चं ग्रहणे चं स्प सू ग्रहेण सू चंद्रयो
भागसुखस्वस्वछाद्याछादकयोस्तुयत् दत्वालिप्ता-
चंद्रग्रहणे चंद्रस्पष्टे सूर्यग्रहणेस्सूर्यस्पष्टे ग्र
दिकं तच्चमध्यग्रहणकालजे ४४५ छाद्यखेटस्फुटेधी-

ध ऋ. ध ऋ. मध्यग्रहणकालादिष्टधिके धनंन्यूनेऋणं सू.चं.म.
रैर्द्व्यर्णमधिकोनके इष्टे सूर्य्यन्दुपूर्वाणाम्मध्यग्रहणका-
पू प. अंतरयोग्यौ परिलेखे
लतः ४४६ प्राक्पश्चाद्भेदयोग्योस्तश्छेद्यके छाद्यछादके
३०० कुण्डले
हस्तैः स्वाभ्राग्निभिस्तुल्यंचक्रवृत्तमुदीरितम् ४४७ सूत्रं
पू. प.
पूर्वाऽपरंचक्रजीवाजातिसमंलिखेत् पूर्वपश्चिमान्तरां-
पू प. अंतर
ऽशानयनम्. छाद्याछादकयोरिष्टे प्राक्पश्चाद्भेदयो-
पू.प. पू. प. छाद्याछादकयोः
र्म्ययोः ४४८ सव्यभेदाऽशकाःपूर्वाऽपूर्वभेदाऽशकास्त-
२० पू प.
योः स्युस्तेंऽशाः शून्यनेत्रघ्नाः पूर्वाऽपूर्वाऽन्तराऽङ्गुलाः
सू. चं.ग्रहणे.
४४९ स्युर्भानुग्रहणेस्थूलास्तेसामान्याविधुग्रहे

सूर्यग्रहणेस्पष्टपूर्वपश्चिमान्तरांगुलानयनम्.

स्वेष्टेकामोद्भवान्छन्नाज्जातामिष्टंतुयद्भवेत् ४५० तद्दी-
अंतर १२०
र्घमुच्यतेस्वेष्टदीर्घयोर्भेदलिप्तिका खार्कघ्नाद्यंऽगुला
पू प. सू.
दिस्तुपूर्वाऽपूर्वाऽन्तरंभवेत् ४५१ सामान्यंभास्करस्या-
पू प. चं.सू. सामान्या पूर्वापूर्वान्यगु-
ऽथपूर्वाऽपूर्वान्तराऽङ्गुलाः सामान्यास्तेतयोः खाश्विभ-
ला:२० भक्ताः चोपूस्यात् तस्यार्द्धस्यजीवांशाः २०निघ्नाः पूर्वापूर्वान्तरांगुलाः स्युः
क्ता भागादिकंभवेत् ४५२ तस्यखंडांशबाहुज्याखा-
२० पू प. अंतर
श्विघ्नीचांऽगुलादिकम् तत्पूर्वाऽपूर्वविश्लेषंविज्ञेयंछे-
परिलेखयोग्यम् पू.
द्यकोचितम् ४५३ अथेष्टग्रासानयनम्. पूर्वाऽ

पं. वर्गे शरम्
पूर्वाऽन्तरेस्वग्रेस्वग्रमिष्टोत्थमार्गणम् युक्त्वातस्यप-
मू. बिम्बव्यास. योगार्द्ध
दर्हित्वाविस्तारैक्यदलेतयोः ४५४ छाद्याछादकयोः
शेषंतद्ग्रासंस्वेष्टजंभवेत् इष्टग्रासात्पूर्वापूर्वान्तरा-
नयनम्. तत्स्वेष्टक्षणजंग्रासंहित्वाछादकछाद्ययोः
बिं. व्या. यो. ग्रे. अ वर्ग शरवर्गयो अंतरम्
४५५ विस्ताराऽर्द्धयुतोशेषवर्गेष्टोत्थेषुवर्गयोः विश्लेष-
मू. मू. प. ग्रहणे पू. प.
स्यपदज्ञेयप्राक्पश्चादऽन्तरंग्रहे ४५६ पूर्वाऽपूर्वाऽ
मानैक्यखंडाधिकं
न्तरंयस्मिन्कालेछादकछाद्ययोः बिम्बव्यासाङ्गुलैक्या-
ग्र.
ऽर्द्धादऽधिकंयदिजायते ४५७ तत्खेटग्रहणेतस्मिन्का-
ग्रहणं
लेनैवग्रहोभवेत् चन्द्रग्रहणेपरिलेखविधिः वृत्त-
चं. ग्रहणे
मिष्टकुभाव्यासजातमिन्दुग्रहेलिखेत् ४५८ तस्यप्रा-
पू.प. पं.पू. द. द. उ. उ.
गपरव्यस्तंयाम्ययाम्यंसमालिखेत् सौम्यंसौम्यंलि-
पू. पू. प.
खेत्प्राग्वत्तन्मध्येकेन्द्रमालिखेत् ४५९ सूत्रेपूर्वाऽपरे
पू. प. भूभावृत्तस्य पू. मो. चंग्रहणे
केंद्रात्प्राक्पश्चादऽन्तरेन्मिते पूर्वस्यामोक्षसान्निध्ये
स्प. + भूभावृत्तस्य प. चिह्न
स्पर्शास्मिन्तुपश्चिमे ४६० लक्षणंविलिखेत्तत्तु भेदके-
द. उ. बाण
न्द्रांकमुच्यते भेदकेन्द्राऽकतोयाम्यसौम्येस्पष्टशरान्मि-
चं
ते ४६१ स्थानेकेन्द्रंलिखेत्तस्मात्केंद्रास्त्र्याद्धिमदीधितेः

तत्कालव्यासजवृत्तंकृत्वातच्चंद्रकुण्डले ४६२ भूभायाः
कुण्डलंप्रासंयन्मितंतन्मितंग्रहम् तत्कालेचोषधीशस्य
विज्ञेयंप्रस्फुटंबुधैः ४६३ सूर्यग्रहणेपरिलेखविधिः
वृत्तामिष्टजचन्द्रस्यव्यासोत्थंभास्करग्रहे विलिखेत्प-
श्चिमेतस्यपूर्वंपूर्वेतुपश्चिमम् ४६४ याम्योत्तरंयथायो-
ग्यंमध्येकेन्द्रंसमालिखेत् केन्द्रात्पूर्वाऽपरेसूत्रेप्राक्-
पश्चाद्भेदसम्मिते ४६५ पश्चिमेमोक्षसांनिध्येपूर्वेस्प-
र्शसमीपके कृत्वाऽकमंऽकतोव्यस्तदिक्स्पष्टशरसंमिते
४६६ देशेकेन्द्रंविधायाऽत्रेष्टाऽर्कवृत्तंसमालिखेत् सू-
र्यवृत्तेगतंलिप्तचन्द्रवृत्तंचयन्मितम् ४६७ तन्मितंग्र-
हणंज्ञेयंपण्डितैरुष्णदीधितेः भौमादिग्रहणेपरि-
लेखविधिः याम्योत्तरंयथायोग्यंव्यस्तपूर्वाऽपरंतथा
४६८ एवंभौमज्ञपूर्वाणांविज्ञेयंग्रहणंबुधैः गणक-
स्योपविष्टस्यपूर्वमासनदिग्गतम् ४६९ पश्चिमंसन्मु-
खंज्ञेयंवामदक्षिणहस्तयोः पक्षयोश्चदलस्थानौसौ
म्यदक्षिणसंज्ञकौ ४७० विज्ञेयौछेद्यकेवृत्तेखेचरग्र-

स्प. यो
हणादिषु स्थित्यर्द्धगतयोः स्पर्शमोक्षयोः सूक्ष्मसंज्ञ-
योः ४७१ स्वेछयाऽत्रह्यधोर्द्धेऽपिग्रहणांशांऽशकस्य
च दर्शनायलिखेत्तत्रसूक्ष्मंतत्परिलेखकम् ४७२ दृ-
पुनःपुनः वारंवारः
ष्टातंचभवत्येवग्रासांऽशांऽशकनिश्चयम् एवंमुहुर्मुहु-
स्तस्माद्यावन्निर्विकृतिंव्रजेत् ४७३ ग्रहणांऽशांऽशक-
परिलेखं दिशा
स्तावत्तल्लिखेच्छेद्यकखलु मयाऽत्रपरिलेखेतु नाशाज्ञानं
नकथितम्
निजालयात् ४७४ उक्तंतच्छाद्यखेटस्यदिग्ज्ञानंकेंद्र-
तोदितम्

ग्रहणेशारव्यासयोजातिज्ञानम्.

* परिलेख शर व्यासं
छेद्यकस्यविधोस्पष्टबाणंबिम्बस्यविस्तृतिम् ४७५
वृत्तं रूपं
व्यासरूपंतुसंग्राह्यंनग्राह्यंकुण्डलाकृतिम्.

अथविम्बदिग्ज्ञानम् सूर्यादिग्रहाणाम्.

ग्र. दिशौ.
इष्टकालेतुतत्पात्रेछाद्यस्वस्वदिगंशकैः ४७६ स्याद्याः
दिशां चिह्नयुता
मांशांतुसंयातःसांकातांतुसमाचरेत् अंकस्तत्रां-

---

* सूर्यग्रहणे स्पर्शकाले चंद्रवृत्तस्यपूर्वस्यां रविवृत्तस्य पश्चिमं भ-
वति सूर्यग्रहणेमोक्षकाले चंद्रवृत्तस्यपश्चिमेसूर्यस्य पूर्वांशंभव-
तिंचन्द्रग्रहणेस्पर्शे भूभायाः पश्चिमांशेचंद्रवृत्तस्यपूर्वांशंगच्छति
चंग्रहणेमोक्षे भूभायाः पूर्वांशेचंद्रवृत्तस्यपश्चिमांशं भवति

वृत्ते   प्रथमचिह्न
दिचिह्नः स्यात्स्वेष्टव्यासोत्थकुण्डले ४७७ आद्यकस्य
तुल्य   चिह्न
समाशायांलांछनंत्वऽन्यमुच्यते अन्यांऽकोपरितंदत्वा
प्रथम   ऊर्द्धीकृतस्य   ग्रह
चाद्यकमूर्द्धितस्यच मात्रस्यैवोर्द्धिते पात्रे तद्बिंबस्यादि-
दिगंशांकः   दिशां पू. द. प. उ.
शाभवेत् छाद्यस्याशांशके वृत्ते कृत्वा काष्ठाययाचिता
चं. मध्यग्रहणस्य   चं.
४७९ तत्रमध्यग्रहस्यैवकालेस्याच्छीतदीधितेः केन्द्र-
भूभा   चं   बिंबकेन्द्रयोरंतरम् शरं   सू.
योर्भूमिभाचन्द्रबिम्बयोरन्तरंशरम् ४८० भास्करग्रह
सू. चं.
णाऽर्द्धस्यकाले भास्करचंद्रयोः बिम्बयोः केन्द्रयोर्भेदं
अंतरं शरं द. उ.   बिंबमानैक्यार्द्धे
स्याद्बाणदक्षिणोत्तरं ४८१ छाद्याछादकयोर्बिम्बकेन्द्र
बाणं
योरऽन्तरंशरम् प्रोक्तंयतस्ततस्तत्रव्यासैक्यार्द्धविर-
उ.
च्यते ४८२ छादकादुत्तरे छाद्येचेत्तदाछादकस्यच
द.   बिं. व्यासार्द्ध.
वृत्तकेन्द्राद्दक्षिणेतुछाद्यव्यासदलस्यच ४८३ अंगु-
तुल्य   चिह्न   द.
लैस्सम्मितस्थानेलक्ष्मणंविलिखेद्बुधः चेच्छाद्येछादकाद्या-
उ.
म्येस्यात्तदाछादकस्यच ४८४ वृत्तकेन्द्रादुत्तरेतुछा-
बिं. व्यासार्द्ध.   तुल्य   चिह्नं
द्यव्यासदलस्यच अंगुलैस्संमितस्थानेलक्ष्मणंविलिखे-
स्थानः
त्तथा ४८५ तच्चिह्नमादिदेशः स्याच्छेषमऽग्रहणंभ-
अग्रहणे बिंबव्यासे   ग्रहणयोग्य
वेत् अग्रहग्राहकव्यासे ह्रित्वा तत्स्याद्ग्रहोचितम् ४८६

द्वारं ग्रहणांशोग्ये ग्रहणमानांगुलाः
बाणंग्रहोचितंहित्वातच्छेषंग्रासमुच्यते.

अथग्रासयोजनानयनम्.

ग्रासा. बिंबव्यास.
स्वस्वछन्नांऽगुलाऽभ्यस्ताःस्वस्वविस्तारयोजनाः ४८७

किं व्यासां
स्वस्वव्यासांऽगुलैराप्ताःस्युःस्वस्वग्रासयोजनाः वृत्त-

कर्णज्ञानम्. वृत्ताऽभ्यन्तरसंस्थस्यतद्वृत्तस्पर्शक-

४ कोणस्य १ भु २
स्यच ४८८ चतुरस्रस्यैकबाहोर्वर्गस्यद्विगुणस्यच

मूलंतद्वृत्तविस्तारतुल्यंकर्णंचतद्भवेत् ४८९ एवंगोल-

कर्ण क.
स्यबिम्बस्यवाऽपिव्यासंभवेच्छ्रुतिः कर्णव्यासदलंचाऽ-

पिस्यादर्द्धस्यांशयेखलु ४९० । २४१३.

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मज प्रेमवल्लभ विरचिते
परमसिद्धान्तेग्रहणाधिकारश्चतुर्द्दशः १४.

अथ महापातानयनम्.

प्रयोजनदिने
गणितागतयोगस्यतुल्ययोगाऽर्थवासरे इष्टकालेद्ध

नक्ष. नक्षः नक्षत्र
यद्भंस्यात्तद्भंस्वेष्टभमुच्यते १ सांनिध्येहर्षणस्यैव

पातःस्याद्व्यतिपातकः तद्वद्वैधृतिसांनिध्येपातोवै-

१० ६० अयनांशान् ध·
धृतिसंज्ञकः २ दिग्घ्नान्षष्ट्युद्धृतान्मार्गभागान्स्वर्णान्
ऋ· ऋ· ध· १३।३१ २७
विपर्ययात् भार्द्धे दत्वाव्यतीपातो भेदत्वावैधृति र्भवेत् ३
गत घटी व्यतिपातवैधृति संज्ञकयोगयोः दिननक्षत्रस्य घटीगुणिता
भुक्तलिप्तास्तयोःस्वेष्टभस्य भोगकलाहृताः षट्तके-
६६ भक्ताः घ· व्यतिपातवैधृतियोगः घ· प्रथमयोगक-
रुद्धृताः स्पष्टाःस्युर्याताकलिकास्तयोः४ ताःप्राग्योगकले
लैर्युक्ता प्रयोजन दिने
र्युक्ता गणितेनागतस्य च योगस्याऽर्थ दिने मध्यकालश्चै-
काले
वाऽभत्तद्भवेत् ५ तन्मध्यसमये युक्त्वा कल्पितेष्टं कलादि-
सू· चं·
कम् अग्रेष्टं जायते मध्यकाले सूर्यशशांकयोः ६ आ-
सू· चं· क्रां क्रां
नयित्वा स्फुटक्रान्तिमऽग्रेष्टे च स्फुटाऽपमम् आनयेत्स्व-
सू· सू· चं· चं· क्रां घ·
स्वमध्याऽग्रकालोत्थाऽपक्रमाऽन्तरम् ७ लिप्ताद्यं कल्पिते
घटिभक्तं अंशाद्यं सू· चं· क्रां युक्तं
ष्टस्यं लिप्तासंस्याल्लवादिकम् स्वस्वक्रान्तिजवंचाऽथ
सू· चं· चं· सू· क्रां अंतरं
मध्यकालोत्थयोस्तयोः ८ चन्द्रभास्करयोः क्रान्त्योर्भे-
अल्पं क्रां चं· सू·
दन्यूनयदा भवेत् अग्रेष्टोद्भवयोः क्रान्त्योर्विश्लेषात्त
गतपातं भोग्यपातं
द्गतं स्मृतम् ९ पातं तद्वयस्ततो भोग्यं मध्यकालात्समी-
अयनांशी चं·
रितम् चन्द्रायनज्ञानम् . मार्गशीस्संस्कृतश्चन्द्रो
१० उ· ४ द· उ द· चं·
मृगकर्कादिषड्गः १०. सौम्यापागऽयनस्थस्तु विज्ञे-
तुल्या
यस्तद्विचक्षणैः पातनामज्ञानम् . स्यातामेकायन-

उ·उ· द·द· चं सू· राशी १२ योगं सम
गतौयदिशीतांशुभास्करौ ११ चक्रमैक्यंतयोस्तुल्या-
क्रां चं·सू· भिन्ना
क्रान्तौवैधृतिसंज्ञकः पातःस्याद्यदितौस्यातामऽतुल्या-
उ·द द·उ· ६ योगं क्रां
ऽयनगौभवेत् १२ षड्भमैक्यंतयोस्तुल्याऽपक्रमेव्य-
चं शरेक्रां संस्कारे
तिपातकः तत्पातस्तु भवेदिन्दोर्बाणाऽपक्रमसंस्कृतौ
क्रां शर भिन्नगोले चं
१३ यदिचन्द्राऽपमेष्वंशागोलयोरऽन्तरंभवेत् चन्द्रस्या-
क्रां अधिकं चं शर अयनांशैः
ऽपक्रमादूर्ध्वचन्द्रबाणंयदाभवेत् १४ मार्गांशैस्संस्कृत
चं समपदे विषमपदम् विषमपदे समपदं
स्येन्दोः पदेयुग्मेऽपरपदम् स्यादोजेतुसमंज्ञेयंनाऽस्त्यऽ
सू· प्रयोजनं चं अयनांशैः
आऽर्कपदाशयम् १५ संस्कृतस्यविधोर्मार्गभागैस्तत्त-
समपदं विषमपदं चं समपदं क्रां
त्पदंलिखेत् इन्दोर्युग्मपदस्थस्यप्रस्फुटाऽपक्रमंयदि
सू क्रां अधिकं
१६ सूर्यस्याऽपक्रमादऽल्पंतत्पातंगतमुच्यते चेदूर्ध्व
भोग्य चं·विषमपदे चं·ऽल्पक्रां· भो·च· ऽधि·क्रां· गतपातं स्यात्
मैष्यपातस्यात्तत्त्वथस्तपदेऽपरे १७
चं·सू· क्रां· चं·सू· ह्रास
पाताभावज्ञानम् . वृद्धिपक्षाऽपक्रमंस्याद्धासप-
क्रां तुल्यगोले
क्षाऽधिकंस्फुटम् यत्रचेत्तत्रतत्पाताऽभावंगोलेसमे
क्रां सू चं·सू·
स्मृतम् १८ वृद्धिपक्षाऽपमंमन्दवेगोत्थंभिन्नगोलके
चं क्रां
न्यूनंवाऽप्यऽधिकंशीघ्रवेगोत्थंचस्फुटीकृतम् १९
यत्रचैवतथावृद्धिपक्षाऽपक्रमकंतथा तत्रतत्पण्डितैः

पाताभाव स्
पातयोगाऽभावमुदीरितम् २० चेन्न्यूनंमन्दवेगोत्थं
क्रां चं
वृद्धिपक्षाऽपमंभवेत् तच्छीघ्रजवसंभूतंवृद्धिपक्षाऽप
क्रां
मंस्फुटम् २१ ह्यधिकंयत्रतत्राऽपिपाताऽभावमुदीरितं
क्रां स्
ह्रासपक्षाऽपममन्दवेगोत्थमऽधिकंयदि २२ स्यात्स्व-
+ शी चं क्रां
ल्पमाशुवेगोत्थंह्रासपक्षाऽपमंस्फुटम् तत्पाताऽभाव
मुक्तंचतद्वयस्तेपातसंभवम् २३ पातमध्यकालान-
चं स् मध्यादिष्ट चं सू
यनम्. चंद्रभास्करयोर्मध्यपूर्वेष्टोद्भवयोर्बुधैः मस्फु-
क्रां अंतरांशाः उ द
टक्रान्तिभेदांशास्तत्रगोलद्वयेत्तयोः २४ तत्क्षणोद्भवयोः
क्रां भुक्त्यंतरा
स्पष्टक्रान्तिवेगांतरांशकैः भक्ता दिनादिकंलब्धंगतपा-
ऋ. मध्यादिष्ट ध.
तेसदाऋणं २५ मध्यप्रागिष्टवारादौ भोग्यपातेधनंख-
मध्यादिष्ट
लु दत्वापाताऽर्द्धसमयंपातमध्यंचतद्भवेत् २६ मध्यप्रा-
गिष्टकालात्तुपातमध्यंयथाभवेत् तथातत्पातमध्यात्तु
वारंवार
पातमध्यंमुहुर्मुहुः २७ आनयेत्प्रस्फुटंपातमध्यमेव
क्रां चं सू
विचक्षणैः पाताऽर्द्धेप्रस्फुटक्रान्तिसाम्यंचन्द्राऽर्कयोर्भवे
उ द क्रां क्रां चं सू अंतर
त् २८ यत्रगोलद्वयेक्रान्त्योर्भागाद्यंचन्द्रसूर्ययोः भेदव्या-
चं सू बिंबव्यासयोगार्द्धात् अधिकम्
साशखण्डैक्याद्रूर्द्धंस्याच्चेत्तयोस्तदा २९ तत्रनैवहि

पातः स्यात्पातमध्योभयत्रच विम्बव्यासाऽर्द्धैक्यस्या-
र्द्धदिऽल्पंचंद्रार्कयोस्तयोः ३० भेदंगोलद्वयेक्रान्त्योःपा-
तमध्योभयत्रच स्याद्यावत्कालपर्य्यन्तंतावत्पातस्थि-
तिर्भवेत् ३१ पातस्पर्शपातमोक्षानयनम्.

रवाङ्गलिसार्द्धयहीनंतुपातमध्यक्षणंबुधैः कृत्वातत्त-
त्क्षणेचंद्रसूर्ययोरऽपमाऽन्तरम् ३२ नित्यंगोलद्वयेभा-
गपूर्वतद्भाजकम्भवेत् तत्रेष्टद्वयसम्भूतंचन्द्रभास्क-
रयोस्सदा ३३ विम्बव्यासार्द्धैक्याऽर्द्धदिग्घ्नंभाज
कभाजितम् स्यात्फलंलिप्तिकापूर्वंज्ञेयंतद्गुणकंबुधैः
३४ तंतथापातमध्येतु कृत्वायुक्तोनितंपुनः तत्क्षणो-
द्भवयोश्चंद्रसूर्ययोरऽपमाऽन्तरम् ३५ भाजकंजाय-
तेव्यासखण्डयोगाद्धृतंतथा भाजकेनोद्धृतंलब्धंलि-
प्ताद्यंगुणकम्भवेत् ३६ एवंतन्निर्विकारंतुलिप्ताद्यं
गुणकंबुधैः पूर्वकालोद्भवंपातमध्यतः पातमध्यके ३७
हित्वातपातस्पर्शः स्यादऽग्रकालोद्भवस्सदा युक्त्वातत्पा-
तमध्येतु पातमोक्षक्षणंभवेत् ३८.

संक्रमपुण्यकालानयनम्.

वेगांशैर्भाजितास्त्वाऽर्द्धयुक्तव्यासांऽगुलाः स्मृताः पु-
ण्यस्थित्यर्द्धलिप्ताः प्राक्पश्चात्सूर्यादिसंक्रमात् ३९।
२४५२ . श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभ-
विरचितेपरमसिद्धान्तेपातयोगाधिकारः
पंचदशः १५

अथ यंत्राधिकारः

गो॰यं॰ स्वस्थानाऽक्षांशकैस्तुल्यस्थानेंऽकंव्यक्षतोत्त-
रे कृत्वातन्निजभूस्थानंपिण्डयंत्रेतुकथ्यते १ निजभू-
सन्मुखंव्यक्षंतुस्वव्यक्षंतदुच्यते स्वव्यक्षाद्यदऽधोव्य-
क्षंतस्मान्निजपलांऽशकैः २ तुल्यांशेष्वऽन्यभागाख्ये
गोलाऽर्द्धेचिह्नमालिखेत् तंचिह्नंभूतलंज्ञेयंकृतगो-
लेयथोचिते ३ स्वस्थानात्कुण्डलंगोलेसर्वतःखनवां-
शकैः दूरेतत्क्षितिजंवृत्तंतद्गोलपरिधेःसमम् ४ तस्मिं-
श्चतुर्दिशंचस्वस्थानकेन्द्रात्समालिखेत् पूर्वदक्षिण-

योर्मध्येयाम्यपश्चिमयोस्तथा ५ पश्चिमोत्तरयोर्मध्ये
तद्वदुत्तरपूर्वयोः खांकांशाः स्युरऽतो दृष्टिवृत्तंचक्रल
वांऽकितम् ६ मूलंदैत्यालयेगोले त्वऽग्रंदेवालये भवे-
त् मध्यंव्यक्षगतंतेऽशास्तिर्य्यक्चक्रलवाः स्मृताः ७
गोलेमेरुकुमेरुभ्यांवृत्तान भ्रनवोन्मितान् चक्रांशैरं-
कितान्कृत्वापण्डितैरूर्द्ध्वकुण्डलान् ८ स्वस्थानात्स-
र्वतः खांकान् यंत्रांऽशकुण्डलान्लिखेत् नित्यंमेरु-
द्वयेलग्नंपूर्वाऽपूर्वयुतंतथा ९ व्यक्षीणांक्षितिजंवृत्तं
कृत्वाचक्रलवांकितम् तद्गोलपरिधेस्तुल्यंयद्वृत्ताऽभ्य-
न्तरंभवेत् १० मेरुभ्यांसंयुतंनित्यंचक्रकृन्तांविधायच
चक्रांशैरंकितंतस्यैकत्राऽर्द्धेव्यक्षमालिखेत् ११ व्य-
क्षात्तूभयतोभागान्क्रांत्यंशान्तान्परिस्मरेत् सर्वव्य-
क्षगतंवृत्तंविषुवत्कुण्डलंभवेत् १२ तच्चक्रांशांकितं
कृत्वाचिह्नंव्यक्षस्थले लिखेत् तर्कघ्नेनतलिप्तांऽशैस्तु-
ल्यस्थानेऽकृतोभयात् १३ वृत्तंचक्रकरन्दत्वातत्स्वक्रा-
न्तिस्थलेग्रहम् ज्ञात्वातत्क्षितिजावृत्तात्खेटंयावद्यदऽ

न्तरम् १४ स्वस्थानपृथिवीगभद्धियंत्रांऽशास्तेभवन्तिहि स्वस्थानाद्भहृदिक्सूत्रं दृग्वृत्ते यत्र गच्छति १५ तस्माद्या-
स्योत्तरासन्नभागाः स्युः स्वदिगंऽशकाः तद्गोलस्याऽच-
लंतुल्यभूमौतन्न्द्रतलस्थलम् १६ दत्वागोलाऽर्द्धदेशंतु
विज्ञेयंस्वस्थलंबुधैः तस्मान्निजांशयंविद्वानानयेत्स्व-
धियासदा १७ समवृत्तयंत्रम्. चक्रंधातुमयंकृत्वा
तद्वृत्तानद्रिसम्मितान् कृत्वासर्वाऽधिकंवृत्तंक्रांतिवृ-
त्तमुदीरितम् १८ क्रांन्तिवृत्तोनवृत्तंतुप्राक्पश्चा
द्वृत्तमुच्यते ततोऽल्पंक्षितिजंवृत्तंततोऽल्पंव्यस्तगंम-
तम् १९ ततोऽल्पंव्यस्तदृग्वृत्तंततोऽल्पंयाम्यसौम्यगं
सर्वाऽल्पंयंत्रभागानांवृत्तमत्रसुदीरितम्. २० चक्रां-
शैरंऽकितानेतान्संयुक्तांस्तुयथोचितान् कृत्वागोलां-
शयंविद्वानानयेत्प्रज्ञयासदा २१

अथरात्रिगतकालज्ञानम्.

रात्रौचक्राधियंत्रेणखेचरंचाऽवलोकयेत् येभासा-
स्तत्रयंत्रांऽशास्तैस्तत्खेटोदयाद्गताः २२ जायन्तेयाः

ग्रहोदयकालसूर्यास्तकालयोरंतरं-

ग्रहास्तासुरवेन्दुराकोदयोऽस्तयोः कालयोऽरंतरं

ग्रहोदयाद्गतकला सु यथोक्तितस्वर्णदत्वा रात्रिगतंस्यात्

व्योमगोदयाद्भास्करस्यच २३ अस्तन्यूनाऽधिकं

स्वर्णंदत्वारात्रिगतंभवेत् अज्ञातकोटिमानानयनम्

चक्रपादांऽशायंत्रस्य भामार्गेणानलेनवा २४ अज्ञात

कोटिशीर्षंतु दृष्ट्वांतत्रैवतं दृढम् कृत्वातद्यंत्रयोर्मध्येक-

र्णसूत्रस्यशान्तरम् २५ कल्पितंस्थापयित्वातुशंकुंऽग्ना

द्भापथेनच दृष्ट्वाभूमिलिखेच्चिह्नंमध्यनातल-चिह्नयोः

२६ हारः स्याल्लक्षणाऽज्ञातकोटिमूलाऽन्तराहतम् शं-

कुंहारोद्धृतंलब्धं तत्कोटेर्मानमीरितम् २७ शंकुंऽशो-

र्पयेन्मापकालेनातलचिह्नयोः मध्यंतल्लक्षणाऽज्ञात

कोटिमूलाऽन्तरंतया २८ तच्चिह्नंप्रतिबिम्बः स्यात्तच्छं-

कुर्लम्बमुच्यते तल्लम्बंतद्दृगौच्च्यंस्यात्खेटोभानयनेख-

लु २९ शंकुमूलांकयोर्मध्यंवस्त्वाभासमुदीरिता वस्तु

र्लम्बोच्यतेवस्तोराभास्वेष्टनराहता ३० वस्तुदैर्घ्योद्धृता

लब्धंतत्प्रभासमुदीरिता गम्यागम्यफले. यत्स्था

नस्यांशायंतत्तुपूर्वंकिंवाबन्नमतम् ३१ याम्यंदक्षकरेऽज्ञे

यंसौम्यंवामकरेभवेत् पृष्ठंपश्चान्मतंकेन्द्रात्तत्रस्थानं
केंद्रमुच्यते ३२ मापकयंत्रम्. वंशयष्टीसमंशंकुं
वीतिहोत्रकरोन्मितम् शुक्तिधातुमुखोद्भूतं कृत्वातस्य
दलस्थलात् ३३ अग्राऽन्तंनलिकाव्यासतुल्यंरिक्तंसमा-
चरेत् रिक्ताऽग्रेत्वऽग्रतोऽधस्तादंऽगुलद्वयेसम्मिते ३४
छिद्रंसूचीपयंकृत्वातूभयत्रविनिर्गतम् धातूत्थांनलि-
कांसाऽर्द्धहस्तांरिक्तसमांशुभाम् ३५ कृत्वातस्यास्तु
चैकाऽग्रादंऽगुलद्वयेसम्मिते देशेरंध्रंशुभंकृत्वानिर्गतं
चोभयत्रच ३६ नलिकारिक्तयोश्छिद्रयोगंसूच्यायथा
तथा कृत्वाइढंचरंरिक्तेनलिकाभ्रामकंशुभम् ३७स्व-
द्वाकेन्द्रादऽधोदेशेचोर्द्ध्वत्कर्णयोर्द्युतिम् कृत्वाकेंद्रद्वयं
जातमेवंधातुसमुद्भवम् ३८ कृत्वाकेन्द्रद्वयेछिद्रेशं
कोर्वन्तुलतासमौ तत्रकेन्द्रस्थलेयंत्रंतंस्थाप्यैवाऽवलो
कयेत् ३९

मापयंत्रं
कोटिः
कर्णः
भू
सूर्यः
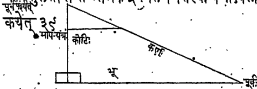
पूर्वरिव्यंनलिकायास्तु छिद्रेणैवविचक्षणैः. दृष्टातत्रैवतं-
वर्द्धासुदृढंनलिकासुरवम् ४० समन्ताद्भ्रामयन्पश्येत्तद्दृ-
त्तंतत्रजायते नल्यग्रनरयोर्मध्येतिर्यग्बाहुर्भवेत्फलम्४१
तस्माद्दूर्द्ध्वन्तुयत्कोटिरूपंतद्धारसीरितम् नलिकारिक्तयो-
श्छिद्रयोगस्थानंशिरंभवेत् ४२ तद्भूमिशिरयोर्मध्येको-
टिरिच्छासमीरिता इच्छाहतात्फलाद्धारंभक्ताल्लब्धंभुजं
भवेत् ४३ तद्भुजंतस्यवृत्तस्यव्यासार्द्धंसमुदीरितम्
तद्भुजंदर्शिताभूःस्यादेतत्स्थानसमेक्षितौ ४४ चेदेतच्छं
कुमूलस्यस्थानंकर्णसमंतदा दर्शिताधरणीकर्णतुल्याज्ञे
याविचक्षणैः ४५ चेदेतच्छंकुमूलस्यस्थानकोटिसमंत-
दा दर्शिताकाश्यपीकोटिसदृशीसमुदीरिता ४६ यन्त्वे-
तन्नलिकायुक्तंयंत्रंतन्मापकंभवेत् आदिःस्यात्कर्णख-
ण्डोऽत्रबाहोः खण्डंफलंभवेत् ४७ इच्छापूर्णश्चवाकिं
वाफलंतत्कोटिखण्डकम् इच्छाहतात्फलादादिभक्ता
त्पूर्णफलंभवेत्. ४८ फलंस्यात्कर्णखण्डोऽत्र दोःखण्डत्वा
दिरुच्यते इच्छापूर्णभुजंकिंवाकोटिखण्डफलंभवेत्४९

स्यादादिः कोटिखण्डस्तुदोःखण्ड फलमुच्यते पूर्णकोटि
स्तुवांछावाकर्णखण्ड फलंभवेत् ५० वेधलम्बोच्यतेलम्बं
कोटिरत्रसमीरिताः कोटिरूर्द्ध्वभुजस्त्वत्रबाहुस्तिर्य्य
ग्भुजो भवेत् ५१ बाह्वग्रकर्णयोः किं वाकोट्यग्रकर्ण
योस्तथा योगस्थानंतुविज्ञेयंकर्णारंभस्थलंबुधैः ५२

कर्णखंडं भुजखंड कोःखं. कर्ण भुजः कोटि

कोः खं. भुजखंडं कर्णखंडं कर्ण भुज कोटि
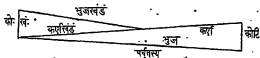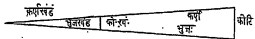
प्रकारान्तरेण. कर्णरूपस्यशैलस्यचारम्भस्थानसद्दशं
स्थाप्यतन्मापकंयंत्रंशैलारम्भक्षितौस्तुभम् ५३ पश्येत्त
न्नलिकाऽग्रेणशैलाऽग्रंचाऽग्रतोऽथवा शैलारंभंततोलब्धं
यत्कर्णंतिद्बभूर्भवेत् ५४ तत्रोक्तेनप्रकारेणबाहुंकोटिं
समानयेत् प्रकारान्तरेण. चेन्निजस्थानतोदूरेपर्वतः
श्रवणाकृतिः ५५ स्वस्थानाच्छ्रवणाकारशैलाऽग्रमऽव
लोकयेत् तद्दृक्सूत्रसमांभूमिंकृत्वास्वस्थानभूतले ५६

यंत्रंतन्मापकंस्थाप्यतन्नत्यऽग्रेणलोकयेत् प्राप्नोयंद्भू भु-
जस्त्वऽत्रतत्कर्णपूर्णमुच्यते ५७ स्वस्थानात्तन्नगारम्भ-
स्थानंयावद्यदंऽतरम् तत्पूर्णकर्णजेबाह्वौ हित्वाशैल भु-
जोच्यते ५८

शैलाग्रं
कोटिः
शैलः
पूर्णकर्णः
भुजः
शैलारंभं
स्वस्थानं
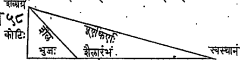
पूर्णकर्णोद्भवाकोटिः कोटिः स्यात्तन्नगस्यच तत्कर्णाकार
शैलस्यदोः कोटिर्वर्गयोर्युतेः ५९ मूलंतच्छ्रवणाकारशैल
कर्णमितिर्भवेत् शैलारम्भस्थलाच्चेत्स्यात्स्वस्थानंतुन-
तोन्नतम् ६० शैलारम्भस्थलंदृष्ट्वायत्पूर्णश्रवणंभवेत्
तत्पूर्णकर्णजंबाहुं ज्ञेयमत्रभुजाऽतरम् ६१ तत्पूर्णकर्ण-
जांकोटिंज्ञेयंकोटिफलाऽतरम् बाह्वऽन्तरंतुतत्पूर्वपूर्ण
कर्णोद्भवेभुजे ६२ हित्वाशैलभुजंप्राग्वद्विज्ञेयंगणको-
त्तमैः चेच्छैलाऽग्रान्निजस्थानमुच्चंकोटिफलाऽन्तरे ६३
प्राक्पूर्णकर्णजांकोटिंहित्वाऽद्रेःकोटिरुच्यते स्वस्थाना-
त्तन्नगाऽग्रंचेदुच्चंकोटिफलाऽन्तरे ६४ कोटिंप्राक्पूर्ण
कर्णोत्थांयुक्त्वाऽद्रेः कोटिरुच्यते स्वस्थानात्पर्वतारम्भ-

देशांचेदुन्नतंतदा ६५ पूर्वपूर्णश्रवोद्भूतेलम्बेकोटिफलाऽन्त-
रम् हित्वातत्पर्वतस्यैवंतत्रकोटिःसमीरिता ६६
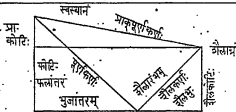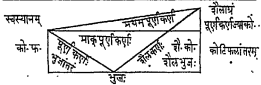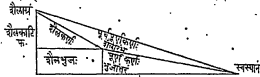
पूर्वाख्यपृथिवीस्थानाद्यत्स्थानस्यप्रयोजनम् दृष्टात्तत्स्था-
नकंकेन्द्रात्प्राग्वत्तन्मापकस्यच ६७ नल्यऽग्रेणोऽप्यते
याभूस्सापूर्णकर्णमुच्यते प्राक्पश्चात्संस्थितारेखाज्ञेया
तुल्यधराबुधैः ६८ पूर्णकर्णोद्भवांकोटिंज्ञेयंयाम्योत्तरं

भुजम् पूर्वकर्णोद्भवो बाहुःपूर्वाऽर्द्धे कोटिदः स्मृतः ६९
पूर्वाख्यपृथिवीकेंद्र मध्येतद्वसुधा भुजः स्यात्तत्कोटिद
योर्भेदं रुत्वातज्जायतेभुजम् ७० दोर्वर्गात्पूर्वकर्णोत्थ-
कोटिवर्गाऽन्वितात्पदम् कर्णंतत्पृथिवीज्ञेयातत्रपूर्वद्वया-
ऽन्तरे ७१ याम्योत्तरगतात्सूत्रात्पृष्ठेपरवनंयदा प्राक्पू-
र्वकेंद्रयोर्भेदे तत्पूर्वश्रवजं भुजम् ७२ युक्त्वातज्जायते
बाहुस्तद्बाह्वोर्वर्गसंयुतात् अन्यपूर्वश्रवोद्भूतकोटिव-
र्गाश्च यत्पदम् ७३ तत्कर्णंतुधराज्ञेयातत्राऽगऽन्यवना
ऽन्तरे प्रकारान्तरेण प्रयोजनिकदेशस्थंपर्वतंयदिज्ञा-
यते ७४ तच्छैलस्यशिरं दृष्ट्वातदृक्सूत्रसमस्थलम् रु-
त्वातत्रस्थितेनैवयंत्रेणाऽद्रेः शिरंतथा ७५ दृष्ट्वायालभ्य-
ते भूमिस्तत्कर्णपूर्वसुच्यते एवंखातजलादीनांवेधात्पू-
र्णाश्रुतिर्भवेत् ७६ पूर्णश्रवणसम्भूताकोटिःकोटिःसमी
रिता प्राक्पूर्वाच्छैलमूलाऽन्तंभेदंकर्णं भुजोच्यते ७७
दोःकोटिवर्गयोर्योगान्मूलंयत्तच्छ्रुतिर्भवेत् तत्कर्णंप्राग्व
नाऽढ्यऽग्रमध्ये भूमिरुदाहृता ७८ तत्रैववेधपूर्वाख्यम-

ध्येभूमिरुदीरिता वेधस्त्वऽत्रगभीरत्वंवेधः कोटिःप्रजायते ७९.

कर्णाकार भूमौकोटिभुजानयनम्.

स्थाप्यमापकरंयंत्रंकेंद्रे तुल्यंयथोचितं तद्भाण्डाऽग्राच्छुवाकार भूमौसूत्रंतुलम्बितम् ८० दत्वातत्सूत्रभूयोगस्थानंकेंद्राद्यदुन्मितम् तत्कर्णोऽशोच्यतेशंकोर्गर्भिभाण्डाऽग्रयोस्तथा ८१ मध्यंबाहुलवंप्रोक्तंवर्गयोरऽन्तरात्तयोः मूलंकोट्यंऽशकं ज्ञेयंकोट्यंऽशंचभुजांऽशकम् ८२ पूर्णकर्णाहतं कृत्वाकर्णांऽशेन समुद्धरेत् पूर्णौकोटिभुजौस्यातांतत्पूर्णश्रवणोद्भवौ ८३
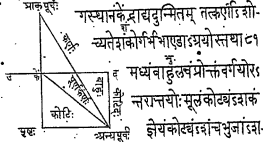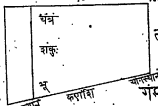
विनायंत्रेणगम्यागम्यमानानयनम्.

एकजातिसमेभूमौकेंद्रंचस्वस्थले लिखेत् केंद्रात्पूर्वाऽभिगांरेखांदत्वा भूमौयदिच्छया ८४ केंद्राद्वामकरेचिह्नकृ-

त्वाभूमौयदिच्छया तत्तुल्यकेन्द्रतोदक्षेदूरे चिह्नंसमाचरे-
त् ८५ प्रोग्रेखावदनात्तुल्येरेखेचोभयतोगतेकर्णाकारे
तयोरऽग्रेस्वस्वदिग्लांछनाऽन्विते ८६ स्यात्तांयथातथाक-
र्यैस्यात्तुल्यंत्रिभुजद्वयं याम्याद्वोत्तरतोदष्वापूर्वरेख्यंत
त्रलांछनम् ८७ कृत्वातल्लांछनेलम्बंतुल्यकर्णंचतुर्भुजम्
तत्क्षेत्रस्ययथाकेंद्राद्भूमिः पूर्वगताभवेत् ८८ केंद्राच्चो-
भयतःसौम्ययाम्यंकोटिद्वयंभवेत् तच्चतुर्भुजकोष्टस्य
चोद्वाहुप्रमितोत्तरे ८९ तत्केन्द्राद्दक्षिणेकिंवाचिह्नंतद्ग्र-
थमुच्यते कोष्टस्यैवचतुर्बाह्रोर्भूमिःस्याद्गुण्यसंज्ञकः ९०

सौम्यकेन्द्राऽन्तरेणाग्रंगुण्यमत्रविभाजितम् सौम्य

ग्रंथाऽन्तरेणैवपूर्वकेन्द्राऽन्तरं भवेत् ९१ याम्यकेन्द्राऽन्त-
रेणाग्रंगुण्यंचाऽप्यत्र भाजितम् याम्यग्रंथाऽन्तरेणैव
केन्द्रपूर्वाऽन्तरंभवेत् ९२ पर्वतमानानयनम् शैलाऽ
ग्रंकेंद्रतो दृष्ट्वापूर्वसंज्ञंतदुच्यते प्राक्सूत्राऽधःस्थलेकिं-
चिद्दूरेचिह्नंसमालिखेत् ९३ चिह्नेकोट्याकृतिंशंकुं प्राक्
सूत्रस्पृशकंन्यसेत् चिह्नकेन्द्राऽन्तरे बाहुः स्याच्छंकुःको-
टिसंज्ञकः ९४ दोःकोटिवर्गयोर्योगमूलंकर्णमुदीरितम्
तत्कर्णकिर्णखण्डः स्याद्दोःखंडंतद्भुजंभवेत् ९५ तच्छं-
कुः कोटिखंडःस्यात्तत्सौम्याद्वापिदक्षिणात् दृष्ट्वाप्राक्
संज्ञकंप्राग्वत्तद्दृकुसूत्रतलेयुतम् ९६ कोष्ठंचतुर्भुजंप्रा-
ग्वत्कार्य्यंस्यात्प्रातलाद्यथा कृत्वातथाभुजंचोर्द्ध्वसंज्ञंग्र-
थंप्रकीर्त्तितम् ९७ कर्णखण्डाहतंसौम्यकेंद्रयोरऽन्तरंत-
था ग्रंथसौम्यान्तरेणाप्तंभूमिः कर्णाकृतिर्भवेत् ९८ त-
च्चैवपूर्णकर्णः स्यात्पूर्णकर्णाहतंनरम् भक्त्वाश्रवणख-
डेनस्याच्छैलाऽग्रतलाऽन्तरम् ९९ दोःखण्डपूर्णकर्ण-
घ्नंकर्णखण्डविभाजितम् लब्धंशैलतलात्केंद्रंयावत्पूर्णभु-

जंभवेत् १०० एकपूर्वस्थलादऽन्यपूर्वस्यैवाशयंयदि बुद्धयातत्रनदापूर्वरीत्यापूर्वाऽन्तरंवदेत् १०१ एकपूर्वादऽन्यपूर्वं नीचोच्चंतुयदातदा ज्ञात्वालम्बपदस्थानंबुद्धयाचाऽग्राऽन्तरंवदेत् १०२.

अथ प्रकारान्तरेण गम्यागम्यमानानयनम्.

केंद्रंतुस्वस्थलंज्ञेयंयस्याऽर्थस्तद्वनोच्यते केंद्रान्निजेच्छयादत्वाद्दृक्सूत्रंवनसन्मुखम् १०३ कर्णःस्यात्केन्द्र-

तः किंचिद्दूरे बाहुं प्रकल्पयेत् तद्दोःकर्णाऽग्रयोर्मध्येसत्कोटिंचाऽपिकल्पयेत् १०४ साकोटिस्त्वादिकोटिःस्यात्तद्बाहुंवर्द्धयेत्तथा तद्भुजेष्टंलिखेत्केंद्रंतत्केंद्राद्वनसन्मुखम् १०५ दृक्सूत्रंस्वेच्छयादत्वात्द्वितीयःश्रवोच्यते इष्टकेन्द्राख्यतोबाहुरूपंसूत्रंप्रकल्पयेत् १०६ तत्सूत्रकर्णयोर्मध्येकोटिंप्राक्कोटिसम्मिताम् दत्वैवंयन्दवेद्बाहुस्त-

द्वितीयेभुजोच्यते १०७ केन्द्रद्वयोऽन्तरेणघ्नोवाहुर्वाह्व-
ऽन्तरोद्धृतः स्वस्वपूर्णंभुजंज्ञेयंकोटिस्तेनैवमर्द्दिता १०८
स्वस्वाऽल्पेन भुजेनासापूर्णकोटिः समोदिता पूर्णदोःको-
टिवर्गैक्यान्मूलंकेंद्रवनाऽन्तरम् १०९ विज्ञेयंवाऽप्यऽने-
नैवसर्वाऽगम्यफलंभवेत् उदाहरणम्
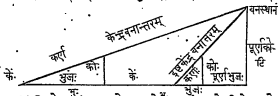
आकाश आकाश
ब्रह्म ५० वरुणजल
गौरीपुत्र
आकाशे कार्त्तिकेय ५०
विष्णु २५
शिव ३०

प्रथमकेन्द्रवनांतरम्पूर्णकर्णः ८० प्रथम-
पूर्णभुजं ६४ पूर्णकोटिः ४८ द्वितीयकेन्द्रवनान्त-
रं द्वितीयपूर्णकर्णः द्वितीयपूर्णभुजः ४० पूर्ण
कोटिः ४८ केंद्रयोरन्तरं २४ केन्द्रान्तर बाहू
त्थाकोटिः १८ केंद्रान्तरभुजोत्थकर्णः ३० प्र-
थमबाहुः १६ प्रथमाकोटिः १२ प्रथमकर्णः २०
प्रथमद्वितीयभुजान्तरम् ६ द्वितीयबाहुः १०
द्वितीयाकोटिः १२ द्वितीयकर्णवर्गः २४४ द्वितीयभुजाद्-
र्द्धप्रथमंपूर्णकर्णान्तं कोटिः ३५ $\frac{१}{२}$ प्रथमकेंद्राद्द्वितीय
भुजान्तबाहुजंकर्णः ४२ $\frac{१}{२}$ उदाहरणम्.

यथागणेशादुत्तरेस्वाग्नि ३० मितेशिवःगणेशात्पश्चिमे ५० खेषुमितेका-

र्त्तिकेयः कार्त्तिकेयोन्तरेतत्व २५ मितेविष्णुः कार्त्तिकेयोपरिङ्माकाशे पंचाद्रि ७५ मितेगोरी शिवाद्विष्णुदिक्सूत्रेतद्गणेशात्कार्त्तिकेयदिक् सूत्रेजलः गणेशात्कार्त्तिकेयसूत्रेजलोपर्य्याकाशेवरुणः जलाद्दक्षिणे-स्यांक्ष ५० मितेब्रह्मा ब्रह्मस्थानोपरिवियतिखबाणेन्दु १५० मिते मोक्षः सर्वेषांद्वयोर्द्वयोरन्तरंवद यथाशिवविरंच्योरन्तरम् १ शिवमोक्षान्तरम् २ शिवविष्ण्वन्तरम् ३ शिवजलान्तरम् ४ शिववरुणान्तरम् ५ तथाविष्णुगणेशान्तरम्. १ विष्णुगौर्य्यंतरम् २ विष्णुब्रह्मान्तरम् ३ विष्णुमोक्षान्तरम् ४ विष्णुजलांतरम् ५ विष्णुवरुणांतरम् ६ गणेशगौर्य्यंतरम् १ गणेशजलांतरम् २ गणेशवरुणांतरम् ३ गणेशब्रह्मान्तरम् ४ गणेशमोक्षान्तरम् ५ गौरीशिवान्तरम् १ गौरीजलान्तरम् २ गौरीवरुणान्तरम् ३ गौरीब्रह्मान्तरम् ४ गौरीमोक्षस्थानांतरय्योजनान्वद ५.

अथ स्वाशयस्थाने प्रत्यक्षांगुलानयनम्.

स्वाशयस्थानस्वस्थान भेदंयद्योजनादिकम् ११० तत्स्थानविवरंज्ञेयंतत्प्रत्यक्षविधौखलु शीतांऽशौर्मध्यलोकस्य व्यासार्द्धव्यासवर्जितात् १११ यत्खण्डंतद्दरंज्ञेयंचन्द्रेकांऽगुलयोजनैः संहृत्वास्थानविश्लेषंहारभक्तंचतत्फलम् ११२ विज्ञेयाः स्वाशयस्थानेतद्रूपांऽगुलयोजनाः तैराप्ताःस्वाशयस्थानजातमानस्ययोजनाः ११३ तेंऽगुलाःस्वाशाय
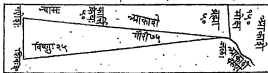
स्थानेज्ञेयाः प्रत्यक्षतोबुधैः प्रत्यक्षोत्थांऽगुलैर्निघ्नास्ते
रूपांऽगुलयोजनाः ११४ स्वांशयस्थानमानोत्था योजनाः
परिकीर्त्तिताः निजाऽभिप्रायदेशोत्था योजनास्तु विभा
जिताः ११५ तत्प्रत्यक्षसमुत्पन्नैरंऽगुलैः स्वांशयस्थ-
ले तत्फलंविबुधैर्ज्ञेयास्तद्रूपांऽगुलयोजनाः ११६ तेहा-
रयोजनैर्निघ्नाश्चन्द्रैकांगुलयोजनैः संभक्ताःस्वांशय
स्थानस्वस्थानविवरफलम् ११७ स्याद्गम्याऽगम्यमा-
नस्यमार्गोत्थं योजनादिकम्

अथ सूक्ष्मांशकज्ञानम्.

केशविस्तारवेदांशांयावत्सूक्ष्मांऽशकाः शुभाः ११८
स्युः सूक्ष्मकरणेत्वेवंस्यात्सर्वत्रफलंशुभम् येनयंत्रे-
एकेशस्यविस्तारं त्रिंशदंऽगुलम् ११९ दृश्यतेतेनयं-
त्रेणजायंतेसूक्ष्मभागकाः अथसमभूकरणरीतिः
शंकोरऽग्रादऽधोदेशेकिंचिद्दूरेमितेशुभम् १२० बाहु
वद्योजयेत्कीलमूर्द्धकीलंतुतद्भवेत् तद्वच्छंकुतलास
न्नेशंकोकीलंप्रयोजयेत् १२१ कीलंतलाऽभिधंतस्या

त्सूत्रंभाराऽन्वितंसुभम् सरलञ्चोर्द्धकीलाऽग्रान्तला

ऊर्द्धकीलं
सूत्रम्
शंकुः
तलकीलम्
गोली

ऽग्रंप्रस्पृशेद्यदि १२२ तच्छंकुस्तुयथायो-
ग्यमूर्ध्वीभूतमुदीरितम् शंकुकोटिसमंज्ञेयं
ज्ञेयौकीलौचदोः समौ १२३.

प्रकारान्तरेणसमभूकरणरीतिः

किं वाशंकुशिरे भाण्डं तिर्य्यग्वंशाऽर्द्धसदृश
म् अष्टाशाञ्चक्रकृद्दीर्घसूताढ्यंवाजलाऽन्वितम्.
१२४ काचेनाऽन्तरितंकृत्वातद्द्रव
भाण्डगंसमम् स्याच्चेत्तन्नायथायो-
ग्यमूर्द्धीभूतमुदीरितम् १२५.

पारदं
जलंवा
भाण्डं
भाण्डं
शं
कु

अन्यप्रकारेणसमभूकरणरीतिः

खवृक्तकेन्द्रगतस्थानेशंकौछिद्रंसमाचरे-
त् तद्रंध्रान्तर्गतंसूत्रंतूलोत्थवाऽन्यवस्तुजम् १२६
तत्सूत्राऽग्रद्वयंबद्ध्वापूर्वाऽपूर्वेदृढंबुधैः एषाखवृक्ताप्रसि
द्धास्यादऽत्रनामूलसंयुतम्. १२७ गोलरूपंमहाभारं
कृत्वास्यात्तन्नरःसमः एषन्तुदेशकः प्रोक्तस्तुल्यभू-

करणेसदा १२८ तुरीययंत्रेणसमभूकरणरीतिः
चक्रपादांशयंत्रस्यचाद्यंऽशस्यादिमस्थले दत्वानतकेन्द्र
जंसूत्रंपश्येत्तद्भापथेन च १२९ इष्टांशांदृश्यतेयत्रतत्पृ
थ्वीयंत्रकेन्द्रयोः विश्लेषप्रमितंचोच्चदेशांशेयंविचक्षणैः
१३० तोयप्रवाहमार्गादौतुल्यभूकरणेकिल अग्रंतज्जल-
मार्गस्यकिंचिन्नीचंसमाचरेत् १३१ समभागविषम-
भागज्ञानम्. ओजभागविहीनस्तुतोयश्चादर्शपूर्व-
कः यंयंपश्यतितंतंतुदर्शयित्वेवनिश्चयात् १३२ कस्य-
चिन्नेकरवेटस्यबिम्बंनेत्राऽङ्कवत्समम् नाऽस्तीतिनिश्च-
याज्ज्ञेयंयतोऽदृश्योनदृश्यते १३३ रात्रौसूर्यादिको
ऽदृश्योऽप्यऽत्राऽदृश्य उदीरितः सर्वतोऽन्तरितोयत्तुत-
द्वार्त्तानाऽत्रकीर्त्तिता १३४ अथमत्स्ययंत्रेणदिक्सा-
धनम् ग्वाल्यूरेलभ्यतेऽन्यत्रचुम्बकःकुत्रचित्तथा दि-
क्साधनंभवेद्यंत्रंश्रेष्ठंतच्चुम्बकोद्भवम् १३५ दृष्ट्वाय
स्तरोलोहंतंतत्कालेऽवकर्षति वालोहः मत्स्ययंत्रम्
प्रस्तरंदृष्ट्वायंतंतत्राऽवकर्षति १३६.

तंज्ञेयंचुम्बकंतस्यमत्स्यवद्यन्त्रमाचरेत् तुल्यभूमिस्थ-
लेसूचीमूर्द्ध्वीकृत्वाततोबुधैः १३७ सूच्यऽग्रेस्थापयेन्म
त्स्यमध्यंतिर्य्यक्तयातथा अष्टाशाश्चक्रकंचैवकृत्वा
मत्स्यमुखःसदा १३८ उत्तरेदक्षिणेतस्यपुच्छोगच्छति
नित्यशः भवेन्नाकर्षणंदूराल्लोहचुम्बकयोर्मिथः १३९
पुष्टमाकर्षणंज्ञेयमेवंचुम्बकयोर्मिथः चुम्बकादिपदा-
र्थस्तुह्युत्तरादऽन्यदिङ्मुखः १४० कदाचिल्लभ्यतेयर्हित
त्प्राग्वन्मत्स्यमाचरेत् तर्हितन्मत्स्ययंत्रेणतद्दिक्तःसाध-
येद्दिशाम् १४१ चुम्बकोद्भवयोर्मत्स्ययंत्रयोस्तुपरस्परं
जायंतेसंयुतिः पुच्छमुखयोर्नैकयोस्तयोः १४२ तन्मत्स्य
यंत्रसांनिध्येयद्दिग्वाचुम्बकःस्थितः तद्दिक्कंमत्स्ययंत्र-
स्यलांगूलोयातिवामुखः १४३ तत्रयाम्योत्तरेमत्स्ययंत्र-
पुच्छस्तुवामुखः नह्रियात्सऽथतद्दृश्याऽदृश्यचुम्बक-
योर्भवेत् १४४ शक्तिःसमाबृहत्स्वल्पमाकर्षत्येवनि-
श्चयात् पुच्छंपुच्छोमुखंवक्त्रःसंत्यजत्येवनिश्चयात्*
१४५ **शंकुयंत्रज्ञानम्.** शंकुयदिच्छयाकार्य्यंदी-

*चुंबकाद्यधिशत्त्यावामत्स्ययंत्रमुखंयदि दक्षिणेयातितत्पुच्छमुत्तरेखलुगच्छति १५६

र्घवाद्द्वादशाऽङ्गुलम् शंकुःस्याद्वृत्तयंत्रस्यव्यासाऽर्द्धे
नोन्मितःसमः १४६ वर्त्तुलोऽग्रेलघुस्तौल्येधातुजोमूल-
जोथवा तच्छंकोर्भाऽग्रमध्याऽशाकारकस्यलघुस्यच
१४७ मूलांऽशंस्थापयेत्केन्द्रेऽग्रस्येष्टेचोर्द्धितस्यच
स्वदेहशंकुज्ञानम्. स्यान्निजेन्द्राऽङ्गुलैरंऽघ्रिरंग
स्वाङ्गुलैर्भवेत् १४८.

अथपथदण्डयंत्रात्समार्द्रसमस्थानात्स्वे-
ष्टेद्वादशभागशंकोः सूक्ष्मछायानयनम्.

दण्डंकाष्ठमयंकृत्वादीर्घंवेदकरोन्मितम् अव्यंगंस्तद
ढंतुल्यंकोमलंचसुवर्त्तुलम् १४९ पथदण्डोच्यतेतत्तुप-
थदण्डस्यमस्तकात् द्व्यंगुलाऽधःस्थलेमार्गदण्डेवर्त्तु-
लरूपकम् १५० रंध्रंतिर्य्यग्गतंकृत्वातद्ग्रेसूत्रमेख-
लाम्योजयेन्मेखलासूत्रंवितस्तिप्रमितं भवेत् १५१
सूत्रमूलाऽग्रयोर्योगंकृत्वास्यात्सूत्रमेखला पूर्णंतत्प-
थदण्डंतुसूर्य्यांशैः परिलक्षितम् १५२ स्वस्वांऽशाऽव
यवैः सूक्ष्मैश्चांऽकितंसंविधायच तद्वत्मंदण्डभाया

प्रयोजन् येनप्रकारेण
स्तुह्यांशायेष्टक्षणेबुधैः १५३ यथानपथदण्डस्यमूलं
भू छा.
त स्थितिपूर्वकम् तत्रभाग्रहणस्थानंप्रस्पृशात्येवतत्त-
हस्तेन
था १५४ गृहीत्वामेखलाऽग्रांशामुत्कर्णाकारपाणिना
सूर्यादिछायाकरसन्मुखे
लम्बवन्मार्गदण्डन्तुदत्वाभाकरसन्मुखे १५५ मार्गद-
ण्डाऽग्रवृत्तस्यप्रांऽत्यभागोद्भवाप्रभा तुल्यभूमिस्थ-
भू
ले किं वापङ्कपूर्वसमस्थले १५६ वाऽर्द्धतुल्याऽवनिस्था-
नेपट्टादौवाऽर्द्धतुल्यके यत्रस्पृशातितन्मध्यंछायाऽग्र
स्थानमीरितम् १५७ तन्मार्गदण्डमूलस्यपरिधिप्रांऽ
त्यजाप्रभा यत्स्थानंप्रस्पृशात्येवतन्मध्यंकेन्द्रमुच्यते
छा: कर्ण
१५८ तद्भाऽग्रस्थानतःकेन्द्रदिक्शीर्षश्रवरूपकम्
१ जातिः
चेत्स्थानमुन्नतंतत्रयावदेककुलभवेत् १५९ तावत्त-
उच्च
त्स्थानकंतुंगकर्णंज्ञेयंविचक्षणैः छायाऽग्रस्थानकं
चाऽत्रप्रांऽत्यांऽकंपरिगीयते १६० यत्रभाऽग्रस्थला
क
त्केन्द्रदिक्पादश्रुतिरूपकम् स्थानकंजायतेनीचंया-
कर्ण
वत्केवलजातिकम् १६१ तावत्तद्देशकंज्ञेयंनीचंश्रव-
मथमांक चिः
णकंबुधैः तत्रभाऽग्रस्थलंचाद्यलक्षणसमुदीरितं १६२

यत्केन्द्राऽभिमुखंकर्णंनीचकर्णंतदुच्यते केन्द्रदिग्वि-
मुखंकर्णमुच्यतेतुंगकर्णकम् १६३ एकजातिस्थलंचा
ऽत्रपूर्णश्रवणमीरितम् अत्रकर्णशिरस्स्थानमाद्यंऽकं
समुदीरितम् १६४ प्रांऽत्यांऽकं प्रोच्यतेकर्णप्रारम्भ
स्थानकंतथा दोर्मूलंकोटिमूलेस्यात्कोटयऽग्रेकर्णमस्त-
कम् १६५ स्याद्बाह्वऽग्रस्थलंकर्णप्रारम्भस्थानमुच्य
ते आद्यंऽकाऽदन्त्यचिह्नाऽन्तंपथदण्डाऽत्यकं यदा
१६६ तर्हितत्पथदण्डंतुप्रांऽत्याद्यांऽकोपरिस्थले द
त्वाचाद्यांऽकतःप्रांऽत्यचिह्नंतत्पथदण्डके १६७ यद्बा
ग्रंप्रस्पृशत्येवतद्दण्डांक मुदीरितम् सूत्रंगुरुपदार्था
ढ्यंरुलातल्लम्बदोच्यते १६८ आदिलक्षणादिग्भिन्न
दिक्कंगम्यंस्थलंभवेत् आकाशाऽभिमुखंप्रांऽत्यचि-
ह्नादुत्थापयेच्छनैः १६९ पथदण्डाऽभिधंदण्डलक्ष-
णाल्लम्बदंशनैः दद्याद्गम्यस्थलेयावल्लम्बदोऽग्रेवगच्छ-
ति १७० तावदुत्थापयेन्मार्गदण्डमेवततोयदा यस्मा
दुत्थापनान्मार्गदण्डादऽन्त्यांऽक तत्तदा १७१ आद्यंऽ

काभिमुखंयातिलम्बदस्तुततः स्थिरम् तच्चाऽध्वद-
एडकं कृत्वाग्रांऽत्यांऽकोपरिसंस्थितम् १७२ यन्मार्गपथ
दएडे स्यात्तैर्भागाल्लम्बदं तथा तत्प्रांऽत्यांऽकस्थले द-
त्वायल्लम्बंतत्रलभ्यते १७३ तल्लम्बस्सद्यलम्बः स्याद्दएडां
ऽकस्थानतस्तथा आद्यांऽकस्थानपर्य्यन्तं मार्गदएडभु-
जंभवेत् १७४ कोटिस्तत्सद्यलम्बः स्यात्कोटिदोर्वर्गयोग
जम् मूलंनीचोच्चकर्णः स्यात्तत्क्षयस्वश्रुतिर्भवेत् १७५
दएडांऽकाऽद्यंऽकयोर्मध्ये पथदएडः श्रवं भवेत् स्वर्णंतत्स-
द्यलम्बन्तु तुगनीचश्रवं भवेत् १७६ यत्रगम्यस्थले वेधं
स्यात्तद्धे धौव्यसम्मितम् आद्यंऽकेस्तम्भमारोप्य चाद्यं-
ऽकंस्तम्भमस्तके १७७ कृत्वास्तम्भतलात्सूत्रं वेधा-
न्तं योजयेद्दृढम् तत्सूत्रं तच्छुवाकारं विज्ञेयं पण्डितो-
त्तमैः १७८ पूर्णश्रवणकं यत्र पथदएडाऽधिकं भवेत्
पूर्णकर्णशिरस्थानात्पथदएडोन्मितस्थले १७९ तत्राद्ये-
केश्रवारम्भस्थानकं जायते तथा तच्छेषस्थानकं चाऽ
पिपूर्णश्रवणकंमतम् १८० तत्पूर्णश्रवणं यत्राऽयनदएडा-

धिकं तथा जायतेतत्रतत्पूर्णकर्णमिस्तकं तस्तथा १८१
पथदण्डोन्मितस्थाने द्वितीयाख्य अवस्यच आरम्भस्था-
नमेवस्यादेवंबुद्ध्याबुधोत्तमैः १८२ केन्द्रभागाऽन्तर-
स्थानात्स्वसुगम्यस्थलान्तथा कोटीन्समानयेत्सर्वान्स-
र्वकर्णान्समानयेत् १८३ स्वश्रवक्षयकर्णचिह्नेयमऽश्रध-
नंसदा कर्णानांसंयुतिंकृत्वास्थानसूत्रंतदुच्यते १८४
संयोगंलब्धबाहूनांकालबाहुस्तदुच्यते कोटीनांस्वर्ण
संज्ञानांसंस्कारस्याऽवशेषकम् १८५ युक्त्वाधनमृणं
हित्वासूत्रेणतज्जायतेहरः कालबाहोहतंसूर्यहारासंस्वे-
ष्टभाभवेत् १८६ मापयोग्यधरोऽन्त्याऽशामेवंभाऽग्रस्थ-
लंभवेत् स्यान्मापोचितभूमूलदेशंतल्कें द्रकंतथा १८७
तत्रमापकदण्डेनमापयित्वैवपण्डितैः भूमिंमापोचितां
तत्रकर्णैक्यंदैर्घ्यमुच्यते १८८ संस्कृतिस्स्वर्णकोटी-
नांस्वर्णनीचोच्चकमतम् तल्केंद्राद्बाहुयोगंतुतत्रके
न्द्राद्भुजंस्मृतम् १८९ अथद्वादशांगुलशंकोश्छाया-
नयनम्- अंगुलैरर्कभिस्तुल्यंदीर्घसद्गुरुकाष्ठजम्

वाहस्तिदन्तसम्भूतंबाधातूत्थंचकोमलम् १९० कृत्वा
तुल्य
सुवर्त्तुलंकीलंतन्मूलपरिधेः समम्. कीलाऽग्रपरिधिंकृत्वा
शंकु
कीलाऽग्राद्ंङ्गुलोन्मितम् १९१ स्यान्नराधः स्थलंयन्त्र-
परिधि ४ कील ४
वृत्तचरणसंम्मितम्. तच्छंकु परिधेः कृत्वातावत्सूच्या
कील कील भोंचे
कृतिंनरम् १९२ कृत्वातच्छंकु मूलाच्चद्व्यंगुलोच्च्यस्थ-
छ केंद्र
लान्तथा स्वेष्टभापातपर्य्यन्तसमभूमध्यमस्थले १९३
शंकु छा
स्वेष्टेतत्कीलकंस्थाप्यतच्छाऽग्रंयत्रगच्छति तत्स्थानात्के-
१२
न्द्रपर्य्यन्तंद्वादशांऽशांऽकितेनच १९४ शंकुदैर्घ्योन्मि-
कीले छा
तेनैवकीलेनाऽन्येनमापयेत् तल्लब्धंस्वेष्टभाङ्गेयाह्यंऽगु-
कील परिधि स्थान छो
लाद्याविचक्षणैः १९५ तत्रनामूलवृत्तात्देशभास्पर्शि-
कील
तंभवेत् केन्द्रंसूक्ष्मतरं स्थूलंकेन्द्रंनातलमध्यसम्१९६
जलस्य ६०

घटीयंत्रज्ञानम्. घटिकापूर्णतोयस्यतोल्येषष्ठ्यं-
शकंपलम् स्यात्ताम्रमयकुम्भस्याऽधोभागसदृशांशुभं
छिद्र
१९७ तोल्येऽल्यंकेद्ररंध्राढ्यंदत्वाबन्धेऽमलेजले तत्पू-
६० ६०
र्णपतनंस्वांगवारंषष्टिंघटीषुच १९८ चेत्स्यात्तदा
घटीयंत्रंप्रस्फुटंतत्प्रकीर्त्तितम्.

अथदण्डयंत्रेणनाभाभागानयनम् शंकु-
ज्यार्द्धलवानयनम् यंत्रांशकोत्थंशानाम-
थभिनतयंत्रांशानांज्यार्द्धनियनम् यंत्रांशा-
नामर्थादुन्नतयंत्रांशानांज्यार्द्धनियनम्.

स्वेष्टेतद्गृहच्छायानयनम्.

५७।१७।४२

पूज्यांशैरंकितंचैवसुदृढंदण्डमाचरेत् १९९ अन्यंग
तस्यदण्डस्यमूलंदत्वासमक्षितौ दण्डंभाकर्णवद्दत्वा
तस्याऽग्रंखेटसन्मुखे २०० दण्डाऽग्राल्लम्बकंदत्वांत-
ल्लम्बपतनस्थलम् स्यात्केन्द्रंकेन्द्र पर्य्यन्तंदण्ड मूलस्थ-
लाद्भुजम् २०१ मापयित्वैवदण्डेनलभ्यन्तेतत्रयेलवाः
स्युस्तेकीलप्रभाभागास्तेषामर्ङ्काङ्कमाचरेत् २०२
तन्मध्यांऽकोच्यतेकेन्द्र पर्य्यन्तंमध्यलक्षणात् अन्त-
रंजायतेचाऽर्द्धबाहुर्मध्यांऽकतोभयात् २०३ तुल्यको-
टयौकृतौदण्डमध्येतुल्यौतुकर्णकौ दत्वातत्कर्णयोर्मा-
र्गेदण्डमूलस्थलात्तथा २०४ तद्दण्डकोन्मितौस्थानौ
केन्द्रात्तुल्यस्थलंगतौ स्यातांतौतुस्मृतौकोटिरूपौनृ-

शंकु छा॰ भागा +
ज्याऽर्द्धकोन्मितौ २०५ अत्रनाभालवाउक्ताएकाबा-
एकआबाधांशाः दंडाधाभाग-
धाऽशकाःखलु दण्डमूलान्तदऽग्रांऽतग्राह्यं भूसन्मुखा
ग्रहःसन्मुखेदेयम् छा अंशे ९८ ३२८३।४३।१ मू
शकम् २०६ शंकुभालववर्गोनात्पूज्यवर्गाञ्चयत्पदम्
शंकुज्यार्द्ध.
तद्भवेन्मृज्यकाखण्डभागाद्यकोटिरूपकम् २०७ ना-
शंकु छा॰
भाऽशा यंत्रकोटयंऽशज्याऽर्द्धांशाः समुदीरिताः शंकु
ज्याऽर्द्धांऽशकाश्चोक्ता यंत्रांऽशज्यादलांऽशकाः २०८
५८ ५७।१७।४२
नागाक्षांऽशांऽकितंकृत्वादण्डदैर्घ्यन्तुतस्यवै पूज्या-
०।४२।१८ ५७।१७।४२
धिकांऽशकं छित्वास्याद्दण्डं पूज्यलक्षितम् २०९
शंकुछायालवा शंकुभा॰ शंकु अर्द्ध
शंकुभानयनम्. नाभाभागाहतकीलनृज्याखण्डा-
भक्तं
शकोद्धृतम् जायतेतद्ग्रहच्छायातच्छंकोस्स्वेष्टजा

स्फुटा २१०

अथ तुरीययंत्रेण यंत्रांशज्ञानं शकुज्यार्द्धां-
शकज्ञानम्. शंकुछाया भागज्ञानम्.

तुरीय
चक्रपादांशजंयंत्रंलोकेयन्त्रमुदीरितम् अंशारम्भ-
आकाशे ९०
स्थलाद्यंत्रेकेन्द्राऽन्तंगगनं भवेत् २११ खांकांशास्था-
क्षितिजं चि॰ सम्भूमौ
नतः केन्द्रं यावद्यंत्रेकुजं भवेत् अंकंतुल्यावनौकृत्वा

तद्भूगर्भमुदीरितम् २१२ यंत्रंप्रसार्य्यतद्भूमौभूगर्भेयं
त्रकेन्द्रकम् दत्वाभूगर्भतःखेटदिक्सूत्रेव्योमसंज्ञकम्
२१३ दत्वातत्रहितद्यंत्रमाकाशाऽभिमुखंदृढम् ऊर्द्ध्वी
कृत्वैवतत्कालेप्रतियंत्रांऽशकादिषु २१४ कृत्वान्वारम्भ-
कंसूक्ष्मसूच्यऽग्रेणायदंऽशकात् सूच्यऽग्रजाग्रभायं
त्रकेन्द्रे तत्खेचरस्यच २१५ यातितद्भागकंज्ञेयंतत्का
लेतद्ग्रहस्थलम् वालम्बाकारसूत्रस्ययुक्तयातद्व्योम
सन्मुखम् २१६ ऊर्द्ध्वीकृत्वाकरादौतुयंत्रंन्यस्यग्रहस्यतु
दिक्सूत्रेचहितत्कालेप्रतियंत्रलवादिषु २१७ तथान्वार
म्भकंसूक्ष्मसूच्यऽग्रेणविधायच छायासूच्यऽग्रजाया-
तियंत्रकेन्द्रेयदंशकात् २१८ तल्लंबंतद्ग्रहस्थानंतत्क्ष-
णेज्ञेयमेवच तद्भागस्थानपर्य्यन्तंयेस्युरुन्नतभाग-
काः २१९ तत्रतेयंत्रभागाःस्युरिष्टेयंत्रांऽशकस्थलात्
यत्सूत्रंयंत्रकेन्द्राऽन्तंतत्कर्णपूज्यसम्मितम् २२०स्या-
त्तद्भामार्गसिंज्ञंचतद्दृष्टिश्रवणंभवेत् तत्रयंत्रांऽशकस्था-
नाद्यंत्रांऽशज्यादलोन्मितम् २२१ यदूऽधोऽभिमुखं

आकाशांसंज्ञातं शंकु शंकु
सूत्रंव्योमान्तलम्बरूपकम् नृज्याऽर्द्धजायते नृज्याऽद्री
आकाश शंकु छा
ऽभ्रसंयोगकस्थलात् २२२ केन्द्राऽन्तंचाऽन्तरंकीलभामा-
लव + यंत्रस्याक्षितिजाग्र +
गस्थानकं भवेत् कोट्याकारकुजाऽग्रंतु स्यात्तत्राकाश-
ज्याईन् + ५७।१७।४२ शंकुमानह
सन्मुखम् २२३ यंत्राऽशज्यादलेनास पूज्यकीलाहृतभ-
छा शंकु छायाकर्ण अंतर छा क्षितिज
वेत् भाकर्णस्यान्नृभाकर्णवर्गभेदपदंकुभा २२४ तत्कु-
खड्ग भु
जाऽग्रोर्द्धतस्तिर्य्यक्शय्यादोर्दंडरूपकम् दत्वासूच्यादि-
कंसूत्रमुखयुग्भारकस्यच २२५ अधिकांऽगाऽर्द्ध वि-
व्यासात्
स्तारादऽधिकंत ल्क्षणेहढम् तस्याऽग्रंसूचिकाऽग्रंस्या-
+
त्तद्दण्डाकारकस्यच २२६ कृत्वाऽधोदेशकेकेन्द्राद्दूरे
तद्दण्डकोन्मिते चिह्नमऽत्रसमस्थानेऽन्यत्राऽप्येवंधि-
बुद्ध्या
याचरेत् २२७ इष्टेतद्वद्दिक्सूत्रेतुल्यभूमण्डलस्थ-
क्षितिज + आकाश
ले कुजासन्नोर्द्धखस्थानाद्धारयुक्सूत्रसंज्ञकम् २२८
क्षितिज + चि
सूचिकाऽग्रस्पृशन्दत्वातत्केन्द्रासन्नलक्षणे जायतेत-
तुरीय +
द्यथायोग्यंयंत्रमाकाशसन्मुखम् २२९ **कोणप्रदयंत्र-**
कर्द्ध
विधानम्. तिर्य्यगूर्द्ध भुजौयस्य भवेत्तांवसुसम्मितौ
१ भूजस्य भुजयोः ६
एकस्यैवतयोर्मध्येषण्मितस्थानकेबुधैः २३० कृत्वाऽकं

लक्षणादऽन्यबाह्वऽग्रांतंदशोन्मितम्. स्याद्यदाश्रवणा कारंस्तस्तौतर्हिभुजौस्फुटौ २३१ तत्कोणप्रदयंत्रःस्या त्काष्ठजोधातुजोऽथवा

भृत्ययंत्रविधिः

पंचहस्तोन्मितौदण्डौवावंशौतुक्षितौवुधैः २३२ संप्रसार्य्यतयोस्स्वस्वमस्तकान्मुष्टिकोन्मिते कृत्वाऽधः स्थानकेयोगंस्फदृढंसभ्रमंस्थिरम् २३३ तद्भृत्यः प्रोन्यतेतद्वत्त्वऽन्यभृत्यंसमाचरेत् भृत्यपादौस्मृतौवंशाभागौयोगादऽधोगतौ २३४ तद्योगस्थानतः कर्णरूपावऽग्रौ परस्परम् वंशयोरुपरिष्टात्तःस्वेष्टेतत्स्वांशयोचितौ २३५ योगाऽधःपृथिवीदेशाद्दूरेस्थाप्योभयत्रच तद्भृत्यचरणौतेनतद्भृत्यश्चोर्द्धितोभवेत् २३६.

दण्डसूत्रेणताराखेटप्रभानयनम्.

ऽग्राकाशाऽभिमुखौभृत्यावूर्द्धीकृत्वासमाऽवनौ तत्स्वेष्टेखेटधिष्ण्यानांछायाज्ञानाशयायच २३७ दण्डमूलाऽभिवक्रेतुदण्डाऽग्रान्मुष्टिकोन्मिते दूरेदण्डाह्वयेस्थूलंगंभीरांऽकंसमाचरेत् २३८ योजयेदेकंभृत्यस्ययोगा-

ऽधोपक्षकेदृढम् गंभीराऽकस्थलेदण्डंचैवंदण्डाऽग्रसन्मु-
अंगुल ४
खे २३९ दण्डेमुष्टयुन्मितेदूरेदण्डमूलस्थलात्तथा कृ
गंभीर चि.
त्वास्थूलंगभीराऽकंदण्डंगम्भीरलक्षणे २४० अन्यभृ-
नक्ष. मुनि. ध्रु. सू.
त्ययुतिस्थानाऽधःपक्षेयोजयेदृढम् स्युस्ताराण्यर्कपूर्वा-
ग्र. ग्र.
श्चखेटास्ततखेटसन्मुखे २४१ दत्वादण्डाऽग्रभागंतु
धा.
स्वस्थानाऽभिमुखंबुधैः दण्डमूललवंदत्वायंत्रभामार्ग
वत्स्फुटम् २४२ तद्दण्डंस्थापयेद्दृष्ट्वादण्डाऽग्रांल्लंम्बसू-
त्रकम् दत्वातत्कोटिरूपंतुभाराढ्यंतत्तथादृढम् २४३
कृत्वातद्दण्डमूलात्तुसूत्रंतल्लम्बपार्श्वके दत्वातज्जा-
भु.
यतेबाहुर्बाहुलम्बयुतिस्थले २४४ दत्वाकोणप्रदंयंत्रं
१ भु. भु भुजः
तद्यंत्रस्यैकबाहुगम् दोःसूत्रंजायतेचाऽन्यबाहुगंकोटि
सूत्रकम् २४५ स्याद्बाह्यंदण्डदैर्घ्यस्याऽधोंऽशकंतत्र
प्रकाशे
तत्क्षणे चेद्भवेत्तिभिरंद्योतकृत्वातद्वीऽग्निपूर्वकैः २४६
दण्डाऽग्राल्लम्बसूत्रंतुदत्वातत्कोटिरूपकम् इत्थंसमा-
भु
नयेद्बाहुसूत्रंतत्कोटिसूत्रकम् २४७ स्याद्दण्डंतत्रदृ
ग्र.+ दर्शनकाले दृक्कर्ण
क्कर्णंतत्खेटालोकनक्षणे दृक्कर्णंकेन्द्रकीलाऽग्रमध्य

छा जल शंकु
सूत्रगतंभवेत् २४८ वाभाऽग्रस्थांऽबुकेंद्रस्थकीलाग्राऽन्त-
मध्य कर्ण छा
रसूत्रगम् स्यात्तद्दृक्श्रवणंसूत्ररूपंभामार्गरूपकम् २४९
स्थानात्
लम्बसंपातदेशात्तुदण्डाऽधः स्थानभूमिगम् सूत्रंतद्दंड
सम्मुख छा सूत्र
मूलाऽभिवक्रभासूत्रमुच्यते २५० शङ्कुमानांऽशकैर्हत्वा
भु अ छा
दोःसूत्रंतुततोभवेत् कोटिसूत्रप्रमाणेनस्वेष्टतत्वेटभा

भवेत् २५१ **अथौच्च्यवेधात्वेटच्छायानयनम्**.

शंकु औच्च्य
कीलवृक्षादिकंकीलरूपमौच्च्यमिहोच्यते औच्च्यसंल-
अ जल आदर्शे * भू
ग्नखेटंतुतोयेवोत्तानदर्पणे २५२ संस्थितेत्वऽवनौदृ
चि
ष्वातद्भूमावंऽकमाचरेत् औच्च्यमूलांऽकयोर्मध्यं शंकु-
अ
मानांऽशकाहतम् २५३ औच्च्याप्तंतत्फलंस्वेष्टतत्वेटस्य
छा
प्रभाभवेत् **तुरीययंत्रेयंत्रांशज्ञानम्**
तुरीय
यंत्रव्यासाऽधिकस्याऽतिसूक्ष्मकस्यदृढस्यच २५४ सूत्र
निसाय सूत्रस्य
स्यैवमुखंयुक्त्वायंत्रकेन्द्रेस्थिरंसदा पुच्छभाराऽन्वि-

---

* दृक्कर्णपूल्यतुल्यंचेत्स्याद्दोःसूत्रंविधिर्भवेत् यंत्रांशाज्यादल तत्रकोटिसूत्रंभवेत्तदा २५२ नाग्रगेजोक्तभूत्येनंनिर्वाह्यय-त्रजायते भूत्यादग्रगताद्भूत्यमधिकंतत्रकल्पयेत् २५४.

तुरीय
तंकृत्वायंत्रांऽशग्रहणक्षणे २५५ यथातद्यंत्रकेन्द्रस्य
उच्छ
छाया स्वांकांऽशकस्थले यातिसूत्रस्यलांगूल भाशेभा-
ऊ. आकाशे
र बलेनच २५६ यंत्राऽधःस्थानतश्चोर्ध्वदेशेव्योमे ह्यऽ
भूस्पर्शरहितम् यंत्र केंद्रात्‌लंबरूप
कुस्पृशन् जायतेतद्यथासूत्रस्तत्केन्द्राल्लंबरूपकः २५७
हस्तादि अंशसंयोग
स्यात्तथास्वकरादिस्थेयंत्रेतत्र विधायच सूत्रभागद्युति
अंशा.
स्थान भागारभाऽन्तरेंऽशकाः २५८ स्युर्यैतेयंत्र भागाः

स्युरुन्नतास्तद्ग्रहस्यच

अथ तुरीययंत्रेणस्वदिगंशैर्दिक्साधनम्.

तुरीययंत्रं
चक्रपादांशयंत्रन्तुसंप्रसार्य्यसमस्थले २५९ तत्केंद्र
शंकु अ. म. दिगंशे
स्थनरच्छायास्वेष्टजाततत्वगस्यतु दत्वातत्वेटदिग्भा-
यंत्रांशेषु पू. प. पू. कपा. यंत्र. आकाशा-
गतुल्ययंत्रलवेषुच २६० स्वप्रागऽन्यकपालेतु यंत्राकां-
प. कपालेयंत्रक्षितिजात् उ. दिगंशेः द. पू. कपालेयंत्राकाशां-
शकुजात्क्रमात् सौम्यदिग्भागकेर्यास्युंयंत्राकाशकु
द. पं. कपालेयंत्रकुजस्थाने दक्षिणं द. दिगंशेः प्रा. कपालेक्षितिजात् प. कपाले
जस्थलम् २६१ स्याद्याम्यैर्दिग्लवैस्सर्वस्यात्तदुक्तविप-
आकाशात्तत्र प्राक्कपालेक्षि.ते- आकाशाद- प. क्षितिज
अउत्तरे प. कपालेआकाशात्तुत्तरस्यात्
र्ययम् आकाशादक्षिणेयत्रस्यात्तत्रैवाऽपरेकुज २६२
ऊ. क्षितिजम् प. आकाशा आकाशे उ.
सौम्येयत्रकुजत्तत्रपश्चिमेगगन भवेत् व्योमयत्रोत्तरेत-
पू. कुज द. क्षितिज पू.
त्रपूर्वस्यांक्षितिजंभवेत् २६३ याम्येयत्रकुजप्राच्यात-

आकाशं
आऽभ्रकेन्द्रतो भवेत् भारयुक्सूत्रनिर्माणम्.
सणादीनां
दीर्घाणांसणपूर्वाणांसरलानांत्वगुद्भवः २६४.स्यात्तन्तुः
समः
केवलस्तुल्यःसूत्रस्तन्त्वाऽवगुण्ठितः स्पष्टसूत्राऽर्द्धतुल्यं
२
वासूत्रंद्विघ्नंविधायच २६५ तस्मिंश्चस्वबहुग्रंथीन्कृत्वा-
५
स्यादिष्टसूत्रकम् पंचहस्तोऽमितंदीर्घसूक्ष्मंसत्केशा-
दैर्घ्यह्रस्वत्वस्थूलत्वकुशत्वाङ्गरहितं
सदृशम् २६६ वर्त्तुलंप्रस्फुटंपुष्टं यत्सूत्रंसर्वदासमम्
+ मुखं
सूचीरूपंसमंभारमतिसूक्ष्मान्नंबुधैः २६७ तत्सूत्रस्य
मुखेयुक्त्वा भारयुक्सूत्रमुच्यते स्वेष्टाशासंस्थप-
दार्थस्यमध्यभागदर्शनयुक्तिः भृत्याद्याधारसं-
आकाश
स्थेतुकेन्द्रोर्द्ध्वव्योमसास्थिते २६८ तिर्य्यग्दण्डादिकेके-
न्द्रदेशोर्द्ध्वे चिह्नमाचरेत् तच्चिह्नाद्भारयुक्सूत्रंदत्वाऽ
धःसम्मुखंतथा २६९ अर्थाद्भूसम्मुखंतत्रकेन्द्रभा-
+ मुखं मध्य
राननाऽन्तरम् राजिकाबीजविस्तारसम्मितंसंविधा-
४
यच २७० वेदहस्तोऽमितंकोटिरूपंकीलस्वरूपकम्
दण्डकेन्द्राऽन्तरगतंसूत्रंभारयुतं भवेत् २७१ स्वेष्ट-
स्वासनं
दिग्भागतः पृष्टदिक्सूत्रेस्वस्थलं भवेत् तत्रतत्स्वस्थ-

लात्केन्द्रं स्वेष्टदिक्सन्मुखं भवेत् २७२ कृत्वा तत्त्वेष्टदि-
चिह्न तत्र
क्केंद्रमध्येऽतीसूक्ष्मलक्षणम् तत्रकेन्द्रस्थलात्किंचिद्दू-
सम अतिसूक्ष्माचिह्न कृत्वा
रे तुल्यस्थलेस्फुटम् २७३ तद्दण्डकेन्द्रयोर्मध्यसूत्रंको-
पदार्थस्य
टिस्वरूपकम् दृष्टास्वस्थानतः स्वेष्टदिक्संस्थस्य च
भागसाचिह्न व न दृश्यते पदार्थस्य
यल्लवम् २७४ साऽकनालोक्यते तद्दिक् संस्थमध्यांऽ
तत् पूर्व आदीना पश्येत्
शकं भवेत् दिक्संधीन् पूर्वपूर्वाणामेवं चैवाऽवलोकयेत्
प्रयोजनम्
२७५ दण्डयंत्राऽशयं चाऽपि भूत्ययंत्रप्रयोजनम् सूत्रेणै-
+ प्रयोजनम् तुरीय २
वाऽनयेत्कोणप्रदयंत्राशयं तथा २७६ चक्रपादांशायंत्रेण
प्रयोजनम् शंकु
चक्रयंत्राऽर्थमानयेत् कोटिस्वरूपमात्रेणकीलयंत्राऽर्थ
+
मानयेत् २७७ स्वाभाह्रानिप्राक्कपालस्वच्छाया-
वृद्धिपरकपालकालज्ञानम्. निजगुप्तदिनाऽर्द्धान्तं
छा: हानि:
स्वाभाह्रासनिजोदयात् स्यात्तत्र निजयंत्रांऽशावृद्धिरेव-
मू
हिजायते २७८ तत्कालं प्राक्कपालं तु पूर्वाऽह्नं चैव तद्भवे-
उन्नतांशा:
त् स्युः स्वगुप्तदिनाऽर्द्धेतु यंत्रांऽशाः स्वोन्नतांऽशकाः २७९
दिनार्द्धात्
निजगुप्ताऽह्नखण्डात्तु स्वच्छायावर्द्धनं भवेत् निजगुप्ताऽ
हानि:
ह्नमानान्तं तद्यंत्रांऽशाक्षय भवेत् २८० तत्र तज्ज्ञायते का-

प॰ प॰
लंकपालं पश्चिमाह्वयम् स्वपश्चादऽह्नसंज्ञंचस्वोत्तराऽ
अर्द्ध दिनार्द्ध
ह्नार्द्धसंज्ञकम् २८१ अत्रशुभाऽह्नखण्डन्तुज्ञेयं घस्रदलं

बुधैः दण्डछायया ८ विनामण्डलं ८ विनातुरीय

यंत्रेण ९ विनाचक्रयंत्रेण ९ दिक्साधनम्.

उ॰ द॰
उत्तराद्दक्षिणात्किं वायेस्युः स्वस्वदिगंशकाः २८२ स्या-
ज्या मार्ग
त्तेषामऽर्द्धभागानांज्यादिक्पूर्णाऽग्रमौर्विका पथदण्डे
श॰ + ५७।१७।४२
ऽन्यदण्डेवाकीलेवाद्यन्तंमध्यमे २८३ पूर्ज्यांशप्रमिता-
छा
नंऽशान्कृत्वात्तद्दण्डकोच्यते दण्डमूलांशभापातजातकें
छा
द्राह्वयंस्थलात् २८४ ऊर्द्धदण्डोत्थभासूत्रेदण्डदैर्घ्योन्मि-
चिह्न भू छा
तस्थले अंकतुल्याऽवनौकृत्वात्यक्तंयत्प्रभयास्थलम्
छा॰ छा
२८५ तत्रभाभुक्तदेशंस्याद्भायास्संगमनोचितम् यद्दे-
छा॰ स्थानम् द॰
शंतद्भवेत्स्वेष्टकाले भा भोग्यदेशकम् २८६ यत्रयाम्याः
दिगंशाः छा॰ भूमौ पू उ॰
स्वदिग्भागाश्छायाभोग्यस्थलेऽवनौ प्राक्पालक्षणेसौ-
चिह्न
म्यसन्मुखेलाञ्छनस्थलात् २८७ दिक्पूर्णाऽग्रज्यकातुल्य-
भूमौ
सूत्रेदत्वायथात्तथा दण्डाऽग्रमऽवनौदण्ड मूलंकेन्द्रस्थले
उ
तथा २८८ दत्वादण्डाऽग्रसंस्पर्शस्थानमुत्तरमुच्यते प-

प॰ द॰ उ॰
श्चिमाख्यकपालेतुयाम्या यत्र दिगंशकाः २८९ उत्तरा-
सन्मुखं स्थाने चिह्नात्
ऽभिमुखछायायातदेशोह्रिलक्षणात् तद्दण्डाऽग्रकंद-
त्वादिक् पूर्णाऽग्रज्यकोन्मिते २९० सूत्रेतद्दण्डमूलंतुदत्वा
उ॰ उ॰
केन्द्रस्थलेतथा दण्डाऽग्रेप्रोच्यतेसौम्यं सौम्या यत्रदि
पू द॰ सन्मुखे
गंशकाः २९१ तत्रतत्प्राक्कपालेतुदक्षिणाभिमुखेतथा
छा सुक्त
छायायातस्थलेभूमौदत्वादण्डाऽग्रकंतथा २९२ तद्दिक्-
जीवांश चिह्नात्
पूर्णाऽग्रमौर्व्यंऽशतुल्यसूत्रेंऽकतस्तथा दत्वातद्दण्डमूलं
द॰
तुकेंद्राख्येतत्ततोच्यते २९३ तद्दण्डाऽग्रस्थलेयाम्यंयत्र
दिगंशाः छा॰ प॰
सौम्याश्चदिग्लवाः भाभोग्यस्थानके भूमौकपालेपश्चि-
द॰ दिक्
माह्वये २९४ दक्षिणाऽभिमुखेकाष्ठापूर्णाऽग्रज्योन्मिते
चि॰
तथा सूत्रकेलक्षणाद्दत्वादण्डाऽग्रंकेंद्रसंज्ञके २९५
द॰
दण्डमूलांऽशकंदत्वा दण्डाऽग्रेदक्षिणंमतम् वादिक्पू
१२ ५७।१७।४२
र्णाऽग्रमौर्वीघ्नंकीलंपूज्योद्धृतंफलम् २९६ दिक्पूर्णाऽ
अस्तीतिस्मरेत् शंकु अस्तीतिस्मरेत्
ग्रज्यकाभवतत्रदण्डनरंस्मरेत् अंशाऽईस्यतुपूर्णज्या
अंतर
स्याद्यंत्रांऽशस्थलांऽनरम् २९७ यंत्रांऽशस्थानविश्लेषसू-
उ॰ द॰
त्रेसौम्याच्चदक्षिणात् दण्डाऽग्रंपूर्ववद्भूमौदत्वाकेंन्द्रस्थ-

भू॰ १
लेत्तथा २९८ दण्डमूलांऽशकंदत्वासा भूरेकांऽशगाभवेत्
भू॰ १अंशगताभूः स्यात् भुज
एवंतत्तस्ततोभूः स्यात्तत्रतत्रकु भागगा २९९ बाहुज्याः
कर्ण॰ शर॰ मूलं अंतरसूत्रं
ऽकृतोयुक्त्वाबाणवर्गंतुतत्पदम् पूर्णाऽग्रज्या भवेन्मध्य-
भु क्षितिआग्रयोः
तद्बाह्वऽग्रकुजाग्रयोः ३०० कश्चित्सदाऽर्थमत्स्याऽग्रोवा-
ग्र॰
तियत्खेटसस्मुखम् चेत्तदातेनमत्स्येन लभ्यतेयद्दिगंश-
उत्तरस्यमध्यात् ३६०
कः ३०१ तद्दिगंशास्थला वृत्तयंत्रे चक्रलवांऽकिते सौम्या-
दक्षिणस्यमध्यपर्यन्तं ग्र॰ दिगंशः दिगंशेभ्यः
न्तंदक्षिणान्तंवास्युर्येतत्खेट दिग्लवाः ३०२ तेभ्यः पूर्वो-
घटी ग्र॰
त्तवन्नाडीपूर्वकंयन्नतंभवेत् तन्नताद्युद्भवेद्दिष्टंतत्खेटस्यो-
सूर्योदयात्खेटोदये
दयक्षणात् ३०३ तत्खेटे प्रोच्यतेतत्र तत्खेटस्योदयक्षणम्
ग्र॰ सू॰
युक्त्वाखेटेष्टलिसादौजायते भास्करोदयात् ३०४ स्वेष्टक-
नभवेत्
लादिकं तत्रतन्मत्स्याऽसम्भवे भवेत्.

अथचापज्याशक्तियंत्रम्.

चापसंकोचये द्यावत्तत्कर्म्मक्रियते सदा ३०५ केलनाकार-

पूर्वपाद
प्र॰ पाद
केंद्र
कोष्टं
परपाद
परपाद
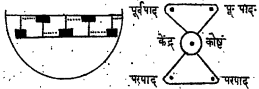
कस्याऽर्द्धतुल्यंमूगरमुच्यते ताम्रादिधातुजंकिं वावंश
जंकासुकंस्तुभम् ३०६ कृत्वाचापज्यकास्थानेज्यावत्प-
दृत्रयोर्द्ध्वम् यंत्रंदीर्घचतुष्कोणंचापेत्वेकाऽग्रतो दृढम्
३०७ युक्त्वाऽन्याऽग्रोर्द्ध्वंमौर्वीशक्तिदं सद्गुणंतथायं-
त्रेदीर्घचतुष्कोणेमूगरेप्रथमेबुधैः ३०८ युक्त्वासूक्ष्म-
लवेतस्यस्थूलभागोर्द्ध्वंगुणम् द्वितीयेमूगरेयुक्तं कृत्वा
सूक्ष्मांऽशकेतथा ३०९ तस्याऽपिस्थूलभागेत्थंतृतीये
मूगरेतथा एवंदीर्घचतुष्कोणयंत्रेवेदादिमूगरैः ३१०
कृत्वायुक्तंततोऽग्रेचदीर्घतन्मूगरोन्मितम् लेखनीवर्त्ति-
काकारंशंकुंयुक्त्वान्त्यमूगरात् ३११ स्थूलांऽशादुर्द्ध्वं
सूत्रंशंकोरेकेदलेयुतम् कृत्वात्वऽन्यदलेशंकोर्यविग्रंथि
गुणस्यच ३१२युक्त्वाचैकोऽग्रकंतस्यचाऽन्याग्रंचततोत्तरे
युक्त्वाऽन्येवर्त्तुलाकारेशंकौतंवेष्टयेन्मुहुः ३१३ खड्गा
पादाऽनुमानेन चतुर्बिन्दून्समालिखेत् कृत्वैकं पंचमं सर्पेण
केन्द्रे बिन्दुंपुच्छंमुखान्वितम् ३१४ कृत्वाऽहिनायथा-
पूर्वपादयोःपरपादयोः कोष्ठद्वयंभवेत्केंद्रकोष्ठमऽल्पंय-

थाभवेत् ३१५ ज्ञेयंतद्बंधकृन्न्यासमेकंकीलाऽन्यकीलयोः मध्येतद्बंधनेनैवसूत्रेणैवतुबंधयेत् ३१६ ततःसंकुचितंचापंमोचयेच्चलनक्रमम् स्यात्पूर्णंचेत्कलायाताचापं संकोचयेन्मुहुः ३१७ द्वितीयंवेष्टयेच्छंकुंयावग्रंथिगुणेनहि ततः संकुचितंचापंमोचयेद्दिक्थमेवच ३१८ यावग्रंथिगुणेकिं वामूगरेचाऽथवानरे घटयादीनांपरिज्ञानंकर्तव्यंस्वधियाबुधैः ३१९

अथचापज्याशक्तिदांशकयंत्रम्.

वेत्रजंवंशजंकिं वाधातूत्थंयोगजंतथा वाऽन्यवस्तुमयंकीलमऽग्रान्मूलंतुतदृढम् ३२० कृत्वातंसुदृढं पट्टे कोटिरूपंतुनिश्चलम् युक्त्वातस्याऽग्रतःसूत्रंज्यारूपं सुदृढं शुभम् ३२१ बुद्ध्याहिमूगरेप्राग्वत्पूर्वरिन्येयोजयेत्ततः सर्वंतत्पूर्ववत्कृत्वाचापज्याशक्तिदांशकम्३२२ यंत्रंस्यात्तुयदायंत्रन्यासेतद्बंधनाभिधे अतिशैथिल्यतांयातिशक्तिस्तत्रविचक्षणैः ३२३ बुद्ध्याप्राङ्मूगरासन्नेबंधकृन्न्यासमाचरेत् रक्षार्थंगोपयेद्यंत्रंचापज्याशक्तिदं

त्विदम् ३२४ चापज्याशक्तिदंयंत्रंनास्मत्तोऽन्यैः कृतंभुवि
क्रमप्रवाहयंत्रम् क्रमकृद्यंत्रबोधार्थमुदाहरणम
नूतनस्य
दृशम् ३२५वक्ष्येऽहंशकटस्यैवचक्रस्याऽतिनवस्यच
सदृशंसुदृढंकृत्वातच्चक्रंचलनक्षणे ३२६ यद्भागःपरि
धेर्भूमिंप्रथमन्तुपरिस्पृशेत् तज्ज्ञेयंपरिधेर्मध्य भागंतस्य
समेषुच ३२७ भागेषुकोमलान्छकून्संरोप्यवेत्रवद्दृढा
न् द्विंघ्रभागान्तरमिता न्दीर्घांश्चैवाऽग्रतः कृशान्
३२८ वृत्तेपूर्वाभिगान् किंचित्कर्णरूपेणधीमता चक्र-
यंत्रकास्थस्यकीलवृंतं
प
पश्चिमदिक्पार्श्वेवेत्रवद्रोप्यनिर्बलम् ३२९ अग्रेतिर्य्य
कृचापवच्चततः संकोच्चयेद्दृढम् अग्रस्त्वंतुतन्मध्यदेशा-
सन्नेहियोजयेत् ३३० तद्गोरज्याभवेत्तस्या मध्येचक्र
भ्रमक्षणे वृत्तरोपितशंकूनांमध्यंलगतितत्रच ३३१ क्र-
मप्रवाहकर्मार्थेयोजयेदतिचंचले यंत्रेशक्तिस्थलांस-
न्नेऽथाऽनेनमूगरैर्विना ३३२ चापज्याशक्तिदांशाख्यं
प
स्याद्यंत्रंसुगमंधिया पश्चिमाभिमुखंचक्र भ्रमणंचाऽत्र
प
कीर्त्तितम् ३३३ वायंत्रपश्चिमस्थानवामपार्श्वस्थलेबुधैः

स्तंभंस्थाप्यततःसव्यपार्श्वदेशेचतत्समम् ३३४ स्तम्भंस्था-
प्यततःस्तम्भमूलयोरऽन्तरोन्मितम् शंकुस्वांघ्र्यूनितंतत्तुहीः-
मुख
नवक्रंचवर्त्तुलम् ३३५ कृत्वातस्यैवमूलस्य ह्येकंस्तम्भस्यम-
स्तके युक्त्वातत्सदृशंशंकुंचाऽन्यस्तम्भंस्यमस्तके ३३६
युक्त्वाशंकुद्वयोऽग्रंतुस्वस्वशक्त्याहिसंस्थितम् कल्पयि-
त्वाचतत्रैवशंकुयोगोपरिस्थले ३३७ क्रमकारकयंत्रस्यक-
र्णरूपलवाःक्रमात् प्रस्पृशन्तियथाबुद्ध्याकर्त्तव्यंचतथाबु-
धैः ३३८ क्रमप्रवाहकर्मार्थंतच्चक्रभ्रमणक्षणे.

अथपट्टांशाकारयंत्र विधिः

छा. मार्ग
पट्टांऽशाकारदण्डस्यपृष्ठेभापथमाचरेत् ३३९ मूलासन्ने
छिद्रं
तुतत्पार्श्वेकेन्द्ररन्ध्रंसमाचरेत् केन्द्ररन्ध्राऽग्रयोर्मध्यं
५०।१७।४३ छिद्रं
पूज्यभागैस्तुलक्षितम् ३४० कृत्वातत्केन्द्ररंध्रेतु सूत्रमूलं
अंतर ५०।१७।४३
दृढंस्फुटम् युक्त्वातत्केन्द्ररंध्राऽग्र भेद भागमितस्थले
चि.
३४१ सूत्राग्रेलक्षणंकृत्वाप्रव्यक्तंग्रंथपूर्वकम् तन्मानःप्रो
अंतर
च्यतेहीष्टेमानदण्डाऽग्रभेदजाः ३४२ भागाःपूर्णाऽग्र-
द्युभुजभागहीनः ९०
मौर्वीस्यात्तस्याश्चापलवोनितम् कृत्वासून्यग्रहंयंत्रभा-

गाश्चैवंदिगंशकाः ३४३ पट्टांऽशयंत्रजास्सूक्ष्मा जायं-
तेबुद्धिकर्म्मणा **अथयंत्रनलेसूत्रादिवेष्टनयुक्तिः**
+ प्रयोजनम् अस्ती
सूत्राद्यंतुनलेवेष्टयन्ततस्तद्भ्रमणाशयम् ३४४ वर्त्तितल-
चिह्न चि:
स्यविस्तारमध्येकेन्द्राङ्कमालिखेत् केंद्राऽङ्केलेखनी
छिद्र नलं
रूपनलवर्त्तुलतासमम् ३४५ कृत्वासत्सुषिरंरोप्यसुषि-
छिद्रं
रेसुचलंनलम् तच्चलेतुनलेतस्मान्निश्चलंचक्ररूपकम्
३४६ स्थूलंदृढं स्थिरंयुक्त्वातत्स्थूलंचक्रमुच्यते यस्या-
प्रयोजनम्
ऽस्तिभ्रमणाऽर्थन्तु ह्यऽत्रत दृहदुच्यते ३४७ तत्स्थूल-
१२
चक्रवृत्तांऽशान्कृत्वाऽत्यानऽधिकांस्तथा स्वेच्छयाद्वाद
४ अंशानां
शेभ्यस्तुस्वधियाकेन्द्रवृत्तयोः ३४८ मध्यांशोर्सर्वभागा-
चि: अंश:
नांकृत्वाऽङ्ककोणमुच्यते पृष्ठांऽशाऽग्रस्थलादऽग्रभाग-
कोणाह्वयस्थलम् ३४९ यावत्समाचरेद्रिक्तंतद्भवेल्य-
त्रिकोणोरूपक: स्थानं
ऽस्त्ररूपकः तदऽग्रांऽशाऽग्रतश्चाऽग्र भागस्यैवांऽकदेश-
कर्णः
कम् ३५० यावद्भुजोच्यतेपृष्ठाऽग्रांऽशमध्येश्रुतिर्भवेत्
क:
तत्कर्णंचाऽपरंकोणंपृष्ठांऽशाऽग्रान्तरेभवेत् ३५१ एव-
मऽग्रक्रमेणैवतच्चक्रांऽशमितानिहि त्र्यऽस्त्ररूपाणिरि-

त्तानिकृत्वातद्दृढदाह्वये ३५२ कस्मिंश्चित्त्वेकदेशेतुप-
रिध्यऽभ्यन्तरेऽचलं रेखारूपंदृढं युक्त्वाऽन्यस्वरूपाऽग्रभा-
गकम् ३५३ विस्तारेऽन्यऽस्त्वरिक्ताऽल्पंदैर्घ्येऽन्यऽस्त्वाऽधिकं
[तयोः]
लघुम् रेखारूपमुखेयुक्त्वातन्त्वऽग्रंनिर्वियोगकम्
३५४ स्थिरंतत्तंतुमूलंतुतत्स्थानाद्दृढदाह्वये अति
दूरस्थलेपृष्ठेयुक्त्वापृष्ठास्थिरंधिया ३५५ अर्द्धकुण्ड
लरूपंतुतत्तन्तुस्तत्रजायते तन्तुमूलस्थलात्किंचिद्दूरे
तद्दृढदाह्वये ३५६ तंतुंपुनर्दृढंयुक्त्वातत्तन्तुर्बलदो
भवेत् तद्रेखारूपकोरिक्तेऽन्यऽस्वरूपेयथातथा ३५७
लगत्येवधियाधीरैश्चरेत्किलसर्वदा स्थूलचक्रोपरि-
स्थानेतिर्य्यक्छिद्रेनलस्यच ३५८ युक्त्वाह्येकाऽग्र
[सूत्रादीनां]
कंसूत्रंपूर्वाणांसुदृढंस्थिरम् आकर्षत्येवयोभागोयस्य
[भागे] [सूत्रादिना]
तस्यचयुक्तवे ३५९ अन्याऽग्रंसूत्रपूर्वाणांयुक्त्वास्यात्तद्य-
[यथोचितम्] [मयोजनकाले]
थोचितम् तद्दृढसंज्ञकस्यैव भ्रमणाऽर्थंक्षणेतया ३६०
युक्तेसूत्रादिकेसव्यरीत्यातद्भ्रामयेन्नलम् सूत्रादीनां
तुशैथिल्यभागान्तंसूत्रपूर्वकाः ३६१ वेष्टयन्तोह्यितततस्त-

असव्यमःग्रमुदीरितम् इतियंत्रनलेसूत्रादिवेष्टनयुं०

अथस्वतो वहनबंधनशांतिः

दन्तचक्रः
बहुप्रकारयंत्रस्यचक्रस्तद्दशनाभिधः ३६२ जायतेबन्ध-
कलग्नचक्रएवयथातथा यत्स्वयंवहयंत्राणांबंधकल-
ग्नसंज्ञकम् ३६३ चक्रंभवतितन्मार्गीचक्रमेवसमीरित
प्रथम
म् यच्छक्त्यायद्विधानेनप्राक्चक्रशक्तिमान्भवेत् ३६४
तच्छक्त्यातद्विधानेनमार्गीचक्रंतुतद्बुधैः कलाशक्तियुतं

प्रथम
चाद्यचक्रवत्तु
ततोभवेत् ३६५
नस्वयंवहयं
त्रस्यस्वतोव-
हनबन्धनम्

अथ स्वशक्त्यासर्वकालभ्रमकबहुवि-
धयन्त्रविधानम्.

स्वशक्त्याभ्रमकोऽनेकयंत्रोत्थोऽतिकलाऽन्वितः ३६६
घः गत घः
बहुप्रकारकोयंत्रोजायतेप्रतिलिप्तिकम् यातलिप्तोन्मि-
तंतच्चमहच्छब्दप्रदंभवेत् ३६७ केचिद्बुद्बुदयऽर्णवा यं-

+ लोहं   जले
त्रंतंकुर्वन्त्यऽखिला नहि अतितसायसंशीततोयेदत्वा
पुनःपुनः   + लोहं
मुहुर्मुहुः ३६८ पक्कंतदायसंज्ञेयंश्रेष्ठलोहंचतन्मतम्
१६०
दैर्घ्यस्याऽश्ररसाऽस्रांशांकर्त्तव्यंखलुविस्तृतिम् ३६९
१८
विस्ताराष्टादशांऽशंचवेधंपत्रेसमाचरेत् पत्रमूलस्यवेधं
६०
तुवेधषष्ठ्यंऽशसंयुतम् ३७० पत्राऽग्रस्यचवेधोऽपिवेध-
६०
षष्ठ्यंऽशवर्जितम् कृत्वैवंश्रेष्ठलोहस्यपत्रंशात्त्याह्वयंबु-
१
धैः ३७१ तस्यैकाऽग्रंयुतंकृत्वाचक्रनालेतुसंचलम् अ-
न्याऽग्रंनिश्चलंयुक्त्वानिश्चलेकीलपूर्वके ३७२ बुद्ध्यावे-
ष्टयततश्चक्रंस्वतोभ्रमातितत्सदा तन्मुक्तंतुपुनश्चैवंवे-
+
ष्टयेत्थंतुपुनस्तथा ३७३ ततःशात्त्याह्वयचक्रंप्रथमंचो-
द्यमुच्यते दीर्घीनालेषुचक्राणांलघ्वंशाः पंचकाःस्मृताः
३७४ चक्रांशान्पंचसंलग्नान्कृत्वाचक्रा भ्रमन्तिहि
प्रथमोभ्रामयत्यऽन्यंभ्रामयत्यऽन्यमऽन्यकः ३७५ एवं
३।४।५।६।७।८   वेगः मंदः   १   २   २
त्रिचतुराद्यैस्तुप्रथमस्यजवोमृदुः प्रथमाद्वितीयंचक्रंद्वि-
३   ३   ४
तीयात्तृतीयंतथा ३७६ तृतीयाच्चतुर्थंचक्रम ऽधिकाऽ
धिगुणंभ्रमेत् बदरीकंटकैस्तुल्या व्यंगास्तिर्य्यक्तथामुखे

३७७ दन्तारव्यस्यचचक्रस्यदन्ताः कार्य्या विचक्षणैः
तौल्येल्यंदर्शनिस्थूलं धातूत्थंस्फाटितोदरम् ३७८ वंशप-
२
र्वसमंकृत्वानालंग्रंथिद्वयोऽन्वितम् एकत्रस्फाटितेक्रो-
डेह्युन्तुंगंतंप्रकल्पयेत् ३७९ स्फाटितेत्दूदरेऽन्यत्रचिपिटं
तंप्रकल्पयेत् ग्रंथिभ्यांबाह्यतः कीलंस्वस्वग्रंथियुतंदृ-
ढम् ३८० दन्तारव्याऽन्त्यस्यचक्रस्यदन्तलग्नंप्रकल्प-
दंत
येत् दन्तचक्ररदासंख्यातुल्यंतन्सुक्तिबंधनम् ३८१
१
दन्तचक्राटनेकालेयतःस्यात्तत्प्रकल्पयेत् प्रथमो भ्राम
२घ. ३०प.
येच्चक्रंपंचार्द्धघटिकाभिधम् ३८२ तच्चाऽन्यं भ्रामयेच्च-
घ.३०
क्रंयस्मान्मन्दजवं भवेत् तच्चाऽन्यं भ्रामयेच्चक्रंषष्ठ्यर्द्ध-
६० घ. २घ. ३०प.
घटिकाह्वयम् ३८३ कृत्वैवंरवागनाडीषुपंचार्द्ध घटिका
२४
ह्वयः चतुर्विंशतिवारात्तु भ्रमत्यूनाधिकोयदा ३८४ च-
क्र भागाऽधिकोनान्तानंशैश्चक्रान्प्रकल्पयेत् अनुपाते-
नतत्तस्माद्यंत्रोऽनेकविधोभवेत् ३८५ वास्तम्भाधार
गंचक्रंदृढसूत्रसमान्वितम् तत्सूत्राऽग्रंयुतंकृत्वागुरुणा
वस्तुनाबुधैः ३८६ तच्चक्रोवेष्टितः प्राग्वत्स्वत्तोभ्रमतिस-

र्विदा ग्रंथस्यविस्तृतिभयात्संकेतोऽत्रोदितोमया ३८७

अथ दूर दर्शक यंत्रम्.

अतिकान्तियुतांश्चक्रानादर्श(दर्पण)प्रस्तरोद्भवान् किंवाका-
चमयां श्चक्रान्नालयंत्रेविचक्षणैः ३८८ उपर्य्युपरि
तोयुक्त्वादूरदर्शकिमुच्यते तेनाऽल्पप्रकटंदृष्ट्वाप्रकटं
चाऽधिकंतथा ३८९ दृश्यतेचाऽल्पमानस्तुबृहन्मानङ्-
वेक्ष्यते

दूरदर्शकयंत्रम्
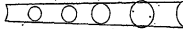
अथ स्त्तश्रावकयंत्रम्.

एकस्यवंशापर्वस्यग्रंथिभ्यांरहितस्यच ३९० एकत्रपत्र-
तुल्यंतुमेषचर्म(अजा)प्रयोजयेत् चर्मकेन्द्रेतुसंयोज्यसूत्रमूलं
दृढंबुधैः ३९१ पूर्ववंशोच्यते(प्रथम)ह्येवमऽन्यवंशंचतत्समम्
स्त्वास्त्रात्रग्रयोर्योगग्रंथिंदत्वाततोबुधैः ३८२ चर्मयो-
गाऽपरत्रंतुवंशवक्त्रमुदीरितम् सूत्रंनाऽन्ययुतंमध्येदृढ-
माकर्षितंशुभम् ३९३ स्थाप्यतत्पूर्ववंशंतुस्वगृहेथाऽन्य-
वंशकम् अन्यग्रामेऽन्यगेहेतुसंस्थाप्यैवविचक्षणैः
३९४ पूर्ववंश(प्रथम)सुरवे(सुरव)वक्त्रेदत्वाह्युच्चैस्तुसंवदेत् स्त्तांतं

तत्क्षणेचाऽन्यगेहसंस्थस्तु मानवः ३९५ अन्यवंशासु-
रवेकर्णंदत्वाऽन्यस्तच्छृणोतिहि वृत्तश्रावकयंत्रंतु ह्ये-
तदाश्चर्यदंमया ३९६ निर्मितंबालकानान्तुवार्त्ताकौ-
तूहलायच **अथसर्वशिल्पार्थदंचक्रयंत्रम्.**
तोयार्थस्थानतस्तूच्चस्थानेयंत्रेस्थितेसति ३९७ मनु-
ष्योधवलाद्यैश्च यंत्रंप्राग्भ्रामयेत्तुतम् तोयाऽर्थस्थानतो-
च्चैवास्थानेतोयोपरिस्थले ३९८ चक्रंवेळुणवत्कृत्वाये-
नाऽम्बुभारतो भ्रमेत् तच्छक्त्याऽखिलशिल्यानामाशयंचा-
नयेत्सुधीः ३९९ स्वर्णरौप्यक्रियाचैवताम्रलोहादिका
क्रिया काष्ठसूत्रादिकर्म्मचतच्छक्त्याजायतेतथा ४००
तच्छक्त्याऽधः स्थितंतोयंयुक्त्याचोर्द्ध्वंतुगच्छति सूग-
राकारकैर्यंत्रैरेकस्थूलाऽन्यसूक्ष्मयोः ४०१ भागयोर्वेष्ट-
नाद्रज्जोस्तत्स्थूलाऽपरसूक्ष्मयोः भागयोर्वेष्टनाद्रज्जोरि-
त्थंबुद्ध्यायुगादिभिः ४०२ यंत्रैस्तच्चक्रसंबंधादूर्द्ध्वंग-
च्छतिवाजलः शृंखलाद्यऽल्पपर्वाणांगुणाऽधिगुणदा
भवेत् ४०३ **अथाम्बुशान्तियंत्रम्** कुम्भस्यवदनं

कृत्वातूरिकानालवन्महान् तन्नालंबंधयच्चंचतत्कुंभेतुज
लंधिया ४०४ अग्निनापाचयेत्तस्मात्तत्कुम्भः शक्तिमा-
न्भवेत् तच्छक्त्याऽखिलशिल्पानामऽभिप्रायं समान-
येत् ४०५ तच्छक्त्याचभवे द्व्योमयान[विमान]शक्तिरथंधि-
या संस्थंचक्रद्व[२]याधारेस्याद्दण्डं मध्यदण्डकम् ४०६
वेदा[४]नामेवचक्राणांमध्यदण्डावुभौ[२]मतौ समध्यदण्ड
वेदा[४]नांचक्राणांभ्रमणाद्यथा ४०७ स्यात्तथास्वधि-
यावायोः प्राप्तिः शक्ति रथेभवेत्

अथ ज्योतिः शक्तिप्रदयंत्रम्

गंधवारुणिकाज्ञेयागंधप्रस्वेदकंचतत् ४०८ विज्ञेयं
गंधतैलंतुतच्छंखद्रावकः खलु युक्त्यंऽगंत्वंऽजनाभं
च भाषायांजस्तमुच्यते ४०९ शीशकात्कठिनोजस्त-
धातुर्जगतिवर्त्तते काचपात्रत्रये[३]तोयं[जल]गंधतैलसमन्वि-
तम् ४१० संस्थाप्यदक्षिणाद्वामंतिर्य्यक्त्वेनाऽवनि-
स्थले सर्वपात्रोदरे[खंड]ष्वेवजस्तखण्डन्तु दक्षिणे ४११ वा-
मेताम्रतरंगंतुदत्वातत्रयथातथा गंधतैलजलाभ्यांतुम-

भ्रमेवहितद्भवेत् ४१२ तन्तुरत्रायसोत्तन्तु रुच्यतेकेवलः खलु मध्यपात्रस्थितेजस्तखण्डेत्वेकं सुखं दृढम् ४१३ युक्त्वालंऽन्यसुखंतन्तोस्ताम्रखण्डेतथादृढम् दक्षपात्रस्थितेयुक्त्वामध्यपात्रस्थितेतथा ४१४ अन्यतन्त्वेकवक्रंतुयुक्त्वाताम्रतरंगके तत्तन्तोरऽन्यवक्रन्तु वामपात्रस्थितेतथा ४१५ युक्त्वाजस्ततरंगेतु तृतीयस्याऽधिकस्यच तन्तोरेकंसुखंयुक्त्वावामपात्रस्थितेतथा ४१६ ताम्रधातुतरंगेतु दक्षपात्रस्थितेतथा युक्त्वा जस्ततरंगेतुतत्तन्तोरऽपरंसुखम् ४१७ तत्तृतीयाभिधंतन्तुंभ्रमकृत्परियोजयेत् तत्सूचीशंकुमूलांशेतत्सूचीशंकुमस्तके ४१८ तच्चुम्बकोद्भवंमत्स्यंसमन्ताभ्रमकृत्तथा योजयेद्योजयेन्मत्स्यवक्रेतन्त्वऽग्रकं दृढम् ४१९ इष्टक्षणेतृतीयोख्यतंतु मुद्रिकयादृढम् युक्त्वामत्स्यसुखेकस्मिंश्चिचिह्नेकल्पितेबुधैः ४२० दत्वाह्यऽन्याऽग्रकंतन्तोरऽन्यस्थानेतथा भवेत् एवंकल्पितचिह्नैस्तुवार्त्तास्वस्थानकस्यंच ४२१ ज्ञायतेऽन्य-

स्थलेयत्रविघ्नं चेन्नहिजायते तत्रतद्विघ्ननाशाय सद्-(ग्रथविस्तारस्य)
पायंसमाचरेत् ४२२ मयासंकेतमात्रंतु लिखितं विस्तृ
तेर्भयात् ग्रंथस्याऽथत्वऽयंयंत्रंज्योतिःशक्तिप्रदं भवेत्
४२३ ध्वान्तघ्नंजगतीदानीमऽस्त्यस्याऽतिप्रचारकः

अथ पिष्टकारक यंत्र विधिः

स्तम्भाधारस्थितंचक्रमूर्द्ध्वचक्रमुदीरितम् भूम्याधा-
रस्थितंचक्रं तिर्य्यग्चक्रमुदीरितम् ४२४ एकत्रोर्द्ध्वख्यचक्र
स्यदण्डे रज्जुं दृढंन्यसेत् ४२५ तद्यावद्ग्रंथिभिर्युक्तंरु-
त्वातद्रज्जुवेष्टितम् तद्रज्जुनालसंयोगदेशमेवाऽस्मपू
र्वकैः ४२६ गुरुभिर्वस्तुभिर्युक्त्वारज्जुपुच्छंविचक्षणैः
बन्धनन्यासमध्यस्थमिष्टेतंपरिमोचयेत् ४२७ बुद्ध्या-
तंचपुनर्वेष्ट्यहीष्टेतंपरिमोचयेत् ऊर्द्ध्वचक्रांशसंलग्नां-
स्तिर्य्यग्चक्राऽल्पभागजान् ४२८ भागांश्चक्राऽग्रगां
स्तिर्य्यक्चक्रस्याऽधोऽधिभागजान् अंशानऽपरचक्र
स्यतिर्य्यक्संज्ञस्यचांऽशकैः ४२९ चक्राऽधोऽल्पांश-
जैर्लग्नान्कृत्वा ह्येतद्यथेच्छया अंसचक्राऽग्रभागेतु पिष्टक

त्प्रस्तरद्वयेम् ४३० दत्वायथोचितंतेन ह्रीष्टेपिष्टेस्फुटं भवेत् यन्मयाकथितंसर्वंतत्किंचित्तूपदेशकम् ४३१ सद्गुद्द्यासुबुधैःकर्म्मकर्त्तव्यंस्याद्यथाहितम् स्वल्पयंत्रादिकैर्विज्ञैःकृत्वाचानुभवंतथा ४३२ स्वत्तमंयंत्रपूर्वन्तुकर्त्तव्यंस्वाशयप्रदम् येनयत्रैवविघ्नःस्यात्तत्र तच्छान्तिमाचरेत् ४३३ यंकर्म्मन्तुधियाकार्य्यंप्रोक्तं स्यात्तदनेकधा. केवलदारुकुण्डस्य तथाकेवलास्थिकुंडस्यस्वसंधिस्थानेषुविभागकरणयुक्तिः दारुमाण्डोऽस्थिभाण्डश्चकेवलःपूर्णमाषकैः ४३४ पुष्टंसंपूर्णकंकृत्वाबन्धयित्वैवतन्मुखम् वस्त्रैर्णैवह्निकुण्डादिस्थांबुमध्येचतंन्यसेत् ४३५ ततःसंपूर्णमाषाणांलंऽबुसंपीतकक्षणे स्वस्वसंधिस्थलेष्वेव भिन्नस्तद्भाण्डकोभवेत् ४३६

प्रस्तरादीनां विभागकरणयुक्तिः

मध्येप्रस्तरपूर्वाणांरन्तरवातस्वरूपकम् कृत्वाकोटरवच्चाऽतिदीर्घंतत्सुषिरंभवेत् ४३७ तद्दत्वास्फषिरेचाऽ

पुनःपुनः
तिपुष्टंधान्यतुषंबुधैः तस्योपरिजलंदत्वाययायोग्यंमुहु-
जल कालांतर
र्मुहुः ४३८ यावत्पिबतितत्तोयंतावत्तत्समयाऽन्तरे
तेततः प्रस्तराद्यास्तुखण्डतांयान्तिनिश्चयात् ४३९
अग्नि
अंगारज्ञानम्. वह्निदग्धंतुयत्काष्टंनिःसारस्मृतव-
ह्निकम् तदत्रप्रोच्यतेंऽगारश्चाऽथ **शूराज्ञानम्.**
यन्मूत्रजोभवेत् ४४० यद्वासक्षारभूस्थानजातस्तदु
अग्नि + प्रयोजनाय
पधातुकः वह्निसंगकराशूराप्रोच्यतेत्राशयायच ४४१
द्रवत्वंलवणोयातिशूराचाऽपिजलाऽन्वितः **कणचू-**
चषकाष्ठादीनां
र्णकरणयुक्तिः लघूनांवासकादीनांग्राह्याश्चांऽगार
गंधकतुल्य ४
कास्त्विह ४४२ अत्रगंधसमांगारान्छूरांगंधाच्चतुर्गु
णं हिसमानीयतद्योगचूर्णंकृत्वाशिलोपरि ४४३
पुनः
पेषयेल्लोष्टकेनैवमद्याढ्यंपेषयेन्मुहुः मद्यालाभेंऽबु
जल पुनः पुनः जल
संयोगात्पेषयेच्चमुहुर्मुहुः ४४४ यावत्तत्तोयवत्सूक्ष्मं
सूः किरणैः
स्यात्तावत्तंचपेषयेत् ततस्तंशोषयित्वाऽर्कभानुभिस्त
स्यचूर्णकम् ४४५ कृत्वातंगालयित्वैवकणचूर्णंतुत-
स्थापयेत्तु
द्भवेत् तन्न्यसेदऽग्नितोदूरेधीमद्भिःखलु सर्वदा ४४६

खण्डोचितप्रस्तरस्यखण्डकरणयुक्तिः

प्रसार छिद्र

खण्डयोग्याऽश्ममध्येतुकृत्वातत्सुषिरंशुभम् दत्वा

४

तत्सुषिरस्यांऽघ्रीभागंवाऽश्मबलोचितम् ४४७ सुषि

लोहा दि

रेकणचूर्णंतु पुष्टंतस्यैककोणके शलाकामऽयपूर्वा-

१एका.

णामूर्द्ध्वीकृत्वाहिकेवला ४४८ कणचूर्णोपरिघात्तु

सुदृढंतद्यथोचितम् उपधातुकखण्डंतुततस्तामूर्द्ध्व

लोहादि.

तांबुधैः ४४९ अयःपूर्वशलाकान्तुचोत्पाट्यैवहितत्स्थ-

लात् दूरान्तंकणचूर्णेनसूक्ष्मरेखांसमाचरेत् ४५० वि-

हस्तोर्द्ध वस्त्र

तस्तिप्रमितांदीर्घामाचरच्चैलवर्त्तिकाम् कणचूर्णो-

स्थापयेत्

त्थरेखान्तेवर्त्तिकाऽग्रंतु विन्यसेत् ४५१ वर्त्तिकामूल-

आग्नि

देशेतु वह्निंसंयोजयेत्ततः स्वयंतत्स्थानतश्चाऽतिदूर

मेवव्रजेत्खलु ४५२ ततस्तांवर्त्तिकामऽग्निर्भुक्त्वातांक-

अग्निः

णचूर्णजाम् रेखांसंग्रहणंकृत्वातन्मात्रंस्कषिरेऽनलः

प्रस्तरं

४५३ गत्वातद्द्रुद्रवोवायुभिस्त्वाऽश्मप्रस्तरस्ततः ख-

ण्डलंयातिचोड्यंतेतत्खण्डास्तत्क्षणेऽथवा ४५४

तत्रशैथिल्यसंयोगाच्चोड्यंतेप्रस्तराऽशकाः

अथकंपोत्पत्तिपूर्वकम्.

सूक्ष्मरन्ध्राऽन्वितंपुष्टभाण्डंधातुमयंबुधैः.४५५ कृत्वा
गंधकम्
तस्योदरेगंधमेकभागंतुचूर्णितम् लब्ध्वाऽङ्गारकचूर्णंचरू-
पेभागोन्मितंतथा ४५२ भूराचूर्णंचतुर्भागंदत्वात्तेषां
युतिंतथा कृत्वातत्रयुतिर्ज्ञेयाकणचूर्णसमाबुधैः ४५३
दूराद्रध्रगसूत्रेणदत्वाऽग्निंतत्रतत्क्षणे तद्भाण्डश्चेल्लघु-
स्तोल्येचाऽत्यूर्ध्वंयाति तर्हितु ४५४ चेद्गुरुस्तत्रभाण्ड
स्तुकिंचिद्दूरंचगच्छति बलयुग्गुरुभाण्डस्तुकंपत्येवचनि-
अग्निः
श्चयात् ४५५ अत्युष्णभागसंयोगाद्धुतभुक्प्रकटोभ-
प्रकटः
वेत् बहुगंधोष्णभावेनस्वतोऽग्निर्भवतिस्फुटः ४६० भू-
जल
मौयत्रभवेदल्पंगंधकं जलसंयुतम् तोयप्रवाहभूस्थानं
हरितवर्ण
भवत्येवशुकप्रभम् ४६१ तद्भूमौगंधगंधंतुलभ्यतेचैवत-
ज्जलम् गंधगंधान्वितंचोष्णंभवत्येवतुनिश्चयात् ४६२
गंधकपुंजः
भूगर्भेगंधराशिस्तुभूप्रांत्यांऽशेषुगंधकः कुत्रचित्कुत्र-
गंधक
चित्स्वल्पमल्पमेवाऽस्तिसर्वदा ४६३ गंधराश्युद्भवोव-
अग्निः समुद्रतले अग्नि
ह्निर्यातिसिंधुतलेसदा ततस्तद्वीतिहोत्रस्तुचोत्क्षिपत्यः

समुद्रजलम् जल समुद्र
एर्विोदकम् ४६४ अतस्तत्पाककालांऽबु तुल्यं सिंधुज-
समुद्र
लं भवेत् सिंधुबाह्यांऽशकंवायुस्सर्वदाप्रस्पृशत्यऽतः
४६५ तद्बाह्यांऽशसदासह्यंमध्यांऽशंतद्ऽसह्यकम्
गर्भजलतरंग जल तरंगत्व
मध्यांबु भंगशान्त्यातु बाह्यांऽबुयाति भंगताम् ४६६ त-
समुद्र धातुदीना समुद्र
स्मात्सिंधुजले क्षिप्तं विनाधातुंचसागरः नहिगृह्णातित-
गंधकसमूह अभ्यांश
द्रस्तुं प्रक्षिपत्येवतद्बहिः ४६७ गंधराशिजव ह्यंशःकै
भू
श्चिद्रन्ध्रमार्गकैः कदाचित्पृथिवीबाह्यंयस्मिन्कालेऽ
गंधकपुंजजव ह्यंशः
वगच्छति ४६८ तस्मिंस्तत्सूक्ष्मरंध्रत्वात्क द्धत्वंयाति
भूरंध्रासन्ना भूः भूकंपःस्यात्
तत्क्षणे तद्वायोः प्रतिबंधत्वा द्रंध्रासन्नावसुंधरा ४६९
भूः
उत्कंपत्येवयद्देशाद्रन्ध्रोदूरसांस्थिता: तद्देशेनहि भूकं
भू भूः
पभयमेवतुजायते ४७० भूरंध्रं सरलंचेत्स्याद्भूकंपंसर-
कुटिलं भूः भूः
लंभवेत् चेद्वक्रंकाऽशयपीरंध्रंव्यंग भूकंपकं भवेत् ४७१
प्रस्तरादिकोः भूमिजाताः
तत्र भूरंध्रमार्गेणचोडयंत्यंऽश्मसुरवाःकुजाः साऽप्यंऽ-
कुजाः
शाश्चाऽपितेगंधरशिजांऽग्निबलेनच ४७२ तद्रंध्रंव-
अग्निना
ह्निनात्यक्तंकदाचित्समयाऽन्तरे तद्रंध्रमुखपार्श्वाभ्यां
गलितै प्रस्तर
प्रच्युतैरऽश्मपूर्वकैः ४७३ तद्रन्ध्रोदरदेशांचेन्निःसन्धि

ऊर्द्धभाग

यदिजायते तत्रबंधस्थलादूर्द्धतत्खाताकारकं भवेत्

भू　भू

४७४ तन्द्रूकंपक्षणेयत्रभूभागस्फाटनं भवेत् तत्रका

गलिते　मृत्तिकापुनैः

लाऽन्तरेतस्मात्स्फाटितस्थानतश्च्युतैः ४७५ मृद्भेदैः

पुक्के　रब्रउदरे

प्रस्तराढ्येर्वातत्क्रोडस्थानकंयदि निःसंधिः स्यात्तथा

तत्खाताकारंतूदाभवेत् ४७६ लोहटंकणस्वर्णादिव-

भू

स्तुखातानियेक्षितौ स्युस्तेषांतद्धृहत्खातंखातरूपंतु

समुद्रजल　समुद्रस्य　भूः

तद्भवेत् ४७७ वार्सिंध्वबुगमादेवसागरस्यतलक्षितिःत-

नीचा

त्ससिंधुक्षणेनिम्नायत्रतद्वथऽर्णवक्षणे ४७८ तत्रतत्खा-

भू　सम　ग्रहादीनां

तरूपंतुजायतेऽथाऽथवाक्षितौ यत्तुल्यस्थानतोगेहपूर्वा-

नगरादिषु　रचनार्थ

णांपत्तनादिषु ४७९ निर्माणायैवगृह्णंतिमृत्तिकांप्र-

नराः

स्तरांस्तथा मानवास्तत्स्थलःपश्चाज्जायतेखातरूपकः

जल　+　युता

४८० तोयाढ्याखातरूपास्तेतडागाःस्युरऽकृत्रिमाः

पुष्करजलम्

नित्यवर्णाऽन्यवर्णंचेत्तत्तडागोदकंभवेत् ४८१ तत्तडा

पुष्कर　तडाग　जल

गजलेकीटाश्चव्यक्ताश्चाऽतिसूक्ष्मकाः तत्कासाराऽम्बुक-

णेर्नसांप्रतेनैववर्णिताः ४८२ स्युःकीटास्तज्जलेयावत्ताव

तडागजलं　तडाग जल

त्पद्माकरोदकम् तद्वर्ज्यंचततःशुद्धंपेयंकासारशंबरं ४८३

दिग्दाहारुणव्योमोत्पत्तिः

यद्देशाद्दृश्यते गंधराशिजाऽग्निस्तुमानवैः यद्दिगंऽशस्थलेरात्रौतद्दिग्दाहंतदुच्यते ४८४ दृश्यतेनहियद्देशाद्गंधराश्युद्भवोऽनलः चेद्यद्देशोपरिस्थानेधूमस्तद्यातिचाऽम्बरे ४८५ तत्तद्देशार्कसांनिध्येजायतेधूममण्डलम् तत्किंचिदऽरुणंनृभिर्दृश्यतेचाऽरुणोदयात् ४८६ प्राक्पश्चात्समयेभानोरस्तकालोभयत्रच पश्चिमाऽरुणासांनिध्येचोभयत्राऽपराऽरुणात् ४८७ विशेषात्स्वक्षपासंन्नकालेखंचाऽरुणंभवेत् **मलजाताग्न्युत्पत्तिः** तथा संयोगकालेतुनृभिताऽस्युद्भवोऽनलः ४८८ ज्योतिरूपस्तुतद्वात्रौवायुवेगवशेनच तत्स्थलाद्यातिदूरान्तंकदाचित्समयेखिलम् ४८९ कदाचित्समयेभिन्नभिन्नमेवंपुनःपुनः दृश्यतेमानवैश्चाऽयंमलजाताऽनलोच्यते ४९०

विद्युदग्न्युत्पत्तिः तथासंयोगकालेतुजीमूतेभ्योद्भवाऽनलाः वायुवेगवशोनैवस्वस्थानात्सरलंतथा ४९१ व्योमंवायान्तिसंसारेप्रोक्तास्तेविद्युदऽग्नयः

स्वर्गंगोत्पत्तिः अत्युच्चाकाशगैश्चाऽणुविम्बकैश्च
घनास्थितैः ४९२ तारणांपुंजकैर्भिन्नभिन्नदेशास्थितैश्च
तैः दृश्यतेभूसरिद्रूपमाकाशेचैवसर्वदा ४९३ यत्तन्मन्दा-
किनीप्रोक्तांस्वर्गंगापण्डितोत्तमैः शुक्लकालेतुचाऽव्यक्ता
व्यक्ताकृष्णपक्षेचसा ४९४ वहुविस्तारकाऽतुल्यचापरू-
पाहिदृश्यते. केतुतारोत्पत्तिः अतिदीर्घत्रिकोणा
रव्यक्षेत्रःसूच्याकृतिर्भवेत् ४९५ तत्सूचीवदनत्वेकोता-
रकार्यदिसंस्थिता अत्युच्चाकाशसंस्थाऽणुताराणांवृन्द
केणच ४९६ तत्सूचीरूपकंयत्रभावर्णंदृश्यतेतदा तत्र
तत्प्रोच्यतेकेतुस्तांसूचींपुच्छमुच्यते ४९७ पुच्छकारक
ताराणांवर्णंयद्वर्णविन्द्भवेत् तद्वर्णसदृशंतत्रपुच्छमेवहि
जायते ४९८ एकपुच्छाऽन्वितः किं वायुग्मपुच्छाऽन्वित
स्तथा बहुपुच्छाऽन्वितश्चाऽपिजायतेकेतुसंज्ञकः ४९९ एक
द्वित्र्यादयश्चाऽपिजायतेकेतवःखलु अत्युच्चाकाशसंस्थ-
स्तुकेतुरेवनदृश्यते ५०० स्वकक्षाऽधस्थितः केतुर्यवित्ता-
वच्चदृश्यते उल्कापातोत्पत्तिः प्रज्वलद्वह्निवर्णस्तु

भीमोयद्बाणरूपकः ५०१ धामश्चेदेकदेशात्तुव्योमे-
ऽन्यस्थानकंद्रुतम् यातितद्बादिनेरात्रावुल्कापातस्तदु-
च्यते ५०२ उल्काभास्करयोस्तेजस्तुल्यमेवहि जायते अ-
त्युच्चाकाशगातूल्काभूसंस्थैर्नहिदृश्यते ५०३ तारा-
पातोत्पत्तिः शीघ्रमेकस्थलादऽन्यस्थानकंयान्ति
चाऽम्बरे कस्मिंश्चित्समयेश्वेततारकाणिबहूनिच ५०४
रात्रौतमऽद्भुतंलोकाः परिपश्यन्तिचेत्तदा तारकापतनं
ज्ञातंतद्रात्रौतत्रतंविदुः ५०५ इन्द्रचापोत्पत्तिः
मेघानामेकखण्डस्यचापरूपाऽन्तिमांऽशकः उष्णगोः
सम्मुखेपृथ्वीतोयभागयुतिक्षणे ५०६ संलगत्येवयद्दे-
शेतद्देशेचापरूपकः स्वल्पमेघांऽशकादऽल्पंमध्यंमध्यघ-
नांऽशकात् ५०७ दीर्घंदीर्घघनांशाच्चजायतेहीन्द्रकार्मुकः
तस्यमध्यांऽशकंव्योमेतस्याऽग्रद्वयंकक्षितौ ५०८ प्रासं
तद्घनदेशस्यवायुवेगवशेनच यातितद्देशतस्तस्माद्यावच्चा-
पाकृतिर्घनः ५०९ स्यात्ततस्तल्लयंयातिरात्रौपूर्णेन्दुसम्मु-
खे चापरूपाऽम्बुदांऽशांऽत्यंयद्देशात्संलगत्यऽपि ५१०

भू जलांश इन्द्रधनु
तद्देशेजायतेऽर्कऽम्बुभागसंयोगकक्षणे तथातच्छक्रचा-
प्र. धनुरूप मेघ
पोऽथचाऽणुरवेटस्यसम्मुखे ५११ चापाकारघनाऽशां
भू जलांश
त्यर्कऽम्बुभागयुतिक्षणे संलगत्यऽपिमेघस्यवैषम्यान्नहि
इंद्रचापरूपः
जायते ५१२ तच्छक्रायुधरूपांऽशमात्रमेवकदाऽपिच
जल
अत्युच्चनिर्झराच्चाऽतिसूक्ष्मास्तोयकणांऽशकाः ५१३
भू
बहवोऽतिघना यत्रप्रपतंत्यऽवनिस्थले तत्रतन्मेघरूपंस्या-
न्मेघवत्तत्फलं भवेत् ५१४ परिवेषोत्पत्तिः चक्रितो
सू चं व्योम
वायुनामेघस्सूर्य्येन्दुपरितो भवेत् खेयद्देशोपरिघान्तुपरि
वेषस्तदुच्यते ५१५ तद्वायोर्भिन्नवेगत्वात्तत्ततोलयमेति
मं बु ह शु शं
च नकुजाद्यणुबिम्बेषुपरिवेषन्तुजायते ५१६ स्युश्चै
श्रोलासहिताः मेघयुता ससर्पाः
तेगणिताऽवश्यास्सोलकास्सघनास्तथा सव्यालाश्चा
रौद्राः
ऽप्रमाणांश्चविषमाश्चभयंकराः ५१७ । २९६९

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविर-
चिते परमसिद्धान्ते यंत्राधिकारः
षोडशः १६

अथग्रहनिश्चयक्रमः

यैरुच्चमध्यपाताद्यैर्विधिर्मिलतिसर्वदा तेतुंगमध्यपाता-
स्तुविज्ञेया गणकोत्तमैः १ शीतांशुग्रहणाद्बुद्ध्या क-
र्त्तव्यंचेन्दुनिश्चयम् मन्दानांमध्यमानांच शीघ्रयोःशी-
घ्रतुंगयोः २ येनयुक्त्वावियुक्त्वावाविधिर्मिलतिसर्वदा
तत्स्वस्वक्षेपकंस्वर्णंविज्ञेयंनिश्चयेविधौ ३ यस्माद्र्द्धस्था-
नेरेखायांसंप्राप्तस्यखगस्यच कालेतात्कालिकाऽर्कोर्थ-
भास्करस्योदयाद्गते ४ इष्टेसूर्य्येनतंनाडीपूर्वकंतुषडो
हृतं स्याद्भागवदनंस्वर्णंपश्चिमप्राङ्नतेक्रमात् ५ दत्वा
हीष्टक्षणोद्भूते भास्करस्यस्फुटेबुधैः तत्सूर्यस्योदयादि
ष्टेतत्खेटस्यस्फुटंभवेत् ६ सूर्यस्यैवोदयात्सर्वंज्ञायते
प्रस्फुटाऽयनम् **अथभूमेःस्थिरत्वनिश्चयम्.**
निजशीर्षोपरिस्थानकेन्द्रात्खेपरितःकिल ७ खांकाऽश-
प्रमितंभूखयोगम्यावद्यदऽम्बरम् दृश्यतेतदऽनुत्तानरि-
क्ताऽण्डदलसदृशाम् ८ तद्दृक्कटाहकंज्ञेयंतस्याऽस्यांऽशं
कुजंभवेत् भास्करस्योत्तरक्रान्तिकालेरात्राविनस्यतुः

ताराणाम्नृतखेटानामयन्मितेष्टकलासुच दर्शनदृष्टिवृत्ते
स्यात्तन्मितेष्टघटीषुच १० स्यादस्तंदृष्टिवृत्तेतुयाम्यक्रा
न्तिक्षणेरवेः एवंयाम्याऽपमेऽर्कस्यरात्रौचाल्पिसिकोन्मिते
११ इष्टेसमुदयंतेषांताराणामेवजायते तन्मितेष्टघटीष्वऽस्तं
स्याऽदर्कस्योत्तराऽपमे १२ भानोस्सौम्याऽपमांशास्तुया-
म्यक्रान्त्यंऽशकैःसमाः ज्ञेयाश्चत्रताराणांतेषांस्वस्वाऽस्त
कालिकाः १३ दिग्भागास्स्वोदयेष्टोत्थदिग्भागैस्तुसमाः
खलु स्युर्यतस्तुततस्सौम्ययाम्यदिग्गमनंनहि १४ वर्त्त-
ते भूमिगोलस्यतेन भूमिः स्थिरास्मृता मेषभान्नवमेराशौ
सौम्यव्यक्त ध्रुवस्यच १५ लांगूलोदक्षिणासन्ने ह्युत्तिर्य्य-
ग्वृत्तसन्निधौ यातितत्र ध्रुवस्थानाऽधोदेशेत्वीषदेवच १६
तद्व्यक्ताह्वध्रुवोयातिलांगूलोदक्षिणेकरे यातिव्यक्त ध्रुवो
वामपाणौयातियदातदा १७ एवंत्वऽधोगतेपुच्छे याति
ह्यूर्ध्वस्थलंत्विषत् वाम पाणिगतेपुच्छे दृक्षपाणौतुग-
च्छति १८ संप्रतित्वऽथलांगूलान्तद्व्यक्ताह्व ध्रुवस्यच किं-
चिद्दूरस्थिताः कश्यपाद्याः ससर्षयः सदा १९ यान्त्येवंय-

अयातारायच्छैलस्यचयस्थले वायङ्क्षस्ययस्थानेवा-
यद्गेहस्ययल्लवे २० स्वांशाऽंशैश्चस्वयन्त्रांऽशैर्दृश्यतेऽ
कोन्तरायणे तत्रतत्रैव भागांऽशांऽशांऽशाभेदस्थलेतथा २१
धिष्ण्यानांतुतथाऽगस्त्यपूर्वाणांसातुतारका दृश्यन्तेऽर्का
यनेयाम्येऽथैकस्मिन् वत्सरान्तरे २२ वेदाक्षविकलैस्तुल्यंप-
थभागजंभवेत् तेनोनाऽधिकमार्गांशसंस्कृतान्तारका-
स्फुटात् २३ स्यात्क्रान्तिर्याचतेनस्वयंत्रांऽशाःस्वदिगं-
ऽशकाः स्युर्येतेषान्तु विश्लेषसंविधायविचक्षणैः २४
पूर्वस्वयन्त्रभागेषुप्राङ्दिगांशाऽशकेषुच शेषंतज्ज्ञायतेऽ
शांऽशांऽशाऽशाख्यं भेदसंज्ञकम् २५ सूर्याद्याक्र्य-
न्तखेटान्तुताराव्रत्तत्रनस्मरेत् सूर्योत्तरायणान्तेतु
याम्योदक्स्थोर्द्धकुण्डले २६ स्वस्वाऽह्वाऽर्द्धस्थलात्ता-
राण्यऽव्यऽश्च्यशस्थले २४यतः दृश्यन्तेनाऽखिलाःसौ-
म्येरात्रौस्वस्वदिनस्यच २७ मध्याऽऽस्थानके भानोः
पूर्णयाम्यायनक्षणे ताराणिस्वस्वघस्राऽर्द्धस्थानतोऽ
ऽधिकरांश २४कैः २८ याम्येऽह्वाऽर्द्धस्थलेऽप्रेतुदृश्यन्ते

नततोनहि यातिसौम्याऽथनयाम्यसौम्ययाम्यायने रवेः
२९ भूस्त्वियंभूः स्थिराधीरैश्चातः प्रत्यक्षतोदिता पारव-
तादयस्त्विप्रदेशोर्द्धंऽनाश्रय स्थिताः ३० यस्मिंस्तस्मि
न्क्षणेतेपांचाधःक्षकः स्थिरोयतः पूर्वस्यांनचतच्चिह्नोग-
च्छत्येवतदाऽपिच ३१ प्राक्पश्चाद्भ्रमणंनाऽस्ति भूगोल-
स्यैवनिश्चयात् तूलाद्यन्चाऽगुरुंचो दक्षिसंकालाऽन्तरेक्षि-
तौ ३२ आगच्छत्यऽत इत्थंचस्थैर्य्यं भूमेर्दृढंमतम्

अथप्रत्यक्षांगुलेभ्यो बिम्बव्यास हस्तानयनम्

वस्त्राद्यंस्वस्थले श्वेतंवारक्तंपीतवर्णकम् ३३ ईशात्तुल्य
करैर्दैर्घ्यव्यासाभ्यांकोटिरूपकम् संस्थाप्योच्चस्थलेतत्-
स्यसम्मुखेतुसमाऽवनौ ३४ गत्वादूरप्रदेशेतु पूर्वदिक्
सम्मुखंबुधैः भूत्वातंवस्त्रपूर्वन्तु दृष्ट्वायस्माच्छिवाऽगुलैः
३५ तुल्यंतत्स्यादृष्टथातुवस्त्रपूर्वहि दृश्यते तत्स्थानं
तत्रयद्वस्त्रपूर्वमूलस्थलात्करैः ३६ तुल्यंतज्जायते हारस्व-
स्थानाऽन्यस्थलांऽतरम् हस्ताद्यंपर विस्तारप्रत्यक्षांऽगु-
लताडितम् ३७ हारासंपरविस्तारहस्ताद्यंतत्फलंभवेत्

अथ चन्द्रसूर्ययोर्बिम्बव्यासयोजनानयनम्.

लोकव्यासार्द्धयोजनानयनम्

चं सू
निर्वेधाऽस्तोदयस्थाने शीतगोवरिवेस्तथा ३८ अर्द्धाऽस्तो-
भू
दयकालेतु बिम्बप्रांऽत्यांऽशकुस्थलम् वामेवादक्षिणेदृष्ट्वात-
पू स्व
त्पूर्वंतु परिस्मरेत् ३९ वनंवाप्रस्मरेत्तावत्पर्य्यंतन्तु निजस्थला-
पूर्णकर्णे
त् तद्गम्याऽगम्यमानस्यज्ञानरीत्याऽखिलश्रवम् ४० आनये-
क भु चं सू
च्चततः पूर्णकर्णजियद्भुजं भवेत् स्वस्थानाद्बिम्बकेन्द्रान्तं
अंतर भूग २
भेदः स्यात्तत्कुगो भवेत् ४१ तत्पूर्णकर्णजाकोटिर्द्विघ्नास्या-
चं सू व्यासं +
द्बिम्बविस्तरं पूर्णकर्णादिकंसर्वमानयेद्योजनादिकम् ४२
चं सू दिना अंतर घ ३६०
व्यक्षघस्त्राऽर्द्ध पंचेन्दु १५ भेद लिप्ताऽभिमर्द्दिताः चक्रांशा
६० भु
श्चाऽऽषड्गुक्ता बाह्वंऽशाः समुदीरिताः ४३ तेषांज्याऽ
५७।१७। २० भू ५७२।५७
र्द्धांऽशकैर्निघ्नं भूगंपूज्याशभाजितम् लब्धंभूम्यऽर्द्धविस्तारे
हित्वास्यात्कोटिदुङ्कुटः ४४ कोटिङ्कुटवर्गंतु हित्वा भूग-
वर्गे लोकव्यासदलं स्यात्
कृताविह तन्मूलं योजनाद्यं स्यादिष्टेलोकार्द्ध विस्तृतः ४५
मं + बिंबव्यास लोकव्यास
एवंधियाकुजादीनांविस्तारद्वयमानयेत् **अथ भूमेर्गोलत्व-
भू चं
निश्चयम्.** गोलत्वमुदितं भूमेश्चन्द्रग्रहणदर्शनात् ४६

सिंधौवानौपताकाऽग्रंसांनिध्यासन्नदर्शनात् तत्क्रमाद्दृश्यतेमूल

एवसुच्चम्मेक्षितौ ४७ दृश्यतेनिश्चयं भूमेर्गोलत्वंवहुधाकृतम् भा-

स्करा द्युदयाऽस्ताभ्यांगोलत्वंचाक्षितेर्मतम् ४८ मङ्गलाचरणम्.

शाकेवस्विषुजीमूतेकूर्म्मा:द्रौमाझिडाभिधे ग्रामेब्रह्मस्थलेवत्स

भार्गवस्यकुलेशुभे ४९ भवन्मेजननंशाकेवेदखाष्टाऽब्जसंमि-

ते ग्रामेचम्याऽर्जितपुण्येशोभनेजयकृत्पुरे ५० स्वल्पगर्गाञ्चला-

ऽम्भदेशेमध्योञ्चपर्वते वर्षैस्सप्तेन्दुभिःपूर्णंग्रंथमेतन्मयाकृतं ५१

लक्ष्मीवल्लभविप्रस्यजातास्त्रिप्रमिताः सुताः ज्येष्ठोलीलाधरा-

ख्यस्तु शिल्पायुर्वेदशास्त्रवित् ५२ ख्यातोऽथद्वितीयोऽहं मन्द

धीःप्रेमवल्लभः पीताम्बराऽभिधःख्यातोधीसिंधुस्तुतृतीयकः ५३अ-

ष्टाब्जवत्सरान्भुक्त्वास्वर्गधामगतःपरं पंचवेदमितान्वर्षान्भुक्त्वा

लीलाधराभिधः ५४ स्वर्गलोकंगतस्तस्मात्तातात्ह्वोच्चारणायच

धीवराणांप्रमोदायमयैतद्रचितंनवम् ५५ । ३०२४.

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपरमसिद्धान्तेनि-

श्चयाधिकारःसप्तदशो१७न्नितस्संपूर्णतामगाच्छुभमस्तु.

ॐश्रीगणेशायनमः. विघ्नेशंसिद्धिदंदेवंवन्दितंसज्ज-
नाऽर्चितम् प्रणिपत्यस्फुटंदेशज्ञानंवच्मियथोचितम्
१ लंकाया अक्षांश उ.०।०
१ याम्यांशाःसौम्यभागाश्चलङ्कायास्युस्सदाम्बराः
देशान्तर घ.प. पूर्व पूर्व प.
शून्यदेशान्तरज्ञेयंप्राक्पश्चात्तुपलात्मकम् २ २ मल
मलोकाअक्षांश दः २।१४ १३४ २६९
कापत्तनेयाम्यलिताअब्ध्यग्निकेवला गोरसाब्धि-
समाःपूर्वदेशभेदपलास्मृताः ३ ३ गेलीपुरस्थलेया-
घटी ३२३ ४४।४०
म्यलिप्तारामरदोन्मिताः त्र्यंशोनाक्षयुगाःपूर्वाविकलाः
४०१
कथिताबुधैः ४ ४ कोलम्बोनगरस्थानेयाम्याः खभ्र-
३८
युगाःकला नागरामपलाःपूर्वाःकीर्त्तिताश्चतथासदा५
४२८
दअ. ५. अथकन्दीपुरस्थानेलिप्ता नागाब्धि सागराः
.४६।१०
याम्याः पू.दे पूर्वाश्चविकलास्सागांशागयुगाःस्मृताः
४८९
६ ६देवकन्यास्थलेलिप्ताअंक नागाब्धिसम्मिताः
दक्षिणाःकथिताःशून्यविकलाःपूर्वपश्चिमाः७ ७ त.
४८९
त्रिविन्द्रस्थलेनन्दाष्टाब्धयोदक्षिणाकला सप्त्यंशाभ्र-
४०।२०
युगाःपूर्वा विकलाःखलुकीर्त्तिताः८ ८ अधुनात्रत्रिको-
४९८. ४९।१०
माल्यांलिप्तानागाकसागराः याम्याअगांशायुक्तानवि-

कलाः पूर्वकाः स्मृताः ९ ९ नेगापाटामकस्थाने गोव्यगायास्य-
लिसिकाः पूर्वाख्या विकलाश्चंद्रसागराः किलकीर्त्तिताः
१० १० दक्षिणास्त्रिचनापल्यां लिप्ताः षट्सागरर्त्तवः सा-
र्द्धपिण्डमिताः प्रोक्ता विकलाः पूर्वसंज्ञकाः ११ ११ तंजावूरु
पुरेष्टाब्धिपण्मिता दक्षिणाः कलाः द्वात्रिंशद्विकलाः पूर्वाः
कीर्त्तितागणकोत्तमैः १२ १२ कम्बाटोरपुरस्थाने द्व्यगतर्क-
मिताः कलाः दक्षिणाः कथिताः पूर्वाश्चंद्रचंद्रमिताः पलाः
१३ १३ याम्याश्चोतकमैङ्गारव्येतर्कनागरसोन्मिताः लिसिका
उदितास्सार्द्धगोतुल्या विकलाः खलु १४ इत्थमेव कला
ज्ञेया दक्षिणाश्चतयोत्तराः पूर्वापराश्च विकलाः पण्डिते
स्त्वधुना खलु १५ १५ तेनासरिसे पंचनवागा याम्या सार्द्ध
नगानलयुग्माः पूर्वाश्चाथ पांडेचरिसंज्ञे याम्याः भूविधु
भूधरतुल्याः १६ पूर्वाः सार्द्धकरार्णवतुल्या मैसूरे न्तक
सागरशैलाः याम्याश्चार्द्धयुता नवतुल्या पूर्वा बुद्धिमत्त
श्चरगीताः १७ १७ श्रीरंगपट्टने ध्यक्षा गाश्च याम्याश्च
दिङ्मिताः पूर्वाश्चैवारकाटे तु षट्षट् शैलाश्च दक्षिणाः १८

पूर्वास्त्रिंकगुणाश्चाथयाम्यावावलमन्दवे खाम्बाब्धाःप-
श्चिमाःसप्तषड्युग्माःकीर्त्तिताबुधै १९ मन्दरासपुरेष्व
गाब्धा याम्यास्त्र्यंशवर्जिताः षड्वेदाःपूर्वकाश्चाथवंग
लोरपुरस्थले २० पंचनागनगा याम्याः पूर्वाःसार्द्धषिभू-
मिताः वंकाके दक्षिणाःखाब्धि नागाश्वांगशरान्तकाः२१
पूर्वाख्यात्रथवैलारिपत्तने खेन्दुखेचरा याम्याः सार्द्ध
दशैस्तुल्याः पूर्वकाः परिकीर्त्तिताः २२ वाद्ध्याषट्पंचन-
न्दानि याम्या भूपाःपरास्स्मृताः रेच्चूरंगागखेटानिदक्षिणा
श्चघनाः पराः २३ एलोराख्येश्वनागांका याम्याः पूर्वाःअ-
गेषवः कोरिंगेग्निनवाकानियाम्याःपूर्वास्तु षड्रसाः २४
मीरजेगाभ्रशून्याब्जा याम्याः इन्द्राःपराःस्मृताः कोला-
पुरस्थले चन्द्रभूखाब्जा दक्षिणास्तथा २५ पश्चिमात्र्यर्द्ध
युक्तेंद्रा विज्ञेयाःपण्डितोत्तमैः याम्या वीजापुरेमेघखा-
ब्जाःपूर्वगुणार्द्धकम् २६ रत्नागिरिस्थले खाब्धि शून्या-
ब्जाः खलुदक्षिणाः गोन्तकाः पश्चिमाश्चाथयाम्याः सि-
द्धाभ्रभूमिनाः २७ अन्तीगूयापुरे त्र्यंशयुग्वेदाग्नीन्दवःपराः

भोऽश्राशा हैदराबादेयाम्याःपूर्वास्तुखाग्नयः २८ स-
साऽब्धिअधरास्तुल्याःयाम्या विजयपत्तने पूर्वाब्धिश्वेमिता
श्चायागाब्धिभ्राऽशास्तुदक्षिणाः २९ गोलकुण्डापुरस्था-
नेपूर्वाश्चिंकान्तकाःस्मृताः याम्यास्तत्पंढरपुरेगाक्षाभ्रा-
शाःपरारसाः ३० याम्यास्तुविजयग्रामेषड्षट्खाब्जास्त-
थापराः शैलाश्वाश्वसतारायांनागांगाभ्राशसम्मिताः३१
दक्षिणाश्वापराविश्वाःपर्वतीपत्तनस्थले माथाः शक्रशि-
वैस्तुल्याःपूर्वाषट्शैलसम्मिताः३२ याम्या अंकेशभूतु-
ल्याःपश्चिमाश्चाष्टभूमिताः पूर्णायांत्वऽथसुस्वय्यां याम्याः
खेन्द्रविधून्मिताः३३ नागाशास्तुपरा याम्या अक्षेन्द्राशा
स्तुपश्चिमाः रामचन्द्रमिताःप्रोक्ता एवाहमदपत्तने ३४
जगन्नाथपुरीस्थानेऽब्धश्वेशा दक्षिणाःपराःत्र्यभ्राशा अ-
धुनायांम्याः स्वल्पढाकापुरस्थले ३५ खाष्टेशास्त्वपराअ-
कात्रौरंगाबादसंज्ञके याम्या अब्ध्यंकभूचन्द्र पश्चिमंसा-
र्द्ध भूमितम् ३६ नासिकेऽब्ध्यंकचंद्राशाः याम्याः सिद्धो
न्मिताःपरा कटकेषड्वियत्सूर्यादक्षिणाश्चतथापराः ३७

वेदखेन्दुमिताः प्रोक्ता अक्ष्यावेकाश्च भास्करा दक्षिणाः प-
श्चिमाश्चाब्धिजीमूताः परिकीर्त्तिताः ३८ परतापगढे याम्या
दत्तसूर्य्यास्तु पश्चिमा सप्तवेदमिताः याम्याः सप्तसिद्धेन्दु-
सम्मिता ३९ पश्चिमा षड्गुणाः पूर्वे रुक्कानागपुरे खलु दक्षि-
णा अमरावत्यां द्व्यक्षार्का पश्चिमास्तथा ४० वेदाब्जाः सूर-
तेऽग्न्यक्षसूर्य्या याम्यास्तु पश्चिमाः पिण्डाश्च अथ खसप्तार्का
याम्याः पूर्वा करेषवः ४१ खलुरायपुरे चाथ बुरहानपुरस्थ-
ले याम्याः षड्नेन्दुभिस्तुल्याः पूर्वकाश्चर्कसम्मिताः ४२
कामत्यां दक्षिणाः षड्चन्द्राः पूर्वा गजाग्नयः दक्षिणा
अष्टपिण्डाश्चाः पश्चिमारूव्यक्षपावकाः ४३ मक्कापुरस्थ-
लेयाश्च गोसूर्य्याः दक्षिणाः परा कक्षाजूनागढे थाक्षगो-
द्व्यब्जाः खलु दक्षिणा ४४ असीरगढदेशेतु पूर्वा अग्नी
न्दवः स्मृताः बडोदानगरे द्व्यश्वविश्वा याम्यास्तु पश्चिमा
४५ सिद्धास्तु गदिता याम्याः पंचशून्याग्निभूमिता पूर्वा-
श्चाब्धिवियन्नेत्रा एवरत्नपुरस्थले ४६ याम्याश्चंक
कुविश्वानि पूर्वास्साद्धाश्विपार्थिवाः संगीतास्तु चटग्रामे थाब्ध-

द्व्यश्वीन्दुसम्मिताः४७ याम्याःपूर्वाश्चि भूविश्वा भटेलानगरस्थ-
ले मण्डलापत्तनेंगाश्विविश्वायाम्याश्च भूशराः ४८ पूर्वा
श्चयशरत्र्यग्नि भूमितादक्षिणास्तथा पूर्वास्त्र्यश्विमिता डू-
शंगावादेपरिकीर्त्तिताः ४९ पंचदेवकुभिस्तुल्या याम्या
एकाश्वसम्मिताः पश्चिमाद्वारिकादेशेस्वेष्टमापग्रहस्थले.
५० रवं वातेंगत्रिविश्वानियाम्याः पिण्डसिताःपरा इन्दौ-
रेदक्षिणाःरवाब्धिविश्वापूर्वास्तु पावकाः ५१ यत्रत्र्यब्धि
त्रिभूस्तुल्या याम्याःपूर्वाः करोरगाः तत्रोदयपुरस्यैव ह्रीष्ट-
माप्यस्थलोच्यते ५२ राजकोटस्थलेकक्षविश्वायाम्या-
परास्तथा नागवेद मिताश्चाथयाम्याः कक्षाग्निभूमिताः
५३ कालिकास्थपुरे ह्यर्थात्कलकत्ताह्वयपत्तने पूर्वा
अंकार्कभिस्तुल्याहरदापत्तनस्थले ५४ द्वीषुविश्वमिता
याम्याः पूर्वाःपंचेन्दुसम्मिताः धारानगरसंज्ञेतु पंचाक्ष
त्रिनिशाकराः ५५ दक्षिणापश्चिमोयुग्मकौजब्बलपुरस्थ-
ले भूषड्विश्वमिता याम्याःपूर्वाः सायकसागराः ५६
भूपालेभ्राश्वरामेन्दुतुल्याःयाम्यास्तुभूकराः पूर्वास्त्वथ

हिमाण्डव्यांखाश्वविश्वाश्चदक्षिणाः ५७ षट्तर्काःपश्चि-
माश्चाथाष्टाश्वविश्वास्तुदक्षिणाः षड्गुणाःपश्चिमाएवाह्-
मदाबादपत्तने ५८ उज्जयिन्यांतुनागाष्टविश्वतुल्याश्च
दक्षिणाशून्यंपूर्वापरंचाथयाम्यांककाग्निभूमिताः ५९
पूर्वासागरनेत्रेन्दुसम्मिताः पण्डितोत्तमैः प्रोक्तावरदवा-
नेर्थसीह्रोरारव्येतुदक्षिणाः६० इयंकविश्वमिताः पूर्वा
वेदाक्षैःसम्मितास्त्वथ दक्षिणा भुजदेशेतुनागगोविश्व-
सम्मिताः ६१ पश्चिमाःस्वरसाःप्रोक्ताश्चथरान्चीपुर-
स्थले याम्याश्चांकांकविश्वानिपूर्वास्ससांकसम्मिताः६२
स्वेल्पनागपुरस्थानेयाम्यास्त्र्यश्राब्धिभूमिता पूर्वाकष्टा-
न्मिताः प्रोक्ता लोहरङ्गापुरस्थले ६३ शैलाश्वेंद्रमिता
याम्याः शैलनागमिताःपराः ईशेन्द्रा दक्षिणाःस्वाक्षाः
पश्चिमापण्डितोत्तमैः ६४ वासवाडापत्तनेथसुरीदाबाद
पत्तने याम्याश्चश्वेन्दुवेदाब्जाःपूर्वाः सप्तत्रिभूमिताः ६५ सह
स्यारामदेशेतुनागशैन्द्राश्चदक्षिणाः पूर्वासप्तग्रहाश्चा
थाष्टाग्निशक्राश्चसागरे ६६ दक्षिणाःषड्गुणाःपूर्वा या-

म्या ढाकापुरस्थले खनिशाकमिताः पूर्वा अष्टशाकाश्च कीर्त्तिताः ६७ धीमद्भिर्डूंगरपुरे वेदत्रीन्द्राश्च दक्षिणाः पश्चिमाश्चधनाः प्रोक्ताप्परतापगढस्थले ६८ याम्यास्त्रिषु-गेन्द्राश्चपश्चिमाः शैलसम्मिताः चन्देरीनगरस्थाने याम्याश्च-ब्धीन्द्रसम्मिताः ६९ पूर्वाश्चश्वेन्दुभिस्तुल्याः सीरोंजे दक्षिणास्तथा नागाब्धीन्द्रमिताः पूर्वाः विश्वाएवरिरापुरे ७० तानेन्द्राः दक्षिणाः पूर्वाःषड्बाणाःसमुदीरिताः भौलीरामपुर स्थानेयाम्या द्व्यक्षेन्द्रसम्मिताः ७१ पूर्वा द्वित्रीन्दुभिस्तुल्याः स्वल्पपूर्णपुरस्थले याम्याश्चक्षशरेन्द्राश्चपूर्वाःपर्वतसागराः ७२ वट्ठायां युगषट्शक्रा याम्याश्चष्टनगाःपराः गयायां द्विनगेन्द्रास्तुयाम्याः पूर्वाःशरग्रहाः ७३ मीरजापुरदेशेतुयाम्याःखांकेंद्रसम्मिताः पूर्वाःखाश्वमिताश्चाथ विहारेदक्षिणास्तथा ७४ खांकशक्रमिताः पूर्वा अंकांकाः परिकीर्त्तिताः मन्नीपुरस्थलेयाम्याःखांकवेद निशाकराः ७५ पूर्वाःससाष्टभूत्तुल्याः कीर्त्तितास्तुबुधोत्तमैः अधुनाऽ मरकोटेतुयाम्याः ङ्केन्द्रसम्मिताः ७६ पश्चिमाश्चिषट्

तुल्याः शिरोही पत्तनस्थले इयंकशाक्रमिता याम्यास्त्र्य-
न्तकाः पश्चिमास्स्मृताः ७७ कीराच्यांससगोशक्राः दक्षि
णा गोगजापराः टेकार्य्यांदक्षिणाश्चष्टांकेंद्राः पूर्वास्त्रिगो
रगाः ७८ यत्स्यानेखखपंचाब्जा याम्याः पंचनगाःपराः त-
त्सिंधुहैदराबादस्थानप्रोक्तंतुधीवरैः ७९ काश्यांनागाश्च
पंचाब्जा याम्याः पूर्वाः कृताद्रयः प्रयागेदिग्दिना याम्याः
पूर्वाः खांगमिताः स्मृताः ८० कोटारव्येदक्षिणाः सूर्य्यघ-
स्त्राः पूर्वोंतुयुग्मकौ घस्राह्ना दक्षिणा भागलापुरेरविभू-
मिताः ८१ पूर्वास्तुदक्षिणा भूपघस्त्रा दानापुरस्थले पूर्वा-
श्चक्षनवाश्चाथदक्षिणा अंकभूदिनाः ८२ पूर्वास्त्रिंका-
ग्निभूतुल्याएवरंगपुरस्थले श्रुत्यह्ना दक्षिणाः पूर्वास्तन्सु-
गेरेंगदिङ्मिताः ८३ वृन्दावापिण्डासभूतुल्या याम्या एकंतु
पश्चिमम् झांसीपुरेश्विरामाह्ना याम्याःपूर्वास्तुखान्तकाः
८४ याम्यागाजीपुरेक्षाग्निघस्त्राः पूर्वास्त्रिपर्वताः दक्षि-
णापंचरामाह्नाः पूर्वाखवाष्टमितास्तथा ८५ प्रोक्ता भोज-
पुरेयाम्या षोंके शून्याब्धिवासराः पूर्वास्त्र्यब्धिमिताश्चाथ

प्रोक्ता जौनपुरस्थले ८६ द्व्यब्ध्यङ्का दक्षिणाः पूर्वाश्चाग्नि-
गान्छपराशुरे याम्याः पंचाब्धिबाणाब्जाः पूर्वाप ग नानस-
म्मिताः ८७ दक्षिणा आजमगढे सप्ताब्ध्यक्षनिशाकराः
पूर्वास्त्वाष्टमिताः प्रोक्ता दक्षिणास्तु वटेश्वरे ८८ नागवेददि-
नाः पूर्वास्त्र्यन्तका अथ दक्षिणाः ग्वाल्यूरे आक्षबाणाक्षाः
पूर्वाः षट्करसम्मिताः ८९ याम्याः कणपुरे कक्ष घस्राः पू-
र्वास्तु खास्तुगाः चोधीपुरेश्वि पंचाह्ना याम्या सिद्धास्तु प-
श्चिमाः ९० याम्याश्च दरभंगायां षट् षडह्न मितास्तथा पू-
र्वा खांकमिता इष्टपाकारव्ये गाश्ववासराः ९१ याम्यापूर्वा-
श्च षट्सुक्ताः पटनापत्तनस्थले याम्याश्च गाश्वघस्राणि पू-
र्वाश्चाष्टांकसम्मिताः ९२ गोश्वघस्रा अयोध्यायां याम्याः
पूर्वाशरर्त्तवः लखनौपत्तने खाष्टघस्राः प्रोक्तास्तु दक्षि-
णाः ९३ वेदबाणमिताः पूर्वा अथ पूरनिजापुरे दक्षिणा
अश्वनागाह्ना पूर्वा अंकेशसम्मिताः ९४ दक्षिणा अजमे-
रे श्वनागघस्रास्तु पश्चिमाः बाणनागमिताः प्रोक्ता जैपुरे
कंकवासराः ९५ याम्यापूर्वा सिंधुमिता याम्या एकाक-

वासराः संस्थाने गोरखपुरसंज्ञस्याक्षगजोन्मिताः ९६
पूर्वाश्चाऽथाग्निगोघस्त्राः कारौल्यां दक्षिणास्तथा पूर्वाश्च-
ग्नीन्दुभिस्तुल्याऽथ कृष्णगढस्थले ९७ व्यंकपंचेन्द
वो याम्या पश्चिमाश्चार्कसम्मिताः कामाक्षाकामरूपा-
रव्ये याम्याः पञ्चनववासराः ९८ पूर्वाश्चाग्निघनाश्चाऽथ
याम्याश्चाभ्यश्रपार्थिवा विद्बद्भिर्धवलपुरे पूर्वा एकान्त-
कास्मृता ९९ द्व्यभ्रभूपमिता याम्या अष्टरामिताः
पराः जैसल्मेरपुरेऽथैव वेतियापत्तनस्थले १०० याम्या-
द्व्यभ्रनृपाः प्रोक्ता अब्धिनागमिताः पराः १०१ अर्गलाप-
त्तने ह्यर्थादागरापत्तनस्थले याम्या अंकवियद्भूपाः पूर्वाः
षट्करसम्मिताः १०२ अधुनांकाभ्रषट्चंद्रा दक्षिणा
स्त्रियुगास्तथा पूर्वास्तु विबुधै रुक्ताफरुक्काबादपत्तने
१०३ याम्याः षट्त्रिनृपाः पूर्वास्तर्काश्चलवरे स्मृता द-
क्षिणा भारतपुरे ससाग्न्यंगाब्जसम्मिता १०४ पूर्वाश्चाष्टा-
ब्जभिस्तुल्या याम्याश्चाब्ध्याब्धिपार्थिवा पूर्वाः षडंतकाको-
यलारव्ये ह्यर्थादलीगढे १०५ दक्षिणाः ससवेदांगचन्द्राः

साहजहांपुरे पूर्वाग्निक्षोणिवाश्चाढ्यमथुरापत्तनस्थले१०६दक्षिणा ह्वीगुभूपाणिपूर्वाग्निकेन्दु सम्मिता वरेलीपत्तनेयाम्यासप्तबाणग-गभूमिताः१०७ पूर्वाएकार्णवाकाठमाण्डनैपालपत्तने दक्षिणा ग्रद्विषड्भूपाःपूर्वाग्निश्च्यंकसम्मिताः१०८ अथनागांगभूपानि याम्यापूर्वास्तुखाग्नयः अनूपनगरेह्यर्था चारूपसहरस्थले-१०९ याम्याग्रव्यश्वभूपाणिर्वीकानेरेऽपाण्यः पश्चिमास्तु गुरुग्रामयाम्यासप्तांश्वपार्थिवाः ११० पूर्वाग्निगाभिस्तुल्याश्वाः थेन्द्रप्रस्थपत्तने अर्थादेवहिदेहल्यांयाम्याःषण्नागपार्थिवाः१११ पूर्वाग्निष्टधरातुल्याःपीलीभीतपुरस्थले गोषभूपमिता याम्याः पूर्वा अब्ध्यर्णवोन्मिताः ११२ इच्छापूर्णपुरेयाम्याःसप्तगोरस भूमिताः पूर्वाग्न्यग्निभिस्तुल्यास्तानरीफेतुदक्षिणा ११३ सप्त-गोपार्थिवैस्तुल्यापश्चिमागोषुमार्गणाः अथरोहतकेखाभ्रमेघ-तुल्यास्तुदक्षिणाः११४ पूर्वाःसूर्य्यमिता याम्याग्निकखाबुदसम्मि-ताःपूर्वारस्याश्विमिताएवमेरठेपरिकीर्त्तिताः ११५ याम्यारस्याश्विध नाःपाणिपत्तेपूर्वास्तुपार्थिवाः उच्चेवेदाश्विजीमूता दक्षिणाःषट् युगापराः११६ याम्याःषड्ढ्यब्धुदा वीजनौरेपूर्वा इभांत्तकाःपश्च-

१७२९ ३३ १६२
नीयेरामपुरेगोश्विमेघास्तुदक्षिणाः ११७ पूर्वाङ्गुरमिताःप्रोक्तास्त्रथ
१७३६ ३८ १६३
षड्गुणत्तोयदा दक्षिणा भावलपुरेपश्चिमास्त्रष्टपावकाः ११८ याम्याए-
१७४१ २३ मुजफ्फरनगर १६४
काब्धिजीमूतापूर्वास्त्रग्न्यश्विसम्मिताः मूजफ्फारपुरेचाथनागचंद्रपला-
१७४३।१८ कुमाऊ मध्य ४३
न्विता ११९ लिसास्त्र्याब्धि घनाः कूर्म्मशैलमध्येचदक्षिणा पूर्वास्त्र-
१६५
ग्नियुगैस्तुल्या विकलाः परिकीर्त्तिताः १२० अथमेघपलैर्युक्तालि-
१७७४।१७ पूर्वकथित २४
सास्त्रब्ध्यब्धितोयदा याम्याः पूर्वोदिताःपूर्वासिद्धास्त्रद्याप्यनन्तरा-
पहिलेसैं अल्मोडासहर १६६
त् १२१ आदितःपण्डितैर्मान्यासन्त्यल्मोडापुरस्थले महाबलपुर-
१७५९ ४१ १६७
स्थानेगोक्षमेघास्तुदक्षिणा १२२ पश्चिमाकुयुगाश्चाऽथनयनीता-
नैनीताल १७६० ३३ १६८
लपुष्करे दक्षिणाः खांगजीमूताःपूर्वास्त्र्यग्निमितास्मृताः १२३ कू-
रोटाकोटाद्रून १७६२ ३२ १६९
र्म्माद्यारम्भकोटाख्ये इथंगमेघास्तुदक्षिणाः पूर्वास्त्रश्विगुणाएवमू-
१७७४ ४४
जफ्फरगढस्थले १२४ याम्यास्त्रब्ध्यश्वमेघाश्चिपश्चिमास्त्राब्धिसाग-
१७० १७८१ ४१ १७१
राः मुल्तानेकक्षजीमूतायाम्याएकार्णवाःपराः १२५ अम्बालापत्त-
१७८६ १३ १७२
नेंगाक्षजीमूताश्चैवदक्षिणाः पूर्वास्त्रग्निकुभिस्तुल्यास्तूवेजेभ्रांकत्तो
१७९० ३७१ १७३
यदा १२६ दक्षिणापश्चिमाएकास्वाग्न यःकथितास्त्वथ खखनागे
१८०० १७४
न्दुभिस्तुल्यायाम्यापूर्वंचपश्चिमम् १२७ शून्यमुक्तकुरुक्षेत्रेऽघु-
१८०० १६
नाखलुदक्षिणा खखनागेन्दुभिःपूर्वास्तर्कशीतांशुसम्मिताः १२८

हरिद्वारपुरीतीर्थेकीर्त्तितास्तुबुधोत्तमैः देवप्रयागतीर्थेतुसंसाश्रा-
ष्टनिशाकराः१२९ याम्यापूर्वाग्निभ्रगुणायाम्याश्रीनगरस्थले सूर्या-
ष्टेन्दुमिताःपूर्वाश्चिवैश्वानरोन्मिताः १३० पीरौजपुरदेशेतुया-
म्याशकाष्टभूमिताः पश्चिमास्तुग्रहैस्तुल्याअथघस्रेभकून्मिताः
१३१ रुद्रप्रयागतीर्थेतुयाम्याःपूर्वाकृताग्नयः पटयालापत्तनेभू-
माष्टेन्दवोदक्षिणास्तथा १३२ पूर्वाग्निह्युन्मिताश्चाऽथनाग भूनागभू-
मिता तीर्थेनन्दप्रयागाख्येयाम्यापूर्वाग्निगाग्नयः १३३ टिहिरीनग-
रेयाम्यारूप्याग्निनागविधून्मिता पूर्वाग्निकरैस्तुल्याः दक्षिणाःशिम-
लापुरे १३४ भाष्टेन्दुप्रमितापूर्वाःपर्वताब्धिमितास्मृता सीरमोडपुरेया-
म्याखांग्निनागेन्दुसम्मिताः१३५ पूर्वाग्निविकराश्चाथषड्ग्रामाष्टेन्दुभि-
र्मिताः याम्याविष्णुप्रयागाख्येपूर्वाशून्ययुगाःस्मृता १३६ सिद्धान्त
कारकैश्चाऽथगोग्निनागविधून्मिताः १३७ याम्याःपूर्वास्त्रिभिस्तु-
ल्याजालंधरपुरस्थले याम्याक्ब्ध्यष्टभूस्तुल्याः पूर्वाग्निकशरैः समाः
१३८ मानसंसरसंस्थानेत्वथन्मानसरोवरे बद्रीनाथस्थलेयाम्यास्त्र्यब्धि
नागोषधीश्वराः १३९ पूर्वाएकाब्धयश्चाऽथलाहौरेखलुदक्षिणाः वेद-
बाणाष्टभूस्तुल्याःपश्चिमाग्निर्कसम्मिताः १४० अथामृतसरेयाक्ष

धंतयोदक्षिणाःपराः बाणाश्र्यथकरागाष्टभूतुल्याः खलुदक्षिणाः १४१
नालागढस्थलेपूर्वाःखेन्दवोदक्षिणास्तथा वेदागाष्टेन्दवःपूर्वाःस-
पादूपत्तनेखगाः १४२ याम्याश्चम्बापुरेखाश्चाष्टाब्जाःपूर्वास्तथोर-
गाः इसकन्दरियास्थानेकद्व्यष्टेन्दुसमास्तथा १४३ दक्षिणाःप-
श्चिमाःप्रोक्ता वेदसायकसागराः श्रीविलासपुरेकाश्चनागाब्जा
दक्षिणास्त्विनाः१४४ पूर्वाएवाऽथकर्पूरस्थलदेशेतुदक्षिणा वेद-
नागाष्टभूतुल्याः पश्चिमौतुकरौन्मितौ १४५ पश्चाद्रामपुरेया-
म्याः सप्ताष्टाष्टेन्दुसम्मिताः१४५ पूर्वाः शून्यान्तकायाम्याश्चाष्टां
काष्टविधून्मिता गढतोकस्थलेतानाःपूर्वाश्चाऽथाभ्रदिङ्मिताः१४६
गोऽभ्राब्जा दक्षिणाखाब्जाः पूर्वातन्माण्डिपत्तने याम्याइसफहा-
नाख्येपंचवेदाकंकेवलाः १४७ पश्चिमासप्तशून्याश्वितुल्याश्चाऽ
थझिझेलमे षट्पचांकेन्दवोयाम्यापश्चिमाश्चांकभूमिताः१४८ ज-
म्बूपुरस्थलेगाक्षनन्दाब्जाःखलुदक्षिणाः पश्चिमाश्चाब्धिभूतुल्या
श्चथगोकांककून्मिताः१४९ बगदादपुरेयाम्यापश्चिमा श्चर्क
वह्नयः अथरावलपिण्डयांतु नागा ज्ञभ्रकरास्तथा १५० द-
क्षिणाःपश्चिमाश्चाग्निपाणयःपरिकीर्त्तिताः पेसावरपुरेयाम्याः

२०६० ३५ २०५ २०७०
खागखान्तकसम्मिताः१५१ पश्चिमाश्चंकशुक्रास्तुदक्षिणाः खाश्व-
८ २०६
खान्तकाः काश्मीरे श्रीपुरस्थाने पश्चिमास्तुगजाःस्मृताः १५२ इलेवे
२१११ ३८४ २०७
भूकुभूपक्षायाम्यांत्र्यब्ध्यष्टपावकाः पश्चिमाक्ष्मविलेयाम्याःसप्ते-
२११७ ६५ २०८
दान्तकसम्मिताः १५३ पश्चिमाश्चक्षषट्तुल्याश्चथषड्
२१६६ ७०२
भूपपक्षाकैः सम्मितैर्दक्षिणैरश्विखन्याश्वैस्सम्मितैःपरैः १५४ की-
२०९ २१९२
र्त्तिनंर्धीवरैस्तुल्यंस्थानंजालन्धरिकम् कादिशोद्ध्यंकभूयुग्मा या-
६९३ २१० २२०१
म्यास्त्र्यंकर्त्तवःपराः १५५ अलजायरसंस्थाने याम्याः कभ्रकरा
७३४ २११
न्तकाः पश्चिमात्र्यब्धिरामाश्वाश्चथीनीनगरस्थले १५६ पंचना-
२२८५ ३६७ २१२
गाश्विपक्षाणिदक्षिणाश्चंश्वषट्गुणाः पश्चिमांपेकिने याम्याः शू-
२४०० ४१४ २१३
न्यशून्यार्णवान्तकाः १५७ पूर्वाः शक्रार्णवाश्वाऽथखासाब्धिन-
२४५० ६१२
यनोन्मिताः दक्षिणाः पश्चिमास्त्र्यश्चांगास्तुनापलसस्थले १५८
२१४ २४६१
कुस्तूनतुनिजाख्येंअषड्वेदकरसम्मिताः दक्षिणाः पश्चिमा
४६७ २१५ २५१८
श्चश्वषड्वेदाःपरिकीर्त्तिताः १५९ दक्षिणास्तुबृहद्ब्रोमे धृत्य
६३१ २१६
क्षांतकसम्मिताः पश्चिमाः कभ्रिषट्तुल्याश्चथयाम्यास्तुवोष्टने
२५४२ ४६ २१७ २८८९
१६० युग्मवेदाक्षदस्त्राणिपश्चिमास्तर्कसागराः सूनिचेंकाष्टपि-
६४१ २१८ २९३०
ण्डानियाम्याः कब्धिरसाः पराः १६१ पारिसेश्चाभ्निगोपक्षा दं-

७३२ २१९
क्षिणाः पश्चिमास्तथा द्वित्रिशैलमिताश्चाऽथयाम्याः शैलाब्धि
३०४७ ७४५ २२०
खाग्नयः १६२ पश्चिमाःपंचवेदाश्चाः पोरिटस्मोथपत्तने नन्द-
३०५० ७६१ २२१
नेदक्षिणाः खांकखत्रितुल्यास्तुपश्चिमाः १६३ भूमिषट्पर्वताश्चाऽ
३१०१ ७४२ २२२
थयास्याग्रामकसफोरिडे भूदिग्रामाः पराश्चाग्निवेदाश्चात्र्यथ
३१३२ ७५५ २२३
दक्षिणा १६४ दन्तभूवह्नयः कामब्रेजेक्षाक्षनगाःपराः वारसा
३१३४ ५४६ २२४
पत्तनेब्ध्यग्निक्रम्नयोदक्षिणाःपराः १६५ षड्वेदेषुमिताश्चाऽथ
३१४१ ७०७
याम्याएकेंद्रवह्नयः ग्रामस्तरदामारव्येतुपश्चिमाश्शैलखाद्र-
२२५ ३१४२ ६५८
यः १६६ हानोवरस्थलेश्वीन्द्रगुकाःयाम्यास्तुपश्चिमा नागबा-
२२६ ३१५१
णान्त्वीयाम्यां बर्लिनेक्कक्षभूगुणाः १६७ पश्चिमाश्चाश्विशै
५७२ २२७ ३२६१
लाक्षाश्चथडानज्जिकस्थले कंगयुग्मगुणायाम्याः पश्चिमाश्चं-
५६९ २२८ ३३५१
कषट्शराः १६८ गीलासंकोस्थलेक्कक्षदेवायाम्यास्तुपश्चिमाः
७१३ २२९ ३५१८
विश्वशैलमिताःप्रोक्ता हामवर्गेतुदक्षिणाः १६९ धृत्यक्षाग्नि-
प.दे. ६५६ २३ ३५३९
मितास्तोयदिक्काःषण्मार्गणान्त्विः योरकेदक्षिणाश्चंकवह्निपंचा
७४५ २३१ ३५५६
भ्रयःपराः १७० पंचवेदाद्रयः पीतरसवर्गेतुदक्षिणा षड्बाक्षाग्नि-
प.दे. ४५३ २३२
मितास्तोयदिक्काश्चाग्नीषुसागराः १७१ याम्याश्चाब्रूस्थलेससनेत्र
३६२७ ५३३ २३३
षड्वह्नयोपराः देवाक्षप्रमिताश्चाऽथराशाक्मरिनस्थले १७२

षट्पञ्चाङ्गाग्नयोयास्याः पूर्वास्तत्त्वमिताःस्मृताः दक्षिणाश्चारिका-
ञ्जीलेष्टाश्वाष्टाग्निमिताःपराः १७३ षट्षडब्धिमिताश्चाऽथकूईटोप-
त्तनस्थले उत्तरास्तत्त्वभूतुल्यापूर्वाश्चाब्ध्यन्तकाःस्मृताः १७४वकू-
लेनस्थलेसौम्याश्चाब्ध्यष्टार्णवसम्मिताः पूर्वाःषट्तर्कपक्षाणि
साण्डवीचस्थलेतथा १७५ उत्तराएकषट्खाब्धाःपूर्वाःखाग्नि
नवाःस्मृताःसौम्याश्चरियजानेरोदेशेवेदाश्वविश्वकाः १७६पश्चि-
माश्चाष्टनेत्राग्नितुल्याःप्रोक्ताश्चथोत्तराः खाब्धिशून्यान्तकाःपू-
र्वाश्चाष्टवाणाश्वसम्मिता १७७ वोटानीखाडिसंस्थाने प्रोक्ता-
श्चाऽथोत्तरास्तथा उत्तमाशापुरेकांगशून्यपक्षमिताःपरा १७८
भूस्यनाक्षमिताः सौम्याःपंचाश्वाश्चांतकास्तथा ब्वेनोसअरे
सेतुपश्चिमाःकुधनाःस्मृताः १७९ ब्रीटहेलस्तनेसौम्याश्चांक
नेत्राभ्रपावकाः पश्चिमापंचपंचाश्वतुल्याप्रोक्तास्तुपण्डितैः १८०
रासह्रोर्णपुरेसौम्याश्चाष्टबाणाग्निपावकाः पश्चिमास्त्रिनगाःप्रोक्ताः
स्वेष्टमापस्थलेबुधैः १८१ खखखभूपाश्चिभिर्भक्ताःसर्वभूरत्तयो-
जनाःतत्फलंयोजनाद्यंस्याऽदक्षांशैककलोद्भवम् १८२ खाभ्रभू-
पकराःसर्वभूमिकुण्डलयोजनैः भक्ताःपलकलाद्यंस्यात्तद्धृत्तैक

योजने १८३ वत्सभार्गववंशोत्थलक्ष्मीवल्लभसूनुना लिखि-
पू. स्वरचिते
तंप्राज्ञयाप्रेमवल्लभेनात्मकल्पिते १८४ परमाह्वयसिद्धान्ते
३ पू प. देशान्तर + १०
ह्यधिकारेग्निसम्मिते प्राक्पश्चाद्देशविश्लेषानयनंदशमेतथा
अक्षांशाना +
१८५ अधिकारेक्षभागानांसूक्ष्ममानयनंतथा अधिकारेंग-
१६ ५७।१७।४२
भूतुल्येदंएडंदृक्कर्णमीरितम् १८६ तद्दृक्कर्णंपूज्यसमंज्ञेयंय-
ल्लम्बरूपकं कोटिसूत्रंतुयंत्रांऽशज्याऽर्द्धंतन्त्रिहितस्मरेत् १८७
भुः
दोःसूत्रंतुविधिस्तत्रवस्तूनांवेधकर्म्माणि ध्रुवयंत्रांऽशकाःस्वस्व
देशेह्यऽक्षांशकाः स्मृताः १८८ देशज्ञानमयं स्पष्टसाधितं
१८१५
लिखितंमया शाकेक्षेन्दुष्टभूतुल्येकर्कार्कभमितेशाके १८९

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितं
देशज्ञानंसमासंशुभंसम्पूर्णम्

इति परमसिद्धांतःसमाप्तः

पुस्तक मिलनेका ठिकाणा- खेमराज श्रीकृष्णदास
श्रीवेंकटेश्वर यंत्रालय- खेतवाडी – मुंबई.

बॉ. सि. प्रे.